

માનનીય અધ્યક્ષ મહોદય તથા વિધાનસભા ગૃહના માનનીય સદસ્યશ્રીઓ,

પંદરમી ગુજરાત વિધાનસભાના બીજા સત્રના મંગળ પ્રારંભે આપ સૌનું ઉષ્માસભર સ્વાગત કરું છું. આ સત્રના શુભારંભે સૌ પ્રથમ અહિંસાના પૂજારી અને સત્યના સાઘક રાષ્ટ્રપિતાશ્રી મહાત્મા ગાંધીજી, અખંડ ભારતના શિલ્પીશ્રી સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, ગુજરાતના મહાન સપૂત એવા મૂક સેવક પૂજ્યશ્રી રવિશંકર મહારાજ, રાજ્યના પનોતા પુત્રશ્રી ઈન્દુલાલ યાજ્ઞિક તથા દેશની આઝાદીમાં અમૂલ્ય ફાળો આપનાર તમામ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓનું સ્મરણ કરીને તેઓને શ્રદ્ધાપૂર્વક વંદન કરું છું.

ગુજરાત એટલે ગરબા, ગુજરાત એટલે વેપાર, ગુજરાત એટલે સ્વાદ, ગુજરાત એટલે સાહસ, ગુજરાત એટલે સંસ્કાર, ગુજરાત એટલે સૌજન્ય. શૂરવીરો અને સાહિત્યકારોની ભૂમિ એટલે ગરવું ગુજરાત. ઘરતીકંપનો માર હોય, વાવાઝોડાની મુસીબત હોય કે કોરોના મહામારી હોય, ગુજરાતી બાંધવોએ દરેક આફતનો મક્કમતાપૂર્વક મુકાબલો કરીને રાજ્યના વિકાસને રત્તિભર પણ મોળો પડવા દીધો નથી. ગુજરાતના છેલ્લા બે દાયકાઓ પ્રાયોરિટી, પોલિસિ અને પરફોર્મન્સના રહ્યાં છે. મારી સરકાર હંમેશાં ગુજરાતની જનતાના એડવાન્સમેન્ટ, એમ્પાવરમેન્ટ અને ડેવલપમેન્ટને વરેલી છે.

૭૪મા પ્રજાસત્તાક દિવસ નિમિત્તે યોજાયેલી પરેડમાં વિવિધ રાજ્યોની ઝાંખીમાંથી ગુજરાત સરકારની ‘ક્લીન-ગ્રીન એનર્જી યુક્ત ગુજરાત’ ની થીમ પરના ટેબ્લોને લોકપ્રિયતાની શ્રેણીમાં **પ્રથમ ક્રમ** પ્રાપ્ત થયો છે, જે આપણા સૌ માટે ગૌરવની વાત છે.

તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા અંદાજપત્રમાં ખાંડના કારખાનાં(Sugar Factories)ને જે કર રાહત આપી છે તેનાથી રાજ્યની સહકારી મંડળીઓને ખૂબ જ લાભ થશે. **લેબ ગ્રોન ડાયમંડના** ઉત્પાદન અંગેની જાહેરાતથી રાજ્યનો હીરા ઉદ્યોગ વધુ મજબૂત બનશે. ભારત સરકારે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં રેલવેના વિકાસ માટે રૂ.૨.૪૦ લાખ કરોડ જેટલી ઐતિહાસિક રકમની ફાળવણી કરી છે. જે પૈકી, ગુજરાત માટે રૂ.૮૩૩૨ કરોડ જેટલી રકમ ફાળવવામાં આવી છે. કેન્દ્ર સરકારની અમૃત ભારત સ્ટેશન યોજના હેઠળ રાજ્યના અમદાવાદ સહિતના ૮૭ રેલવે સ્ટેશનોનો વિકાસ થશે. ઉપરાંત મોટા શહેરોને નાના નગરો સાથે જોડતી **વંદે મેટ્રોની** સુવિધા રાજ્યનાં નાગરિકોને મળશે.

રાજ્ય સરકાર ગ્રામીણ વિસ્તારો અને નગરોમાં શહેર જેવી સુવિધાઓ આપીને તથા મહાનગરોને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરનાં બનાવી નાગરિકોના જીવન ઘોરણને ઊંચું લાવી છે. અમદાવાદ શહેરને વડાપ્રધાનશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ મેટ્રો ટ્રેનની સોગાત આપી છે. ‘આપણી મેટ્રો’ અમદાવાદ શહેરમાં પરિવહન ક્ષેત્રે ક્રાંતિ લાવશે. પાટનગર ગાંધીનગરને દેશની આર્થિક રાજધાની મુંબઈ સાથે જોડતી સેમી હાઈસ્પીડ **‘વંદે ભારત ટ્રેન’**ની ભેટ પણ વડાપ્રધાનશ્રીએ ગુજરાતની જનતાને આપી છે.

મારી સરકારે વીજળી, પાણી, શિક્ષણ, કૃષિ અને સ્વાસ્થ્યની પંચશક્તિ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે. રાજ્ય સરકારના પંચામૃત વિકાસકામોને જનતાનું સમર્થન હંમેશાં મળતું રહ્યું છે. પંચામૃત શક્તિના ધ્યેયને ગુજરાતીઓએ આવકાર્યો છે.

રાજ્ય સરકારે જન સામાન્યની નાનામાં નાની જરૂરિયાતોનું ધ્યાન રાખીને સુશાસનની જે આગવી કેડી કંડારી છે તેનાથી, ગુજરાત દેશનું મોડલ સ્ટેટ બન્યું છે. પાછલા બે દાયકાની વિકાસયાત્રાએ ગુજરાતને દેશનું **‘ગ્રોથ એન્જિન’** બનાવ્યું છે. નલ સે જલ, પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના, પ્રધાનમંત્રી કિસાન સમ્માન નિધિ, ૧૦૮ ઈમરજન્સી સેવા, પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના જેવી અનેક સેવા-યોજનાઓના વ્યાપક અને અસરકારક અમલીકરણથી ગુજરાત જન-કલ્યાણકારી સેવાઓના પ્રદાનમાં હંમેશાં અગ્રેસર રહ્યું છે.

ગુજરાત બે દાયકાથી ‘સૌનો સાથ, સૌનો વિકાસ, સૌનો વિશ્વાસ અને સૌનો પ્રયાસ’ના મંત્રને અનુસરીને દેશનું મોડલ સ્ટેટ બન્યું છે. કોઈ એવું ક્ષેત્ર નથી જ્યાં આપણે નવા પ્રકલ્પો-નવી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન કરી હોય. માનવ વિકાસ-જન સુખાકારીના તમામ પાસાંઓમાં ગુજરાત અન્ય રાજ્યોને રાહ ચીંધી શકે તેટલું સક્ષમ અને આદર્શ રાજ્ય બન્યું છે. ગુજરાતને છેલ્લા ૯ વર્ષથી **‘ડબલ એન્જિન’**ની સરકારનો લાભ મળી રહ્યો છે. નાના-મોટા દરેક વર્ગની દરકાર લઈ ગુજરાત સરકાર સૌના ઉત્કર્ષ અને આર્થિક-સામાજિક ઉન્નતિ માટે કર્તવ્યરત છે.

રાજ્ય સરકારની દીર્ઘદ્રષ્ટિને કારણે ગુજરાતમાં વૈશ્વિક કક્ષાનું સ્પોર્ટ્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સ્પોર્ટિંગ કલ્ચર વિકસ્યું છે. આઝાદી બાદનાં ૭૫ વર્ષમાં પ્રથમવાર ગુજરાતને **નેશનલ ગેમ્સની** યજમાની કરવાની તક મળી. માત્ર ૩ મહિનામાં નેશનલ ગેમ્સનું સફળતાપૂર્વક આયોજન કરીને ગુજરાતે પોતાની અપ્રતિમ ક્ષમતા સાબિત કરી છે, એટલે જ ગુજરાતની માટીમાં કંઈક તો છે જેનો પરચો દુનિયાભરને અવારનવાર થતો રહે છે. ગુજરાતનું આ સફળ આયોજન, ભારત હવે ઓલિમ્પિક ગેમ્સ યોજવા સક્ષમ હોવાની સાબિતી પૂરી પાડે છે.

રાજ્યમાં અને દેશમાં પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જા (Renewable Energy)ના ઉપયોગનું પ્રમાણ સતત વધી રહ્યું છે. સૂર્યમંદિર માટે વિશ્વવિખ્યાત **‘મોઢેરા’** હવે સૌરઊર્જાના સતત ઉપયોગથી **‘સૂર્યગ્રામ’** તરીકે પ્રખ્યાત થયું છે. વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા આ પ્રોજેક્ટનું તા.૦૮ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૨ના રોજ લોકાર્પણ કરવામાં આવ્યું છે. સંયુક્ત રાષ્ટ્રના મહાસચિવશ્રી દ્વારા પણ આ ‘સૂર્યગ્રામ’ મોઢેરા તથા સૂર્યમંદિરની મુલાકાત લેવામાં આવી છે.

આઝાદીના અમૃત મહોત્સવની ઉજવણીના વર્ષે **‘પાથ ટુ પ્રાઇડ’** થીમ સાથે એશિયાના સૌથી મોટા **‘ડિકેન્સ એક્સ્પો’**નું આયોજન સમગ્ર ગુજરાત માટે ગૌરવપૂર્ણ ઘટના છે. ડિકેન્સ એક્સ્પો-૨૦૨૨ના આયોજનથી રક્ષા ક્ષેત્રના ઉદ્યોગો અને તે માટેના મૂડીરોકાણકારોને ગુજરાતમાં સ્થાયી થવાની તક મળશે તથા ‘આત્મનિર્ભર ભારત’ અને ‘Make in India’ને વેગ મળશે.

માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીના નેતૃત્વ હેઠળ ભારતને તા. ૧ ડિસેમ્બર, ૨૦૨૨ના રોજથી G20 દેશોની અધ્યક્ષતા પ્રાપ્ત થઈ છે. G20 એ વિશ્વના ૧૯ દેશો અને યુરોપિયન યુનિયન (EU) નો સમૂહ છે. જે મુખ્યત્વે આંતરરાષ્ટ્રીય આર્થિક સહયોગ, નાણાકીય સ્થિરતા, ક્લાયમેટ ચેન્જ, પર્યાવરણ વગેરે જેવા મહત્વના મુદ્દાઓ પર કામ કરે છે. માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલના નેતૃત્વ હેઠળ ગુજરાત વિવિધ સ્થળોએ કુલ **૧૬ G20** બેઠકોની યજમાની કરી રહ્યું છે. તેમાંની પ્રથમ ઇવેન્ટ ‘બિઝનેસ20 (B20) ઇન્સેપ્શન મીટિંગ’ ગાંધીનગરમાં મહાત્મા મંદિર ખાતે યોજાઈ હતી. બીજી બેઠક ફેબ્રુઆરી માસમાં ધોરડો ખાતે યોજાઈ હતી જેમાં, ગ્લોબલ ટુરિઝમ સહિતના મુદ્દાઓની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. ત્રીજી બેઠક અર્બન-૨૦ શેરપા ઇન્સેપ્શન અમદાવાદ ખાતે યોજાઈ હતી.

આ ત્રણ બેઠકો બાદ માર્ચ મહિનામાં સુરત ખાતે, જૂન મહિનામાં કેવડિયા ખાતે એમ રાજ્યના વિવિધ સ્થળોએ વર્ષ ૨૦૨૩માં G20 સમૂહના પ્રતિનિધિઓની અન્ય ૧૩ બેઠકો યોજવામાં આવશે.

કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ

પ્રાકૃતિક કૃષિ

- જળ, જમીન, પર્યાવરણ અને માનવજાતના સ્વાસ્થ્ય માટે પ્રાકૃતિક કૃષિ આશિર્વાદરૂપ છે. આ દેશનો દરેક ખેડૂત પ્રાકૃતિક કૃષિ અપનાવે તેવું પ્રધાનમંત્રીશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીનું સ્વપ્ન છે. આ સ્વપ્નને સાકાર કરવા માટે અને ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રાકૃતિક કૃષિનો વ્યાપ વધે તે માટે આત્મા પ્રોજેક્ટ અને પ્રાકૃતિક કૃષિ ના ખેડૂત સંયોજકો દ્વારા ઝુંબેશના રૂપમાં કામગીરી થઈ રહી છે.
- રાજ્યમાં અત્યાર સુધીમાં આશરે ૬૨ લાખ ખેડૂતોને પ્રાકૃતિક કૃષિની તાલીમો આપવામાં આવેલ છે, તે પૈકી ૩.૨૬ લાખ ખેડૂતો, ૩.૭૯ લાખ એકર જમીનમાં પ્રાકૃતિક કૃષિ કરી રહ્યા છે. રાજ્યમાં કુલ ૧૪,૪૫૫ ગ્રામ પંચાયતો પૈકી ૧૪,૩૩૮ ગ્રામ પંચાયતોમાં એક કરતા વધુ ખેડૂતોએ પ્રાકૃતિક કૃષિની શરૂઆત કરી છે, તેમજ ૧,૦૩૬ ગ્રામ પંચાયતોમાં ૭૫ થી વધુ ખેડૂતોએ પ્રાકૃતિક કૃષિ અપનાવી છે.
- રાજ્યના વિવિધ જિલ્લાઓ/તાલુકાઓમાં પ્રાકૃતિક ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કુલ ૧,૧૧૬ તાલીમ શિબિરોમાં કુલ ૪૭,૩૦૫ ખેડૂતોએ તાલીમ મેળવી છે.

- પ્રાકૃતિક કૃષિના પ્રોત્સાહન માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા **દેશી ગાય નિભાવ ખર્ચ યોજના** હેઠળ દરેક ખેડૂતને વાર્ષિક રૂ.૧૦,૮૦૦/-ની સહાય આપવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીમાં રાજ્યના ૧.૮૪ લાખ ખેડૂતોને રૂ. ૩૨૦ કરોડ ની સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યના **સંગ** જિલ્લાને **સંપૂર્ણ રસાયણમુક્ત જિલ્લો** જાહેર કરવામાં આવ્યો છે. આ જિલ્લાના ખેડૂતોને પ્રાકૃતિક કૃષિમાં પ્રોત્સાહન માટે બે હેક્ટરની મર્યાદામાં વાર્ષિક રૂ.૨૦,૦૦૦/-ની સહાય આપવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીમાં કુલ ૧૬,૧૮૮ ખેડૂતોને આ સહાયનો લાભ મળેલ છે. રાજ્યમાં પ્રાકૃતિક કૃષિના પ્રોત્સાહન માટે ગુજરાત પ્રાકૃતિક કૃષિ વિકાસ બોર્ડ તથા ગુજરાત નેચરલ ફાર્મિંગ એન્ડ ઓર્ગેનિક એગ્રીકલ્ચરલ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્ય દ્વારા અનુદાનિત તમામ પાંચ કૃષિ યુનિવર્સિટીઓએ પણ પ્રાકૃતિક ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વિવિધ પગલાંઓ લીધાં છે. આ યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા વિવિધ ૧૨ (બાર) પાકો પર સંશોધન કાર્ય કરવામાં આવેલ છે. કૃષિ યુનિવર્સિટીઓએ પ્રાકૃતિક ખેતીનો અભ્યાસક્રમમાં સમાવિષ્ટ કરવા માટે પગલાં લીધાં છે અને અલગ અલગ શૈક્ષણિક વર્ષોથી અભ્યાસક્રમમાં સમાવેશ કરવા પ્રયાસ કરી રહી છે.
- આ ઉપરાંત, કૃષિ યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા વિવિધ સ્થળોએ શિબિરો/સેમિનારના માધ્યમથી પ્રાકૃતિક ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવા ખેડૂતોને માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે.
- **કૃષિ રાહત પેકેજ:** વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ ખરીફમાં થયેલ ભારે વરસાદના કારણે ખેતરોમાં પાણી ભરાવાથી ૧૬ જિલ્લાના ૫૨(બાવન) તાલુકાઓના ૨૬૨૩ ગામોના ખેતી પાકને નુકસાન થયું હતું. ખેડૂતોને પાક નુકસાન સામે સહાય ચુકવવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા રૂ.૬૩૦ કરોડનું કૃષિ રાહત પેકેજ જાહેર કરવામાં આવેલ હતું.
- **પ્રધાનમંત્રી કિસાન સમ્માન નિધિ યોજના** હેઠળ, આજ દિન સુધીમાં એક થી બાર હપતાના કુલ રૂપિયા **બાર હજાર પાંચસો ચોત્રીસ કરોડ છલ્વીસ લાખ**ની રકમ ૬૩.૪૯ લાખ ખેડૂત લાભાર્થીઓના બેંક એકાઉન્ટમાં સીધી જમા કરવામાં આવી છે.
- કૃષિ યાંત્રિકીકરણનો વ્યાપ વધારવા માટે, ટ્રેક્ટર તેમજ ટ્રેક્ટર સંચાલિત ખેત ઓજાર / સાધનની ખરીદી માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૧૭૦૧૪ ખેડૂત લાભાર્થીઓને રૂ.૭૪.૭૫ કરોડની નાણાકીય સહાય આપવામાં આવેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં અત્યાર સુધીમાં કુલ ૨૭.૬૨ લાખ મેટ્રિક ટન સબસીડાઈઝ્ડ રાસાયણિક ખાતરનું વિતરણ કરેલ છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા કૃષિ ક્ષેત્રમાં અદ્યતન ડ્રોન ટેકનોલોજી-કૃષિ વિમાનના મહત્તમ ઉપયોગથી ૮૦૦ ખેડૂત લાભાર્થીઓના ખેતરોમાં કુલ ૧૯૧૦ એકરમાં ઉગાડેલા વિવિધ પાકોમાં 'ઇફ્કો' સંસ્થા દ્વારા નેનો યુરિયાનો છંટકાવ કરવામાં આવેલ છે.
- વન્ય પ્રાણીઓ દ્વારા ખેડૂતોના પાકને થતું નુકસાન અટકાવવા માટે ખેતરની ફરતે લોખંડની કાંટાળા તારની યોજના અંતર્ગત અત્યાર સુધી ૪૯૫૩ ખેડૂત જૂથોને રૂ. ૮૮.૪૦ કરોડની સબસિડી સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.

- રાજ્યની કૃષિ યુનિવર્સિટી દ્વારા ૨૦૨૨-૨૩માં જુદા જુદા પાકોની કુલ ૨૧ સુધારેલ / હાઈબ્રીડ-વધુ ઉત્પાદન આપતી રોગ પ્રતિકારક જાતો અને જુદા જુદા પાકોની ખેતી પદ્ધતિઓ તેમજ કૃષિ, પશુપાલન, ડેરી, બાગાયત, વનીકરણ, કૃષિ ઇજનેરી, ફૂડ પ્રોસેસીંગ વગેરેને લગતી ૩૮૬ તાંત્રિકતાઓ વિકસાવી છે.

ટેકાના ભાવે ચણાની ખરીદી

- રાજ્યના ખેડૂતોને ખેતપેદાશોના પોષણક્ષમ ભાવ મળી રહે તે માટે, ટેકાના ભાવે વિવિધ જાણસોની ખરીદી કરવામાં આવે છે. જે અંતર્ગત, વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન ૨વી સિઝનમાં કુલ ૨,૮૩,૦૪૩ ખેડૂતો પાસેથી કુલ ૨૯૨૨ કરોડ મૂલ્યના કુલ ૫,૫૮,૬૨૩ મેટ્રિક ટન ચણાની ટેકાના ભાવે સરકાર દ્વારા ખરીદી કરવામાં આવી છે.

પશુપાલન

- ગુજરાત રાજ્ય દેશમાં દૂધ ઉત્પાદનમાં અગ્ર હરોળમાં છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં રાજ્યના સહકારી દૂધ ઉત્પાદકો દ્વારા દૈનિક ૨૩૮.૩ લાખ લિટર દૂધ ઉત્પાદન થયેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩થી શરૂ થયેલ મુખ્યમંત્રી ગૌમાતા પોષણ યોજના અંતર્ગત રાજ્યની ગૌશાળા/પાંજરાપોળને પશુઓના નિભાવ માટે પશુ ઈઠ ૩.૩૦/-ની દૈનિક સહાય ચુકવવામાં આવે છે.
- રાજ્યના પશુપાલકોને પણ કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ દ્વારા ૩.૩(ત્રણ) લાખ સુધીનું ધિરાણ આપવામાં આવે છે.
- નવેમ્બર, ૨૦૨૨ સુધીમાં પશુ આરોગ્ય ક્ષેત્રે ૩૬.૧૯ લાખ પશુઓને સારવાર તેમજ ૨,૮૨૦ પશુ આરોગ્ય મેળાની કામગીરી તેમજ ૨૦૨૧ જાતિય આરોગ્ય કેમ્પનું આયોજન કરી, ૨.૩૭ લાખથી વધુ પશુઓને સારવાર પૂરી પાડવાની કામગીરી કરવામાં આવેલ છે.

મત્સ્યોદ્યોગ

- ખારલેન્ડની બિન ઉપયોગી જમીનને ઝીંગા ઉછેર હેઠળ આવરી લઈ ઝીંગાનું ઉત્પાદન/ નિકાસ વધે તે માટે ૮,૧૧૯.૧૮ હેક્ટર જમીન ફાળવણી કરવામાં આવેલ છે. આ ઉદ્યોગ થકી અંદાજિત ૧૦,૦૦૦ માણસોને સીધી રોજગારી પ્રાપ્ત થયેલ છે
- કોસ્ટલ સિક્યોરીટીની દ્રષ્ટિએ અગત્યના એવા માછીમારોની ઓળખ માટેના બાયોમેટ્રિક કાર્ડની યોજના તળે ૧,૬૮,૮૯૫ સક્રિય માછીમારોને કાર્ડનું વિતરણ કરવામાં આવેલ છે.
- પ્રધાનમંત્રી મત્સ્યસંપદા યોજના અંતર્ગત, માછીમાર જૂથ અકસ્માત વીમા યોજના અંતર્ગત રાજ્યના ૪૧,૨૭૩ માછીમારોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન અંદાજિત ૯,૬૫૭ ડીઝલકાર્ડ ધારક માછીમારોને ૩.૧૫૨.૬ કરોડની ડીઝલ વેટ રાહતની સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યના મત્સ્યોદ્યોગ સંબંધિત મોટા ભાગની સેવાઓનું ડિજિટલાઈઝેશન કરવામાં આવેલ છે. બોટોની નોંધણી કરાવવી, દરિયાઈ માછીમારી માટે ઓનલાઈન ટોકન મેળવવા, ડિઝલ વેટ રાહત મેળવવા, જળાશયોના ઈજારા ઓનલાઈન આપવા જેવી તમામ કામગીરીનું ડિજિટલાઈઝેશન કરવામાં આવેલ છે. જે સમગ્ર ભારતમાં પ્રથમ પહેલ છે.
- માંગરોળ અને નવા બંદર ખાતે માછીમારી માટે માળખાકીય સુવિધાઓ યુરોપિયન યુનિયન સ્ટાન્ડર્ડ પ્રમાણે વિકસાવવાની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે તેમજ માઢવાડ, સુત્રાપાડા, વેરાવળ અને અન્ય બંદરો તથા ૩૩ મત્સ્યકેન્દ્રો ખાતે પણ માળખાકીય સુવિધાઓ વિકસાવવાની કામગીરી હાથ ધરેલ છે.
- રાજ્યના ૧૨,૮૬૮ માછીમાર ભાઈ-બહેનોને ૩.૨(બે) લાખની મર્યાદામાં ખેડૂત ભાઈઓની જેમ જ કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ સુવિધા અન્વયે ધિરાણ આપવામાં આવેલ છે.

સહકાર

- રાજ્યનો ખેડૂત પોતાનો માલ રાજ્ય બહાર પણ વેચી શકે તે માટે ઈ-નામ પ્લેટફોર્મ મારફત રાજ્યની મોટાભાગની બજાર સમિતિઓને સાંકળવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં, રાજ્યની ૧૨૨ બજાર સમિતિઓને ઈ-નામ સાથે જોડવામાં આવેલ છે.

અન્ન, નાગરિક પુરવઠા અને ગ્રાહકોની બાબતો

“પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ અન્ન યોજના”

- આ યોજના માન.પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા કોરોના મહામારીના સમયે જરૂરિયાતમંદ કુટુંબોને અન્ન સલામતી પૂરી પાડવા એપ્રિલ-૨૦૨૦થી અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.
- યોજના હેઠળ ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યના અંત્યોદય તથા અગ્રતા ધરાવતા કુટુંબો મળી કુલ ૭૧ લાખ કુટુંબની ૩.૪૭ કરોડ જનસંખ્યાને પ્રતિ વ્યક્તિ ૫ કિલો મુજબ અનાજનું વિનામૂલ્યે વિતરણ કરાયેલ છે. ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન ભારત સરકાર દ્વારા આ યોજનાનો PMGKAYના છઠ્ઠા તબક્કા હેઠળ એપ્રિલ-૨૦૨૨ થી સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૨ સુધી અમલ કરવામાં આવેલ છે.
- આ યોજના હેઠળ લાભાર્થીને મળવાપાત્ર નિયમિત રાશનના લાભ ઉપરાંત માહે એપ્રિલ-૨૦૨૨માં વ્યક્તિદીઠ ૩.૫ કિલો ઘઉં અને ૧.૫ કિ.ગ્રા. ચોખા મળી કુલ ૫ કિલો અનાજ તથા મે-૨૦૨૨ થી સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૨ દરમિયાન વ્યક્તિદીઠ ૧ કિલો ઘઉં અને ૪ કિલો ચોખા મળી કુલ ૫ કિલો અનાજના વધારાના રાશનનો લાભ વિના મૂલ્યે આપવામાં આવેલ છે.
- ભારત સરકાર દ્વારા યોજનાને PMGKAYના સાતમાં તબક્કા અંતર્ગત ઓક્ટોબર-૨૦૨૨થી ડિસેમ્બર-૨૦૨૨ સુધી વધુ ત્રણ માસ માટે લંબાવવામાં આવેલ. જેમાં પ્રત્યેક માસ દરમિયાન વ્યક્તિદીઠ ૧ કિલો ઘઉં અને ૪ કિલો ચોખા મળી કુલ ૫ કિલો અનાજના વધારાના રાશનનો લાભ વિના મૂલ્યે આપવામાં આવેલ છે.

‘રાષ્ટ્રીય અન્ન સુરક્ષા કાયદા-૨૦૧૩’ (N.F.S.A.) હેઠળ સમાવિષ્ટ લાભાર્થીઓને રાહતદરે અનાજ વિતરણ

- જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ની સ્થિતિએ ‘રાષ્ટ્રીય અન્ન સુરક્ષા કાયદા-૨૦૧૩’ (N.F.S.A.) હેઠળ સમાવિષ્ટ ૭.૮૪ લાખ અંત્યોદય કુટુંબોની ૩૫.૬૮ લાખ જનસંખ્યાને પ્રતિ માસ/પ્રતિ કુટુંબ ૧૫ કિલો ઘઉં અને ૨૦ કિલો ચોખા મળીને ૩૫ કિલો અનાજનું વિતરણ કરવામાં આવે છે. જ્યારે ‘અગ્રતા ધરાવતા કુટુંબો’ (Priority House Holds-PHH) હેઠળ ૬૩.૪૦ લાખ કુટુંબોની ૩.૧૨ કરોડ જનસંખ્યાને પ્રતિ માસ/પ્રતિ વ્યક્તિ ૨ કિલો ઘઉં અને ૩ કિલો ચોખા મળી ૫ કિલો અનાજનું વિતરણ કરવામાં આવે છે. આમ, કુટુંબમાં ૫ વ્યક્તિઓ હોય તો ૧૦ કિલો ઘઉં અને ૧૫ કિલો ચોખા મળી ૨૫ કિલો અનાજ મળે છે.
- ડિસેમ્બર-૨૦૨૨ સુધી અંત્યોદય તથા અગ્રતા ધરાવતા કુટુંબોને ઘઉં રૂ. ૨/- પ્રતિ કિલો તથા ચોખા રૂ.૩/- પ્રતિ કિલોના દરે પૂરા પાડવામાં આવતા હતા. પરંતુ જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ થી અંત્યોદય તથા અગ્રતા ધરાવતા કુટુંબોને વિનામૂલ્યે ઘઉં તેમજ ચોખાનું વિતરણ આગામી ડિસેમ્બર-૨૦૨૩ સુધી કરવામાં આવનાર છે. જેમાં માહે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩નું વિના મૂલ્યે વિતરણ પૂર્ણ થયેલ છે.

તુવેરદાળ અને ચણાનું રાહત દરે વિતરણ

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યનાં તમામ ૭૧ લાખ N.F.S.A. કાર્ડ ધારકોને અન્ન સલામતીની સાથોસાથ પોષણ સલામતી મળી રહે તે માટે દર મહિને પ્રતિ કાર્ડ દીઠ ૧ કિલોગ્રામ તુવેરદાળનું રૂ.૫૦/- તથા દર મહિને પ્રતિ કાર્ડ દીઠ ૧ કિલોગ્રામ ચણાનું રૂ.૩૦/- ના નિયત રાહતભાવે વિતરણ કરવામાં આવે છે. આ માટે વાર્ષિક રૂ.૨૭૫ કરોડનું સબસિડી ખર્ચની રાજ્ય સરકારે જોગવાઈ કરેલ છે.

ખાદ્યતેલ અને ડબલ ફોર્ટીફાઇડ મીઠાનું વિતરણ

- જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા હેઠળ વર્ષમાં આવતા બે તહેવારો જન્માષ્ટમી અને દિવાળી દરમિયાન તમામ ૭૧ લાખ N.F.S.A. લાભાર્થી કુટુંબોને કાર્ડદીઠ ૧ લીટર ડબલ ફિલ્ટર્ડ સીંગતેલનું રૂ.૧૦૦/-ના રાહત દરે વિતરણ કરવામાં આવેલ છે. આ માટે રૂ. ૧૩૩.૮૭ કરોડનું સબસિડી ખર્ચ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ભોગવવામાં આવેલ છે. તથા રાજ્યના તમામ ૭૧ લાખ N.F.S.A. લાભાર્થી કુટુંબોને ગોઈટર તથા એનિમિયાથી રક્ષણ આપવા માટે કાર્ડદીઠ ૧ કિલો ડબલ ફોર્ટીફાઇડ મીઠાનું રૂ.૧/-ના રાહતભાવથી વિતરણ કરવામાં આવે છે

‘પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના ૨.૦’

- ‘પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના તબક્કા-૨’ અંતર્ગત ચાલુ વર્ષનાં એપ્રિલ-૨૦૨૨ થી જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં અંદાજિત ૯.૪૩ લાખ કુટુંબોને વિના મૂલ્યે ગેસનું કનેક્શન, ગેસનો ચૂલો તથા ભરેલ સિલિન્ડર આપવામાં આવેલ છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યમાં ‘પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના’ તથા ‘રાજ્ય પી.એન.જી./એલ.પી.જી. સહાય યોજના’ ના લાભાર્થીઓ મળી રાજ્યના આશરે કુલ ૩૮.૨૦ લાખ લાભાર્થી કુટુંબોને ચાલુ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ઘરગથ્થુ વપરાશ માટે કુલ બે(૨) એલપીજી સિલિન્ડર ‘વિના મૂલ્યે’ રિફીલીંગ કરી આપવા માટે હાલની ‘એક્સટેન્ડેડ રાજ્ય પીએનજી/એલપીજી સહાય યોજના’ અંતર્ગત અમલવારી કરવા ઠરાવેલ છે. જે અન્વયે, ઓઈલ માર્કેટીંગ કંપનીઓ (I.O.C., HPCL, BPCL) દ્વારા ડિસેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં અંદાજિત ૨૯ લાખ લાભાર્થી કુટુંબોને ગેસના સિલિન્ડરનું રિફીલીંગ વિના મૂલ્યે કરવામાં આવેલ છે. આ માટે રાજ્ય સરકારે રૂ. ૨૧૫ કરોડનું સબસિડી ખર્ચ વહન કરેલ છે. તથા જાન્યુઆરી-૨૩ થી માર્ચ-૨૩ના ક્વાર્ટરમાં તા.૧૯/૦૨/૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૭.૮૯ લાખ લાભાર્થી કુટુંબોને ગેસના સિલિન્ડર રિફીલીંગ વિના મૂલ્યે કરવામાં આવેલ છે. આ માટે રાજ્ય સરકારે રૂ.૧૪૫ કરોડનું સબસિડી ખર્ચ વહન કરેલ છે.

રેશનકાર્ડનું આધુનિકીકરણ અને ‘My Ration’ Mobile App

- રેશનકાર્ડનું ભારત સરકારની એપ્લિકેશન ‘DigiLocker’ સાથે સંકલન કરવાથી રેશનકાર્ડ ધારક ઘરે-બેઠા મોબાઇલ પર પોતાનું રેશનકાર્ડ ડાઉનલોડ કરી શકે છે તથા ‘My Ration’ Mobile એપ્લિકેશન મારફતે નાગરિકો રેશનકાર્ડને લગતી વિવિધ સેવાઓ સરળતાથી ઓનલાઇન મેળવી શકે છે.

આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

આપણું ગુજરાત નિરામય બને, શ્રેષ્ઠ સારવાર સુવિધાઓ નાગરિકોને મળે અને તેઓ નિરોગી બને એ માટે મારી સરકાર પ્રતિબદ્ધ છે. ગુજરાતની અદ્યતન આરોગ્ય સુવિધાઓનો લાભ આસપાસના રાજ્યના લોકો પણ ખૂબ મોટી સંખ્યામાં મેળવે છે અને નિરોગી-નિરામય બની પોતાના વતન રાજ્યમાં પરત ફરે છે.

ગુજરાતમાં વિશ્વ કક્ષાની અત્યાધુનિક વિવિધ આરોગ્ય સુવિધાઓના સ્વપ્નદ્રષ્ટા વડાપ્રધાનશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ અમદાવાદમાં સિવિલ મેડિસિટી ખાતે રૂ. ૧૨૭૫ કરોડના વિવિધ આરોગ્યલક્ષી પ્રકલ્પોના લોકાર્પણ અને ખાતમુહૂર્ત કર્યું છે. તેમજ દક્ષિણ ગુજરાત, મધ્ય ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રમાં પણ અમદાવાદ જેવી જ આરોગ્ય સુવિધાઓ મળતી થાય તે પ્રકારનું રાજ્ય સરકારનું આયોજન છે.

વિશ્વની સૌથી એડવાન્સ મેડિકલ ફેસિલિટી ધરાવતી મેડિસિટી કાર્યાલય તથા અમદાવાદ મેડિકલ ટુરિઝમ હબ બન્યું છે. વિશ્વના સૌથી મોટા આરોગ્ય વીમા કવચ ‘પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના’ અને ગુજરાતની ‘મા યોજના’નું સંકલન આજે ગુજરાતના ગરીબો અને મધ્યમવર્ગીય પરિવારોની ચિંતા દૂર કરીને આરોગ્ય સુખાકારીમાં વધારો કરી રહ્યું છે.

- આ વર્ષે ગોધરા, પોરબંદર, મોરબી, રાજપીપળા અને નવસારી ખાતે ૫ નવી જી.એમ.ઈ.આર.એસ. મેડિકલ કોલેજ શરૂ થતાં હાલમાં રાજ્યમાં કુલ ૩૬ મેડિકલ કોલેજ કાર્યરત થયેલ છે. જેમાં યુ.જી. અભ્યાસક્રમની એમ.બી.બી.એસ.ની બેઠકો વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ૫૭૦૦ હતી જે વધીને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૬૩૫૦ થયેલ છે.
- રાજ્યમાં કુશળ તજજ્ઞો મળી રહે તે માટે, રાજ્યમાં પી.જી. બેઠકોમાં વધારો કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં પી.જી. બેઠકોની સંખ્યા ૧૯૫૧ હતી જે વધારીને વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં ૨૦૬૫ કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં ગ્રામીણ અને અંતરિયાળ વિસ્તારોમાં કુશળ તજજ્ઞો મળી રહે તે માટે, રાજ્યમાં પીજી ડિપ્લોમાં ઈન સી.પી.એસ.ની બેઠકો વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦૨૦ માં ૧૩૮ હતી જે વધારીને વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ૩૦૦ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ ડી.એન.બી. કોર્સમાં અગાઉ વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦૨૦ માં ૨૮ બેઠકો હતી જે વધારીને વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ૧૬૭ કરવામાં આવી છે.

કોવિડ-૧૯ નિઃશુલ્ક રસીકરણ

- સમગ્ર દેશ અને રાજ્યમાં તા.૧૬મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૧ના રોજ કોવિડ-૧૯ રસીકરણની કામગીરીની શરૂઆત કરવામાં આવેલ છે. સમગ્ર રાજ્યમાં તા.૧૩.૦૨.૨૦૨૩ સુધી **પાંચ કરોડ તેતાલીસ લાખથી વધુ** લાભાર્થીઓને **પ્રથમ ડોઝ, પાંચ કરોડ ચાલીસ લાખ કરતાં વધુ** લાભાર્થીઓને **બીજો ડોઝ** તથા **એક કરોડ છત્રુ લાખથી વધુ** લાભાર્થીઓને **પ્રિકોશન ડોઝ** મળી કુલ ૧૨.૮૦ કરોડથી વધુ કોવિડ રસીના ડોઝ આપવામાં આવેલ છે.

સિકલસેલ એનિમિયા કંટ્રોલ પ્રોગ્રામ

- આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ આશરે ૧ કરોડ આદિજાતિ વસ્તીમાંથી ૯૬,૫૧,૪૬૬ લોકોનું સ્ક્રીનિંગ કરવામાં આવેલ છે. જે પૈકી કુલ ૭,૦૭,૧૪૭ સિકલસેલ ટ્રેઈટ (વાહક) તથા કુલ ૩૧,૦૮૯ સિકલસેલ ડિસિઝ (દર્દીઓ) મળી આવેલ છે જેમને જરૂરી માર્ગદર્શન પુરું પાડવામાં આવેલ છે. આ કાર્યક્રમને આદિજાતિ વિસ્તારમાં સિકલસેલ એનિમિયા રોગનાં ક્ષેત્રમાં નવીન અભિગમ સાથે ઉત્કૃષ્ટ કામગીરી બદલ ભારત સરકારશ્રી તરફથી **પ્રાઈમ મિનીસ્ટર એવોર્ડ ફોર એક્સેલન્સ ઈન પબ્લીક એડમીનીસ્ટ્રેશન** એનાયત કરવામાં આવેલ છે.

સઘન મિશન ઈન્દ્રધનુષ

- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રાજ્યના ૧ વર્ષ સુધીના અંદાજિત ૧૩.૨૯ લાખ બાળકો પૈકી ૯.૫૪ લાખ (Pro-rata મુજબ ૯૫.૭ %) બાળકોને મૂકવાની થતી તમામ રોગ પ્રતિકારક રસી મૂકી તેઓનું સંપૂર્ણ રસીકરણ કરાયું હતું.

પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના - મુખ્યમંત્રી અમૃતમ યોજના ‘પી.એમ.જે.એ.વાય.-મા’

- ‘પી.એમ.જે.એ.વાય.-મા’ યોજના હેઠળ જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૧.૭૨ કરોડ લાભાર્થીઓની નોંધણી આયુષ્માન કાર્ડમાં પૂર્ણ થયેલ છે.
- રાજ્યમાં ચાલુ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૭.૩૫ લાખ લાભાર્થી દાવાઓ માટે કુલ રૂ. ૨૧૩૨ કરોડનો લાભ પ્રજાજનોને આપેલ છે. રાજ્યમાં આ યોજના સાથે કુલ ૨૭૨૯ હોસ્પિટલો સંકળાયેલ છે.

ટેલિમેડિસિન અને ઈ-સંજીવની ઓ.પી.ડી

- ગુજરાત રાજ્યમા હાલમા કુલ ૧૭ ટેલિમેડિસિન હબ કાર્યરત છે, આ હબ ખાતે સ્ત્રીરોગ નિષ્ણાત, ફિઝિશીયન, બાળ રોગ નિષ્ણાત, જનરલ સર્જન, સ્કિન સ્પેશ્યાલીસ્ટ, ડેન્ટલ સર્જન, ઓર્થોપેડિક, રેડિયોલોજિસ્ટ અને આંખોના ડોક્ટરની સેવાઓ ઉપલબ્ધ છે. જેમાં કુલ ૧૭,૧૪,૦૦૦ થી વધુ ટેલિકન્સલટેશન અને કુલ ૯,૪૦,૦૦૦ થી વધુ ઈ-સંજીવની ઓ.પી.ડી સફળતાપૂર્વક કરવામાં આવેલ છે.
- માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીના વરદ્ હસ્તે જામનગર ખાતે WHO દ્વારા ‘Global Center for Traditional Medicine’ (GCTM) ની તા. ૧૯/૦૪/૨૦૨૨ના રોજ સ્થાપના કરવામાં આવી. જેમાં વિશ્વભરના દેશોની પરંપરાગત ચિકિત્સા પદ્ધતિનો લાભ પ્રજાજનોને મળે તે માટે, સંશોધન અને સારવાર પૂરી પાડવામાં આવશે.

ખોરાક અને ઔષધ નિયમન તંત્ર

- ખોરાકમાં થતી ભેળસેળ અંગેની જાગૃતિ માટેની ‘સ્વજાગૃતિ થી આરોગ્યની રક્ષા’ અર્થે તંત્ર દ્વારા **પ્રાથમિક પરીક્ષણ કીટ** વિકસાવેલ છે અને આવી કીટ બનાવવામાં **સમગ્ર દેશમાં ગુજરાત રાજ્ય પ્રથમ છે.**
- કુડ સેફ્ટી એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ્સ ઓર્થોરિટિ દ્વારા કરવામાં આવેલ વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ ના **કુડ સેફ્ટી ઈન્ડેક્સ સર્વેક્ષણમાં સમગ્ર દેશમાં ગુજરાત રાજ્યને બીજો ક્રમાંક મળેલ છે** અને રાજ્યને ‘**મોડેલ સ્ટેટ**’ તરીકેનો દરજ્જો આપવામાં આવેલ છે.

રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય મિશન

- રાજ્યની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ તથા આદિજાતિ દુર્ગમ વિસ્તારો અને અંતરિયાળ વિસ્તારોને ધ્યાને લઈને આવા વિસ્તારોમાં આવેલાં ગામડાઓમાં ગ્રામજનોને ઘરઆંગણે પ્રાથમિક તબીબી સારવાર ઉપલબ્ધ થાય તે હેતુથી અગરિયા, આદિજાતિ, સરહદી વિસ્તાર, સાગરખેડુ સર્વાંગી વિકાસ હેઠળ રાજ્યમાં કુલ ૨૫૦ જેટલા મોબાઇલ કોમ્પ્રિહેન્સીવ હેલ્થ કેર યુનિટ મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

કિડની ડાયાલિસીસ

- One Nation, One dialysis Program અંતર્ગત દર્દીના રહેઠાણથી નજીક ડાયાલીસીસ સંસ્થાઓ ઉપલબ્ધ થાય તે માટે, રાજ્યના તમામ તાલુકામાં ડાયાલીસીસની સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ છે.

જળ

વ્યવસ્થાપન

ગુજરાત અછત અને અર્ધ અછતવાળું રાજ્ય રહ્યું છે. અપૂરતા વરસાદ છતાં રાજ્યએ ઉત્તમ જળવ્યવસ્થાપન, જળસંચય અને સુદ્રઢ આયોજન થકી ઉપલબ્ધ જળસ્ત્રોતોના કાર્યક્ષમ ઉપયોગથી પાણીની સમસ્યાના નિરાકરણનો માર્ગ અપનાવ્યો છે.

જળસંચય ક્ષેત્રે રાજ્યમાં હજારો ચેકડેમ, ખેત તલાવડીઓ, બોરીબંધ, જલમંદિરો, તળાવો ઊંડાં કરવાનું અભિયાન, જૂની કેનાલોનું મરામત અને આધુનિકરણ, ટપક અને સૂક્ષ્મ સિંચાઈ પદ્ધતિ, સુજલામ્ સુફલામ્ યોજના, ક્ષાર પ્રવેશ નિયંત્રણ યોજના વગેરે યોજનાઓનાં નોંધપાત્ર અને અપેક્ષિત પરિણામ મળ્યાં છે. જળસંચય અભિયાનને લીધે ગુજરાતમાં પાણીનાં તળ ઊંચાં આવવા માંડ્યાં છે અને ખેત ઉત્પાદનમાં મોટા પાયે વૃદ્ધિ થયેલ છે.

- ચાલુ વર્ષે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં વિવિધ યોજનાઓ થકી રાજ્યમાં ૧૪૨ નાના ચેકડેમો અને ૮૫ મોટા ચેકડેમો મળી કુલ ૨૨૭ ચેકડેમો પૂર્ણ થયા છે. આ ઉપરાંત, ૧૧૯ નાના ચેકડેમો તથા ૯૪ મોટા ચેકડેમના કામો પ્રગતિ હેઠળ છે, જે પૂર્ણ થતાં આગામી વર્ષે ૨૪૨૫ હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈના લાભ મળશે. કુલ ૧,૮૭,૦૫૨ થી વધુ ચેકડેમોના કામો પૂર્ણ થતા આશરે ૪,૫૦,૪૮૮ હેક્ટર વિસ્તારને સીધી અને આડકતરી સિંચાઈના લાભ મળે છે.
- **સુજલામ સુફલામ જળ અભિયાન** અંતર્ગત છેલ્લા **પાંચ વર્ષમાં કુલ ૭૪,૫૦૯ કામો** પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જે પૈકી તળાવો ઊંડાં કરવાના કુલ ૨૭,૭૯૯ કામો કરવામાં આવેલ છે તથા કુલ ૧૬,૨૯૧ ચેકડેમોનું ડિસીલ્ટીંગ કરવામાં આવેલ છે. જેના થકી **૮૬,૧૯૬ લાખ ડૂલ જેટલો જળ સંગ્રહ ક્ષમતામાં વધારો** થયેલ છે.
- રાજ્યની મોટા ભાગની સિંચાઈ યોજનાઓ દસ કે તેથી વધુ વર્ષ પહેલાંની છે. આથી રાજ્યની મોટા ભાગની સિંચાઈ યોજનાઓના નહેરોના વિસ્તરણ, નવીનીકરણ અને આધુનિકીરણના કામો અગ્રતાના ધોરણે હાથ ધરેલ છે, જેથી પાણીનો દુર્વ્યય થતો અટકશે અને પિયત વિસ્તારના ખેડૂતોને સમયસર અને પ્રમાણસર પૂરતું પાણી મળી રહેશે. ડિસેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં ૮,૬૫,૩૨૨ હેક્ટર વિસ્તારમાં હયાત સિંચાઈ નહેરોની યોજનાઓની નહેરોનાં નવીનીકરણ, વિસ્તરણ અને આધુનિકીરણનાં કામો પૂરાં કરવામાં આવ્યા છે.
- સિંચાઈ યોજનાઓના જળવ્યવસ્થાપનમાં રાજ્ય સરકારે ખેડૂતોને સામેલ કર્યાં છે. સહભાગી સિંચાઈ વ્યવસ્થાની કામગીરી વધુને વધુ ખેડૂત પિયત મંડળીઓને સોંપવામાં આવે તે માટે સરકાર સતત પ્રયત્નશીલ છે. સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં સહભાગી સિંચાઈ હેઠળ ૨૮૩૫ મંડળીઓ દ્વારા ૮,૫૨,૫૯૦ હેક્ટર વિસ્તાર આવરી લેવામાં આવ્યો છે.
- સુરત જિલ્લામાં **કાકરાપાર-ગોરધા-૫૬ ઉદ્વહન સિંચાઈ યોજના** પૂર્ણ કરી કાર્યાન્વિત કરેલ છે. આ યોજના પાછળ ૩. ૫૯૦ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે. આ યોજનાથી સુરત જિલ્લાના માંડવી અને માંગરોળ તાલુકાના કુલ ૮૯ ગામના આશરે ૨૦,૦૩૨ હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈની સુવિધા ઉપલબ્ધ થયેલ છે.
- ૩.૧૪૦૮ કરોડના અંદાજિત ખર્ચવાળી **કડાણા-દાહોદ ઉદ્વહન પાઈપ લાઈન યોજના** પૂર્ણ થઈ, ટેસ્ટિંગ અને કમિશનિંગ બાદ કાર્યાન્વિત થયેલ છે. જેનાથી આશરે ૧૦,૦૦૦ હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈના લાભો ઉપલબ્ધ થયેલ છે અને ૦૫ ડેમના જળાશયો સહિત કુલ ૫૦ જળ સંગ્રાહકોને જોડેલ છે.
- નવસારી જિલ્લાના ગણદેવી તાલુકામાં વાઘરેય ગામ ખાતે કાવેરી નદી પર અંદાજે ૩ ૨૫૦ કરોડના ખર્ચે **વાઘરેય ટાઈડલ રેગ્યુલેટર**ના બાંધકામની કામગીરી પ્રગતિમાં છે. આ યોજના થકી બિલીમોરા શહેર અને આસપાસના ૧૦ ગામોને પીવાનું પાણી ઉપલબ્ધ થશે. વધુમાં, દરિયાઈ પાણીથી થતી ખારાશ આગળ વધતી અટકશે અને ભૂગર્ભ જળની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે.
- ૩.૪૧૮ કરોડના અંદાજિત ખર્ચવાળી કરજણ જળાશય આધારિત કરજણ ડેમથી વાડી અને કપાટ સુધીની પાઈપ લાઈન યોજના પ્રગતિ હેઠળ છે. જેનાથી સિંચાઈથી વંચિત નર્મદા, ભરૂચ અને સુરત જિલ્લાના આશરે ૭,૫૦૦ હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈના લાભો ઉપલબ્ધ થશે.
- પાનમ જળાશય આધારિત પંચમહાલ જિલ્લાના પૂર્વ વિસ્તારના શહેરા, ગોધરા, કાલોલ અને ઘોઘંબા તાલુકાનાં જુદા જુદા ગામોના તળાવો ભરી સિંચાઈ માટેની યોજનાના ૩. ૩૧૫.૪૦ કરોડની રકમના કામો પ્રગતિમાં છે. જેનો લાભિત વિસ્તાર ૩૫,૦૦૦ હેક્ટર છે.

- ઉકાઈ જળાશયના ઉપરવાસમાં તાપી જિલ્લાના સોનગઢ, ઉચ્છલ, નિઝર અને કુકરમુંડા તાલુકાના આદિજાતિ વિસ્તારના કુલ ૧૩૬ ગામોના ૨૭,૯૨૩ હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈ સુવિધા પૂરી પાડવા માટે **સોનગઢ-ઉચ્છલ-નિઝર ઉદ્વહન પાઈપલાઈન યોજનાની** કામગીરી પ્રગતિમાં છે. આ યોજનાથી ૪૦૪ હયાત ચેકડેમો પણ ભરવામાં આવશે. આ યોજનાનો અંદાજિત ખર્ચ રૂ. ૧૦૨૦ કરોડ છે અને યોજના માટે ઓક્ટોબર-૨૦૨૩ સુધીમાં પૂર્ણ કરવાનું આયોજન છે.
- કચ્છ વિસ્તારમાં નર્મદાના પૂરના વધારાના પાણી પૈકી ૧ મિલિયન એકર ફીટ પાણીનું વિતરણ કરવા માટે પ્રથમ તબક્કે (૧) સઘર્ન લીંક તથા હાઈ કન્ટુર સ્ટોરેજ લીક (અંદાજિત કિંમત રૂ. ૨૦૯૩.૧૨ કરોડ), (૨) નોર્ધન લીંક (અંદાજિત કિંમત રૂ. ૧૫૬૧ કરોડ)ની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે. તેમજ (૩) સારણ લીંક (અંદાજિત કિંમત રૂ. ૭૪૯.૯૨ કરોડ) ની કામગીરીનું ટેન્ડર મંજૂરીની પ્રક્રિયા હેઠળ છે.
- સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છ જિલ્લામાં ક્ષાર પ્રવેશ નિયંત્રણના ૧૦૧ બંધારા અને ભરતી નિયંત્રક, ૧૮ રિચાર્જ જળાશયો, ૪૩ રિચાર્જ તળાવો, ૨૯૧ કિ.મી. લંબાઈમાં વિસ્તરણ નહેરો, ૨૨૬ કિ.મી. લાંબી રેડિયલ કેનાલ, ૧૩૬૨ ચેકડેમો થકી ૧,૩૨,૯૫૩ હેક્ટર વિસ્તાર જમીન નવસાધ્ય કરી સિંચાઈનો લાભ ઉપલબ્ધ થયેલ છે.
- ઉત્તર ગુજરાતમાં **સુજલામ્ સુફલામ્ પાઈપલાઈન** દ્વારા ૧૪ પાઈપલાઈનો દ્વારા નર્મદા નદીના વધારાના પૂરના પાણી ઉત્તર ગુજરાતના વિસ્તારોમાં પહોંચાડવાનું આયોજન છે, જેમાંથી ૮૮૪.૦૨ કિ.મી લંબાઈની ૧૨ પાઈપલાઈનો તેમજ ૩૨ પંખીંગ સ્ટેશનના કામ પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જેના પરિણામે ઉત્તર ગુજરાતના ૪૪૦ ગામડાના ૭૪૨ તળાવો થકી ૯૨,૨૦૦ હેક્ટર વિસ્તારને પ્રત્યક્ષ તથા પરોક્ષ રીતે સિંચાઈનો લાભ થયેલ છે. થરાદ-સીપુ પાઈપલાઈન અને કસરા-દાંતીવાડા પાઈપલાઈન પેકેજ-૧ની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે. ઉપરાંત કસરા-દાંતીવાડા પાઈપલાઈન પેકેજ-૨ અને ડીંડરોલ-મુકતેશ્વર પાઈપલાઈનના ટેન્ડર મંજૂરીની પ્રક્રિયા હેઠળ છે. આ કામો પૂર્ણ થયેથી ૧૯૯ ગામના ૩૧૫ તળાવો જોડાશે અને ૧૩,૫૦૦ હેક્ટર વિસ્તારને પ્રત્યક્ષ તથા પરોક્ષ રીતે સિંચાઈના લાભ થશે.
- સૌરાષ્ટ્રમાં **સૌની યોજના** મારફત ૧૨૯૮ કિ.મી. લંબાઈમાં પાઈપલાઈનની કામગીરી તથા ૨૨ પંખીંગ સ્ટેશનની તેમજ આનુષંગિક કામગીરીથી છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં ૯૪ જળાશયો ૧૬૫ ગ્રામ તળાવો અને ૯૬૩ ચેકડેમોમા **અંદાજિત ૫૬,૫૦૨ મિલિયન ઘન ફૂટ પાણીનો જથ્થો આપવામાં આવેલ છે.** જેનાથી ૫ લાખ એકર વિસ્તારમાં સિંચાઈ સુવિધા સુદૃઢ થયેલ છે. ૮૦ લાખની જન સંખ્યાને પીવાના પાણીની સુવિધા ઉપલબ્ધ થયેલ છે.

પાણી પુરવઠો

રાજ્ય સરકાર દ્વારા પીવાના પાણીના ક્ષેત્રે વિશાળ માળખાકીય સુવિધાઓનું નિર્માણ કરવામાં આવેલ છે જેના પરિણામે રાજ્યના દરેક ગામોમાં ગુણવત્તાયુક્ત પૂરતા જથ્થામાં પાણી પુરવઠો પૂરો પાડવામાં આવી રહેલ છે.

- રાજ્યના દૂરંદેશી નેતૃત્વ દ્વારા છેલ્લા ૨૦ વર્ષના આયોજન અને અમલના લીધે આજે રાજ્યના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં દૈનિક ૩૨૦૦ એમએલડી જેટલું પીવાનું પાણી પૂરું પાડી ગુજરાત મોડલનું ઉત્તમ ઉદારહણ પૂરું પાડેલ છે.

- “જલ જીવન મિશન” અંતર્ગત ‘નલ સે જલ’ યોજના હેઠળ ભારત સરકાર દ્વારા દેશના તમામ ગ્રામ્ય વિસ્તારના નાગરિકોને વર્ષ ૨૦૨૪ સુધીમાં ઘરે-ઘરે શુદ્ધ પાણી ઉપલબ્ધ થાય તે માટે માનનીય વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા “જલ જીવન મિશન” અંતર્ગત “નલ સે જલ” યોજનાની ૧૫મી ઓગષ્ટ, ૨૦૧૯ ના રોજ શરૂઆત કરવામાં આવી છે. રાજ્ય સરકારે આ લક્ષ્યાંક વર્ષ ૨૦૨૨ સુધીમાં પૂર્ણ કરવાનો નિર્ધાર કરેલ હતો. રાજ્ય સરકારે ઓક્ટોબર-૨૦૨૨ માં આ લક્ષ્યાંકને સિદ્ધ કરેલ છે.
- રાજ્યના તમામ ૩૩ જિલ્લાઓ ૨૪૭ તાલુકાઓ અને ૧૮૧૮૭ ગામો ૧૦૦% “હર ઘર જલ” તરીકે ઓક્ટોબર-૨૦૨૨ માં જાહેર કરવામાં આવેલ છે.
- સરકારે પાણી પુરવઠા માટે માત્ર ભૂર્ગભ જળ પર આધાર નહિ રાખતાં મહદઅંશે સરફેસ વોટર પૂરું પાડવા માટે સરદાર સરોવર કેનાલ તેમજ પાણીનાં અન્ય સોર્સ આધારિત પાણી પુરવઠા યોજનાઓ માટે ૩૧૧૨ કિલોમીટરની મુખ્ય પાઈપલાઈનનું વિશાળ નેટવર્ક ઊભું કરી દેશમાં સૌપ્રથમ એવી “રાજ્યવ્યાપી પાણી પુરવઠા ગ્રીડ” દ્વારા રાજ્યના ૧૪૩૦૫ ગામો અને ૨૩૬ શહેરી વિસ્તારોને પીવાના પાણીની સુવિધા પૂરી પાડવામાં રાજ્ય સરકારને સફળતા મળી છે.
- ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ૧૯,૨૯૪ મીની પાઈપ યોજનાઓ અને ૨,૭૬,૮૭૬ હેન્ડપમ્પ બેસાડી છેવાડાના માનવી સુધી પીવાનું પાણી પહોંચાડવામાં આવેલ છે. જે પૈકી, ૧૭,૨૫૧ મીની પાઈપ યોજનાઓ તેમજ ૨,૧૩,૬૫૯ હેન્ડ પમ્પ આદિજાતિ વિસ્તારમાં બનાવી સરકારે છૂટાછવાયા, ડુંગરાળ અને અંતરિયાળ વિસ્તારોમાં રહેતા આદિજાતિના લોકોની સુવિધામાં સતત વધારો કરેલ છે.

સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ

સરદાર સરોવર યોજના ગુજરાત રાજ્યમાં નર્મદા નદી પર નિર્માણ પામેલ આંતરરાજ્ય બહુહેતુક પરિયોજના છે.

- સરદાર સરોવર યોજનાના અંત્રે પાવર હાઉસ કાર્યરત થતા ૧૪૫૦ મેગાવોટ ની સ્થાપિત ક્ષમતા હાંસલ કરવામાં આવી છે. આ પાવર હાઉસ માંથી વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધી ૪૨૦.૮૯ કરોડ વીજ યુનિટનું ઉત્પાદન થયેલ છે. આમ જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ના અંત સુધીમાં કુલ ૫૫૬૭.૯૦ કરોડ વીજ યુનિટનું ઉત્પાદન થયેલ છે. આ વીજ ઉત્પાદનથી રાષ્ટ્રને આશરે રૂ. ૨૨,૨૭૧ કરોડની આવક થયેલ ગણાય.
- સરદાર સરોવર યોજના હેઠળ નહેરોનાં બાંધકામમાં ઝડપ લાવવા સરકાર તરફથી સમયાંતરે લેવામાં આવેલ વિવિધ પગલાંઓના પરિણામ સ્વરૂપે, નર્મદા મુખ્ય નહેર, શાખા નહેર, વિશાખા નહેર, પ્રશાખા નહેર અને પ્રપ્રશાખા નહેરો સહિત ૬૩,૫૩૯ કિ.મી. લંબાઈનું બાંધકામ જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં પૂર્ણ થયેલ છે.
- સૌરાષ્ટ્ર શાખા નહેર ઉપર બાંધવામાં આવેલ ૫(પાંચ) પંમ્પીંગ સ્ટેશનની કામગીરી પૂર્ણ થયેલ છે અને કચ્છ શાખા નહેર ઉપર બાંધવામાં આવેલ ૩ પંમ્પીંગ સ્ટેશનના વિસ્તરણની કામગીરી પૂર્ણ થયેલ છે.
- જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધી કુલ ૧૭.૯૨ લાખ હેક્ટર પિયત વિસ્તારમાંથી ૧૬.૯૯ લાખ હેક્ટર વિસ્તારમાં પ્રશાખા નહેરો સુધીનાં કામ પૂર્ણ કરી સિંચાઈ ક્ષમતા વિકસિત કરવામાં આવેલ છે.

- જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધી પિયત વિસ્તારમાં સિંચાઈના પાણીની સુવ્યવસ્થિત વહેંચણી અને આયોજન માટે કરવાની થતી કુલ ૪૪૬૬ પિયત મંડળી પૈકી ૩૫૭૧ પિયત મંડળીની નોંધણી કરવામાં આવેલ છે. યોજનાથી હાલમાં ૧૦,૦૧૬ ગામો અને ૧૭૬ શહેરોને ઘરવપરાશ માટે પાણી પુરવઠા વિભાગ દ્વારા પાણી પૂરું પાડવામાં આવે છે. જેમાં રાજ્યનાં કુલ ૮ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન પૈકી ૭ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનનો સમાવેશ થાય છે. ભરૂચ, કપડવંજ, ડભોઈ તથા થરાદ નગરપાલિકા ને સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ દ્વારા સીધુ પાણી પૂરું પાડવામાં આવે છે.
- **એકતાનગર** ખાતે માન. પ્રધાનમંત્રીશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીની દૂરદર્શિતાના પરિણામે આજે નર્મદા જિલ્લામાં **કેવડિયા ખાતે સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી ઉપરાંત જંગલ સફારી, આરોગ્ય વન, જેટ્ટી, એકતા કુચ**, નેવીગેશન ચેનલ, **ગરૂડેશ્વર વિયર**, ચિલ્ડ્રનસ ન્યુટ્રીશન પાર્ક, થોર બગીચો (Cactus Garden), એકતા નર્સરી, ખલવાણી ઈકો-ટુરિઝમ, આદર્શ ગ્રામ (તબક્કા-૧), એકતા સ્કીલ ડેવલપમેન્ટ સેન્ટર, વિશ્વ વન, **રાજ સૌરસ ડાઈનોસોર પાર્ક**, એકતા ક્ષાર, સરદાર સરોવર નૌકા વિહાર, રિવર રાફ્ટીંગ, વેલી ઓફ ફલાવર્સ, **શુભપાણેશ્વર નર્મદા ઘાટ**, પ્રવાસીઓની રહેવા માટેની સગવડ (ટેન્ટ સીટી, શ્રેષ્ઠ ભારત ભવન, સરદાર સરોવર રિસોર્ટ) વિકસાવવામાં આવેલ છે. વિવિધ હેતુસભર પ્રવાસન આકર્ષણોના વિકાસ સાથે આ વિસ્તારની કાયાપલટ થઈ છે અને રોજગારીની નવી તકો સર્જાઈ છે.
- માનનીય પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા ‘રાષ્ટ્રીય એકતા દિવસ-૨૦૨૨’ના અવસરના નિમિત્તે મેઝ ગાર્ડન તથા મિયાવાકી ફોરેસ્ટનું લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ છે.
- આદિવાસી વિસ્તારના સામાજિક-આર્થિક ઉત્થાન માટે, કેવડિયા ખાતે એકતા સ્કિલ ડેવલપમેન્ટ સેન્ટરનું નિર્માણ થયેલ છે. અત્યારે અહીં વિવિધ પ્રકારના કૌશલ્યલક્ષી કોર્સ ચાલી રહ્યાં છે તથા તાલીમાર્થીઓ તેમની આવડત આધારિત ક્ષેત્રોમાં રોજગારી મેળવવાની શરૂઆત કરી ચૂક્યાં છે.
- એકતાનગર ભારતનું પ્રથમ ઈ-વાહન ક્ષેત્ર બની રહ્યું છે. એકતાનગર સ્થિત વિવિધ પ્રવાસન સ્થળોની મુલાકાતે પધારતાં પ્રવાસીઓની સુવિધા માટે ૮૫ જેટલી ઈ-રીક્ષાઓ સ્થાનિક મહિલાઓ દ્વારા ચલાવી રોજગારી પ્રાપ્ત કરવામાં આવી રહેલ છે. જે વધારીને ૩૦૦ ઈ-રીક્ષાઓ સ્થાનિક મહિલાઓ દ્વારા ચલાવીને રોજગારી આપવાનું આયોજન છે.

ઊર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ

રાજ્યમાં સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ માટે વીજળી એક મુખ્ય જરૂરી માપદંડ છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ માં રાજ્યનો સરેરાશ માથાદીઠ વીજ વપરાશ ૨૧૪૩ યુનિટ હતો. જે વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ૨૨૮૩ યુનિટ થયેલ છે, જે દેશના માથાદીઠ વીજ વપરાશ ૧૨૫૫ યુનિટની સરખામણીમાં લગભગ બમણા જેટલો છે. વિશ્વમાં ભૂરાજકીય પ્રશ્નો તેમજ કોલસાની અછત હોવા છતાં રાજ્ય સરકાર ગંભીર વીજ કટોકટી વગર ગુણવત્તાસભર અને સાતત્યપૂર્ણ વીજ પુરવઠો પૂરો પાડવામાં સફળ રહી છે.

- રાજ્ય સરકારની દૂરદેશીતાના કારણે ગુજરાત શ્રેષ્ઠ વીજ વિતરણ વ્યવસ્થામાં રાષ્ટ્રીય સ્તરે પ્રસ્થાપિત થયું છે. કેન્દ્ર સરકારના ઊર્જા મંત્રાલય દ્વારા દેશની વિવિધ બાવન વીજ વિતરણ કંપનીઓની કામગીરીના વાર્ષિક મૂલ્યાંકનમાં રાજ્ય સરકારની ચારેય વીજ વિતરણ કંપનીઓએ આ વર્ષે પણ ઐતિહાસિક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને “A+” રેટિંગ પ્રાપ્ત કરવાની પરંપરા જાળવી રાખી છે.

ખેતીવાડી વીજ જોડાણો

- વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં રાજ્ય સરકારે રૂ. ૧૦૪૫ કરોડના ખર્ચે ૬૨ હજાર થી વધુ ખેતીવાડી વીજ જોડાણો આપેલ છે. તેજ રીતે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ડીસેમ્બર-૨૨ સુધીમાં રૂ. ૯૯૪ કરોડના ખર્ચે ૬૨ હજાર થી વધુ ખેતીવાડી વીજ જોડાણો આપવામાં આવેલ છે.

ખેડૂતોને વીજ બીલમાં રાહત

- રાજ્ય સરકારે છેલ્લા ૧૬ વર્ષથી ખેડૂતોના વીજ દર માં કોઈ જ વધારો કરેલ નથી.
- મીટર આધારિત વીજ બિલ ભરતા ખેડૂતોને વીજળી બિલમાં ભરવાના થતા ફીક્સ ચાર્જમાં ૫૦ થી ૭૫ ટકા જેટલો ઘરખમ ઘટાડો કરવામાં આવેલ છે. જેના કારણે રાજ્યના ૧૪ લાખથી વધારે મીટર આધારિત વીજ બિલ ભરતા ખેડૂતોને વીજળી બીલમાં વાર્ષિક રૂ. ૨૬૦ કરોડ જેટલી રાહત મળશે.
- નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ખેડૂતોને વીજ બીલમાં રાહત માટે રૂ. ૯૩૩૪.૫૭ કરોડથી વધુ સબસિડી આપવામાં આવેલ છે. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં રાજ્યના ૨૦ લાખ જેટલા ખેડૂતોને વીજ બીલમાં રાહત માટેની સબસિડીની રકમ અંદાજે રૂ. ૮૩૨૪.૯૮ કરોડ જેટલી થનાર છે.

PM – KUSUM યોજના Component – B હેઠળ વન વિસ્તારના ખેડૂતોને ખેતીવાડી વીજ જોડાણ માટે સૌર ઊર્જા સંચાલિત સિંચાઈ માટેના પમ્પ સેટ માટે સહાય

- રાજ્યના વન વિસ્તાર તેમજ દુર્ગમ વિસ્તાર કે જ્યાં નવીન વીજ લાઇન નાખીને પરંપરાગત વીજ જોડાણ આપવું મુશ્કેલ હોય તેવા વિસ્તારના ખેડૂતોને સૌર ઊર્જા સંચાલિત પમ્પ સેટ આપવાના ખેડૂતલક્ષી નિર્ણયનું અમલીકરણ શરૂ કરી દેવામાં આવેલ છે. જે મુજબ લાભાર્થીને ખરેખર ભરવાપાત્ર ફિક્સ ચાર્જ ભરવાનો અને બાકીનો ખર્ચ રાજ્ય સરકાર દ્વારા વધારાની સબસિડી રૂપે આપવામાં આવે છે. આદિજાતિ વિસ્તારના ખેડૂતોને ફિક્સ ચાર્જ ભરવામાંથી પણ મુક્તિ આપવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ૧૪૩૪ ખેડૂતોને રૂ. ૩૯ કરોડના ખર્ચે સોલર પમ્પ સેટ આપવામાં આવેલ છે જે પૈકી ૧૪૦૯ જેટલા આદિજાતિ વિસ્તારના ખેડૂતો છે.

"સૂર્ય ગુજરાત" રેસિડેન્શિયલ રૂફ-ટોપ સોલાર યોજના

- સોલાર રૂફટોપ સ્થાપિત કરવામાં ગુજરાત ભારતમાં પ્રથમ નંબરે છે. ડિસેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં દેશભરમાં કુલ ૮૦૭૭ મેગાવોટ ક્ષમતાની સોલાર રૂફ-ટોપ સિસ્ટમ સ્થાપિત થયેલ છે. તે પૈકી ગુજરાતમાં ૨૨૦૬ મેગાવોટ ક્ષમતાની સોલાર સિસ્ટમ સ્થાપિત થયેલ છે. એટલે કે દેશભરમાં સ્થાપિત થયેલ કુલ ક્ષમતાના ૨૭ ટકા ક્ષમતા સાથે ગુજરાત દેશભરમાં પ્રથમ નંબરે છે.
- કુલ ૨૨૦૬ મેગાવોટ સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમ પૈકી ૧૫૯૦ મેગાવોટ રહેણાંક ક્ષેત્રે લાગેલ છે. રહેણાંક ક્ષેત્રે MNRE PH-II અંતર્ગત ગુજરાત રાજ્યનો દેશભરમાં ફાળો ૮૨ ટકા છે.

આદિવાસી વિકાસ યોજના

- વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં આદિવાસી વિસ્તારોમાં રૂ. ૩૦૦ કરોડના ખર્ચે ૯-નવા સબ સ્ટેશન ઊભા કરવામાં આવેલ છે જેથી, આ વિસ્તારોમાં સાતત્યપૂર્ણ અને ગુણવત્તાયુક્ત વીજ પુરવઠો પૂરો પાડી શકાય છે. તેજ રીતે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં પણ આ વિસ્તારોમાં નવા સબસ્ટેશન બનાવવા રૂ. ૨૦૦ કરોડ ફાળવેલ છે.

બિનપરંપરાગત ઊર્જા ઉત્પાદન

- ગુજરાત રાજ્ય પ્રદૂષણ મુક્ત એવા બિન પરંપરાગત ઊર્જા ઉત્પાદનને મહત્વ આપી રહેલ છે. આ ક્ષેત્રે ગુજરાતે ૧૯,૩૩૩ મેગાવોટ જેટલી ક્ષમતા હાંસલ કરી છે.

પ્રજાસત્તાક દિવસની રાષ્ટ્રીય સ્તરની ઉજવણીમાં ગુજરાતનો ટેબ્લો પ્રથમ ક્રમે વિજેતા

- તાજેતરમાં ૭૪માં પ્રજાસત્તાક દિવસની રાષ્ટ્રીય સ્તરની ઉજવણી અને પરેડમાં પ્રદર્શિત થયેલ દેશના ૧૭ રાજ્યો અને ૬ મંત્રાલયોએ રજૂ કરેલા ટેબ્લોમાંથી "**કલીન-ગ્રીન એનર્જી એક્ઝિશિયન્ટ ગુજરાત**"ની થીમ પરના ગુજરાતના ટેબ્લોને પીપલ્સ ચોઇસ હેઠળ **પ્રથમ ક્રમે** વિજેતા જાહેર કરવામાં આવેલ છે.
- આ ટેબ્લોમાં કચ્છના ખાવડા ખાતે આકાર પામી રહેલ વિશ્વના સૌથી મોટા હાઇબ્રિડ રિન્યુએબલ એનર્જી પાર્ક, સોલર ગ્રામ મોઢેરા, સોલર રૂફટોપ, કેનાલ રૂફટોપ, ખેડૂતોની સમૃદ્ધિ માટેની PM – KUSUM યોજના, કચ્છની સાંસ્કૃતિક અને રાસ ગરબા જેવી ગુજરાતની સાંસ્કૃતિક વિરાસત દર્શાવવામાં આવી હતી.
- રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જા સાથે જોડીને આ ટેબ્લો દ્વારા એક સુંદર સંદેશ આપવાનો પ્રયાસ સફળ રહ્યો છે.

ગેસ વિતરણ

ગુજરાત રાજ્યમાં કુલ ૯૬૪ CNG સ્ટેશનો ગેસના વિતરણનું કામ કરી રહ્યા છે. ગુજરાત રાજ્યના ૨૮,૧૫,૧૨૮ ઘરેલું ગ્રાહકોને, ૨૧,૭૬૦ વ્યાપારી એકમોને અને ૫,૭૨૯ ઔદ્યોગિક એકમોને ગેસ પુરવઠો પૂરો પાડવામાં આવી રહ્યો છે.

શિક્ષણ

ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણ ક્ષેત્રે છેલ્લા બે દાયકામાં કરવામાં આવેલા વિવિધ પ્રયાસો અને તેનાં સકારાત્મક પરિણામોથી શિક્ષણક્ષેત્રે આમૂલ પરિવર્તન આવ્યું છે.

પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ

- **Right to Education Act** અંતર્ગત ખાનગી પ્રાથમિક શાળાઓમાં પ્રવેશ લઈ અભ્યાસ કરતાં હોય તેવા ૫,૧૨,૪૬૫ વિદ્યાર્થીઓને આવરી લેવા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં કુલ ૩.૬૨૯ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.
- પ્રાથમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓના અકસ્માતથી થતા અવસાન માટે વીમારક્ષણ આપવા અંગેની '**વિદ્યાટીપ**' યોજના રાજ્ય સરકારએ અમલમાં મૂકેલ છે. જેમાં ૩.૫૦,૦૦૦ વીમારક્ષણ આપવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં કુલ ૩.૨૫૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરેલ છે અને ૧૨૮ પરિવારોને જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં સહાય આપવામાં આવેલ છે. આ યોજના પેટે લીધેલ વીમાનું ૧૦૦ ટકા પ્રિમિયમ ગુજરાત સરકાર ચુકવે છે.
- ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમ(GSRTC)ની બસોમાં અભ્યાસ અર્થે મુસાફરી કરતા પ્રાથમિક થી કોલેજ સુધીના તમામ વિદ્યાર્થીઓ માટે **બસ કન્સેશન પાસ ફી યોજના** અંતર્ગત, વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ ના બજેટમાં ૩.૨૦૫ કરોડની જોગવાઈની મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે. જેમાંથી અત્યાર સુધી કુલ ૩.૧૫૯.૮૯ કરોડનું ચુકવણું રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિગમને કરવામાં આવેલ છે.

- **મુખ્યમંત્રી યુવા સ્વાવલંબન યોજના(MYSY)** અંતર્ગત મફત પાઠ્યપુસ્તક યોજના હેઠળ સરકારી અને ગ્રાન્ટેડ શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ ૯ થી ૧૨ ના તમામ વિદ્યાર્થીઓને વિનામૂલ્યે પાઠ્યપુસ્તકો આપવામાં આવે છે. આ યોજના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં રાજ્ય સરકારે અત્યાર સુધી રૂ.૫૫.૪૩ કરોડનો ખર્ચ કરેલ છે.
- ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણનો વ્યાપ વધે તે હેતુથી સરકારી અને બિનસરકારી અનુદાનિત ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓમાં વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૧૭૫ નવા વર્ગો મંજૂર કરેલ છે અને આ અંતર્ગત રૂ. ૪.૧૪ કરોડની બજેટ જોગવાઈ કરેલ છે.
- રાજ્ય કક્ષાએથી GCERT દ્વારા તૈયાર કરેલ પ્રશ્ન બેંક **વિદ્યા સમીક્ષા કેન્દ્ર**ના માધ્યમથી એપ્લીકેશન દ્વારા શાળાઓ સુધી પહોંચાડવામાં આવે છે, જેના આધારે શિક્ષકો કસોટી લે છે. આમ શિક્ષકો તેમજ વાલીઓને પણ પોતાના બાળકોની પ્રગતિનો ખ્યાલ આવતો રહે છે.
- આ વર્ષે કુલ ૧૭૮૨ શાળાઓમાં ૭૬૪૪ નવા વર્ગખંડોના બાંધકામ તથા ૧૪૬૯ શાળાઓમાં ૧૬૯૪૫ વર્ગખંડોનાં સમારકામ માટે રૂ. ૧૭૯૧.૯૮ કરોડના કામોને મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.
- **Online Teacher Professional Development Course (TPD):** જીસીઈઆરટી દ્વારા રાજ્યના શિક્ષકોમાં વ્યાવસાયિક સજ્જતા કેળવવાય તે માટે DIKSHA Portal ના માધ્યમથી 230 થી પણ વધુ Online Teacher Professional Development Courses શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જીસીઈઆરટી દ્વારા નિર્મિત કોર્સિસમાં અત્યાર સુધી ૯૪ લાખથી વધુ લાભાર્થી દ્વારા રજિસ્ટ્રેશન થયેલ છે જે પૈકી ૭૨ લાખ જેટલા લાભાર્થીઓએ આ કોર્સિસ પૂર્ણ કરેલ છે.
- **Energized Textbooks (ETB)**ની કામગીરી અન્વયે ધોરણ ૧ થી ૧૨ ના ૧૦૦ પાઠ્યપુસ્તકોમાં શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થઈ શકે એવા વીડિયો, ઓડિયો અને ડોક્યુમેન્ટના સ્વરૂપમાં ડીજીટલ સાહિત્યનો સમાવેશ કરતા ૨૨૧૭ QR Code મૂકવામાં આવેલ છે.
- જીસીઈઆરટી દ્વારા બાયસેગ સ્ટુડિયોના માધ્યમથી **વંદે ગુજરાત યેનલ** પરથી ધોરણવાર અને વિષયવાર **શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોનું 24 x 7 પ્રસારણ** કરવામાં આવે છે. પ્રતિ વર્ષ રાજ્યની સરકારી શાળાઓમાં ૧૭,૨૮૦ એપિસોડ્સનું પ્રસારણ કરવામાં આવે છે.
- **‘પઢના લિખના અભિયાન’** યોજનાનું અમલીકરણ ગુજરાત રાજ્યના એસ્પિરેશનલ બે જિલ્લાઓ **દાહોદ** અને **નર્મદામાં** કરવામાં આવેલ છે. જેમાં કુલ ૩૩,૨૧૬ નિરક્ષરોમાંથી ૨૭,૫૩૪ નિરક્ષરોને અક્ષરજ્ઞાન પૂરું પાડીને સાક્ષર કરવામાં આવેલ છે.
- સમગ્ર શિક્ષણી કચેરી દ્વારા ધોરણ-૯ થી ૧૨ના કુલ ૨૮૪૩ દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અંદાજે કુલ રૂપિયા ૮૫ લાખની તેમની દિવ્યાંગતા મુજબ તેઓની જરૂરિયાત અનુસાર સાધન સહાય વિતરણ કરવામાં આવી રહ્યું છે.

‘પ્રધાનમંત્રી પોષણ શક્તિ નિર્માણ યોજના’ –પીએમ પોષણ યોજના

- ભારત સરકાર દ્વારા મધ્યાહ્ન ભોજન યોજનાનું નવું નામાભિધાન ‘પ્રધાનમંત્રી પોષણ શક્તિ નિર્માણ યોજના - પીએમ પોષણ યોજના’ તરીકે તાજેતરમાં કરવામાં આવેલ છે. સરકારી તમામ પ્રાથમિક શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને બપોરનું તાજું અને ગરમ ભોજન આપવાની કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના તરીકે વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ થી ૨૦૨૫-૨૬ સુધી વધુ ૫ વર્ષ લંબાવવા ભારત સરકાર દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.

- ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રાજ્યની ૩૨,૩૭૧ શાળાઓના ૪૨.૮૧ લાખ વિદ્યાર્થીઓ માટે ૯૮૯૪૬.૫૨ મેટ્રીક ટન અનાજનો વપરાશ થયેલ છે તથા રૂપિયા ૭૮૨.૩૪ કરોડ ખર્ચ થયેલ છે.
- રાજ્યમાં સરકારી પ્રાથમિક શાળાનાં બાળકોમાં કુપોષણ નિવારણ હેતુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩થી PM POSHAN યોજનામાં બાળકોના ભોજનમાં આયોડીન ઉપરાંત લોહતત્વ ધરાવતાં 'પોષક' ડબલ ફોર્ટીફાઇડ મીઠાનો ઉપયોગ શરૂ કરવામાં આવ્યો.
- સમગ્ર શિક્ષાની ઈન્કલુઝીવ એજ્યુકેશન અન્વયે રાજ્યભરમાં થયેલ સર્વે અનુસાર અંદાજિત ૭૦,૭૮૪ દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓ નોંધાયા છે. ૭૦૭૮૪ દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીને ટ્રાન્સપોર્ટ એલાઉન્સ, એસ્કોર્ટ એલાઉન્સ, સ્ટાઇપેન્ડ ફોર ગર્લ્સ, સાધન સહાય વગેરે રૂ.૮૮.૨૭ કરોડ પૂરા પાડેલ છે.

કસ્તુરબા ગાંધી બાલિકા વિદ્યાલય

- સમગ્ર શિક્ષાના નેજા હેઠળ 'કસ્તુરબા ગાંધી બાલિકા વિદ્યાલય'નું અમલીકરણ થઈ રહ્યું છે. જે અંતર્ગત દુર્ગમ વિસ્તારોમાં અનુસૂચિત જાતિ, જનજાતિ, અન્ય પછાત જાતિ, તથા લઘુમતી તથા ગરીબી રેખા નીચે જીવતા વંચિત જૂથોની કન્યાઓ માટે નિવાસી સગવડ સાથેની શાળાઓ ગુજરાતના ૩૩ જિલ્લાઓ તેમજ ૨ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનમાં અમલીકૃત છે.

ઉચ્ચ અને ટેકનિકલ શિક્ષણ

મુખ્યમંત્રી યુવા સ્વાવલંબન યોજના(MYSY)

- મુખ્યમંત્રી યુવા સ્વાવલંબન યોજના અંતર્ગત તેજસ્વી અને જરૂરિયાતમંદ વિદ્યાર્થીઓને ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે આર્થિક સહાય આપવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં આજ દિન સુધીમાં ૫૨,૦૮૪ વિદ્યાર્થીઓને રૂ.૨૮૯ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે. આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં કુલ ૪,૦૨,૮૬૫ વિદ્યાર્થીઓને રૂ.૧૭૯૯ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- **શોધ યોજના- Scheme Of Developing High quality research** અંતર્ગત રાજ્યની માન્ય યુનિવર્સિટીમાં પી.એચ.ડી. કોર્સમાં સંશોધન કરતાં વિદ્યાર્થીઓને સંશોધન પ્રતિ અભિમુખ કરવા માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં રૂ. ૧૭.૧૮ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-૨૦૨૦(N.E.P.-2020)

- ગુજરાત સરકાર દ્વારા ૫ મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૦ ના રોજ આયોજિત ઈન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ ઓફ એકેડેમિક ઈન્સ્ટિટ્યુશન્સ (ICAI) દરમિયાન 'રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-૨૦૨૦' અમલીકરણનો રોડમેપ લોન્ચ કરાયો. ગુજરાત સરકારના શિક્ષણ વિભાગ અને ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીએ સંયુક્ત રીતે ૦૪ જૂન ૨૦૨૨ના રોજ કાર્યક્ષમ અને અસરકારક અમલીકરણ માટે એક દિવસીય 'ઓફલાઇન વર્કશોપ'માં ૩૦ થી વધુ યુનિવર્સિટીઓએ ભાગ લીધો અને NEP પરની શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓ તેમના દ્વારા પ્રસ્તુત કરવામાં આવી. બહુશાખાકીય (multidisciplinary) શિક્ષણની સુવિધા માટે કોન્ફેડરેશનની રચના કરેલ છે.
- ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓ માટે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓની તૈયારી કરવા માટે સંપૂર્ણ સમર્પિત ચેનલ 'સાફલ્ય' ૨૯મી ઓક્ટોબર ૨૦૨૨ના રોજ શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

- ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટીચર એજ્યુકેશન(IITE)એ સમગ્ર દેશની સૈનિક સ્કૂલ સોસાયટીના શિક્ષકોને તાલીમ આપવા માટે સંરક્ષણ મંત્રાલય સાથે MOU કરી અત્યાર સુધીમાં ૩૩ સૈનિક શાળાઓના લગભગ ૮૦૦ શિક્ષકોની સૈનિક શાળા શિક્ષક તાલીમ-ગુરુદીક્ષા તાલીમ પૂર્ણ કરી છે.
- IITE, ગાંધીનગરને ‘૪મા FICCI હાયર એજ્યુકેશન એક્સેલન્સ એવોર્ડ્સ ૨૦૨૨’ સમારોહ દરમિયાન ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન એમ્પ્લોયર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રી (FICCI) દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત ‘એક્સલન્સ ઇન પ્રોફેશનલ કોર્સ ઓફરિંગ’ એવોર્ડ મળ્યો છે.

ટેબ્લેટ યોજના

- આ યોજના અન્વયે છેલ્લા ચાર વર્ષ દરમિયાન ધોરણ-૧૦ અને ધોરણ-૧૨ની માન્ય ‘બોર્ડ’ની પરીક્ષા ઉત્તીર્ણ કરી રાજ્યના ડિપ્લોમા તેમજ સ્નાતક કક્ષાના અભ્યાસક્રમોના પ્રથમ વર્ષમાં પ્રવેશ મેળવનાર અંદાજે કુલ ૯.૪૦ લાખ જેટલા વિદ્યાર્થીઓને ટેબ્લેટ આપવામાં આવેલ છે.

શહેરી વિકાસ સ્વર્ણિમ જયંતી મુખ્યમંત્રી શહેરી વિકાસ યોજના

અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ

- રાજ્યના શહેરોના સર્વાંગી વિકાસ માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા ભૌતિક અને સામાજિક આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે ટ્રાફિક સર્કલ, પાણી પુરવઠા, ભૂગર્ભ ગટર, સ્ટ્રોમ વોટર ડ્રેનેજ, તળાવ બ્યુટીફિકેશન, ફાયર સ્ટેશન, શાળા બાંધકામ, અર્બન હેલ્થ સેન્ટર, આંગણવાડી, લાયબ્રેરી, પાર્કિંગ વિગેરે જેવા કામો હાથ ધરવામાં આવે છે.

ખાનગી સોસાયટી જનભાગીદારી યોજના

- આ યોજના હેઠળ સોસાયટીના આંતરિક રસ્તા, પાણીની પાઈપલાઈન, સ્ટ્રીટ લાઈટ અને ગટર જેવા કામો માટે થતા કુલ અંદાજિત ખર્ચ પૈકી ૭૦% ફાળો રાજ્ય સરકાર દ્વારા, ૧૦% ફાળો સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા તથા ૨૦% ફાળો સોસાયટી દ્વારા એમ મળી કુલ ૧૦૦% કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. વધુમાં, જે ઘરો ગટર લાઈન સાથે જોડાયેલ ન હોય તેવા ઘરોની ગટરલાઈનને મુખ્ય ગટર લાઈન સાથે જોડવા માટે પ્રતિ ઘર દીઠ રૂપિયા ૭૦૦૦ની મર્યાદામાં સહાય આપવામાં આવે છે.
- સ્વર્ણિમ જયંતી મુખ્યમંત્રી શહેરી વિકાસ યોજના હેઠળ શહેરી વિસ્તારોમાં રેલવે ઓવર બ્રીજ/રેલવે અન્ડરબ્રીજના આજ દિન સુધી કુલ અંદાજિત રૂપિયા ૩૨૪૧.૬૬ કરોડના કુલ ૧૦૩ કામો રેલવે સાથે ૫૦% કોસ્ટ શેરીંગ તથા ખાસ કિસ્સામાં ૧૦૦% રાજ્ય સહાય અંતર્ગત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

અમૃત ૨.૦

- અમૃત ૨.૦ યોજના હેઠળ ગુજરાત રાજ્યને કેન્દ્ર સરકારના ફાળા રૂપે રૂ.૪૫૦૦ કરોડની જોગવાઈ મિશન પિરિયડ માટે કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં, અમૃત ૨.૦ યોજના હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રૂ. ૧૦,૬૭૯.૮૮ કરોડના ૮૧૧ કામો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

સ્માર્ટ સીટી મિશન

- અમદાવાદ, સુરત, વડોદરા, રાજકોટ, ગાંધીનગર અને દાહોદ એમ કુલ ૬ શહેરની પસંદગી ભારત સરકાર દ્વારા સ્માર્ટ સીટી મિશન અંતર્ગત કરવામાં આવેલ છે.

ગુજરાત મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન (જી.એમ.આર.સી.) લિમિટેડ

- અમદાવાદ મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટ ફેઝ-૧ની કુલ લંબાઈ ૪૦.૦૩ કિ.મી. છે વસ્ત્રાલ ગામ મેટ્રો સ્ટેશનથી એપેરલ પાર્ક મેટ્રો સ્ટેશન સુધીની ૬.૫ કિલોમીટરની મેટ્રો રેલ સેવા માર્ચ, ૨૦૧૯ થી શરૂ કરવામાં આવેલ છે. પૂર્વ-પશ્ચિમ અને ઉત્તર-દક્ષિણના ૩૨.૧૦ કિલોમીટરની મેટ્રો રેલ સેવાનું ઉદ્ઘાટન ૩૦મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૨ ના રોજ ભારતના માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીના વરદ્હસ્તે કરવામાં આવેલ છે.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (શહેરી)

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા શહેરોમાં વસતા મકાન વિહોળા લોકોને આવાસ પૂરાં પાડવા માટે પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના(શહેરી) અંતર્ગત કુલ ૮.૮૬ લાખ આવાસોનાં નિર્માણનું આયોજન છે. જે પૈકી ૭.૩૨ લાખ જેટલા આવાસોની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે, જ્યારે બાકીના આવાસો વિવિધ તબક્કે પ્રગતિ હેઠળ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (શહેરી) અંતર્ગત ૧,૦૧,૩૯૧ નવા આવાસો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે અને ૧,૫૧,૮૫૬ આવાસોની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.

સ્વચ્છ ભારત મિશન - અર્બન

- સ્વચ્છ ભારત મિશન- અર્બનની શરૂઆત સને ૨૦૧૪થી કરવામાં આવેલ છે, જ્યારે ભારત સરકારશ્રી દ્વારા ૦૧ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૧ ના રોજ સ્વચ્છ ભારત મિશન અર્બન ૨.૦ લોન્ચ કરી તેનો સમયગાળો ૨૦૨૧ થી ૨૦૨૬ સુધી પાંચ વર્ષ માટે નવા ઘટકો સસ્ટેનેબલ સેનીટેશન, સોલીડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ, વેસ્ટ વોટર મેનેજમેન્ટ, આઈ.ઈ.સી, કેપેસિટી બિલ્ડીંગ સાથે લંબાવવામાં આવેલ છે.

સોલિડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ

- રાજ્યની ૧૬૫ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાંથી એકત્ર થયેલ ૧૦,૦૬૯ મેટ્રિક ટન પ્રતિ દિવસ કચરામાંથી આશરે ૮૬ ટકા (૮,૬૫૯ મેટ્રિક ટન પ્રતિ દિવસ) પ્રોસેસિંગ થાય છે. આ પ્રોસેસિંગ ૧૦૦% સુધી કરાવવા માટેનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યની ૮ મહાનગરપાલિકાઓ અને ૧૫૬ નગરપાલિકાઓમાં પબ્લિક હેલ્થ બાયલોઝ પ્રસિદ્ધ કરી તેનો અમલ કરવામાં આવેલ છે.

ભાવિલક્ષી શહેરી આયોજન અને અમલ

- રાજ્યમાંની શહેરી આયોજનની કામગીરીમાં અદ્યતન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવાના ભાગરૂપે શહેર આયોજનની વિવિધ કામગીરી સાથે સંકળાયેલી કચેરીઓમાં ડોમ્યુટરાઈઝેશન કરી તેના મારફતે જી.આઈ.એસ તથા ‘અમૃત યોજના’ દ્વારા રાજ્યમાં સુઆયોજિત વિકાસ કરવાનો પણ ઉદ્દેશ છે. વધુમાં નગર રચના યોજના જાહેર જનતા ઓનલાઈન જોઈ શકે તે માટે સિંગલ પ્લેટફોર્મ બનાવેલ છે. જેમાં હાલ ગૂગલ ઈમેજ સાથે ૪૦૦ નગર રચના યોજના ખાતાની વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે.
- રાજ્યમાં Online Development Permission System (ODPS) તા.૦૧/૦૫/૨૦૧૮ થી લાગુ કરવામાં આવેલ, જે અન્યથે ઓનલાઈન વિકાસ પરવાનગીની પ્રક્રિયા વધુ સરળ, ઝડપી અને પારદર્શક બને તથા અરજદારોને પોતાના સ્વપ્નનો આશરો ઝડપી આકાર પામે તેવા શુભ આશયથી તા.૦૩/૧૨/૨૦૨૦ થી Online Development Permission System -2.0 (ODPS-2.0) ગુજરાત સરકાર દ્વારા અમલીકૃત કરવામાં આવેલ છે. જેમાં CGDCR-2017 માં થયેલ આનુષંગિક સુધારા ODPS-2.0 માં કરવામાં આવે છે.

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૨ માં ૧ વિકાસ યોજના, ૩૦ મુસદ્દારૂપ નગર રચના યોજના, ૨૫ પ્રારંભિક નગર રચના યોજના અને ૫ આખરી નગર રચના યોજના મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

અગ્નિ નિવારણ સેવાઓ

- ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગુજરાત ફાયર પ્રિવેન્શન એન્ડ લાઇફ સેફ્ટી મેઝર્સ એક્ટ-૨૦૧૩, ગુજરાત ફાયર પ્રિવેન્શન એન્ડ લાઇફ સેફ્ટી મેઝર્સ રુલ્સ-૨૦૧૪, ગુજરાત ફાયર પ્રિવેન્શન એન્ડ લાઇફ સેફ્ટી મેઝર્સ રેગ્યુલેશન-૨૦૧૬ અમલીકૃત કરવામાં આવેલ છે તેમજ રાજ્યમાં અગ્નિ નિવારણ સેવાઓના અસરકારક અમલીકરણ માટે સદર અધિનિયમ, રુલ્સમાં સને-૨૦૨૧માં સુધારો કરવામાં આવેલ છે.
- નિયામક, રાજ્ય અગ્નિ નિવારણ સેવાઓ અને ગુજરાત ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ વચ્ચે તા.૦૧/૧૧/૨૦૨૨ના રોજ Memorandum of Understanding (MoU) કરવામાં આવેલ છે. જી.આઈ.ડી.એમ.ના સહયોગથી ફાયરના સબ ઓફિસર(SO), સ્ટેશન ઓફિસર(STO), ડિવિઝનલ ઓફિસર(DO)ના નવા કોર્ષના અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવાની કામગીરી તેમજ નેશનલ ફાયર સર્વિસ કોલેજ, નાગપુર દ્વારા આપવામાં આવતી તાલીમ જેવી તાલીમો રાજ્ય અગ્નિ સુરક્ષા તાલિમ સંસ્થા (GSIFST) ખાતે હાથ ધરવામાં આવેલ છે.

ગુજરાત અર્બન લાઇવલીહૂડ મિશન

- રાષ્ટ્રીય શહેરી આજીવિકા મિશન યોજના અંતર્ગત કૌશલ્ય તાલીમ અને નિમણૂંક સ્થળ નિર્ધારણ મારફત રોજગાર (ESTP) ઘટક હેઠળ કુલ ૧૯૪૪૦ તાલીમાર્થીઓએ તાલીમ પૂર્ણ થયેલ છે. જ્યારે ૨૧૪૨ તાલીમાર્થીઓ તાલીમ લઈ રહેલ છે. સામાજિક ગતિશીલતા અને સંસ્થાગત વિકાસ (SMID) ઘટક હેઠળ કુલ ૩૧૨૦ સ્વ-સહાય જૂથોને રૂ.૩૧.૨૯ કરોડના ફરતા ભંડોળની સહાય આપવામાં આવેલ છે.

“PM Street Vendors AtmaNirbhar Nidhi” –PM SVANidhi

- ભારત સરકારના આવાસન અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા COVID-19થી અસરગ્રસ્ત શેરી ફેરિયાઓ તેઓની આજીવિકા માટે તેમનો વ્યવસાય શરૂ કરી શકે તે હેતુથી લોન આપવા માટે PM-SVANidhi ૧૦૦% કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના લાગુ કરવામાં આવેલ છે. સદર યોજના અંતર્ગત કુલ ૨,૭૩,૭૦૦ શેરી ફેરિયાઓને લોન આપવામાં આવેલ છે.

મિલકત વેરામાં રાહત

- ગુજરાત સરકાર દ્વારા રાજ્યની આઠ મહાનગરપાલિકાઓ અને ૧૫૬ નગરપાલિકાઓ વિસ્તારમાં આવેલ ધાર્મિક સંસ્થાઓ અને તેની સાથે જોડાયેલ અન્ય મિલકતોને મિલકત વેરામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવેલ છે.

મહિલા અને બાળ કલ્યાણ

મહિલાઓને સક્ષમ અને આત્મનિર્ભર બનાવવા માટે સરકારે અનેક યોજનાઓ કાર્યરત કરી છે. દેશ અને સમાજના વિકાસમાં મહિલાઓની અડધો અડધ ભાગીદારી છે. સરકાર દ્વારા આયોજિત શક્તિ મેળા થકી મહિલાઓની પ્રતિભાના વિકાસની સાથે આગવી ઓળખ પણ મળી રહી છે.

તત્કાલીન મુખ્યમંત્રી અને હાલના લોકલાડીલા વડાપ્રધાનશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ રાજ્યમાં મહિલાઓનો સમગ્રતયા વિકાસ થાય તે માટે ‘બેટી બચાઓ, બેટી પઢાવો’, અને ‘કન્યા કેળવણી’ જેવા મહત્વપૂર્ણ અભિયાનોનો શુભારંભ કર્યો હતો. આજે આ લોકચેતના નારીશક્તિનું મોટું વટવૃક્ષ બની છે. વડાપ્રધાનશ્રીના આ પગલાને સુપેરે આગળ વધારતા મૃદુ અને મક્કમ મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલે મહિલાઓના સર્વાંગી વિકાસ માટે અનેક યોજનાઓ અને કાર્યક્રમોનો પરિણામલક્ષી અમલ કર્યો છે.

ટેક હોમ રેશન

- ‘આઈસીડીએસ યોજના’ અંતર્ગત રાજ્યના તમામ આંગણવાડી કેન્દ્રોમાં ગુજરાત કો-ઓપરેટીવ મિલ્ક માર્કેટીંગ ફેડરેશનના માધ્યમથી જિલ્લા ડેરીને ટેક હોમ રેશનના ઉત્પાદન અને આંગણવાડી સુધી વિતરણની જવાબદારી સોંપેલ છે.
- ‘સંકલિત બાળ વિકાસ યોજના’ હેઠળ આંગણવાડી કેન્દ્રમાં આવતા ૩ થી ૬ વર્ષના બાળકોને સવારનો ગરમ નાસ્તો અને બપોરનું ગરમ ભોજન અઠવાડિયામાં છ દિવસ આપવામાં આવે છે અને અઠવાડિયામાં બે દિવસ ઋતુ પ્રમાણે તાજા ફળ આપવામાં આવે છે. ટેક હોમ રેશન અને ગરમ તાજુ ભોજનના ૬ માસથી ૬ વર્ષના બાળકો અને સગર્ભા, ધાત્રી માતાઓને છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં દર વર્ષે એપ્રેલ ૪૦.૬૬ લાખ લાભાર્થીઓને લાભ આપેલ છે. જે માટે દર વર્ષે અંદાજે રૂપિયા **એક હજાર અઠ્ઠાવન કરોડ અઠ્ઠાણું લાખ**નો ખર્ચ કરેલ છે.

ફોર્ટીફિકેશન

- ઘઉં- તમામ આંગણવાડી કેન્દ્રોમાં ગુજરાત કો-ઓપરેટીવ મિલ્ક માર્કેટીંગ ફેડરેશનના માધ્યમથી જિલ્લા દૂધ ઉત્પાદક સહકારી સંઘોને સાંકળીને ઘઉંનું ફોર્ટીફિકેશન કરી ફોર્ટીફાઈડ લોટ બનાવવાની કામગીરી GCMMF આણંદને સુપરત કરવામાં આવેલ છે.
- ચોખા- રાજ્યના તમામ આંગણવાડી કેન્દ્રના ૩ થી ૬ વર્ષના બાળકોને આંગણવાડી પર અપાતા ગરમ નાસ્તા માટે વપરાતા ચોખાને ફોર્ટીફાઈડ કરી મે-૨૦૨૨થી આપવામાં આવે છે.
- તેલ- રાજ્યના તમામ આંગણવાડી કેન્દ્રોમાં વિટામીન-એ અને વિટામીન-ડીથી ફોર્ટીફાઈડ કરેલ સીંગતેલ પૂરું પાડવામાં આવે છે.

સુપોષણ સંવાદ યોજના

- સુપોષણ સંવાદનો મુખ્ય હેતુ સગર્ભા અને ધાત્રી માતાઓ આ સંવાદ દ્વારા એકબીજાના અનુભવો અને તેઓને પડતી મુશ્કેલીઓ અંગે રજૂઆત કરે અને તેનો સમુદાય સ્તરે વૈજ્ઞાનિક ઢબે સાચો અને સરળ ઉકેલ મેળવી તેનો અમલ કરાવવાનો છે.
- વધુમાં, ‘આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ’ નિમિત્તે તમામ આંગણવાડી કેન્દ્રોમાં દર મહિનાના પહેલા અને બીજા મંગળવારે થીમ મુજબ સુપોષણ સંવાદ અને બાળતુલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

મુખ્યમંત્રી માતૃશક્તિ યોજના

- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ થી ૧૦૦૦ દિવસ અંતર્ગત આંગણવાડી કેન્દ્રમાં નોંધાયેલ પહેલી વખતની સગર્ભા માતા હોય ત્યારથી બાળક ૨ વર્ષ સુધીનું ન થાય ત્યાં સુધી બાળકોની માતાને દર માસે એકસ્ટ્રા રેશનમાં ૧ કિલો તુવરેદાળ, ૨ કિલો ચણા, ૧ કિલો ફોર્ટીફાઈડ સીંગતેલ આપવામાં આવે છે.

ઉંબરે આંગણવાડી

- ૩ થી ૬ વર્ષના બાળકો અને તેમના વાલીઓ માટે BISAG-Nના માધ્યમથી પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણને લગતા કાર્યક્રમોનું અભ્યાસક્રમ મુજબ દર માસના પ્રથમ અને ત્રીજા સોમવારે વંદે ગુજરાત ચેનલ પર અને દૂરદર્શનના 'ડીડી ગિરનાર' પર દર બુધવારે પ્રસારણ કરવામાં આવે છે.

આંગણવાડી કાર્યકરોના માનદવેતનમાં વધારો

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા આંગણવાડી કાર્યકરોનું માનદ વેતન રૂ.૭૮૦૦ થી વધારીને રૂ.૧૦૦૦૦, આંગણવાડી તેડાગરનું માનદ વેતન રૂ.૩૯૫૦ થી વધારીને રૂ.૫૫૦૦ તથા ૧૮૦૦ મીની આંગણવાડી કાર્યકરને રેગ્યુલર આંગણવાડી કાર્યકરમાં તબદીલ કરીને મીની આંગણવાડી કાર્યકરનું માનદ વેતન રૂ.૪૪૦૦ થી વધારી રૂ.૧૦,૦૦૦ આપવાનું નક્કી કરેલ છે.
- સમગ્ર રાજ્યમાં આંગણવાડી કાર્યકર/ તેડાગરની ઓનલાઇન ભરતી e-hrms વેબ પોર્ટલ પરથી કરવાની કામગીરી અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે. છેલ્લા બે વર્ષમાં આંગણવાડી કાર્યકરની ૬,૨૮૬ જગ્યા અને તેડાગરની ૬,૨૮૪ જગ્યાની એમ મળી કુલ -૧૨,૫૭૦ જગ્યાની ભરતી બે તબક્કામાં કરવામાં આવેલ છે.

ગંગા સ્વરૂપા આર્થિક સહાય યોજના

- આ યોજના હેઠળની સહાય લાભાર્થી મહિલાનો પુત્ર ૨૧ વર્ષનો થતાં બંધ કરવામાં આવતી હતી. તે શરત રદ કરી આજીવન સહાય આપવામાં આવે છે. વિધવા લાભાર્થીના ખાતામાં DBT મારફતે રકમ જમા કરાવી સહાયની ચુકવણી કરવામાં આવે છે. હાલ રાજ્યમાં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં અંદાજિત ૧૩.૬૨ લાખ જેટલા લાભાર્થીઓને સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.

શક્તિસદન

- સામાજિક તેમજ આર્થિક રીતે પરાવલંબી મહિલાઓને આશ્રય તેમજ જીવન જરૂરિયાતની પ્રાથમિક સેવાઓ પૂરી પાડવા કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારના સંયુક્ત પ્રયત્નથી 'સ્વધારગૃહ યોજના' અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે.
- ભારત સરકારની નવી ગાઈડ લાઈન મુજબ 'મિશન શક્તિ' - સંકલિત મહિલા સશક્તિકરણ અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે જેમાં મિશન શક્તિ હેઠળની પેટા યોજના 'સામર્થ્ય' હેઠળ ભારત સરકારની કાર્યરત સ્વધાર ગૃહ અને ઉજ્જવલા યોજનાને સંકલિત કરી 'શક્તિ સદન' યોજના અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.

મહિલા વિષયક કાયદાકીય જાગૃતિ શિબિર

- ગુજરાત રાજ્ય મહિલા આયોગ દ્વારા જે તે જિલ્લાઓમાં ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિએ રાજ્યની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના ચૂંટાયેલ મહિલા લોક પ્રતિનિધિઓ/સરપંચ મહિલાઓને કાયદા અંગેની જાણકારી માટે છેલ્લા એક વર્ષમાં જિલ્લાઓમાં ૧૪ કાયદાકીય શિબિરમાં ૧૦,૦૦૦ થી વધુ ચૂંટાયેલ મહિલાઓએ ભાગ લીધેલ છે.

નારી અદાલત

- નારી અદાલત મહિલાઓ માટે, મહિલાઓ દ્વારા ચલાવવામાં આવતી બિનઔપચારિક ન્યાય-પ્રણાલી છે. જ્યાં મહિલાઓ પોતાના પ્રશ્નોનો સરળતાથી ઉકેલ લાવી શકે છે અને મહિલાઓને વિના મૂલ્યે ઝડપી અને આત્મ સન્માન સાથેનો ન્યાય મળે છે. રાજ્યના દરેક તાલુકાઓ તેમજ મહાનગરપાલિકાઓમાં ૨૭૦ નારી અદાલતો કાર્યરત છે. છેલ્લા એક વર્ષમાં નારી અદાલતના માધ્યમથી ૫૩૦૦ થી વધુ કેસોનો નિકાલ કરવામાં આવેલ છે.

પ્રદર્શન સહ વેચાણ યોજના

- ગુજરાતની મહિલા ઉદ્યમીઓ દ્વારા ઉત્પાદિત વિવિધ ચીજ વસ્તુઓને બજારની સુવિધા પૂરી પાડવા આ યોજના અમલમાં છે. આ યોજના દ્વારા ઉદ્યમીઓને પોતાના દ્વારા ઉત્પાદિત ચીજવસ્તુઓનું માર્કેટ મળી રહેવાથી તેમની રોજગારીમાં વધારો થાય છે અને તેઓ આર્થિક રીતે સક્ષમ બને. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ૧૨ મેળાનું આયોજન કરેલ છે. જેમાં કુલ ૮૮૫ મહિલા ઉદ્યમીઓએ ભાગ લીધેલ અને તેઓ દ્વારા આશરે રૂ.૩.૭૭ કરોડનું વેચાણ થયેલ છે.

મહિલા સ્વરોજગાર મેળા

- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૩૦ મહિલા સ્વરોજગાર મેળાનું આયોજન કરી ૧૫,૦૦૦ લાભાર્થીઓને લાભ આપવામાં આવેલ છે.

ઉદ્યોગ

માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીના આત્મનિર્ભર ભારતના અભિયાનને હાંસલ કરવા ગુજરાતમાં ઔદ્યોગિક મૂડીરોકાણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રાજ્યમાં એકંદરે ઈકો સિસ્ટમ મજબૂત બનાવવા અને આત્મનિર્ભર ભારત માટે આત્મનિર્ભર ગુજરાતના ધ્યેયમાં વધુ રોજગારની તકો ઊભી કરવા માટે ઉત્પાદન ક્ષેત્રને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સરકારશ્રી દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૦ની ગુજરાત ઈન્ડસ્ટ્રીયલ પોલિસિ અંતર્ગત આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના અમલમાં મૂકેલ છે.

ઔદ્યોગિક નીતિ-૨૦૧૫ અન્વયે વ્યાજ સહાય, કેપિટલ સહાય અને CGTMSE (સીજીટીએમએસઈ) સહાય માં કુલ ૧૯,૬૦૦ થી વધુ કલેઈમ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવી. આ નીતિ હેઠળ વ્યાજ સહાય યોજનામાં રૂ.૭૨૬ કરોડથી વધુ, કેપિટલ સહાય યોજનામાં રૂ.૧૫૦.૦૦ કરોડથી વધુની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

- ઔદ્યોગિક નીતિ-૨૦૧૫ અન્વયે મહિલા ઉદ્યોગસાહસિકોના ૩૫૦૦થી વધારે કલેઈમ મંજૂર કરી રૂ.૧૨૮.૦૦ કરોડથી વધારે સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- ઔદ્યોગિક નીતિ-૨૦૧૫ અન્વયે યુવા ઉદ્યોગસાહસિકોના ૩૦૦૦થી વધારે કલેઈમ મંજૂર કરી ૮૫.૦૦ કરોડથી વધારે સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

ઔદ્યોગિક નીતિ-૨૦૨૦ અન્વયે વ્યાજ સહાય, કેપિટલ સહાય અને CGTMSE(સીજીટીએમએસઈ) સહાય માં કુલ ૪૮૦૦ થી વધુ કલેઈમ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવી. જેમાં વ્યાજ સહાય યોજનામાં રૂ.૧૦૦.૦૦ કરોડથી વધુ, કેપિટલ સહાય યોજનામાં રૂ.૨૨૪.૦૦ કરોડથી વધુ CGTMSE (સીજીટીએમએસઈ) સહાય યોજનામાં રૂ.૧૦.૦૦ કરોડથી વધુની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

- ઔદ્યોગિક નીતિ-૨૦૨૦ અન્વયે મહિલા ઉદ્યોગસાહસિકોના ૪૩૦થી વધારે કલેઈમ મંજૂર કરી રૂ.૨૦.૦૦ કરોડથી વધારે સહાય ચુકવવામાં આવી.

- ઔદ્યોગિક નીતિ-૨૦૨૦ અન્વયે યુવા ઉદ્યોગસાહસિકોના ૧૦૦૦થી વધારે ક્લેઈમ મંજૂર કરી રૂ.૫૨.૦૦ કરોડથી વધારે સહાય ચુકવવામાં આવી.
- “ઘ આત્મનિર્ભર ગુજરાત સ્કિમ ફોર આસિસ્ટન્સ ટુ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ” વર્ષ ૨૦૨૨માં જાહેર કરવામાં આવેલ છે. આ યોજના હેઠળ ૧૦ જેટલા ઘસ્ટ સેક્ટરો પસંદ કરવામાં આવેલા છે. ઘસ્ટ સેક્ટરમાં ગ્રીન હાઈડ્રોજન અને ગ્રીન એમોનિયા, ફ્યુલ સેલ, બેટરી સ્ટોરેજ, ઈલેક્ટ્રીક વ્હીકલ, અવકાશ અને ઉચ્ચત્વ ક્ષેત્રના મેન્યુફેક્ચરિંગ ઉદ્યોગો, જેમ્સ એન્ડ જવેલરી, એગ્રો પ્રોસેસિંગ, કેમિકલ્સ, ટેક્સટાઈલ, એપેરેલ, હેલ્થકેર, મેટલ એન્ડ મિનરલ, મશીનરી, મશીનરીનું ઉત્પાદનનો સમાવેશ કરેલ છે.

Ease of Doing Business અંગે કરવામાં આવેલ કામગીરી

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસ' હેઠળ ‘આઈ.એફ.પી. પોર્ટલ’ શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. જેમાં ૧૮ વિભાગોની ૨૦૦ થી વધારે અરજીઓ ઓનલાઈન કરી શકાય છે. અત્યાર સુધીમાં ૧૨,૪૮,૦૦૦ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવી છે.

એક્ષપોર્ટ પ્રિપેરેશન ઈન્ડેક્સ બાબત

- ભારત સરકારના નીતિ આયોગ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવતાં “એક્ષપોર્ટ પ્રિપેરેશન ઈન્ડેક્સ” માં રાજ્ય સરકારે સતત બે વખત પ્રથમ નંબર મેળવ્યો છે. આ ઉપરાંત, ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસમાં ૨૦૨૧ “ટોપ એચીવર” અને લોજિસ્ટીક પર્ફોમન્સ ઈન્ડેક્સમાં ૨૦૧૮, ૨૦૧૯, ૨૦૨૧ અને ૨૦૨૨ માં પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું છે.

MSME એકમોને ઉદ્યોગ સ્થાપવામાં સગવડતા

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા MSME એકમોને ઉદ્યોગ સ્થાપવામાં સગવડતા પડે નહિ તે માટે Gujarat Micro, Small and Medium Enterprises (Facilitation of Establishment and Operation) Act, 2019 લાવવામાં આવ્યો છે. MSME એકમો ૩ વર્ષની અંદર જરૂરી મંજૂરીઓ મેળવવાની શરતે ઉદ્યોગ શરૂ કરી શકશે. ઉદ્યોગોની સ્થાપના થયા બાદ ના ૬ માસ બાદ મંજૂરીઓ મેળવવા માટે અરજી કરી શકાશે. ૨૦૦૦ જેટલા MSME એકમો કાયદા હેઠળ સ્થાપિત થયેલા છે.

ગુજરાત ટેક્સટાઈલ પોલિસિ

- કોટન સ્પીનિંગ, જીનીંગ, વીવીંગ તથા ટેક્સટાઈલ ટેક્સટાઈલ એકમોને પ્રોત્સાહિત કરવા પાંચ વર્ષ માટે વ્યાજ સહાય તથા પાવર ટેરિફ કન્સેશન અને ૮ વર્ષ માટે વેટ/એસજીએસટી કન્સેશન સહાય, હયાત એકમોને એનર્જી કન્ઝર્વેશન, પોટર કન્ઝર્વેશન અને પર્યાવરણ અનુપાલન માટે સહાય, ટેકનોલોજી એકવીઝીશન અને અપગ્રેડેશન વગેરે માટે આ યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં નવેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં કુલ ૧૧૭૬ ક્લેઈમ મળેલ છે જે અન્વયે રૂ. ૭૬૩.૧૭ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

પીએમ ગતિ શક્તિ ગુજરાત- સંકલિત માસ્ટર પ્લાન

- માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીએ ૧૩ મી ઓક્ટોબર, ૨૦૨૧ના રોજ પીએમ ગતિ શક્તિ રાષ્ટ્રીય માસ્ટર પ્લાનની પહેલની શરૂઆત દરમિયાન રાજ્યોને સંકલિત રીતે ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માસ્ટર પ્લાન તૈયાર કરવામાં આગેવાની લેવાનો પ્રસ્તાવ મુક્યો છે, જેથી કરીને સૌથી વધુ નોકરીના લાભો મેળવી વૃદ્ધિ કરી શકાય. તેમણે રાજ્યોને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ પ્લાનિંગનું સંચાલન કરવા માટે આધુનિક ટેકનોલોજી અને સૌથી અદ્યતન IT(આઈટી) સાધનોનો ઉપયોગ કરવાની પણ સલાહ આપી છે.

- પીએમ ગતિ શક્તિ રાષ્ટ્રીય માસ્ટર પ્લાન પહેલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આંતર-વિભાગીય સંકલન અને આયોજન, સુમેળ અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરની અગ્રતા સુનિશ્ચિત કરવા, વ્યવસાય કરવાની સરળતામાં સુધારો કરવો અને એકંદર લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો કરવાનો છે.
- GIDB (જીઆઈડીબી) એ BISAG-N(બીઆઈએસએજી-એન) અને વિભાગોના નોડલ અધિકારીઓ સાથે સંયુક્ત રીતે ૨૧ વિભાગો અને ૫૨ બોર્ડ /એજન્સીઓની માળખાકીય માહિતી અને ડેટાને ગતિ શક્તિ ગુજરાત – એકીકૃત માસ્ટર પ્લાન પોર્ટલ સાથે એકીકૃત કરવાની કામગીરી હાથ ધરી છે.
- BISAG-N (બીઆઈએસએજી-એન) દ્વારા હિતધારકોના ૭૩ પોર્ટલ વિકસાવવામાં આવ્યા છે. ૮૦૦ થી વધુ ડેટા સ્તરોનું એકીકરણ પૂર્ણ થયું છે. રાજ્ય સરકારના વિભાગની ૪૬ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંબંધિત એનઓસી/અરજીઓ અને મંજૂરી પ્રક્રિયાઓનું સ્વયં-સંચાલન પીએમ ગતિ શક્તિ ગુજરાત સાથે સંકલિત કરવામાં આવી રહ્યું છે. વિભાગો દ્વારા તેમના પોર્ટલ દ્વારા ૭૦૦ થી વધુ NOCs (એનઓસીએસ) અરજી કરવામાં આવી છે અને તે સમીક્ષા હેઠળ છે.
- અગત્યનાં ચાર આયોજન/વિશ્લેષણાત્મક સાધનો જેવાકે જમીન સંપાદન સાધન, વેરહાઉસ સાઈટ યોગ્યતા સાધન, આંગણવાડી સાઈટ યોગ્યતા સાધન, આદિવાસી વિસ્તારોમાં નવા મોબાઈલ ટાવર માટે સાઈટ યોગ્યતા સાધન વિકસાવવામાં આવ્યા છે. અને વિભાગો દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સને ઓળખવા માટે પોર્ટલ સાથે સંકલિત કરવામાં આવ્યા છે. વિભાગો જમીનની ઓળખ માટે આયોજન સાધનનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે.

ગુજરાતમાં લોજિસ્ટિક્સ ક્ષેત્ર

- ગુજરાત સરકારે રાજ્યમાં લોજિસ્ટિક્સનો એકંદર ખર્ચ ઘટાડો કરવા માટે ગુજરાત ઈન્ટિગ્રેટેડ લોજિસ્ટિક્સ એન્ડ લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક્સ પોલિસિ – ૨૦૨૧ વિકસાવી છે. જેમાં નવી સુવિધાઓનું નિર્માણ કરી હાલના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરનો ઉપયોગ વધારીને લોજિસ્ટિક્સ સુવિધાઓના નેટવર્કને વિસ્તૃત અને મજબૂત બનાવવું, નવીનતા માટે આધાર બનાવવો અને લોજિસ્ટિક્સમાં કૌશલ્ય ધરાવતા વ્યવસાયિકો તૈયાર કરવા વિગેરે બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. લોજિસ્ટિક્સનો સંકલિત વિકાસ “મેક ઈન ઈન્ડિયા” અને “આત્મનિર્ભર ભારત” અને ગુજરાતના સસ્ટેનેબલ વિકાસ ૨૦૩૦ના રાષ્ટ્રીય કાર્યસૂચિમાં પણ યોગદાન આપશે.

રાજ્ય માટે રેલવે માસ્ટર પ્લાન

- જી.આઈ.ડી.બી. અને “જી-રાઈડ” કે જે રેલવે મંત્રાલય અને રાજ્ય સરકારનું સંયુક્ત સાહસ છે તેના સહયોગથી રાજ્યની ભવિષ્યની રેલવે યોજનાઓને શોધવી અને તેને અમલી બનાવવા માસ્ટર પ્લાનને આખરી ઓપ આપી દેવામાં આવેલ છે. રેલવે ક્ષેત્રોની યોજનાઓની માંગ સામે હયાત યોજનાઓ તે વચ્ચેનું અંતર અને ભવિષ્યમાં વિકાસને ધ્યાનમાં રાખી નવા રેલ મુસાફરો અને માલવાહક બંને જોડાણોનો આ માસ્ટર પ્લાનમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- જી.આઈ.ડી.બી. એ આ રેલવે માસ્ટર પ્લાનમાં રાજ્યમાં રેલ ટ્રાફિકની વર્તમાન અને અનુમાનિત માંગનું મૂલ્યાંકન કર્યું છે.
- પશ્ચિમ રેલવે અને ગુજરાત સરકારે ૩૦ અગત્યના પ્રોજેક્ટને વિગતવાર આકારણી કરવા પહેલ કરી છે. આ પ્રોજેક્ટ વિવિધ કેટેગરીઓ સાથે સંબંધિત છે જેમ કે માલવાહક એકત્રીકરણ હબ, પોર્ટનું જોડાણ, સેમી હાઈ સ્પીડ રેલ કોરિડોર, રેલ કનેક્ટીવિટી વગરના જિલ્લાઓનું જોડાણ, પ્રાદેશિક રેલ પરિવહન વ્યવસ્થા, અર્બન માસ ટ્રાન્સપોર્ટેશન / મેટ્રો રેલ, પ્રવાસી કેન્દ્રોનું જોડાણ.

ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ

આત્મનિર્ભર ગુજરાત હેઠળ વિવિધ પાર્કોની સ્થાપના

- સરકાર દ્વારા દવાના ઉત્પાદનમાં આત્મ નિર્ભર બનાવવાની દિશામાં ગુજરાતના ભરૂચ જિલ્લાના જંબુસર તાલુકામાં બલ્ક ડ્રગ પાર્કના નિર્માણની શરૂઆત કરવામાં આવેલ છે.
- ખેતી ક્ષેત્રે પૂર્ણ માળખાગત સુવિધા ઉપલબ્ધ થાય તે માટે બનાસકાંઠા જિલ્લાના ડીસા તાલુકામાં એટ્રો ફૂડ પાર્ક સ્થાપવા માટે જમીન મેળવી આયોજનની કામગીરી હાથ ધરેલ છે.
- આદિવાસી વિસ્તારના સર્વાંગી વિકાસ માટે છોટા ઉદેપુર, બનાસકાંઠા, દાહોદ અને ભરૂચ ખાતે ટ્રાયબલ ઔદ્યોગિક પાર્કની સ્થાપના કરવામાં આવી રહેલ છે.
- વલસાડના કકવાડી દાંતી ખાતે ફૂડ પાર્કની સ્થાપના કરવા સારુ જમીન મેળવી આયોજનની કાર્યવાહી હાથ ધરેલ છે.

અનઅધિકૃત બાંધકામ નિયમિત કરવા અંગેની કામગીરી

- રાજ્યમાં ઔદ્યોગિક વિકાસના હેતુથી જીઆઈડીસીની રચના કરવામાં આવેલ છે. પરંતુ ઝડપી ઔદ્યોગિક વિકાસના કારણે જીઆઈડીસી વસાહતમાં અનઅધિકૃત બાંધકામના બનાવો વધવા પામેલ છે. આ પ્રકારના બાંધકામ દૂર કરવાથી આર્થિક પ્રવૃત્તિ રોજગારી અને સંલગ્ન રોકાણ પર નકારાત્મક અસર થવા પામે છે. આ બાબતોને ધ્યાને લઈ સરકારશ્રી દ્વારા અનઅધિકૃત બાંધકામ નિયમિત કરવાની નીતિ તા.૧૨.૦૧.૨૦૨૩ ના પરિપત્રથી અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે. જેનાથી ઉદ્યોગકારોને રાહત થશે.

પ્રવાસન અને યાત્રાધામ વિકાસ

- ગુજરાત રાજ્યના આઠ યાત્રાધામો ખાતે ઉચ્ચકક્ષાની સ્વચ્છતા જળવાય તે માટે સોમનાથ, દ્વારકા, અંબાજી, ડાકોર, ગિરનાર, પાવાગઢ, શામળાજી અને પાલીતાણા ખાતે કુલ મળીને ૧૨.૨૦ લાખ ચોરસ મીટરથી વધુ વિસ્તારમાં ઉચ્ચકક્ષાની સ્વચ્છતાની કામગીરીમાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધી રૂ.૧૦.૫૭ કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યના વિવિધ યાત્રાધામો ખાતે કુલ ૪૩૩૭ કિ.વો.ની ક્ષમતાની સોલાર રૂફટોપની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે, જેનાથી વાર્ષિક ૬૩.૩૨ લાખ વીજ યુનિટ ઉત્પન્ન થશે અને વાર્ષિક અંદાજિત રૂ.૩.૧૬ કરોડની વીજ બચતની સંભાવના છે.
- રાજ્યમાં આવેલ મુખ્ય આઠ પવિત્ર યાત્રાધામો પૈકી શ્રી આરાસુરી અંબાજી માતા મંદિર ખાતે શ્રી ૫૧ શક્તિપીઠ વિશે સરળ અને સહજ રીતે મનોરંજનના માધ્યમ દ્વારા ઐતિહાસિક માહિતી ઉપલબ્ધ થઈ શકે તેમજ આ પરિક્રમા પથનો વધુમાં વધુ શ્રદ્ધાળુઓ લાભ લઈ શકે તે હેતુથી રાજ્ય સરકારશ્રી દ્વારા માર્ચ-૨૦૨૨ માં ગબ્બર ખાતે લાઈટ એન્ડ સાઉન્ડ શોની કામગીરી રૂ.૧૩.૩૫ કરોડના ખર્ચે પૂર્ણ કરવામાં આવી. અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે એપ્રિલ-૨૦૨૨ માં શ્રદ્ધાળુઓ માટે તેનું લોકાર્પણ કરવામાં આવ્યું તેના બાદ શ્રી ૫૧ શક્તિપીઠ પરિક્રમા મહોત્સવ યોજાયેલ ત્યારબાદ યાત્રાળુઓની સંખ્યામાં ૧૧(અગ્યાર)ગણો વધારો નોંધાયો છે.
- માન.વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા પાવાગઢ યાત્રાધામના તબક્કા-૧ તથા તબક્કા-૨ ના વિવિધ વિકાસના કાર્યોનું લોકાર્પણ રૂ.૧૨૧.૦૦ કરોડના ખર્ચે કરવામાં આવેલ છે. રાજ્ય સરકારશ્રી દ્વારા યાત્રાળુઓ માટે ઉપલબ્ધ કરાયેલ સુવિધા બાદ તાજેતરમાં પાવાગઢ યાત્રાધામ ખાતે આવતા શ્રદ્ધાળુઓમાં ઘરખમ વધારો નોંધાયેલ છે.

સિંધુ દર્શન યોજના

- સિંધુ દર્શન યોજના અન્વયે લેહ-લદ્દાખ ખાતે સિંધુ નદીના દર્શન અને યાત્રા કરનાર, ગુજરાતમાં વસવાટ કરનાર અને દર વર્ષે વધુમાં વધુ ૩૦૦ (ત્રણસો) યાત્રિકોને યાત્રિક ટીક ૩. ૧૫,૦૦૦/- (પંદર હજાર)ની આર્થિક સહાય મંજૂર કરવામાં આવે છે. આ યોજનાની શરૂઆતથી અત્યાર સુધી ૮૪૬ યાત્રિકોને આર્થિક સહાય પેટે કુલ ૩. ૧૨૬.૮૦ લાખ ચુકવવામાં આવેલ છે.

કૈલાશ માનસરોવર યોજના

- કૈલાશ માનસરોવર યાત્રા અન્વયે ૩.૨૩,૦૦૦/- ની પ્રોત્સાહક સહાય ચુકવવામાં આવે છે. આ યોજનાની શરૂઆતથી અત્યાર સુધીમાં ૨૩૩૧ યાત્રિકોને ૩. ૫.૩૬ કરોડની પ્રોત્સાહક સહાય ચૂકવવામાં આવેલ છે.

શ્રવણ તીર્થ દર્શન યોજના

- ગુજરાતમાં આવેલા યાત્રાધામોના સિનિયર સિટિઝન સરળતાથી દર્શન કરી શકે તે અર્થે ૬૦ વર્ષ કે તેથી વધુ વયના ગુજરાતના વતની ગુજરાતમાં આવેલા ધાર્મિક સ્થળોનો પ્રવાસ કરવા ઓછામાં ઓછા ૨૭ પરિષ્ઠ નાગરિકોનું ગ્રુપ બનાવીને પ્રવાસ કરે તો તેઓને એસ.ટીની સુપર અથવા મીની બસ (નોન એ.સી.), સ્લીપર કોચનું ભાડું અથવા જો ખાનગી બસ ભાડે લીધેલ હોય તો ખાનગી બસનું ભાડું બેમાંથી જે ઓછું હોય તેની મહત્તમ ૭૫% રકમ સહાય તરીકે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચુકવવામાં આવે છે. હાલના તબક્કે અત્યાર સુધી કુલ ૨૪૧૭ બસો મારફતે ૧,૧૮,૬૨૮ યાત્રાળુઓ દ્વારા આ યોજનાનો લાભ લીધેલ છે.

કુટિર અને ગ્રામોદ્યોગ

રાજ્યમાં કુટિર અને ગ્રામોદ્યોગ વિભાગ દ્વારા ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં સ્વરોજગારીની તકો ઊભી કરવા માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન ૩.૪૮૬.૦૭ કરોડની જોગવાઈની સામે અંદાજે ૧,૮૦,૮૦૭ લાભાર્થીઓને પૂરક રોજગારીની તકો ઊભી કરવામાં આવેલ.

શ્રી વાજપાઈ બેંકેબલ યોજના:-

આ યોજના અન્વયે ઉદ્યોગ, સેવા અને વેપાર એમ ત્રણે ક્ષેત્રમાં ૩.૮ લાખ સુધી ધિરાણ અને મહત્તમ ૩.૧,૨૫,૦૦૦ ની સબસિડી સહાય આપવામાં આવે છે.

માનવ કલ્યાણ યોજના

- આ યોજનામાં આર્થિક રીતે પછાત વર્ગોના સમૂહને પૂરતી આવક અને સ્વરોજગાર ઊભા કરવા માટે સહાયના રૂપમાં વધારાના ઓજારો-સાધનો આપવામાં આવે છે. સમાજના નબળા વર્ગોના લોકો કે જેની કુટુંબની વાર્ષિક આવક ગ્રામ્ય વિસ્તાર માટે ૩.૧,૨૦,૦૦૦ અને શહેરી વિસ્તાર માટે ૩. ૧,૫૦,૦૦૦ સુધીની હોય તેવા લોકોને આવી સહાય આપવામાં આવે છે.
- વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન રાજ્યના કુલ ૩૪૦૦૦ લાભાર્થીઓના લક્ષ્યાંક સામે જુદા જુદા ટ્રેડ માટે કુલ ૩૪,૦૦૦ લાભાર્થીઓ મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.
- ચાલુ સને ૨૦૨૨-૨૩ ના વર્ષ દરમિયાન કુલ ૩૫,૧૫૮ લાભાર્થીઓના લક્ષ્યાંક સામે જુદા જુદા ૨૭ ટ્રેડમાં કુલ ૩૫,૧૫૮ લાભાર્થીઓની પસંદગી પૂર્ણ થયેલ છે.

માર્કેટીંગ સપોર્ટ/પ્રદર્શન-સહ-વેચાણ

કુટિર ઉદ્યોગ ક્ષેત્રના કારીગરોને બજારની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવા સાર્વજનિક-સી દ્વારા હસ્તકલા પ્રદર્શન-સહ-વેચાણનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૪૦ મેળાઓમાં પરબ કારીગરોના લક્ષ્યાંકની સામે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ અંતિત કુલ ૬૨ મેળાઓ અને ૬૯૫૨ કારીગરોની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવામાં આવેલ છે. જેમાં કારીગરોએ રૂ.૨૧.૮૫ કરોડનું વેચાણ કરેલ છે.

નવીન પહેલ (સ્વાવલંબનથી સ્વરોજગારની ડિજિટલ સેવા):

- સરકારશ્રીની end to end digitalization સૂચનાના ભાગરૂપે અરજદારોને પડતી મુશ્કેલીઓ નિવારવાના આશયથી રાજ્ય સરકારશ્રી દ્વારા નાગરિકોની વિવિધ સેવાઓ આંગળીના ટેરવે લઈ શકે તે હેતુથી ઈ-કુટિર પોર્ટલ અમલમાં છે. જેથી ઓનલાઇન પ્રક્રિયા વધુ સરળ અને ઝડપી બનેલ છે.

નાગરિક ઉદ્ધયન

- એર એમ્બ્યુલન્સ સેવા:** રાજ્ય સરકાર દ્વારા આરોગ્ય ક્ષેત્રે હવાઈ સેવા મારફત ખાસ સંજોગોમાં દર્દીને હોસ્પિટલ પહોંચાડવા માટે એર એમ્બ્યુલન્સ સેવા ૨૧ માર્ચ ૨૦૨૨થી શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૭ મેડીકલ ફ્લાઈટ(પેશન્ટ સાથે) અને ૧૧ ઓર્ગન(માનવ અંગ)સફળતાપૂર્વક એર એમ્બ્યુલન્સ મારફત પહોંચાડવામાં આવેલ છે.
- રિજિયોનલ કનેક્ટીવિટી સ્કીમ(ઉડાન):** કેન્દ્ર સરકારની “નેશનલ સીવીલ એવીએશન પોલિસિ-૨૦૧૬” અંતર્ગત “ઉડાન” યોજના હેઠળ અમદાવાદથી નાસિક, જલગાંવ, ઉદયપુર, કિશનગઢ, બેલગાંવ, જેસલમેર-અમદાવાદ-જેસલમેર, હુબલી-અમદાવાદ-હુબલી, જેસલમેર-સુરત-જેસલમેર, પોરબંદર-મુંબઈ-પોરબંદર, કંડલા-મુંબઈ-કંડલા, માટેની ફ્લાઈટ શરૂ કરવામાં આવેલ છે તેમજ કેશોદથી મુંબઈ માટેની ફ્લાઈટ પણ શરૂ કરવામાં આવેલ છે.
- આંતરરાજ્ય હવાઈ જોડાણ:** રાજ્યની અંદર હવાઈ જોડાણ અંતર્ગત વી.જી.એફ. યોજના હેઠળ દક્ષિણ ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્ર શહેરોને જોડવા સુરત, ભાવનગર, રાજકોટ, અમરેલી, અમદાવાદ શહેરો ખાતે ૧લી જાન્યુઆરી-૨૦૨૨થી હવાઈસેવા શરૂ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ અમદાવાદ-ભુજ ખાતે, ૩ જૂન ૨૦૨૨થી હવાઈ સેવા શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

શ્રમ, કૌશલ્ય વિકાસ અને રોજગાર

- રાજ્યમાં કુલ ૫૯૬ આઈ.ટી.આઈ.માં ૨,૧૯,૪૬૮ બેઠકો સાથે અભ્યાસક્રમની તાલીમની સુવિધા ઉપલબ્ધ છે. જેમાં આ વર્ષે સૌ પ્રથમવાર સેન્ટ્રલાઈઝ્ડ ઓનલાઇન એડમિશનની પ્રક્રિયા દ્વારા ૧,૨૭,૯૬૮ ઉમેદવારોને એડમિશન આપવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૨માં સુપરવાઈઝર ઈન્ટરક્ટિવ વર્ગ-૦૩ સંવર્ગના ૧૮૦૦ ઉમેદવારોની સીધી ભરતી કરવામાં આવેલ છે.
- એપ્રેન્ટીસશીપ તાલીમ યોજના(ATS) હેઠળ “મુખ્યમંત્રી એપ્રેન્ટીસશીપ તાલીમ યોજના (MAY)” અંતર્ગત ગત વર્ષમાં ૧,૦૫,૧૧૪ તાલીમાર્થીઓ દ્વારા એપ્રેન્ટીસશીપ તાલીમનો લાભ લીધેલ છે જ્યારે ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં તા.૧૦/૦૨/૨૦૨૩ સુધીમાં ૧,૦૭,૩૦૨ તાલીમાર્થીઓ એપ્રેન્ટીસશીપની તાલીમ લઈ રહેલ છે. ગુજરાત રાજ્ય એપ્રેન્ટિસ પોર્ટલ પર રજીસ્ટ્રેશન કરવામાં ૩૨,૭૯૨ એકમો સાથે દેશમાં પ્રથમ છે.

- ગુજરાત સ્કીલ ડેવલપમેન્ટ મિશન(GSDM)(જીએસડીએમ) દ્વારા કાર્યરત **SAKSHAM(સક્ષમ) યોજના**નો ઉદ્દેશ્ય રાજ્યમાં બ્લોક/ગ્રામ્ય સ્તરે લાભાર્થીઓના વિવિધ જૂથ માટે કૌશલ્ય અને ઉદ્યોગસાહસિકતા વિકાસ કાર્યક્રમ સ્થાપિત કરવાનો છે તેમજ ઉદ્યોગની ક્ષેત્રીય જરૂરિયાતોને અનુરૂપ ભવિષ્યલક્ષી સ્કીલ્સમાં તાલીમ મળી રહે તે હેતુસર અમલીકૃત મુખ્યમંત્રી ભવિષ્યલક્ષી કૌશલ્ય વિકાસ યોજના હેઠળ ડ્રોન, આઈ.ટી., ક્લાઉડ કોમ્પ્યુટીંગ જેવાં ૫૧ જેટલા એડવાન્સ અભ્યાસક્રમોમાં હાલ ૬૦૦૦ જેટલા તાલીમાર્થીઓ તાલીમ લઈ રહેલ છે.
- **GATI** પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત રાજ્યમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાના ૦૮ iTOT (Training of Trainers) (ટ્રેનીંગ ઓફ ટ્રેનર્સ) અને ૦૪ CoEs (Center of Excellence) (સેન્ટર ઓફ એક્સેલન્સ) ડેવલપ કરવામાં આવી રહ્યાં છે.
- રોજગાર બાબતે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રાજ્યની રોજગાર કચેરીઓ દ્વારા ૨.૪૬ લાખ ઉમેદવારોને રોજગારી પૂરી પાડવામાં આવેલ છે. જે પૈકી ૧.૩૧ લાખ ઉમેદવારોની પસંદગી ૧૩૮૬ ભરતીમેળાઓ યોજીને કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૧માં સમગ્ર દેશમાં રોજગાર કચેરીઓ દ્વારા રોજગારી પૂરી પાડવામાં ગુજરાત રાજ્ય પ્રથમ ક્રમાંકે રહેલ છે. **MOSPI (એમઓએસપીઆઈ)ના સર્વે અનુસાર ભારતનો બેરોજગારીના દર ૪.૨ ટકા સામે ગુજરાતમાં માત્ર ૨.૨ ટકા જ છે.**
- નોકરીદાતા અને રોજગાર વાંચુઓ વચ્ચે સેતુ તરીકે કામગીરી કરતા “અનુબંધમ” વેબ પોર્ટલમાં તા.૨૧/૦૨/૨૦૨૩ સુધીમાં ૨,૯૯,૪૨૭ ઉમેદવારોની તથા ૪૩,૦૩૭ નોકરીદાતાઓની નોંધણી થયેલ છે.
- ગુજરાત સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૧થી **કૌશલ્યા-ઘ સ્કિલ યુનિવર્સિટી(KSU)**(કેએસયુ)ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.
- **કૌશલ્યા-ઘ સ્કિલ યુનિવર્સિટી** દ્વારા વિવિધ સર્ટિફિકેટ, ડિપ્લોમા, એડવાન્સ ડિપ્લોમા, સ્નાતક અને પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ ડિપ્લોમા અભ્યાસક્રમોમાં કુલ ૮૭૭ વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ આપવામાં આવેલ છે. સ્કૂલ ઓફ ડ્રોન્સએ Directorate General of Civil Aviation(ડાયક્ટરેટ જનરલ ઓફ સિવિલ એવીએશન)(DGCA) માન્ય Remote Pilot Training Organization(રીમોટ પાઇલોટ ટ્રેનીંગ ઓર્ગેનાઇઝેશન)(RPTO) છે. તદઉપરાંત કૌશલ્યા-ઘ સ્કીલ યુનિવર્સિટી દ્વારા વિક્ટોરિયા યુનિવર્સિટી(ઓસ્ટ્રેલિયા), ફિલન્ડર્સ યુનિવર્સિટી(ઓસ્ટ્રેલિયા), ITEES(આઈટીઈઈએસ) (સિંગાપોર) જેવી આંતરરાષ્ટ્રીય યુનિવર્સિટીઓ સાથે MoU (એમઓયુ)કરવામાં આવેલ છે.
- અત્યાધુનિક સુવિધાઓ સાથે ગુજરાતમાં સૌપ્રથમ વખત સ્કૂલ ઓફ ડ્રોન દ્વારા ડ્રોન તાલીમ માટેના અભ્યાસક્રમો તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં ડ્રોન પાયલોટ, ડ્રોન મેન્યુફેક્ચરિંગ અને એસેમ્બલીંગ અને ડ્રોન ડેટા પ્રોસેસિંગ અને એનાલિટિક્સમાં અભ્યાસક્રમો શરૂ કરવામાં આવેલ છે. ડ્રોન MANTRA(મંત્રા) એ યુનિવર્સિટી દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ એક નવી અને આગવી પહેલ છે જે અંતર્ગત ડ્રોન મેન્યુફેક્ચરિંગ થકી ડ્રોન તાલીમનો ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરવામાં આવશે. ડ્રોન MANTRA(મંત્રા)લેબ તાલીમના ભાગ રૂપે જ ડ્રોનનું ઉત્પાદન કરશે જે રાજ્યની વિવિધ ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થામાં ડ્રોન પાયલોટની તાલીમ સારું ઉપયોગમાં આવશે.

- eShram(ઈ-શ્રમ) પોર્ટલ પર તા.૧૩/૦૨/૨૦૨૩ સુધીમાં CSC(સીએસસી), SSK(એસએસકે), સેલ્ફ રજિસ્ટ્રેશન તથા ઉમંગ એપ્લિકેશનના માધ્યમથી ૯૧ લાખથી વધુ અસંગઠિત શ્રમયોગીઓની નોંધણી કરેલ છે. ગ્રામ્ય કક્ષાએ ઝડપથી નોંધણી હાથ ધરવા માટે ઈ-ગ્રામ સેન્ટરને શ્રમિક સહાયતા કેન્દ્ર તરીકે જાહેર કરીને રાજ્યવ્યાપી નોંધણી શરૂ કરવામાં આવેલ. આ ૧૫,૭૬૮ સ્ટેટ સેવા કેન્દ્રો મારફત રાજ્યભરમાં ૩૧ લાખથી વધુ અસંગઠિત શ્રમયોગીઓની નોંધણી ઈ-ગ્રામ મારફત કરવામાં આવેલ છે. સમગ્ર ભારતમાં ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા સ્ટેટ સેવા કેન્દ્રો મારફત સૌથી વધારે નોંધણી કરવામાં આવેલ હોઈ ગુજરાત રાજ્યને ભારત સરકારનાં શ્રમ અને રોજગાર મંત્રાલય દ્વારા **“Best Performing States in Terms Of Registrations Through State Sewa Kendras”** (બેસ્ટ પર્ફોર્મિંગ સ્ટેટ ઈન ટર્મ ઓફ રજીસ્ટ્રેશન થ્રુ સ્ટેટ સેવા કેન્દ્ર) એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયેલ છે. આ કામગીરીનો ૧૦૦% લક્ષ્યાંક સિદ્ધ કરવા સરકાર પ્રતિબદ્ધ છે.
- વિવિધ શ્રમ કાયદાઓને લગતી માહિતી જેવી કે, શ્રમિકોના વેતન, બોનસ, ગ્રેજ્યુઈટી, સલામતી, નોકરીમાંથી છૂટા કરવા વગેરે બાબતોના પ્રશ્નોનું સમાધાન, યોજનાઓની જાણકારી અને માર્ગદર્શન તથા ફરિયાદોનું નિરાકરણ એક ફોન કૉલથી મળી રહે તે માટે શ્રમ આયુક્ત કચેરી દ્વારા શ્રમિક સહાયક કોલ- સેન્ટરનો શુભારંભ કરવામાં આવેલ છે. આ કોલ સેન્ટરનો નંબર **‘155372’** (૧૫૫૩૭૨) છે.
- સમગ્ર રાજ્યના શ્રમયોગીઓને ૨૦૨૦-૨૧ ના વર્ષના બોનસની રકમ સમયસર મળી રહે અને કોઈ મુશ્કેલી ઊભી ન થાય તે માટે શ્રમ આયુક્ત કચેરી, ગાંધીનગર દ્વારા આગોતરી કાર્યવાહી હાથ ધરી સઘન પ્રયત્નો કરવામાં આવેલ. બોનસ ચુકવણી અધિનિયમ -૧૯૬૫ હેઠળ ચાલુ નાણાકીય વર્ષ સને ૨૦૨૧-૨૨ ના અંતે રાજ્યમાં કુલ ૮,૧૨,૧૧૭ શ્રમિકોને રૂ.૯૯૪.૬૭ કરોડની રકમ બોનસ તરીકે ચુકવવામાં આવેલ છે.
- **ઘનંતરિ આરોગ્ય રથ યોજના** હેઠળ રાજ્યના કુલ ૩૧ જિલ્લાઓમાં નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમયોગીઓ માટે હાલ કુલ ૫૪ ઘનંતરિ આરોગ્ય રથ કાર્યરત છે. જે અન્વયે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩માં કુલ ૧૩,૬૮,૦૮૮ OPD(ઓપીડી) થયેલ છે તેમજ કુલ રૂ. ૩૫.૫૨ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે.
- **શિક્ષણ સહાય યોજના** હેઠળ નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમિકોના બે બાળકોને ધોરણ ૧ થી લઈને Ph.D.(પીએચ.ડી.) સુધીના અભ્યાસમાં સરકાર દ્વારા શિક્ષણ સહાય આપવામાં આવે છે. જે અન્વયે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૩૬,૧૦૨ લાભાર્થીઓને રૂ. ૨૪.૬૯ કરોડની સહાય આપેલ છે.
- પ્રસૂતિ સહાય યોજના નોંધાયેલ મહિલા બાંધકામ શ્રમિકને સરકારશ્રી દ્વારા પ્રથમ ૨ પ્રસૂતિ માટે પ્રસૂતિ સહાય અંતર્ગત પ્રતિ પ્રસૂતિ રૂ.૩૭,૫૦૦ની સહાય આપવામાં આવે છે તેમજ નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમિકની પત્નીને રૂ. ૬,૦૦૦ નાણાકીય સહાય આપવામાં આવે છે જે અન્વયે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૨૦૯૯ લાભાર્થીઓને રૂ. ૨.૭૭ કરોડની સહાય આપેલ છે.
- મુખ્યમંત્રી ભાગ્ય લક્ષ્મીબોન્ડ યોજના અન્વયે નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમિકની એક ટીકરીના નામે રૂ.૨૫૦૦૦ના બોન્ડ (F.D.)(એફ.ડી.) ૧૮ વર્ષની મુદ્દતે આપવામાં આવે છે. જે અન્વયે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૬૨૨ લાભાર્થીઓને રૂ. ૬૪.૧૮ લાખની સહાય આપેલ છે.

- આકસ્મિક મૃત્યુ સહાય યોજના અન્વયે બોર્ડમાં નોંધાયેલ અને ન નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમિકનું બાંધકામ સાઈટ પર ચાલુ કામે આકસ્મિક મૃત્યુ થતા વારસદારોને રૂ. ૩,૦૦,૦૦૦ની સહાય તેમજ કાયમી અશક્તતાના કિસ્સામાં રૂ. ૩,૦૦,૦૦૦સુધીની સહાય આપવામાં આવે છે. જે અન્વયે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૬૯ શ્રમિકોઓને રૂ. ૨.૦૭ કરોડની સહાય આપેલ છે.
- **શ્રમિક અન્નપૂર્ણા યોજના** હેઠળ માત્ર રૂ. ૫ ના રાહત દરે કડિયાનાકાઓ પર પોષ્ટિક ભોજન પૂરું પાડવામાં આવે છે. ૩૦ જિલ્લામાં કુલ ૧૪૦ કડિયાનાકા ઉપર તબક્કાવાર ભોજન વિતરણ કેન્દ્રો શરૂ કરવાનું આયોજન છે. જે અન્વયે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં તા.૧૩/૦૨/૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૬,૫૦,૦૦૦ ભોજન વિતરણ થયેલ છે અને જે અંતર્ગત, રૂ.૨.૯૬ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે.

શ્રમયોગીઓને શ્રમ એવોર્ડ

- કારખાનામાં જે શ્રમયોગીએ ઉત્પાદન ઉત્પાદકતા વધારવા ઔદ્યોગિક શાંતિ જાળવવા આજ્ઞા સમયમાં પોતાની આત્મસૂચ અને ત્વરિત પગલાંથી એકમમાં અને આજુબાજુના અસરગ્રસ્ત ક્ષેત્રોમાં જાનમાલના બચાવ અંગે શ્રમયોગીઓના કલ્યાણ વગેરે માટે કરેલ વિશિષ્ટ કામગીરીની પ્રશંસારૂપે રાજ્ય સરકાર દ્વારા દર વર્ષે ૬૪ શ્રમ પારિતોષિકો અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત અને રાજકોટ એમ ચાર રીજીયનમાં આપવામાં આવે છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિને રોજગારી

- ધી ગુજરાત ફીઝિકલી હેન્ડીકેપ્ડ પરસન્સ(એમ્પ્લોયમેન્ટ ઈન ફેક્ટરીઝ)એક્ટ-૧૯૮૨ અનુસાર દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને કારખાનાઓમાં રોજગારી આપવાની થાય છે. હાલમાં રાજ્યમાં ૨૨૮૧ કારખાનાઓમાં ૬૮૫૪ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને રોજગારી અપાયેલ છે.

ગુજરાત ગ્રામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ

- ગ્રામીણ વિસ્તારના અસંગઠિત ક્ષેત્રના શ્રમિકો માટે મરણોત્તર(અંત્યેષ્ઠિ સહાય) યોજના હેઠળ ૨૧૩૮ શ્રમિક પરિવારોને રૂ.૧.૦૬ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.

વંચિતોનો વિકાસ

સરકારે ગરીબ, પછાત અને નબળા વર્ગોના લોકોની નાનામાં નાની જરૂરિયાતોનું ધ્યાન રાખી નીતિ-રીતિઓ બનાવી છે. આવકના દાખલાની સમયમર્યાદામાં વધારો, નિશ્ચિત કાર્યવાહી માટે એક્ઝિડેવિટ-સોગંદનામામાંથી મુક્તિ તેમજ સિનિયર સિટિઝનને યાત્રા માટે અપાતી સહાયમાં વધારો કરી નાગરિકોને સુશાસનની અનુભૂતિ કરાવી છે.

અનુસૂચિત જાતિ કલ્યાણ

- સને ૨૦૨૨-૨૩માં અનુસૂચિત જાતિના કલ્યાણ માટે કુલ બજેટ જોગવાઈ રૂ.૧૦૯૪.૩૩ કરોડની કરવામાં આવી છે. જેમાંથી જાન્યુઆરી-૨૩ સુધીમાં રૂ.૫૬૯.૬૯ કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં રાજ્ય સરકારની વિવિધ શૈક્ષણિક અને વ્યક્તિલક્ષી યોજનાઓમાં સહાય મેળવવા અગાઉ આવકમર્યાદા ૨.૫૦ લાખ સુધી હતી જે હવેથી વાર્ષિક ૬.૦૦ લાખ સુધી કરવામાં આવી છે. જેથી આ યોજનાઓ અંતર્ગત હવે વધુ લાભાર્થીને આવરી શકાશે.
- સુશાસનના ભાગરૂપે અનુસૂચિત જાતિ કલ્યાણ હસ્તકની વિવિધ વ્યક્તિલક્ષી યોજનાઓ જેવી કે વિદેશ અભ્યાસ લોન યોજના, કોમર્શિયલ પાયલટ તાલીમ, કુંવરબાઈનું મામેરુ યોજના, સાતફેરા સમૂહ લગ્ન યોજના, આંબેડકર આવાસ યોજના હેઠળ લેવામાં આવતા વધારાના ડૉક્યુમેન્ટને દૂર કરવામાં આવ્યા છે. જેનાથી યોજનાઓનું સરળીકરણ થયું છે.

- ચાલુ વર્ષથી વિદ્યાર્થીઓને બારકોડેડ **ઓનલાઇન જાતિ પ્રમાણપત્ર** આપવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.
- પ્રિમેટ્રિક શિષ્યવૃત્તિની યોજનામાં(કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચાલતી યોજના) રૂ.૭૫૦થી રૂ.૮૦૦૦ સુધીની શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં છે. આ યોજના હેઠળ ચાલુ વર્ષથી રાજ્ય સરકાર તરફથી રાજ્ય પુસ્કૃત શિષ્યવૃત્તિમાં રૂ.૨૫૦ થી રૂ.૫૦૦ સુધીનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. આ યોજનામાં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૩૮.૧૨ કરોડનો ખર્ચ કરી ૨,૦૨,૯૭૧ વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિ લાભ તેમજ ૧,૦૭,૫૫૩ વિદ્યાર્થીઓને ત્રણ જોડી ગણવેશ સહાય પેટે રૂ.૯૦૦ સીધા જ બેંક ખાતામાં આપવામાં આવ્યા છે.
- **પોસ્ટ મેટ્રિક શિષ્યવૃત્તિ યોજનામાં** હોસ્ટેલરને રૂ.૨૫૦૦થી ૧૩,૫૦૦ સુધી(વાર્ષિક) શિષ્યવૃત્તિ ઉપરાંત માન્ય શિક્ષણ ફી અને માન્ય નોન-રિફંડેબલ ફી ચુકવવામાં આવે છે. આ યોજનામાં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૧૪૯.૦૭ કરોડનો ખર્ચ કરી ૫૪,૦૪૩ વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિ લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- **ડૉ. સવિતા આંબેડકર આંતરજ્ઞાતિય લગ્ન સહાય** યોજનામાં ચાલુ વર્ષે ૧.૦૦ લાખની સહાયમાં ૧.૫૦ લાખનો વધારો કરી હવેથી ૨.૫૦ લાખ સહાય આપવામાં આવે છે. જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૧૪.૦૮ કરોડનો ખર્ચ કરી ૬૭૨ યુગલોને લાભ આપવામાં આવ્યો છે.
- **ડૉ. આંબેડકર આવાસ યોજના** હેઠળ રૂ.૧,૨૦,૦૦૦ની સહાય આપવામાં આવે છે. આ યોજનામાં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૪૯.૨૬ કરોડનો ખર્ચ કરી ૧૧,૫૩૦ લાભાર્થીઓને મકાન બાંધવા માટે સહાય આપવામાં આવી છે.

વિકસતી જાતિ કલ્યાણ

- રાજ્યના સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાતવર્ગ, આર્થિક પછાતવર્ગ, લઘુમતી અને વિચરતી-વિમુક્ત જાતિઓ તેમજ બિન અનામત વર્ગોના સર્વાંગી વિકાસ માટે અનેકવિધ કલ્યાણકારી યોજનાઓના અમલ માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં રૂ.૨૧૭૫.૨૫ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેની સામે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ફાળવેલ રૂ.૧૮૦૭.૭૧ કરોડની ગ્રાન્ટ સામે રૂ.૧૬૫૦.૬૬ કરોડનો ખર્ચ કરી ૭૫.૮૮ % સિદ્ધિ હાંસલ કરેલ છે.
- જેમાં નવેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં આ જાતિઓના અંદાજે ૩૧.૯૮ લાખ વિદ્યાર્થીઓને વિવિધ શૈક્ષણિક યોજનાઓ હેઠળ આશરે રૂ.૫૬૫.૩૪ કરોડની શિષ્યવૃત્તિ/ગણવેશ સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩થી કેન્દ્ર પુસ્કૃત PM Yashasvi યોજના અમલમાં મૂકવામાં આવી છે. જે અંતર્ગત સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાતવર્ગો, આર્થિક પછાત વર્ગો અને વિચરતી - વિમુક્ત જાતિના ઘો. ૯ થી ૧૦માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને વાર્ષિક રૂ.૪૦૦૦ અને પોસ્ટ એસ.એસ.સીના અભ્યાસક્રમો માટે રૂ.૨૦,૦૦૦ સુધીની શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવે છે. જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૫.૭૪ લાખ વિદ્યાર્થીઓને રૂ.૨૫૪.૧૮ કરોડની શિષ્યવૃત્તિ ચુકવવામાં આવી છે.
- સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને Ph.D.(પીએચ.ડી.) ના અભ્યાસ માટે આપવામાં આવતી શિષ્યવૃત્તિ વાર્ષિક રૂ.૩૦,૦૦૦ થી વધારીને રૂ.૧.૦૦ લાખ કરવામાં આવી છે.

- સરસ્વતી સાધના યોજના અંતર્ગત ઘો.૯માં ભણતી સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ અને આર્થિક પછાતવર્ગની ૧.૧૩ લાખ કન્યાઓને વિના મૂલ્યે સાચકલ આપવામાં આવી છે.
- પંડિત દીનદયાળ ઉપાધ્યાય આવાસ યોજના અંતર્ગત છેવાડાના અતિ પછાત, વિચરતી વિમુક્ત જાતિ, બી.પી.એલ સહિત સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાત વર્ગ અને આર્થિક પછાત વર્ગના ૧૧,૨૪૪ લાભાર્થીઓને મકાન બાંધવા માટે રૂ. ૧૦૯.૮૪ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

સમાજ સુરક્ષા

- **દિવ્યાંગ શિષ્યવૃત્તિની યોજના** હેઠળ ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૮૫૪૨ લાભાર્થીઓને રૂ.૧.૩૪ કરોડની ચુકવણી કરવામાં આવેલ છે, **દિવ્યાંગ સાધન સહાય** યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૧૨,૭૪૪ લાભાર્થીઓને સાધન સહાય મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.
- તીવ્ર દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય આપવાની **સંત સુરદાસ યોજના** હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ-૨૫,૪૪૦ લાભાર્થીઓને કુલ રૂ.૨૫.૪૨ કરોડની સહાય ચુકવેલ છે અને **ઈન્દિરા ગાંધી નેશનલ ડિસેબીલીટી પેન્શન યોજના** હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ-૨૦,૫૭૩ લાભાર્થીઓને કુલ રૂ.૨૦.૪૬ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.
- ઈન્દિરા ગાંધી રાષ્ટ્રીય વૃદ્ધ પેન્શન અને વય વંદના યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૮,૯૯,૮૧૯ લાભાર્થીઓને કુલ રૂ. ૯૨૬ કરોડની સહાય ચુકવેલ છે.

આદિજાતિ વિકાસ

આદિજાતિ વિકાસની વિવિધ કલ્યાણકારી યોજનાઓ અને માળખાકીય સુવિધાઓ દ્વારા આદિજાતિ વિસ્તારનો સર્વાંગી વિકાસ થાય તેવો રાજ્ય સરકારનો ધ્યેય રહેલો છે.

- વનબંધુ કલ્યાણ યોજના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટે રૂ.૧૪,૬૩૮.૨૯ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.
- “ગુજરાત પેટર્ન” હેઠળ ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ હેઠળ રૂ.૩૫૭.૪૩ કરોડની જોગવાઈ અંતર્ગત જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૩,૫૪૦ કામોનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.

અનુસૂચિત જનજાતિ કલ્યાણ યોજનાઓ:

- અનુસૂચિત જનજાતિના વિદ્યાર્થીઓ માટેની પ્રિ-એસ.એસ.સી. શિષ્યવૃત્તિની યોજના હેઠળ જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૯૮.૪૦ કરોડના ખર્ચે ૧૨.૧૭ લાખ અનુસૂચિત જનજાતિના વિદ્યાર્થીઓને લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- અનુસૂચિત જનજાતિના ધોરણ-૧ થી ૮માં અભ્યાસ કરતા ૧૨.૧૬ લાખ વિદ્યાર્થીઓને જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૧૦૮.૯૭ કરોડના ખર્ચે ગણવેશ સહાયનો લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- અનુસૂચિત જનજાતિના ધોરણ-૬ થી ધોરણ-૧૨ના મેઘાવી વિદ્યાર્થીઓને ટેલેન્ટ પુલ યોજના હેઠળ ઉત્તમ કક્ષાના આવાસીય વિદ્યાલયોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ શિક્ષણ વિનામૂલ્યે આપવામાં આવે છે. ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૨,૦૧૪ વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ આપવામાં આવેલ છે.

- અનુ.જનજાતિ પૈકી આદિમજૂથ અને હળપતિ જાતિઓના લોકોને આવાસ, રસ્તા, પાણી, વીજળી, શિક્ષણ જેવી છ પાયાની પ્રાથમિક સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે ચાલુ વર્ષ ૩.૬૬.૭૧ કરોડનાં વિવિધ કામોનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.
- નર્મદા જિલ્લાના રાજપીપળા મુકામે **બિરસા મુંડા ટ્રાયબલ યુનિવર્સિટી** શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જેના માટે ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં બાંધકામ સહિતના કામ માટે કુલ ૩.૩૬.૫૯ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.
- અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત, રાજકોટ, ભાવનગર, આણંદ, હિંમતનગર, પાટણ, જામનગર અને ભુજ-કચ્છ ખાતે અનુસૂચિત જનજાતિના વિદ્યાર્થીઓ માટે રહેવા-જમવાની તેમજ અદ્યતન સુવિધા સાથેની છાત્રાલયોનો ચાલુ વર્ષે ૩૫૪૯ વિદ્યાર્થીઓ લાભ લઈ રહ્યાં છે.
- જર્જરિત મકાનો ધરાવતા હળપતિ લાભાર્થીઓને નવેસરથી મકાન બનાવવા માટે તેમજ અનુ.જનજાતિની વ્યક્તિગત આવાસ યોજના હેઠળના હળપતિ જાતિના લાભાર્થીઓ માટે ચાલુ વર્ષે ૨૫૬૬ મકાનોના લક્ષ્યાંક સામે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૬૦૩ મકાનોની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલ છે તેમજ ૬૭૭ મકાનોની કાર્યવાહી પ્રગતિમાં છે.
- અનુસૂચિત જનજાતિ સમાજના ક્ષય, કેન્સર, રક્તપિત્ત, પ્રસૂતિના ગંભીર કેસ, સ્ત્રીઓને થતાં પાંડુરોગ, એઈડ્સ(ફક્ત ટીએએસપી એરિયા) તથા સિકલસેલ એનિમિયાનો ભોગ બનેલ દર્દીઓને તબીબી સારવાર તથા પૌષ્ટિક આહારના ખર્ચમાં સહાય રૂપ થવા માટે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૩. ૩.૭૮ કરોડના ખર્ચે કુલ ૧૦,૧૫૦ દર્દીઓને સહાયનો લાભ આપવામાં આવેલ છે.

વન અધિકાર અધિનિયમ-૨૦૦૬

- અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પરંપરાગત વનવાસીઓને વન અધિકાર અધિનિયમ-૨૦૦૬ અન્વયે આદિવાસી ભાઈ-બહેનોને તેઓના કબજા હેઠળની માન્ય જમીનના રહેણાંક તેમજ જમીન ખેડવાના અધિકાર માન્ય કરવામાં આવ્યાં છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ મળેલ ૧,૮૨,૮૬૯ ટાવા પૈકી ૮૫,૦૫૯ ટાવા માન્ય કરવામાં આવ્યા છે.

ગુજરાત આદિજાતિ વિકાસ કોર્પોરેશન

આ નિગમે એપ્રિલ-૨૦૨૨થી જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૩.૨૬ કરોડનું ધિરાણ કરેલ છે. ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં વિદેશ અભ્યાસ માટે ૩.૩.૯૮ કરોડ, પાયલોટ તાલીમ માટે ૩.૨૫.૦૦ લાખ, આઈડીડીપી યોજના હેઠળ આદિજાતિ પશુપાલકોને ૩.૪.૩૬ કરોડ અને સ્વરોજગારી યોજના હેઠળ વિવિધ ૮૫ હેતુઓ માટે ૩.૫.૪૫ કરોડનું ધિરાણનું ચુકવણું કરેલ છે.

ડેવલોપમેન્ટ સર્પોર્ટ એજન્સી ઓફ ગુજરાત

‘કૃષિ વૈવિધ્યકરણ યોજના’ અંતર્ગત ૧,૦૪,૬૯૪ ખેડૂતોને અંદાજે ૩.૨૬ કરોડના ખર્ચે સુધારેલા બિયારણ, ખાતર અને કૃષિ અંગેની તાલીમ આપવા માટે સહયોગ કરવામાં આવ્યો. ફળાઉ રોપા વિતરણ યોજના થકી દક્ષિણ ગુજરાતના ચાલુ વર્ષે ૬૮૩૨ની સામે કુલ ૪૭૦૭ ખેડૂત લાભાર્થીઓને લાભ આપવામાં આવ્યો. મહિલાઓને રોજગારી પૂરી પાડવાના હેતુસર ૭૫૨૨ દૂધાળાં પશુઓ આપવામાં આવ્યા.

ગુજરાત આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ સોસાયટી

ગુજરાત આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ સોસાયટી(GTRTS), ગાંધીનગરનું મુખ્ય કાર્ય સંશોધન અને તાલીમનું છે.

- GTRTS દ્વારા ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં “પરંપરાગત આદિવાસી હસ્તકલા-કૃતિ, આહાર અને વનૌષધિય વેચાણ અને પ્રદર્શન મેળો” અમદાવાદ હાટ, વસ્ત્રાપુર ખાતે યોજાઈ ગયો. આ મેળામાં કુલ ૧૧૮ હસ્તકલાકારોએ સહભાગી બની, આદિજાતિની હસ્તકલા, વિવિધ કલાકૃતિઓ, આહાર અને વનૌષધિ સંબંધિત ચીજવસ્તુઓનું વેચાણ કરીને કુલ રૂ.૧૬ લાખનું રોકડમાં આર્થિક ઉપાર્જન કરી સીધો આર્થિક લાભ મેળવેલ છે.

ગુજરાત સ્ટેટ ટ્રાયબલ એજ્યુકેશન સોસાયટી

અંતરિયાળ વિસ્તારોમાં વસતાં ગરીબ આદિજાતિ પરિવારના બાળકો શહેર જેવી સુવિધાવાળું ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવે અને ઉચ્ચ કારકિર્દીને હાંસલ કરે એ માટે ભારત સરકાર અને રાજ્ય સરકારના સહયોગ પ્રયાસથી આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ સંચાલિત ગુજરાત સ્ટેટ ટ્રાયબલ એજ્યુકેશન સોસાયટી દ્વારા ૧૦૧ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનું સંચાલન કરવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકાર સહાયિત ૩૪ અને રાજ્ય સરકાર સહાયિત ૧૦ એકલવ્ય મોડેલ રેસીડેન્સીયલ સ્કૂલમાં ધોરણ ૬ થી ધોરણ ૧૨ સુધીનું શિક્ષણ ઉપરાંત રહેઠાણ, ભોજન, પુસ્તકો, ગણવેશ, પ્રવાસ તેમજ તમામ પ્રકારની ભૌતિક સુવિધાઓ વિના મૂલ્યે પૂરી પાડવામાં આવે છે.

શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ગુજરાત સ્ટેટ ટ્રાયબલ એજ્યુકેશન સોસાયટી હસ્તકની કુલ ૧૦૧ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં કુલ ૩૪,૫૪૩ વિદ્યાર્થીઓને લાભ આપવામાં આવેલ છે.

પંચાયત

ગુજરાતના મૂઢ અને મક્કમ મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલની ઊર્જાવાન સરકારમાં ત્રિસ્તરીય પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થાના માળખાને સુદ્ઢ અને મજબૂત બનાવવા માટે જે નિર્ણયો લેવામાં આવ્યા અને તેનું જે રીતે અસરકારક અમલીકરણ કરાયું તેના પરિપાકરૂપે પંચાયતીરાજ અને ગ્રામવિકાસને ગુજરાતમાં નવું બળ મળ્યું છે.

ગ્રામ પંચાયત વિભાજન, **સમરસ ગ્રામયોજના**, શહેરી વિકાસસત્તા મંડળ હેઠળનાં ગામોમાં ડોર-ટુ-ડોર કલેક્શન, **રેકર્ડ ડિજિલાઇઝેશન**, ગરીબ કલ્યાણ મેળાનાં આયોજનો, **ઈ-ગ્રામ વિશ્વગ્રામ યોજના**, **સોલાર રૂફટોપ**, ૧૫મા નાણાં પંચની ગ્રાન્ટ અને સોફ્ટવેર વગેરે બાબતોને આવરી લેતા નિર્ણયો કરવામાં આવ્યા છે.

ત્રિસ્તરીય પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થામાં કરોડરૂકુ સમાન તાલુકા પંચાયતના વહીવટી વડા એવા તાલુકા વિકાસ અધિકારીની પ્રથમવાર ૧૦૦ ટકા જગ્યાઓ ભરવામાં આવી છે. આ એક ઐતિહાસિક પગલું ગણી શકાય.

મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલની ઊર્જાવાન સરકાર દ્વારા ગ્રામ સ્વરાજની અસરકારકતા વધારવા સત્તાના વિકેન્દ્રીકરણ અંતર્ગત રાજ્યની તમામ ગ્રામ પંચાયતોને **નવા પંચાયત ઘરો** માટે ગ્રામ પંચાયતોનાં મકાનોનું બાંધકામ ઝડપથી હાથ ધરવાનો નિર્ણય કરીને તે માટે જરૂરી સૈદ્ધાંતિક અને વહીવટી મંજૂરી આપવાની સત્તા જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓને આપવામાં આવી છે. જે અન્વયે ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૧૩૩૬ ગ્રામ પંચાયત ઘરો પ્રગતિ હેઠળ છે અને ૭૮ ઘરો પૂર્ણ થયેલ છે.

- ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહેતા જમીન વિહોણા ખેત-મજૂરો, ગ્રામ્ય કારીગરો તથા પછાત વર્ગના લોકો માટે રાજ્ય સરકારની ઘરથાળના મફત પ્લોટની યોજના અમલમાં છે. પાત્રતા ધરાવતા હોય તેવા પરિવારોને ૧૦૦ ચો.વાર સુધીનો મફત પ્લોટ ફાળવણી ઉપરાંત પ્લોટ સમતળ કરવાની જરૂરિયાત હોય તો લાભાર્થી દીઠ રૂ.૧૦૦૦ની સહાય કરવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં અત્યાર સુધી ૧૮૮૭ પ્લોટ્સની ફાળવણી કરવામાં આવેલ છે. પ્લોટસને સમતળ કરવા રૂ.૯.૯૪ લાખનું અનુદાન ફાળવવામાં આવેલ છે.
- પંચાયત વિભાગ હેઠળ ચાલુ વર્ષે ૧૩,૦૬૦ જગ્યાઓ ભરવા માટેની પ્રક્રિયા શરૂ કરવામાં આવી છે. જે પૈકી ૫૯૭૨ જગ્યાઓની ભરતી પ્રક્રિયા પૂર્ણ થયેલ છે. જ્યારે ૭૦૮૮ જગ્યાઓની ભરતી પ્રક્રિયા પ્રગતિ હેઠળ છે.

તીર્થગામ -પાવન ગામ યોજના

- ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં પરસ્પર સદ્ભાવ વધે અને ગામનો સર્વાંગી વિકાસ થાય તેવા પ્રયાસોને ઉત્તેજન આપતી આ યોજના હેઠળ છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં એકપણ ફોજદારી ગુન્હો નોંધાયેલ ન હોય તેને તીર્થગામ અને છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં એકપણ ફોજદારી ગુન્હો નોંધાયેલ ન હોય તો તેને પાવનગામ જાહેર કરવાની જોગવાઈ છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં **૪ તીર્થગામ અને ૩૩ પાવનગામ માટે રૂ.૩૭ લાખના અનુદાનની ફાળવણી** કરવામાં આવેલ છે.

ઈ-ગ્રામ વિશ્વગ્રામ યોજના

- ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજિના માધ્યમથી શહેરી વિસ્તારમાં મળતી ઈ-સેવાઓ જેવી ઈ-સેવાઓ ગ્રામિક્ષાએ મળી રહે તે આશયથી ગુજરાત સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૦૪-૦૫થી ઈ-ગ્રામ વિશ્વગ્રામ યોજના અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે. હાલ રાજ્યમાં કુલ ૧૪,૧૮૧ ઈ-ગ્રામ સેન્ટર કાર્યરત છે.
- આ યોજનામાં હાલ ૭/૧૨, ૮/અ અને હકકપત્રની નકલ, જન્મ-મરણના દાખલા, વીજળી/ગેસ કનેક્શનના બીલ, આવકના દાખલા, રેશનકાર્ડમાં સુધારા-વધારા, ખેડૂત રજિસ્ટ્રેશન, પી.એમ.કિશાન સહાય યોજનાના ફોર્મ ભરવા વગેરે જેવી અગત્યની ૩૨૧ જેટલી વિવિધ સેવાઓ ઈ-ગ્રામ સેન્ટર ખાતેથી ગ્રામજનોને ડીજિટલ માધ્યમથી ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી રહી છે.
- ઈ-ગ્રામ સેન્ટર થકી વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ.૩.૩૮ કરોડ મળી અત્યાર સુધીમાં કુલ ૮૯.૭૫ કરોડ રૂપિયાના ટ્રાન્ઝેક્શન થયેલ છે

વતન પ્રેમ યોજના

- ગુજરાતના ગામડાઓના સર્વાંગી વિકાસના કાર્યો અને ઉત્તમ જનસુવિધા માટે વતન પ્રેમને વતન સેવા સુધી લઈ જવા રાજ્ય સરકારે વતન પ્રેમ યોજના શરૂ કરેલ છે.
- વતન પ્રેમ યોજનામાં દાતાશ્રી દ્વારા કામના ખર્ચના ૬૦% દાન સામે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ૪૦%નું અનુદાન આપવામાં આવે છે. યોજનાના અમલીકરણ માટે Project Management unit (PMU)ની રચના કરવા ઉપરાંત NRI/NRG સાથે સીધો સંપર્ક સાધવા 24X7 કોલસેન્ટરની રચના કરવામાં આવી છે.

૧૫મું નાણાપંચ

- ૧૫માં નાણાપંચ અંતર્ગત આગામી પાંચ વર્ષમાં સને ૨૦૨૫-૨૬ સુધીમાં રાજ્યને કુલ રૂ.૧૫,૬૫૦ કરોડની માતબર રકમ કેન્દ્ર સરકાર તરફથી મળનાર છે, જે પૈકી રાજ્ય સરકાર દ્વારા અત્યાર સુધીમાં મળેલ રૂ.૬૭૮૦ કરોડની ગ્રાંટ પંચાયતોના ખાતામાં જમા કરી દેવામાં આવી છે.
- ૧૫માં નાણાપંચ અંતર્ગત ચાલુ વર્ષે રૂ.૨૨૦૦ કરોડના કુલ ૩૪,૦૦૦ જેટલા કામોના લોકાર્પણ/ખાતમુહૂર્ત પૂરા કરવામાં આવેલા છે.
- નાણાપંચની ગ્રાન્ટમાંથી થનાર તમામ કામો માટે આયોજન તૈયાર કરવાથી લઈને ચુકવણા કરવા સુધીની તમામ કામગીરી 'ઈ-ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલ' મારફતે ઓનલાઈન કરવામાં આવે છે.
- તમામ વેપારીઓ તેમજ માલ સામાન પૂરો પાડનાર પેઢીને ચુકવણું કરતા પૂર્વે તેઓની નોંધણી ઈ-ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલ ઉપર કરવામાં આવે છે. હાલ ૧,૩૮,૧૯૩ જેટલી વેપારી પેઢીઓની ઈ-ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલ ઉપર નોંધણી કરવામાં આવેલી છે.
- રાજ્યની ૧૪,૨૦૦ ઉપરાંત ગ્રામ પંચાયત ઈ-ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલના માધ્યમથી ઓનલાઈન ચુકવણાની કામગીરી સફળતાપૂર્વક કરે છે. અત્યાર સુધીમાં કુલ રૂ.૩૦૦૦.૦૦ કરોડના ચુકવણા ઈ ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલ દ્વારા DSC(Digital Signature Certificate)મારફતે કરવામાં આવેલ છે.

રેકર્ડ ડિજિટાઇઝેશન

- જિલ્લા/તાલુકા પંચાયતના રેકોર્ડનું ડિજિટાઇઝેશન અંતર્ગત છેલ્લા ૭ મહિનામાં ૩૩ જિલ્લાઓમાં ૪ લાખ ફાઇલો(૭ કરોડ પૃષ્ઠો) ડિજિટાઇઝ કરવામાં આવી છે.

સોલાર રૂફટોપ

- વીજ બિલ બચાવવા માટે ૧૪૮૪ ગ્રામ પંચાયત ભવનો, ૩૮ તાલુકા પંચાયત ભવનો અને ૬ જિલ્લા પંચાયત ભવનોમાં સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમની અમલવારી કરવામાં આવેલ છે, જેની કુલ સ્થાપિત ક્ષમતા ૫૭૨૮ કિલોવોટ છે. ભવિષ્યમાં ૧૦૦% ગ્રામ પંચાયત, તાલુકા પંચાયત અને જિલ્લા પંચાયત સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમથી આવરી લેવામાં આવશે.

ગ્રામ વિકાસ

મારી સરકાર દ્વારા રાજ્યમાં ગ્રામીણ વિસ્તારમાં વસવાટ કરતા લોકોના જીવનમાં આર્થિક ઉન્નતિ તેમજ જીવન ધોરણની ગુણવત્તા સુધારવા માટે આજીવિકા, કૌશલ્ય વિકાસ, સામાજિક સુરક્ષા અને માળખાકીય સુવિધાના કાર્યક્રમો અન્ય સંલગ્ન વિભાગો સાથે મળીને ચલાવવામાં આવે છે.

સ્વચ્છ ભારત મિશન (ગ્રામીણ)

- સ્વચ્છ ભારત મિશન(ગ્રામીણ) ભાગ-૨ હેઠળ ભારત સરકાર દ્વારા ગામોને 'ODF+'નો દરજ્જો હાંસલ કરવા માટે પ્રવાહી કચરા વ્યવસ્થાપન, ઘન કચરા વ્યવસ્થાપન, માનવમળ નિકાલ વ્યવસ્થાપન અને ગોબરઘન હેઠળ વિવિધ ઘટકોની કામગીરી કરવામાં આવે છે. તા.૧૯.૧૨.૨૦૨૨ સુધીમાં ગુજરાત રાજ્યમાં ૪૬૧૪ ગામોને ODF+ જાહેર કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં 'ગોબરઘન યોજના' અંતર્ગત ૩૩ જિલ્લાઓમાં કુલ ૩૮ કલસ્ટર બેઠક બાયોગેસ પ્લાન્ટ માટેનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. જે અંતર્ગત રાજ્યમાં કુલ ૭૬૦૦ વ્યક્તિગત બાયોગેસ પ્લાન્ટનો લક્ષ્યાંક નક્કી કરવામાં આવેલ છે. ગોબરઘન યોજના અંતર્ગત કલસ્ટર બેઠક પ્રોજેક્ટ દીઠ ૨૦૦ વ્યક્તિગત બાયોગેસ પ્લાન્ટ સ્થાપિત કરવામાં આવે છે.

- ૨ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૨ના રોજ વિજ્ઞાન ભવન, નવી દિલ્હી ખાતે ‘સ્વચ્છ ભારત દિવસ’ની ઉજવણીના ભાગ રૂપે દેશના વેસ્ટ ઝોનમાં ગુજરાત રાજ્યને સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ ગ્રામીણ ૨૦૨૨ માટે દ્વિતીય ક્રમે, ODF+ની વિવિધ ઘટકોની આઈઆઈસી હેઠળ ભીંતચિત્રો સ્પર્ધામાં પ્રથમ ક્રમે તથા બાયોડિગ્રેડેબલ વેસ્ટ, ગોબરઘન પ્લાસ્ટિક વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ, ગ્રેવોટર મેનેજમેન્ટ તથા ફિક્કલ સ્થળ મેનેજમેન્ટ જેવી કેટેગરી માં કુલ ૬ એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયેલ છે.

મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગારી બાહેધરી યોજના(મનરેગા)

- મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગારી બાહેધરી અધિનિયમ-૨૦૦૫ હેઠળ રાજ્યના ગ્રામીણ વિસ્તારના પ્રત્યેક કુટુંબના પુખ્તવયના સભ્યો જે બિનકુશળ શારીરિક શ્રમ કરવા ઈચ્છુક હોય, તેવા કુટુંબોને જીવનનિર્વાહની તકો વધારવા માટે નાણાકીય વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા ૧૦૦ દિવસની સવેતન રોજગારીની બાહેધરી આપવામાં આવેલ છે. રાજ્યમાં જે વિસ્તાર અછતગ્રસ્ત/દુષ્કાળગ્રસ્ત જાહેર થયેલ હોય તેવા વિસ્તારોમાં વધુ ૫૦ દિવસની સવેતન રોજગારી આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.
- આ યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટે પ્રતિદિન લાભાર્થીને રૂ.૨૩૯ ની ચુકવણી કરવામાં આવે છે.
- DBT દ્વારા ૧૦૦% શ્રમિકોના વેતનની ચુકવણી કરવામાં આવે છે.
- સમયસર વેતન ચૂકવણીમાં ૯૯.૦૦ % સિદ્ધિ હાંસલ કરવામાં આવેલ છે.
- તા.૧૯ ડિસેમ્બર ૨૦૨૨ સુધીમાં કુલ ૮.૮૯ લાખ કુટુંબોને કુલ ૩૫૯.૦૯ લાખ માનવદિનની રોજગારી પૂરી પાડવામાં આવેલ છે.
- આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં રાજ્યમાં ૧૮.૪૯ લાખ ગ્રામીણ કુટુંબોને જોબકાર્ડ આપવામાં આવેલ છે.
- વનીકરણના કામોમાં રોપાઓનું વાવેતર મિયાવાકી પદ્ધતિથી આશરે ૨૫૨.૪૮ હેક્ટરમાં વાવેતર કરવામાં આવ્યું છે.
- મનરેગા યોજના હેઠળ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન વેતન માટે રૂ.૭૭૭.૧૬ કરોડની ચુકવણી કરવામાં આવેલ છે.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (ગ્રામીણ)

- પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના(ગ્રામીણ) તા.૨૦-૧૧-૨૦૧૬થી અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારના કુટુંબોને ‘પોતાના સ્વપ્નનું ઘર’ મળે અને તેમનું જીવનધોરણ ઊંચું આવે તે પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજનાનો મુખ્ય હેતુ છે. રાજ્યના તમામ ઘરવિહોળા અને કાચા આવાસ ધરાવતા કુટુંબોને ૨૦૨૪ સુધીમાં આવરી લેવાનો રાજ્ય સરકારનો દ્રઢ નિર્ધાર છે.
- **મુખ્યમંત્રી પ્રોત્સાહક સહાય યોજના** હેઠળ પ્રથમ હતાની ચુકવણી બાદ છ માસની અંદર મકાનનું બાંધકામ પૂર્ણ કરનારા લાભાર્થીઓને લાભાર્થી દીઠ રૂ.૨૦,૦૦૦ની પ્રોત્સાહક રકમની સહાય આપવામાં આવે છે તથા વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન મહિલા લાભાર્થીઓને ધ્યાનમાં રાખીને આવાસની સાથે સાથે બાથરૂમ બાંધકામ માટે પ્રતિ લાભાર્થી દીઠ રૂ.૫૦૦૦ની વધારાની સહાય આપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવેલ છે. જે અન્વયે કુલ ૩૦,૦૦૦ જેટલા લાભાર્થીઓને રૂ.૩૩.૧૪ કરોડની સહાય આપવામાં આવેલ છે.
- ગ્રામીણ વિસ્તારમાં ઘર વિહોળા લાભાર્થીઓને ઘર બનાવવા માટે પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના(ગ્રામીણ) અંતર્ગત છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં ૪,૩૨,૮૬૩ આવાસો મંજૂર થયેલ છે તેમજ ૩,૯૮,૮૬૬ આવાસોનું નિર્માણ કરવામાં આવેલ છે.

પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના

- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં નવેમ્બર-૨૦૨૨ સુધીમાં બેચ-૬નાં ૬૦ તથા પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના વોટરશેડ કમ્પોનન્ટ ૨.૦નાં ૫૧ સિંચાઈ પ્રોજેક્ટના ડી.પી.આર.ને મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે અને બેચ-૫નાં જમીન અને ભેજ સંરક્ષણના, જળસંગ્રહના અને ભૂ-જળ રિચાર્જના કુલ ૪૮૬૫ કામો પૂર્ણ થયેલ છે, તેમજ કુલ રૂ. ૩૮.૨૭ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે.

નેશનલ રુરલ લાઈવલીહૂડ મિશન યોજના

- નેશનલ રુરલ લાઈવલીહૂડ મિશન યોજનાનો મુખ્ય હેતુ ગ્રામ્ય વિસ્તારની બહેનોના જીવન ધોરણમાં સુધારો આવે તેમજ ગ્રામ્ય વિસ્તારની બહેનો આર્થિક તથા સામાજિક રીતે આત્મનિર્ભર બને તે છે.
- રાજ્યની કુલ ૨૬.૬૮ લાખ ગ્રામીણ ગરીબ મહિલાઓનો સમાવેશ કરી કુલ ૨.૬૮ લાખ સ્વસહાય જૂથોની રચના કરવામાં આવેલ છે.
- ૧૦,૬૮૪ ગ્રામ સંગઠનની તથા ૮૬૬ કલસ્ટર લેવલ ફેડરેશનની રચના કરવામાં આવેલ છે.
- ‘વંદે ગુજરાત ૨૦ વર્ષનો સાથ ૨૦ વર્ષનો વિશ્વાસ’ અંતર્ગત ગુજરાત સરકારની ૨૦ વર્ષની વિકાસ યાત્રા પ્રદર્શન તેમજ ૭ દિવસીય જિલ્લાકક્ષાના અને તાલુકાકક્ષાના મેળાઓનું મે-૨૦૨૨થી જુલાઈ-૨૦૨૨ દરમિયાન આયોજન કરવામાં આવેલ જેમાં ૧૮૨૫ સ્વસહાય જૂથ દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો. જેમાં ૧૦.૨૫ લાખ લોકોએ મુલાકાત લીધી હતી તેમજ રૂ.૩.૭૦ કરોડનું વેચાણ કરવામાં આવેલ.
- સ્વસહાય જૂથની મહિલાઓની આજીવિકામાં વૃદ્ધિ થાય તે હેતુસર ‘મહિલા પખવાડિયા’ અંતર્ગત ગુજરાતનાં ૩૩ જિલ્લાઓમાં તા.૦૧/૦૮/૨૦૨૨ થી તા.૦૮/૦૮/૨૦૨૨ દરમિયાન રાખી મેળાનું આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. જેમાં રૂ.૧૫.૭૮ લાખનું વેચાણ થયેલ છે. તેમજ ૩૨ જિલ્લામાં નવરાત્રિ મેળાનું આયોજન કરીને રૂ.૨૮.૦૪ લાખનું વેચાણ થયેલ છે.

માર્ગ અને મકાન

ગુજરાત રાજ્યનો સર્વાંગી વિકાસ થયો છે. રાજ્યમાં કૃષિ, ઉદ્યોગ, વેપાર વિગેરેની પ્રવૃત્તિઓમાં વૃદ્ધિ સાથે રાજ્યમાં વાહન વ્યવહાર પણ દિન-પ્રતિદિન મોટા પ્રમાણમાં વધી રહ્યો છે. તેને ધ્યાનમાં રાખી સમગ્ર રાજ્યના નાનામાં નાના ગામથી માંડી મોટા શહેરો સુધી રસ્તાઓના નેટવર્કને વ્યાપક રીતે વધારવામાં આવ્યું છે અને જ્યાં જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં હયાત રસ્તાને વધુ પહોળા કરવા, નવા પુલો ફ્લાયઓવરનું નિર્માણ કરવું, તે પ્રમાણેની આંતરમાળખાકીય સુવિધા સમગ્ર રાજ્યમાં વધારવામાં આવી છે.

- રાજ્યના ૭૫૧ કિ.મી.લંબાઈના રસ્તાઓનું રૂ.૧૧૭૮.૨૦ કરોડના ખર્ચે ચારમાર્ગીયકરણ / ૧૦ મીટર/૭ મી.પહોળા કરવાની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવી છે, જ્યારે ૧૯૮૯.૧૫ કિ.મી.લંબાઈના રસ્તાઓનું રૂ.૪૬૪૩.૭૦ કરોડની અંદાજિત રકમથી ચારમાર્ગીયકરણ/ ૧૦ મીટર/૭ મી. પહોળા કરવાની કામગીરી પ્રગતિમાં છે.
- ૧૬૦૦ કિ.મી.ની લંબાઈના દરિયા કાંઠે ૧૫ જિલ્લામાંથી પસાર થતો વલસાડના ગોવડા કલાઈને કરછના નારાયણ સરોવર સાથે જોડતા કોસ્ટલ હાઈવેને રૂ.૨૪૪૦ કરોડના અંદાજિત ખર્ચે ૧૦ મી પહોળા કરવાનું ત્રણ તબક્કામાં આયોજન છે, જે પૈકી પ્રથમ તબક્કામાં ૧૩ જિલ્લામાંથી પસાર થતા ૨૭૨.૮૦ કિ.મી.લંબાઈ ના ૨૫ રસ્તાઓને રૂ.૬૯૩.૪૯ કરોડના અંદાજિત ખર્ચે ૧૦ મી પહોળા કરવાની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે.

- ૧૭૯ કિમીના **છ નવા કોરીડોર** કે જેને પહોળા તેમજ મજબૂત કરવાની કામગીરી ૩.૭૬૯ કરોડના ખર્ચે બનાવવાની સાથે જાળવણીના ધોરણે હાથ ધરેલ છે જે પૈકી ૧૧૮ કિ.મી.ની કામગીરી ૩.૩૨૬ કરોડના ખર્ચે પૂર્ણ કરેલ છે અને બાકીના ૬૧ કિ.મી.ની કામગીરી ૩.૪૪૩ કરોડના ખર્ચે ટૂંક સમયમાં પૂર્ણ કરવાનું આયોજન છે.
- **સીમા સુરક્ષા** માટે અતિ ઉપયોગી **ગઢુલી-સાંતલપુર** રસ્તાની ૭૯.૫૯ કી.મી.ની કામગીરી ૩૧.૪૦૧ કરોડના ખર્ચે પ્રગતિ હેઠળ છે.
- ગાંધીનગર તથા અમદાવાદ શહેર ખાતે ૩૧.૨૫૧.૧૫ કરોડની અંદાજિત રકમના ‘બી’ તથા ‘સી’ કક્ષાના નવા ૮૯૨ રહેણાંક આવાસોનું બાંધકામ પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.
- ગાંધીનગર ખાતે ભૂગર્ભ ગટર નવીનીકરણનું અંદાજિત રકમ ૩૧.૨૨૫ કરોડનું કામ પ્રગતિ હેઠળ છે.
- અડાલજ પાસે અડાલજ કલોવરલીફ વચ્ચેની જગ્યામાં ૩૧.૧૭.૯૭ કરોડની અંદાજિત રકમનું લેન્ડસ્કેપિંગ તથા ગાર્ડન ડેવલપમેન્ટ કરેલ છે.
- સોમનાથ, નવસારી અને સુરત ખાતે અતિથી ગૃહના કામો ૩.૮૩.૬૬ કરોડના ખર્ચે પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે ભાવનગર, પોરબંદર, દેવભુમિ દ્વારકા, જામનગર ખાતે **નવા અતિથિગૃહના** કામો તથા ભરૂચ, ગોધરા ખાતે **અતિથિગૃહના વિસ્તરણના** કામો **૩.૨૯.૫૮ કરોડના** ખર્ચે પ્રગતિ હેઠળ છે.

પ્રધાનમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના

- આ યોજના અંતર્ગત રાજ્યમાં આજદિન સુધીમાં પ્રથમ બે તબક્કામાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના ૩૧.૩૫૨૯ કરોડની અંદાજિત રકમના ૧૨૭૨૮ કિ.મી. લંબાઈના ૪૫૭૧ રસ્તાઓના બાંધકામ/સુધારણા/ મજબુતીકરણના કામો પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે અને આ કામગીરી સમયસર અને ઝડપી પૂર્ણ કરવા બદલ ગુજરાત રાજ્યને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પુરસ્કૃત કરવામાં આવેલ છે.
- પ્રધાનમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના ફેઝ-૩ હેઠળ અંદાજિત ૩૦૧૫ કિ.મી. લંબાઈના ગ્રામ્ય માર્ગોને અંદાજિત ૩૧.૧૭૪૯.૬૨ કરોડના ખર્ચે ૫.૫૦મી. પહોળા કરવાના ૩૦૪ કામો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે. જે પૈકી ૧૮૯૧ કિ.મી. લંબાઈના ૧૭૦ કામો પૂર્ણ થયેલ છે. જ્યારે ૧૦૪૨ કિ.મી. લંબાઈના ૧૪૦ કામો પ્રગતિ હેઠળ છે.
- **મુખ્યમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના:** રાજ્યમાં મુખ્યમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૩.૪૬૭૩ કરોડની રકમના ૭૭૫૫ કિ.મી. લંબાઈના ૩૬૪૮ રસ્તા/પુલોના કામોની મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે. જે કામો પ્રગતિ હેઠળ છે.

વાહન વ્યવહાર

- રાજ્ય સરકાર પોતાના સંચાલનમાં વિવિધ કક્ષાની કુલ ૭૯૬૬ બસો ધરાવે છે. જેમાં ૨૭૪ સ્લીપર કોચ, ૧૧૯૩ સેમી લકઝરી, ૫૨૯૬ સુપર કિલક્ષ, ૧૨૦૩ મીની બસનો કાફલો ધરાવે છે. GSRTC મુસાફરોને સમયસર અને આરામદાયક મુસાફરીની સાથે સલામતીના દ્યેય સાથે કામ કરે છે અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાના પરિણામો પણ હાંસલ કરવાની નેમ ધરાવે છે.
- ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રદૂષણમાં ઘટાડો કરવા સારુ અને ગ્રીન એનર્જીને પ્રોત્સાહન મળે તેના ભાગ રૂપે ‘ZERO AIR POLLUTION’ ધરાવતી **૫૦ ઈલેક્ટ્રિક બસો** સંચાલનમાં મુકવામાં આવેલ છે.

- વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ની બજેટ જોગવાઈ હેઠળ મંજૂર થયેલ રૂ.૩૧૦ કરોડના ખર્ચે કુલ ૧૦૦૦ નવા વાહનો પૈકી ૫૦૦ નવા વાહનો તૈયાર હોઈ સંચાલનમાં મુકવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત, વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં રૂ.૩૬૭ કરોડના ખર્ચે ૧૨૦૦ નવી બસો ખરીદવા માટેની પ્રક્રિયા પ્રગતિમાં છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા વડોદરાથી શ્રીનાથદ્વારા એ.સી. સ્લીપર કોચ તેમજ ડીલક્ષ એક્સપ્રેસ નવીન આંતર રાજ્ય બસ સેવા શરૂ કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગત વર્ષે અંદાજિત રૂ.૨૮.૬૩ કરોડના ખર્ચે ગોંડલ, સરા, ટંકારા, સાયલા, વસઈ, સેલંબા, કેવડીયા કોલોની, વિરપુર, કોટડા સાંગાણી, કલ્યાણપુર અને ભાણવડ ખાતે બસ સ્ટેશન તેમજ તાજેતરમાં ભુજ સ્ટાફ કોલોનીનું એમ કુલ-૧૨ એકમોનું લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા અંદાજિત રૂ.૧૯.૨૪ કરોડના ખર્ચે તૈયાર થયેલ ભાવનગર, ચોટીલા, વલસાડ, સરદાર મળી કુલ- ૪(ચાર) બસ સ્ટેશનો, રાજકોટ મુકામે રૂ.૨.૩૭ કરોડના ખર્ચે નવીન ડેપો વર્કશોપ તથા અમદાવાદ અને રાજકોટ મુકામે રૂ.૧૫.૪૩ કરોડના ખર્ચે નવીન સ્ટાફ કોલોનીનું લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ છે.
- પબ્લીક પ્રાઇવેટ પાર્ટનરશીપના ધોરણે અંદાજિત રૂ.૩૨.૨૧ કરોડના ખર્ચે તૈયાર થયેલ અમરેલી અને ભરૂચ મળી કુલ-૨(બે) બસ સ્ટેશનોનું ટુંક સમયમાં મુસાફરોની સુવિધા માટે લોકાર્પણ કરવામાં આવનાર છે.

નાગરિકોને મુસાફરીની સરળતા

- નાગરિકો ઘેર બેઠા ટિકિટ મેળવી શકે તે હેતુથી **ઇ-ટિકિટની** શરૂઆત કરેલ છે.
- બસ સ્ટેશનો ખાતે ડીઝીટલ ટ્રાન્ઝેક્શનને વેગ મળે તે હેતુથી **Bharat QR**ની અમલવારી કરેલ છે. નવા સ્માર્ટ ટીકિટ બુકીંગ મશીનના ઉપયોગ થકી મુસાફરોને ઓન રૂટ કેશલેશ ટિકિટ બુકીંગની સુવિધા મળશે.
- મુસાફર ઘેર બેઠા ઓનલાઇન બસ ટિકિટ બુક કરી શકે તે માટે નવા ફીચર્સ સાથે Android અને iOS મોબાઇલ એપ્લીકેશન તૈયાર કરી અમલમાં મુકેલ છે.
- ડિજિટલ સેવાસેતુ અંતર્ગત GSRTCની બસ ટિકિટ અને મુસાફર પાસ ગ્રામ્યકક્ષાએ જ આમ જનતાને મળતા થઈ ગયેલ છે.
- મુસાફરો GSRTCની તમામ એક્સપ્રેસ સર્વિસોનું વેબસાઇટ અને મોબાઇલ એપ્લીકેશન દ્વારા બુકિંગ કરાવી શકે છે. તેમજ GPS સિસ્ટમ દ્વારા બસનું કરંટ લોકેશન પણ મેળવી શકે છે.

વાહન અને સારથીની ફેસલેસ સેવાઓનો શુભારંભ

- વાહન વ્યવહાર ખાતાની કુલ ૨૦ સેવાઓ ઇ-કેવાયસીની મદદથી અને ૮ સેવાઓ મોબાઇલ OTP ની મદદથી એમ કુલ ૨૮ સેવાઓ ફેસલેસ તરીકે શરૂ કરવામાં આવેલ છે.
- ફેસલેસ સેવાના અમલીકરણ બાદ ગુજરાત રાજ્યમાં કુલ ૧૩,૭૬,૯૧૬ લોકોએ ડ્રાઇવિંગ લાયસન્સ સંબંધિત ફેસલેસ સેવા હેઠળ તથા કુલ ૬,૫૪,૩૩૫ લોકોએ વાહન સંબંધિત ફેસલેસ સેવા હેઠળ લાભ લીધેલ છે.
- RTO કચેરીની મુલાકાતની જરૂરિયાત ન રહેતા માનવકલાકો અને સંશાધનોનો બચાવ શક્ય બન્યો છે.

- મોટર વાહન ખાતા દ્વારા ચાલુ વર્ષે કુલ ૩૫ અત્યાધુનિક ઈન્ટરસેપ્ટર વાહનો ખરીદવામાં આવ્યા છે. જે સ્માર્ટ એન્ફોર્સમેન્ટના વિચાર દ્વારા સ્પીડ ગન, કેમેરા અને પબ્લીક એક્સ સિસ્ટમથી સજ્જ છે. રાજ્યમાં કુલ ૫૮ ચેકપોઇન્ટ પર આ ઈન્ટરસેપ્ટરથી સઘન કામગીરી થશે.

ડ્રાઇવિંગ ટેસ્ટ ટ્રેક વેઇટિંગ પિરિયડમાં ઘટાડા માટે કરેલા ઉપાયો

- પ્રમુખ શહેરોમાં ડ્રાઇવિંગ લાયસન્સના ફિઝિકલ ટેસ્ટમાં લાંબા વેઇટિંગ પિરિયડને નિવારવા અમદાવાદ, વડોદરા, રાજકોટ, સુરત અને વસ્ત્રાલમાં આરટીઓ કચેરીઓ ખાતે સવારે ૬-૦૦ થી રાત્રીના ૧૦-૩૦ કલાક સુધી બે શિફ્ટમાં ટેસ્ટ લેવાની કામગીરી થાય છે. જેથી વેઇટિંગ પિરિયડ ઘટતા અરજદારોને નવી એપોઇન્ટમેન્ટ ઝડપથી મળે છે.

મેરીટાઇમ બોર્ડ

- તાજેતરના સમયમાં ભારતમાં ભૂકંપ, સુનામી, વાવાઝોડા, વાદળનું ફાટવું વગેરે આપત્તિઓમાં વધારો થયેલ છે. આથી ગુજરાતના બંદરો પર આપત્તિ વ્યવસ્થાપન પ્રણાલી અને સાધનો મજબૂત કરવા ગુજરાત મેરીટાઇમ બોર્ડના દરેક બંદર પર NDMAની માર્ગદર્શિકા મુજબ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ પ્લાન બનાવવામાં આવેલ છે જે આપાતકાલિન સ્થિતિ સમયે જોખમ અને નુકસાન ઘટાડવામાં મદદરૂપ થાય છે.
- ૨૦૨૧-૨૨માં રાષ્ટ્રીય સ્તરે બંદરો થકી માલની હેરફેર આશરે ૧૩૧૯ MMT થઈ જ્યારે જીએમબી બંદરો થકી માલનું પરિવહન ૪૦૫.૦૩ MMT થઈ જે કુલ રાષ્ટ્રીય પરિવહનની ૩૧ ટકા તથા નોન-મેજર બંદરો પરના પરિવહનનો આશરે ૬૮ ટકા સિંહફાળો દર્શાવે છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં નવેમ્બર ૨૦૨૨ સુધી ૨૭૪.૦૬ MMT પરિવહન નોંધાઈ ચુક્યું છે.

મેરીટાઇમ યુનિવર્સિટી

- મેરીટાઇમ ઉદ્યોગની કૌશલ્યવર્ધનની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં લઈને ગુજરાત મેરીટાઇમ યુનિવર્સિટી દ્વારા નેધરલેન્ડ સ્થિત વિશ્વ વિખ્યાત ઈરાસમસ યુનિવર્સિટી, એસટીસી ઈન્ટરનેશનલ તેમજ કોપનહેગન બિઝનેસ સ્કુલ - એક્ઝિક્યુટીવ, ડેનમાર્ક સાથે MOU કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૨- ૨૦૨૩માં SMLPA અંતર્ગત એલ.એલ.એમ. તેમજ પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ ડિપ્લોમા અભ્યાસક્રમમાં કુલ ૨૪ વિદ્યાર્થીઓએ પ્રવેશ મેળવેલ છે.

ગુજરાત મેરીટાઇમ કલસ્ટર

- દેશના મેરીટાઇમ ઉદ્યોગમાં ચાલી રહેલ મેરીટાઇમ ક્ષેત્રની વાણિજ્યિક સેવાઓને એક છત હેઠળ સુગ્રથિત કરવા તથા માળખાકીય રીતે તેનો વિકાસ હાથ ધરવા ગુજરાત મેરીટાઇમ બોર્ડ દ્વારા ગિફ્ટ સીટી ખાતે ગુજરાત મેરીટાઇમ કલસ્ટરના વિકાસની રૂપરેખા તૈયાર કરી છે, જેથી ગુજરાતમાં મેરીટાઇમ ઉદ્યોગના વિકાસમાં વિશિષ્ટ માળખાકીય સુવિધાનું નિર્માણ કરી શકાય સાથે વાણિજ્યિક સેવાઓ પણ પ્રદાન કરી શકાય.
- કાર્ગો હેન્ડલીંગ કેપેસિટીમાં ૨૦ MMPTA સુધી વધારો કરવા અર્થે નવલખી ખાતે ફેઇઝ-૧ માં ૪૮૫ મીટર જેટીનું કામ રૂ. ૧૯૨.૩૩ કરોડના ખર્ચે બાંધવા પર્યાવરણીય મંજૂરી મળી ગયેલ છે. આ કામમાં અંદાજે ૩૬% ભૌતિક પ્રગતિ સધાયેલ છે.
- માઢવાડ, સુત્રાપાડા અને વેરાવળ ખાતે ડેવલપમેન્ટ ઓફ ફિશરીઝ હાર્બરના મત્સ્યોદ્યોગ ખાતાનાં ડીપોઝીટ કામો માટે કુલ રૂ. ૬૬૭.૦૫ કરોડની મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે. જે આગામી ત્રણ વર્ષમાં પૂર્ણ કરવાનું આયોજન છે.

- જાફરાબાદ ખાતે ફ્લોટીંગ સ્ટોરેજ રીગેસીફિકેશન યુનિટ (FSRU) સાથેના તેમજ છારા ખાતે વાર્ષિક ૫ મિલિયન મેટ્રિક ટન LNG કાર્ગો હેન્ડલ કરવાની ક્ષમતા ધરાવતા LNG ટર્મિનલનું બાંધકામ પ્રગતિમાં છે અને વર્ષ ૨૦૨૩ના અંત સુધીમાં કાર્યાલ્પિત થનાર છે.

મહેસૂલી વ્યવસ્થાપન

સરકારી ખાતા/કચેરીને જમીન ફાળવણીની કાર્યવાહી ઓનલાઇન કરવા બાબત:

ગુજરાત સરકારના વહીવટી વિભાગો તથા તેઓના ખાતા/કચેરીઓને સરકારી જમીનની ફાળવણી ઝડપથી થાય તથા સમગ્ર રાજ્યમાં જમીન ફાળવણીના ધોરણોમાં એકસૂત્રતા જળવાય તે હેતુસર, ગુજરાત જમીન મહેસૂલ નિયમના વહીવટી હુકમ-૩ હેઠળ આપવામાં આવતી જમીનની ફાળવણીની કાર્યવાહી iORA પોર્ટલ પર ઓનલાઇન કરવા તા.૨૩/૦૨/૨૦૨૨ના રોજ પરિપત્ર પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

રાજ્ય સરકાર હસ્તકના બોર્ડ/કોર્પોરેશન/કંપનીઓને સરકારી જમીન ફાળવવાની કાર્યવાહી iORA પોર્ટલ પર ઓનલાઇન કરવા વિભાગે પરિપત્ર પ્રસિદ્ધ કરેલ છે

કચ્છ જિલ્લામાં ભૂકંપ પુનઃવસન માટે સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ દ્વારા વસાવેલ ગામોના ગામતળ નીમ થવા તથા સનદ/માલિકી હક્કના પ્રશ્નો બાબત.

વર્ષ ૨૦૦૧ના વિનાશક ભૂકંપના કારણે હજારો લોકો બેઘર થઈ ગયેલ હતા. તેમના માટે રાજ્ય સરકારની પહેલથી સરકારી/બિનસરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા ભૂકંપ અસરગ્રસ્ત લોકોના પુનઃવસન માટે સરકારના સહયોગથી કામગીરી કરેલ હતી. જેમાં સરકારી તથા ખાનગી જમીનોમાં રહેણાક માટેના આવાસો બનાવી આપવામાં આવેલ હતા પરંતુ, કચ્છ જિલ્લામાં અંદાજે ૮૦ કરતા વધુ ગામોમાં હજારોની સંખ્યામાં આવા મકાન ધારકોને સનદ કે માલિકી હક્ક પ્રાપ્ત થયેલ ન હતાં. ઉક્ત લાંબાગાળાના પ્રશ્નના નિરાકરણ સ્વરૂપે કચ્છ જિલ્લામાં ભૂકંપ પુનર્વસન અંતર્ગત સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ દ્વારા અસરગ્રસ્ત/કબજેદારોને સરકારી તથા ખાનગી જમીનોમાં રહેણાક માટેના આવાસો બનાવી આપવામાં આવેલ હોઈ આવા ગામોમાં ગામતળ નીમ કરવા અને અસરગ્રસ્ત/કબજેદારોને મકાનની કબજા કિંમત વસૂલ્યા સિવાય સનદ/માલિકી હક્ક આપવાની કાર્યવાહી કરવા અંગે તા.૨૫/૦૫/૨૦૨૨ના રોજ ઠરાવ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.

- રાજ્યના ખેડૂતો પોતાની માલિકીની જમીનને બિનખેતી રૂપાંતર માટે અરજી કરે ત્યારે તેના બિનખેતી પરવાનગીના હુકમમાં જમીન મહેસૂલ અધિનિયમ અન્વયે “છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં બાંધકામ પૂર્ણ કરવાનું રહેશે” તે મુજબની શરત રાખવામાં આવતી હતી. સંજોગવશાત બિનખેતીનું બાંધકામ સમયમર્યાદા(ત્રણ વર્ષ)માં પૂર્ણ કરવામાં ન આવે તો શરતભંગની કાર્યવાહી કરવામાં આવતી હતી. જે સમયમર્યાદા દૂર કરવામાં આવેલ છે.

સ્પોર્ટ્સ ઓથોરિટી ઓફ ગુજરાત મારફતે રમતગમતના મેદાન સાથેના સ્પોર્ટ્સ સંકુલો માટે જમીન ફાળવવા બાબત.

- મહેસૂલ વિભાગના તા.૧૧/૦૬/૨૦૨૦ના ઠરાવથી રાજ્યમાં જિલ્લા અને તાલુકા સ્પોર્ટ્સ સંકુલ બાંધવા માટે જમીન રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓના વિભાગને તબદીલ કરવામાં આવે છે.
- મહેસૂલ વિભાગના તા.૧૮/૧૦/૨૦૨૨ના ઠરાવથી રમતગમત મેદાનને સ્પોર્ટ્સ સંકુલમાં સમાવિષ્ટ કરવા તથા ગ્રામ્ય કક્ષાએ પણ રમતગમત મેદાન સાથેના સ્પોર્ટ્સ સંકુલ માટે વહીવટી હુકમ-૩ હેઠળ જમીન તબદીલ કરવા તથા જિલ્લા કક્ષાએ ૧૫ થી ૨૦ એકર, તાલુકા કક્ષાએ ૬ થી ૭ એકર અને ગ્રામ્ય કક્ષાએ ૩ થી ૪ એકર જમીન તબદીલ કરવા માપદંડો નિયત કરેલ છે.

જમીન સંપાદન

- જમીન સંપાદન અધિનિયમ-૨૦૧૩ હેઠળ અમદાવાદ-મુંબઈ હાઈસ્પીડ રેલ પ્રોજેક્ટ, જી.આઈ.ડી.સીના બલ્ક ડ્રગ પાર્ક, વડનગર ડેવલોપમેંટ પ્રોજેક્ટ, બલ્ચુ ફ્લેગ બીચ, ભાડભૂત યોજના, રાજકોટ- ગ્રીન ફિલ્ડ એરપોર્ટ, મીયાગામ- કરજણ-ડભોઈ-સમલાયા રેલવે લાઈન ગેઝ કન્વર્ઝન જેવા મહત્વના પ્રોજેક્ટ માટે જમીન સંપાદનની કામગીરી થઈ રહેલ છે.
- ખેડૂત ખાતેદારને ઝડપથી વળતર મળી રહે તેમજ રાજ્ય કે કેંદ્ર સરકારના અતિ મહત્વના પ્રોજેક્ટ સમયમર્યાદામાં પૂર્ણ થઈ શકે તેવા આશયથી ગતિશક્તિ ગુજરાત અંતર્ગત જમીન સંપાદનની કામગીરી ઓનલાઈન થઈ શકે તે માટે બાયસેગ, ગાંધીનગર અને જી.આઈ.ડી.બી.ના પરામર્શમાં જમીન સંપાદન પોર્ટલ વિકસાવવામાં આવ્યું છે તથા તા.૧૭.૦૨.૨૦૨૨ના પરિપત્રથી જમીન સંપાદનની કામગીરી તા. ૨૨.૦૨.૨૦૨૨થી ફરજિયાત ઓનલાઈન કરવામાં આવેલ છે.
- સરકારશ્રીના ઈ-ગવર્નન્સના પ્રયાસોના ભાગરૂપે અરજદારશ્રીએ જે તે કચેરીમાં રૂબરૂ જવું ન પડે અને પોતાની મિલકતના પ્રોપર્ટીકાર્ડની નકલ ગમે ત્યાંથી મેળવી શકે તે માટે સીટી સરવે કચેરીઓ ખાતેથી ઉપલબ્ધ થતી પ્રોપર્ટીકાર્ડની e-seal દ્વારા પ્રમાણિત કરેલી કોમ્પ્યુટરાઈઝડ નકલો ઓનલાઈન પોર્ટલ (iORA, e-milkat, anyROR) પરથી ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ છે.
- ચાલુ વર્ષમાં ૩,૩૧,૪૭૧ e-seal દ્વારા પ્રમાણિત કરેલી પ્રોપર્ટીકાર્ડની ઓનલાઈન નકલો અરજદારશ્રીઓ દ્વારા ડાઉનલોડ કરવામાં આવેલ છે તથા ચાલુ વર્ષમાં ઓફલાઈન સિવિક(CIVIC) સેન્ટર પરથી ૫,૩૧,૦૫૦ પ્રોપર્ટીકાર્ડની પ્રમાણિત નકલો મેળવવામાં આવેલ છે.
- સમગ્ર દેશમાં ડીજીટલ ઈન્ડિયા લેંડ રેકર્ડ મોડનાઈઝેશન પ્રોગ્રામ (DILRMP) હેઠળ રાજ્યના કુલ ૧૮,૦૪૬ ગામો પૈકી ૧૮,૦૩૫ ગામોમાં રી સરવે માપણી પૂર્ણ કરેલ છે.
- રી સરવે બાદ તૈયાર થયેલ ડિઝીટલ રેકર્ડની અદ્યતન નિભાવણી માટે GIS બેઝ ‘ભૂ-નકશા’ એપ્લીકેશન તૈયાર કરવાની કામગીરી પ્રગતિમાં છે. રાજ્યમાં રી સરવે બાદ રેકર્ડ પ્રમોલગેશન કરવામાં આવેલા ગામો પૈકી ૧૧,૯૨૮ ગામોના નકશા તેમાં અપલોડ કરવામાં આવેલ છે.
- ‘ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસ’ માટે રાજ્યના તમામ સરવે નંબરોની વિગતો પૂરી પાડતી એપ્લીકેશન વેબસાઈટ પર જાહેર જનતા માટે કાર્યરત કરવામાં આવેલ છે.

જમીન સુધારણા

મહેસૂલી પ્રક્રિયામાં સરળીકરણ કરવાના હેતુથી શુદ્ધિબુદ્ધિ પૂર્વકના જમીન વેચાણના કિસ્સામાં, નવી અને અવિભાજ્ય શરતની તથા ગણોત્તરધારાની પ્રતિબંધિત સત્તા પ્રકાર હેઠળની જમીનોને પ્રિમિયમના હેતુ માટેની પ્રક્રિયા ઓનલાઈન કરીને કબજેદાર પાસેથી સોગંધનામાનો આગ્રહ રાખવાને બદલે સ્વ-ઘોષણા(Self-Declaration)ની પદ્ધતિ દાખલ કરી છે.

સ્મૃતિપત્ર

સ્મૃતિપત્ર ભૂકંપ સ્મારક અને સંગ્રહાલય, ભુજ ૨૦૦૧ના કચ્છ ભૂકંપના પીડિતોને શ્રદ્ધાંજલિ આપવા અને કચ્છના પુનઃનિર્માણમાં દર્શાવવામાં આવેલી સ્થિતિસ્થાપકતા અને નેતૃત્વને દર્શાવવા માટે બનાવવામાં આવ્યું છે. પ્રોજેક્ટનો પ્રથમ તબક્કો જે ૧૭૦ એકરમાં ફેલાયેલો છે અને રૂ. ૩૭૫ કરોડના ખર્ચે વિકસાવવામાં આવ્યો છે. જેનું તા.૨૮મી ઓગસ્ટ ૨૦૨૨ના રોજ માનનીય વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા લોકાર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ તબક્કામાં ૧૧,૦૦૦ ચો.મી.થી વધુના બિલ્ટઅપ વિસ્તાર સાથેનું વિશ્વ કક્ષાનું મ્યુઝિયમ, ઇન્ટરેક્ટિવ અને આકર્ષક ગેલેરીઓ, ૨૦૦૧ના ઘરતીકંપની વાર્તા, સ્થિતિસ્થાપકતા અને ગુજરાતને વિકસીત રાજ્યના પાટા પર પાછા લાવવાના સરકારના પ્રયાસો, વિશ્વની સૌથી મોટી ઘરતીકંપ સિમ્યુલેટર, ૨૩૪ સીટર ઓડિટોરિયમ, કાફે, પુસ્તકાલય, સોવેનિયર શોપ વગેરે ઘટકોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. મ્યુઝિયમ ઉપરાંત, ૨.૨૩ લાખ મિયાવાકી પ્લાન્ટેશન, ૭૫,૦૦૦ પરંપરાગત પ્લાન્ટેશન, ૧ મેગાવોટ સોલાર પાવર પ્લાન્ટ, ૩,૦૦૦ મુલાકાતીઓની માટે પાર્કિંગ સહિતની સુવિધાઓ ઊભી કરવામાં આવેલ છે.

રાષ્ટ્રીય ચક્રવાત જોખમ શમન પ્રોજેક્ટ (NCRMP)

ગુજરાત રાજ્ય ૧૬૦૦ કિ.મી. લાંબો દરિયાકિનારો ધરાવે છે જે વાવાઝોડા માટે સંવેદનશીલ છે. જેને ધ્યાને લઈને GSDMA દ્વારા વિશ્વ બેંક અને NDMAના સહયોગથી NCRMP અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે. આ કાર્યક્રમ હેઠળ ૭૬ બહુલક્ષી ચક્રવાત આશ્રય સ્થાનો, ૧૫૭ કિ.મી. લાંબા ૪૩ એપ્રોચ રોડ બનાવવામાં આવનાર છે. જે પૈકી ૭૦ મલ્ટી પર્પઝ સાયકલોન શેલ્ટર(MPCS) અને તમામ એપ્રોચ રોડનું કામ પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. બાકી રહેલ ૦૬ MPCS નું કામ પૂર્ણ થવાના તબક્કામાં છે. આ ઉપરાંત તમામ MPCSને રાહત અને બચાવ કાર્યમાં ઉપયોગી થઈ શકે એવા ૧૬ પ્રકારના સંસાધનો GSDMA દ્વારા ફાળવવામાં આવેલ છે. NDMA દ્વારા તાજેતરમાં NCRMP-III અમલી બનાવવામાં આવેલ છે. જેમાં પ્રારંભિક ચેતવણી પ્રસારણ પ્રણાલી (EWDS), દરિયા કિનારે આવેલ હયાત સરકારી ઇમારતોનું મજબૂતીકરણ, લાઈટનીંગ એરેસ્ટર, શેલ્ટર બેલ્ટ મેન્ગ્રૂવ પ્લાન્ટેશનનો સમાવેશ કરવામાં આવનાર છે.

કાયદો અને વ્યવસ્થાપન

દેશના સર્વાંગી વિકાસ માટે કાયદો અને વ્યવસ્થાની સ્થિતિ મજબૂત હોવી જરૂરી છે અને તેના માટે પોલીસ વિભાગનું આધુનિકીકરણ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. ગુજરાતના આશ્ચસ્ત અને વિશ્વાસ પ્રોજેક્ટે રાજ્યનાં નાગરિકોની સુરક્ષામાં વધારો કર્યો છે. વિશ્વાસ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત રાજ્યભરમાં લગાવવામાં આવેલા સીસીટીવી કેમેરાઓની સંખ્યામાં પણ વધારો થઈ રહ્યો છે. પ્રત્યેક નાગરિક સમાજમાં શાંતિ અને સલામતીનો અહેસાસ કરી શકે તે માટે ગુજરાત સરકાર હરહંમેશ કટિબદ્ધ છે.

રાજ્યના પોલીસ અધિકારીઓનું સન્માન

રાજ્યના પોલીસદળના કુલ ૦૪ અધિકારીઓને ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૨૦૨૨ તથા ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૩ના પ્રસંગે માન.રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા ‘પોલીસ મેડલ’ એનાયત કરવામાં આવેલ છે.

નશાબંધી નીતિનો ચુસ્ત અમલ

રાજ્યમાં નશાબંધી નીતિને કારણે કાયદો અને વ્યવસ્થાની પરિસ્થિતિ સુચારુ છે અને સમાજના નબળા વર્ગના જીવન ધોરણમાં ઉલ્લેખનીય સુધારો થયેલો છે. નશાબંધીને કારણે રાજ્યમાં શાંતિ પ્રવર્તે છે. નશાબંધી અને આબકારીથી વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ના જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધી રૂ.૧૪૫.૪૭ કરોડની આવક સરકારને થયેલ છે.

ડ્રગ્સ વિરુદ્ધ સઘન ઝુંબેશ

મારીજુવાના, હશીસ, બ્રાઉન સુગર, હેરોઇન ઇત્યાદિના સેવનથી રાજ્યના યુવાઘનને બરબાદ થતુ અટકાવવાની રાજ્ય સરકારની ઝીરો ટોલરન્સ નીતિના ભાગરૂપે ATS, CID Crime અને કેન્દ્ર સરકારની વિવિધ એજન્સીઓના પરામર્શ, અસરકારક સંકલન અને ઓપરેશન થકી તા.૦૧/૦૧/૨૦૨૧ થી તા.૦૮/૧૨/૨૦૨૨ દરમિયાન ૪૯,૫૯૬ કિ.ગ્રા ડ્રગ્સનો જથ્થો ઝબ્બે કરવામાં આવેલ છે. જેની રકમ અંદાજિત રૂ.૭૧૩૫ કરોડ થાય છે.

મહિલાઓની અભેદ સુરક્ષા

રાજ્યમાં કુલ-૩૯ મહિલા પોલીસ સ્ટેશન કાર્યરત છે. “અભયમ” મહિલા હેલ્પ લાઇન ‘૧૮૧’ – ૨૪X૭ મહિલાઓની સુરક્ષા માટે કાર્યરત છે. જે અંતર્ગત જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૮૮.૮૮ લાખ ફોન કોલ્સ મળેલ છે. ૧૧.૬૨ લાખ મહિલાઓને કોલ મારફતે વિવિધ સેવાઓ આપવામાં આવેલ છે તથા અભયમ મહિલા હેલ્પ એપ્લીકેશન લોન્ચ થયા તારીખથી ૧.૬૪ લાખ એપ્લીકેશન ડાઉનલોડ કરવામાં આવેલ છે.

રાજ્યમાં મહિલાઓની સુરક્ષાને પ્રાધાન્ય મળે અને છેડતી, બળાત્કાર, જાતિય સતામણી વગેરે જેવા ગુન્હાઓ ઉપર અંકુશ મેળવવા માટે ૫૮૫ ‘SHE TEAM’ની રચના કરવામાં આવેલ છે.

રાજ્યની મહિલાઓ પોલીસ સ્ટેશનમાં નીડરતા અને નિર્ભયતાથી ફરિયાદ નોંધાવી શકે તે માટે ૨૦૨૦થી વુમન હેલ્પ ડેસ્કનો આરંભ કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં ૬૩૪ વુમન હેલ્પ ડેસ્ક કાર્યરત છે.

ઇ- એફ.આઇ.આર પ્રોજેક્ટ

માન.કેન્દ્રીય ગૃહમંત્રીશ્રી દ્વારા તા.૨૩/૦૭/૨૦૨૨ના રોજ રાજ્ય સરકારના મહત્વકાંક્ષી ઇ-એફ.આઇ.આર. (e-FIR) પ્રોજેક્ટનું લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ હતું. વાહન અને મોબાઇલ ચોરી માટેની ફરિયાદો ઓનલાઇન નોંધાવવા માટે રાજ્યમાં પ્રથમવાર ઇ-એફ.આઇ.આર પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જેના કારણે રાજ્યના નાગરિકોને આ પ્રકારની ફરિયાદો નોંધાવવા માટે પોલીસ સ્ટેશન જવાની જરૂરિયાત રહેશે નહીં.

ધી ગુજરાત પબ્લીક સેફ્ટી(મેઝર્સ) એન્ફોર્સમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૨૨

રાજ્યના નાગરિકોની સુરક્ષા, સલામતી, ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ અને ગુન્હાની વૈજ્ઞાનિક ઢબે તપાસ થઈ શકે તે માટે ૧૦,૦૦૦થી વધુ CCTV કેમેરા લગાવવામાં આવેલ છે. આ CCTV કેમેરા સિસ્ટમને વિનિયમિત કરવા માટે ધી ગુજરાત પબ્લીક સેફ્ટી(મેઝર્સ) એન્ફોર્સમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૨૨ તા.૦૧/૦૮/૨૦૨૨થી ૦૮ મહાનગરપાલિકા વિસ્તારમાં અમલી બન્યો છે.

ડ્રોન પોલીસી

માન.મુખ્યમંત્રીશ્રીએ તા.૧૦/૦૮/૨૦૨૨ના રોજ ડ્રોનના ઉપયોગ અંગેની ડ્રોન પોલીસી લોન્ચ કરેલ છે. ડ્રોન મારફતે કાયદો અને વ્યવસ્થાની જાળવણી, જંતુનાશક દવાઓનો છંટકાવ, વન્ય પ્રાણીઓ પર દેખરેખ તેમજ ગેરકાયદે વૃક્ષ છેદન અટકાવવા, વીજ ચોરી અટકાવવા રેતીનું ગેરકાયદે ખનન અટકાવવા, સરકારી અનાજના ગોડાઉનોમાંથી અનાજની ચોરી અટકાવવા તેમજ ગેરકાયદે દેશી દારૂની ભઠ્ઠીઓઓને નેસ્તનાબૂદ કરવા ઉપયોગ કરવામાં આવી રહેલ છે.

વિશ્વાસ પ્રોજેક્ટ

ગૃહ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર દ્વારા VISWAS Project અંતર્ગત રાજ્યના તમામ ૩૩-જિલ્લા મુખ્યમથકો, ૬-પવિત્ર યાત્રાધામો (સોમનાથ, દ્વારકા, અંબાજી, પાલીતાણા, ડાકોર, પાવાગઢ) તથા Statue of Unity, કેવડીયા ખાતે ૭૦૦૦+ CCTV Camera આધારિત સુરક્ષા અને સમન્વિત પરિવહન નિયંત્રણ વ્યવસ્થા(Integrated Traffic Management System) સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે અને ૩૩-જિલ્લાઓમાં આધુનિક ટેકનોલોજિથી સુસજ્જીત 'નેત્રમ'(District Level Command & Control Centre) અને પોલીસ ભવન કેમ્પસ, ગાંધીનગર ખાતે 'ત્રિનેત્ર'(State Level Command & Control Centre) સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે. તા. ૦૧/૦૫/૨૦૨૨થી આ પ્રોજેક્ટને ગૃહવિભાગ, ગુજરાત સરકાર દ્વારા 'Go Live' જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

દેશમાં સરકારી અને અર્ધ સરકારી સંસ્થાઓની કામગીરીના મૂલ્યાંકન માટે જાણીતા Skoch Development Foundation, New Delhi દ્વારા તા. ૧૭/૦૮/૨૦૨૨ના રોજ યોજાયેલ Virtual Award Ceremonyમાં Trinetra: Integrated Command & Control Centre (i3C)ને Police & Safety કેટેગરી હેઠળ 1st (Gold) award એનાયત કરવામાં આવેલ છે.

ગુજરાત રાજ્ય પોલીસ આવાસ નિગમ લિ.

પોલીસ વિભાગ માટે વિવિધ પ્રકારની બાંધકામની કામગીરી માટે ગુજરાત રાજ્ય પોલીસ આવાસ નિગમની રચના ૧૯૮૮માં કરવામાં આવેલ છે. ૩.૨૬૧૯.૦૪ કરોડના ખર્ચે કુલ ૩૯૩૨૩ જેટલાં રહેણાંકના મકાનોનું બાંધકામ અને ૩.૧૮૨૧.૬૮ કરોડના ખર્ચે કુલ ૩૧૪૮ બિન-રહેણાંકના કામો પૂર્ણ કરેલ છે.

નાણા

વ્યવસ્થાપન

રાજ્યની તિજોરી કામગીરીનું કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન

- ઉત્તમ નાણાકીય વ્યવસ્થાપન અને શિસ્તના પરિણામે ગુજરાતે રાજવિત્તિય અધિનિયમમાં નિયત કરેલી મર્યાદા અને નાણાપંચ દ્વારા સૂચવાયેલ માપદંડો પ્રમાણે નિશ્ચિત રાજ-વિત્તિય લક્ષ્યાંકોની સિદ્ધિ હાંસલ કરેલ છે. જેના કારણે છેલ્લા ૧૮ વર્ષથી ઓવરડ્રાફ્ટ લીધેલ નથી તેમજ છેલ્લા ૧૭ વર્ષથી સમયસર સાધનોપાય પેશગી લીધેલ નથી. રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિકાસના અનેક સોપાનો સર કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં રાજ્યનું કુલ દેવું રાજ્યના એકંદર ઘરઘથ્થુ ઉત્પાદનની નિયત મર્યાદામાં જ રહેલ છે.
- સંકલિત નાણાકીય વ્યવસ્થાપન પદ્ધતિ અંતર્ગત ઇન્ટરનેટ બેન્કીંગ સુવિધા મારફત રાજ્યના કરદાતાઓને પોતાના કરવેરા ઓનલાઈન ભરવાની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરવામાં આવેલ છે. હાલ GST, પ્રોફેશનલ ટેક્સ, રોયલ્ટી, રોડ ટેક્સ, લેબર ફી, સીક્યુરીટી ડિપોઝીટ અને સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વગેરે આવકનું ઓનલાઈન Collection થાય છે.
- રાજ્યના જિલ્લા/તાલુકાના મથકોએ આવેલ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો તેમજ ખાનગી બેંકોની નિયત કરેલ મથકો ખાતેની શાખાઓ મારફતે સરકારી ભરણાઓ તથા ઇ-રીસીપ્ટથી જી.એસ.ટી., પ્રોફેશનલ ટેક્સ, રોયલ્ટી, રોડ ટેક્સ, લેબર ફી અને સીક્યુરીટી ડિપોઝીટ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વગેરે જેવી આવકો સ્વીકારવામાં આવે છે.

પેન્શનરો માટે કરવામાં આવેલ સરળતા

- રાજ્યના અંદાજિત ૪,૯૬,૯૦૮ પેન્શનરોના પેન્શનનું ચુકવણુ તિજોરી કચેરીઓ દ્વારા ઇ-પેમેન્ટથી કરવામાં આવે છે તેમજ પેન્શનરોની હયાતીની ખરાઈ ઘરે બેઠા જીવન પ્રમાણ પોર્ટલ મારફતે કરાવી શકે છે.

ગુજરાત નીચેની સર્વિસ-ડિલીવર કરવા માટે સમગ્ર દેશમાં પ્રથમ ક્રમે રહેલ છે.

- GST રજિસ્ટ્રેશન - આધાર ઓથેન્ટિકેટ થયેલ હોય તો અરજી ૭ દિવસમાં પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.
- ઓનલાઇન રજિસ્ટ્રેશન - Faceless Services
- ભાગીદારી પેઢી (આર.ઓ.એફ) નું દિન-૧માં ઓનલાઇન રજિસ્ટ્રેશન
- વ્યવસાયવેરાનું દિન-૧ માં રજિસ્ટ્રેશન
- ઇ-નિવારણમાં વેપારીઓની ઓનલાઇન ફરિયાદ સ્વીકૃતિ/નિવારણ
- ફેસલેસ અને પારદર્શક સેવા આપવા પ્રતિબદ્ધતા.

GST હેઠળ નોંધણી.

- વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ૧,૪૧,૩૧૪ નવા કરદાતાઓની નોંધણી કરવામાં આવી તથા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં એપ્રિલ-૨૦૨૨થી જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ દરમિયાન ૧,૦૭,૯૮૮ નવા કરદાતાઓની નોંધણી કરવામાં આવી છે.

વેરા માફી યોજના-૨૦૨૨

રાજ્યમાં હાલ અંદાજે એક લાખ જેટલા કેસોમાં વેચાણવેરા, વેટ અને કેન્દ્રીય કાયદા હેઠળની વસૂલાતો બાકી છે. જે પૈકી અંદાજે ૬૨ ટકા જેટલા કેસોમાં કુલ બાકી વસૂલાતની ૦.૩૦ ટકા જેટલી વસૂલાત સંકળાયેલી છે. નાનાં વેપારીઓને વસૂલાતની કાર્યવાહીને પરિણામે ઉદભવતી મુશ્કેલી દૂર કરી રાહત આપી શકાય તે માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા વેરા માફી યોજના ૨૦૨૨ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.

વ્યવસાય વેરા કાયદા હેઠળ આપવામાં આવેલ રાહત:

નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩થી ૩.૧૨,૦૦૦ સુધીની માસિક આવક ધરાવતાં પગારદારોને વ્યવસાય વેરા કાયદા હેઠળ વ્યવસાય વેરો ભરવામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવેલ છે.

વ્યવસાય વેરા સમાધાન યોજના, ૨૦૨૨

નોંધણી નંબર કે એનરોલમેન્ટ પ્રમાણપત્ર મેળવેલ ન હોય તેવા તેમજ તે મેળવેલ હોય પરંતુ ભરવાપાત્ર વેરો ભરેલ ન હોય કે વેરો ઉઘરાવેલ જ ન હોય અને પોતાની આવી ક્ષતિ સુધારવા ઈચ્છતા કરદાતાઓ માટે રાહત યોજના અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.

GST અમલીકરણ:

- નાના વેપારીઓને ખાસ સુવિધા- ૧.૫ કરોડ સુધીના ટર્નઓવર ધરાવતા વેપારીઓને, નાના ઉત્પાદકો, ટ્રેડર્સ, તથા રેસ્ટોરન્ટસને ખાસ સુવિધા તરીકે Lumpsum વેરો ભરવાઈ કરવાની સુવિધા અને ત્રિમાસિક ઘોરણો પત્રકો રજૂ કરવાની સુવિધા પૂરી પાડવામાં આવેલ છે.

- તા. ૦૧/૧૦/૨૦૨૨ થી રૂ.૧૦ કરોડથી વધુ ટર્નઓવર ધરાવનાર વેપારીઓ માટે E-invoiceની સુવિધા ચાલુ કરેલ છે જેથી E-WayBill જનરેટ કરવા અને GSTR-1 તેમજ GSTR-3B ભરવામાં વેપારીઓને સરળતા રહે.

વેરાનાં દરમાં ઘટાડો-રાહત:

- ડ્યુટી પેઈડ Aviation Turbine Fuel (ATF) નાં વેચાણ પર તા. ૦૧/૦૧/૨૦૨૨ થી વેરાનો દર ઘટાડીને ૨૫% ને બદલે ૫% કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં Household domestic consumer ને આપવામાં આવતાં Piped Natural Gas (PNG) નાં વેચાણ પર તા. ૧૮/૧૦/૨૦૨૨ થી ૧૦ % રેમીશન આપવામાં આવેલ છે. જેથી આવાં વેચાણો પર વેરાનો અસરકારક દર ૫ % રહેશે.
- રાજ્યમાં Retail consumer ને vehicle માં fuel તરીકે વપરાશ માટે આપવામાં આવતાં Compressed Natural Gas (CNG) નાં વેચાણ પર તા. ૧૮/૧૦/૨૦૨૨ થી ૧૦ % રેમીશન આપવામાં આવ્યું જેથી આવાં વેચાણો પર વેરાનો અસરકારક દર ૫% રહેશે.

રમતગમત અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ

- રાજ્યના રમતગમત ક્ષેત્રે પ્રતિભાશાળી ખેલાડીઓ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ સિદ્ધિઓ હાંસલ કરી રાજ્ય અને રાષ્ટ્રનું નામ રોશન કરે તે માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા ‘શક્તિદૂત યોજના’ અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે. શક્તિદૂત યોજનામાં (૧) કુ. અંકિતા રૈના (ટેનીસ) (૨)કુ. ઈલાવેનીલ વાલારીવન (શૂટિંગ) (૩) કુ. માના પટેલ(સ્પીર્મિંગ) (૪) સુશ્રી ભાવિના પટેલ(પેરા – ટેબલ ટેનિસ) (૫) કુ. પારુલ પરમાર (પેરા – બેડમિન્ટન) અને (૬) કુ સોનલ પટેલ (પેરા – ટેબલ ટેનિસ) એમ જુદી જુદી રમતોના ખેલાડીઓને તેઓની રમતને લગતી ઘનિષ્ઠ તાલીમ મેળવવા આ યોજના હેઠળ આપવામાં આવેલ આર્થિક સહાયને કારણે તેઓએ તાજેતરમાં યોજાયેલ કોમનવેલ્થ ગેમ્સ-૨૦૨૨માં રાજ્ય વતી દેશનું પ્રતિનિધિત્વ કરીને રાજ્યનું ગૌરવ વધારેલ છે.
- કોમનવેલ્થ ગેમ્સ-૨૦૨૨ બર્મિંગહામમાં ટેબલ ટેનિસ રમતમાં શ્રી હરમીત દેસાઈએ ગોલ્ડ મેડલ, પેરા ટેબલ ટેનિસ રમતના ભાવિના પટેલે ગોલ્ડ મેડલ અને સોનલ પટેલે બ્રોન્ઝ મેડલ પ્રાપ્ત કરેલ છે.આ ઉપરાંત ક્રિકેટ રમતમાં ચાસ્તીકા ભાટિયા અને રાધા યાદવે સિલ્વર મેડલ પ્રાપ્ત કરેલ હતો.
- સ્પર્ધિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી સંકુલ ડેસર ખાતે જરપની બેઠક વ્યવસ્થાવાળા ઓડીટોરિયમ હોલ સહિત વહીવટી ભવનનું બાંધકામ, ૨૫૦ વિદ્યાર્થીઓની ક્ષમતાવાળી બોયઝ હોસ્ટેલનું બાંધકામ, ૨૫૦ વિદ્યાર્થીનીઓની ક્ષમતાવાળી ગર્લ્સ હોસ્ટેલનું બાંધકામ, સિન્થેટિક એથલેટીક ટ્રેક,વિવિધ રમતોના પ્રેક્ટીસ મેદાનોનું નિર્માણ, મલ્ટી પર્પઝ ઈન્ડોર હોલ આંતરરાષ્ટ્રીય ધારા ધોરણો મુજબ અત્યાધુનિક સ્વીર્મિંગ પુલનું બાંધકામ એમ કુલ રૂ. ૯૫ કરોડના કામો પૂર્ણ થયેલ છે. તા.૨૯-૦૯-૨૦૨૨ નાં રોજ માનનીય. વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા ડેસર ખાતે આવેલી સ્પર્ધિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી સંકુલનું ઈ-લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ છે.

- પુરાતત્વ અને સંગ્રહાલય કચેરી અંતર્ગત હાલમાં ૧૬ સંગ્રહાલયો કાર્યરત છે, જે પૈકી પાંચ સંગ્રહાલયો આદિજાતી વિસ્તારમાં કાર્યરત છે. રાજ્યની યુવા પેઢીમાં રાજ્યના સાંસ્કૃતિક તેમજ ઐતિહાસિક વારસા પ્રત્યે જાગૃતિ આવે તે હેતુથી નીચે મુજબના સંગ્રહાલયોના કામ પ્રગતિમાં છે.
- સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી ખાતે ભારત દેશના ૫૬૨ રજવાડાઓ જે ભારત દેશ સાથે સ્વતંત્રતાના સમયમાં જોડાઈને અંખડ ભારત દેશ બનાવ્યો તે રજવાડાઓનો વારસો(Heritage) દર્શાવતા અત્યાધુનિક સંગ્રહાલયની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે.
- સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાનાં ચોટીલા ખાતે રાષ્ટ્રીય શાયર ઝવેરચંદ મેઘાણીનાં જીવન આધારિત સંગ્રહાલયની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે.

વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી

ગુજરાતે અદ્યતન ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી સરકારી સેવાઓ સહિતની વિવિધ જાહેર સેવાઓ વધુ અસરકારક, લોકભોગ્ય અને કાર્યક્ષમ તથા ઝડપી બનાવવાની દિશામાં અનેક નવતર કદમ ભર્યા છે.

યુવા પેઢીને સાયન્સ ટેકનોલોજી તથા ઈનોવેશન અંગે નવીન તક આપવા જ્ઞાન આધારિત સાયન્સ ટેકનોલોજી ઈકોસિસ્ટમનું નિર્માણ સરકાર કરી રહી છે. ગુજરાત દેશભરના સ્ટાર્ટઅપ રેન્કીંગમાં સતત ત્રણ વર્ષથી પ્રથમ ક્રમે રહ્યું છે. સાયન્સ ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે રોજગાર સર્જન અને ઈનોવેશનને પણ પ્રોત્સાહન ગુજરાત સરકાર આપે છે.

ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્સ સિટી

ગુજરાત સાયન્સ સિટી ખાતે વર્ષ-૨૦૨૨માં આશરે ૧ મિલિયન મુલાકાતીઓએ મુલાકાત લીધી છે. ગુજરાત સાયન્સ સિટીનો સમાવેશ વિશ્વના શ્રેષ્ઠ ૫૦ સ્થળોમાં સૌથી મોટા અને શ્રેષ્ઠ સાયન્સ પાર્ક તરીકે કરવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓન સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી(ગુજકોસ્ટ)

ગુજકોસ્ટ દ્વારા રાજ્યના તમામ તાલુકાઓની સરકારી પ્રાથમિક શાળાઓ, આદિજાતિ શાળાઓ તેમજ છેવાડાના ગામડાઓની રેસિડેન્શિયલ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો માટે ગુજરાત સાયન્સ સિટીની મુલાકાતનું આયોજન કર્યું છે. જેથી રોજના ૩૩ જિલ્લાના લગભગ ૧૭૦૦ જેટલા વિદ્યાર્થી અને શિક્ષકો ગુજરાત સાયન્સ સિટીની શૈક્ષણિક મુલાકાત લઈ રહ્યા છે. આગામી ૩૧ માર્ચ, ૨૦૨૩ સુધીમાં રાજ્યની સરકારી શાળાઓના ૧,૧૭,૬૦૦ જેટલા વિદ્યાર્થીઓ સાયન્સ સિટીની મુલાકાતનો લાભ લેશે.

ગુજરાત સ્ટેટ બાયોટેકનોલોજી મિશન

સંશોધન સહાય યોજના હેઠળ કુલ ૩૩ સંશોધન પ્રોજેક્ટ્સને રૂ.૧૯.૯ કરોડ રૂપિયાની નાણાકીય સહાય મંજૂર કરવામાં આવી છે જેમાં નેટવર્ક પ્રોગ્રામ ઓન બાયો-કમ્પોસીટ્સ એન્ડ બાયોપોલીમર્સ અને નેટવર્ક પ્રોગ્રામ ઓન એડવાન્સડ બાયોફ્યુલ્સનો સમાવેશ થાય છે. આ સહાયનો લાભ ૧૬ યુનિવર્સિટીઓ, ૮ ઈન્સ્ટીટ્યુટ્સ અને ૪ કોલેજોમાં ૮૭ સંશોધકો અને ૫૪ રીસર્ચ ફેલોઝને મળેલ છે. બાયોટેકનોલોજીના માનવ સંસાધન વિકાસ માટે રાજ્ય સરકાર રૂ.૨૦૦ લાખના ખર્ચે વિવિધ તાલીમ અને પ્રોત્સાહન કાર્યક્રમોના સંચાલન કરે છે.

ગુજરાત બાયોટેકનોલોજી યુનિવર્સિટી

ગુજરાત બાયોટેકનોલોજી યુનિવર્સિટી બાયોટેકનોલોજીની શાખામાં પીએચ.ડી. અને એમ.એસ.સી. પ્રોગ્રામ ઓફર કરે છે. જે વિશ્વની પેહલી બાયોટેકનોલોજી યુનિવર્સિટી છે જે માત્ર અને માત્ર બાયોટેકનોલોજી અને તેને સંલગ્ન ક્ષેત્રે શૈક્ષણિક અને સંશોધનની કામગીરી માટે બનાવવામાં આવી છે તથા યુનિવર્સિટીમાં એમએસસી માટે કુલ ૧૦૦ (+૧૦% EWS) બેઠકો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે અને આ વર્ષથી તેની પહેલી બેચ શરૂ થઈ ગયેલ છે.

ગુજરાત સરકાર અને UK સરકાર વચ્ચે થયેલ સમજૂતી અન્વયે ગુજરાત બાયોટેકનોલોજી યુનિવર્સિટીના સ્કોટલેન્ડની વિશ્વમાં ટોપ રૂપમાં આવતી યુનિ. ઓફ એડિનબરા સાથે પાર્ટનરશીપ થયેલ છે તથા ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગુજરાત બાયોટેકનોલોજી યુનિવર્સિટીને તેના ગાંધીનગર ખાતેના કેમ્પસ માટે વધુ ૧૩ એકર જમીનની ફાળવણી કરાયેલ છે જેથી, ગુજરાત બાયોટેકનોલોજી યુનિવર્સિટી અંદાજે ૧૫૦૦ થી ૨૦૦૦ વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરી શકતા પૂર્ણ કેમ્પસ તરીકે કાર્યરત થઈ શકશે.

આઈ.ટી. નીતિ (૨૦૨૨-૨૦૨૭)

IT સેક્ટરમાં ઝડપી અને સર્વસમાવેશક વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવાની પ્રતિબદ્ધતા સાથે નવી ગુજરાત સરકાર નવી આઈ.ટી. નીતિ (૨૦૨૨-૨૦૨૭)ની જાહેરાત કરી છે. આ નવી નીતિ પાંચ વર્ષ એટલે કે ૨૦૨૨ થી ૨૦૨૭ સુધી અમલમાં રહેશે.

નવી આઈ.ટી. નીતિ આપવાથી ગુજરાતમાં નવી ૧ લાખ રોજગારીનું સર્જન થશે. આ નીતિ CAPEX-OPEX મોડલનો એક યુનિક કોન્સેપ્ટ રજૂ કરે છે જે સમગ્ર દેશમાં પ્રથમ છે. સામાન્ય પ્રોજેક્ટ માટે વધુમાં વધુ રૂ.૫૦ કરોડની મર્યાદામાં ૨૫ ટકાનો CAPEX સપોર્ટ અપાશે. મેગા પ્રોજેક્ટ માટે આ મર્યાદા રૂ.૨૦૦ કરોડ સુધીની રહેશે. દર વર્ષે રૂ.૨૦ કરોડ સુધીના સામાન્ય પ્રોજેક્ટ માટે અને દર વર્ષે રૂ.૪૦ કરોડના મેગા પ્રોજેક્ટ માટે ૧૫%નો OPEX સપોર્ટ આપશે .

ઈ-સરકાર

અસરકારક, કાર્યક્ષમ અને પારદર્શક શાસન માટે કોમ્પ્યુટરાઈઝ્ડ અને ઓટોમાટેડ પ્રક્રિયા બનાવવા માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા ઈ-સરકાર એપ્લિકેશન લોન્ચ કરવામાં આવેલ છે. ઈ-સરકાર સોફ્ટવેરને લેટેસ્ટ ટેકનોલોજી સાથે ડેવલોપ કરવામાં આવ્યું છે. આ એપ્લિકેશન ગુણવત્તાયુક્ત નિર્ણયો લેવાની પ્રક્રિયાને પણ ઝડપી બનાવશે.

સચિવાલયના તમામ વિભાગો, ૩૬૬થી વધારે ખાતાના વડા/બોર્ડ/કોર્પોરેશન તથા તમામ કલેક્ટર કચેરી, ૨૩૫ મામલતદાર કચેરી અને અન્ય જિલ્લા અને તાલુકા સ્તરની કચેરીઓને ઈ-સરકાર અંતર્ગત આવરી લેવામાં આવેલ છે.

ઈ-સાઈન અને ઈ-સીલ

ઈ-સાઈન અને ઈ-સીલ સોલ્યુશન ડિજિટલ હસ્તાક્ષરિત અને સીલબંધ દસ્તાવેજો જારી કરવા માટે વિભાગ/બોર્ડ/નિગામોને સુવિધા આપે છે. ઈ-સાઈન અને ઈ-સીલ ના અમલીકરણ માટે તમામ વિભાગોમાં એનરોલમેન્ટની પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવેલ છે. મહેસૂલ વિભાગ દ્વારા iORA પોર્ટલ પરથી ઈ-સીલ થયેલ ૭/૧૨ અને ૮-અ ની નકલો નાગરિકો દ્વારા મેળવી શકાય છે.

ગુજરાત સેમીકંડક્ટર પોલિસિ ૨૦૨૨-૨૭

ગુજરાત સરકાર દ્વારા સેમીકંડક્ટર પોલિસિની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. આ પોલિસિ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી મંત્રાલય હેઠળ, સેમિકંડક્ટર્સ અને ડિસ્પ્લે ફેબ્રિકેશન ઇકોસિસ્ટમના વિકાસ માટે તાજેતરમાં મંજૂર કરાયેલી રૂ.૭૬,૦૦૦ કરોડના ખર્ચ સાથેની પોલિસિ હેઠળ આવનારા રોકાણને ગુજરાતમાં આકર્ષવામાં મદદરૂપ થશે. ગુજરાત સેમિકંડક્ટર અને ડિસ્પ્લે ઉત્પાદન ક્ષેત્રે સહાય માટે સમર્પિત પોલિસિ જાહેર કરનાર દેશનું પ્રથમ રાજ્ય બન્યું છે.

સેમિકંડક્ટર અને ડિસ્પ્લે ઉદ્યોગ માટે મજબૂત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વિકસાવવાની પ્રતિબદ્ધતા સાથે, ઘોલેરા સ્પેશિયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રીજીયનમાં એક નવું સેમિકોન સિટી વિકસાવવામાં આવશે.

વેદાંતા-ફોક્સકોન ગ્રુપ સાથે બે MoU

તા.૧૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૨ના રોજ ગુજરાતમાં સેમીકંડક્ટર અને ઇલેક્ટ્રોનિક્સ ડીસપ્લે નિર્માણ માટે ગુજરાત સરકાર અને વેદાંતા-ફોક્સકોન ગ્રુપ વચ્ચે કુલ ૧ લાખ ૫૪ હજાર કરોડના મૂડીરોકાણ માટે બે MoU થયા.

ગુજરાત ઇલેક્ટ્રોનિક્સ પોલીસી (૨૦૨૨-૨૮)

તા.૨૮ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૨ના રોજ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ ક્ષેત્રે ઝડપી અને વ્યાપક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ગુજરાત ઇલેક્ટ્રોનિક્સ પોલિસિ (૨૦૨૨-૨૮) ની જાહેરાત કરવામાં આવી. આ પોલિસિથી રાજ્યમાં રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાના રોકાણકારોને આકર્ષિત કરવામાં મદદ મળશે. રાજ્યમાં ૩૦ બિલિયન ડોલરનું ઇલેક્ટ્રોનિક્સ ઉત્પાદનનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે. જેનાથી ઇલેક્ટ્રોનિક્સ નિકાસમાં વધારો થશે. આ પોલિસિ દ્વારા રાજ્યમાં અંદાજિત ૧૦ લાખ નવી રોજગારીની તકો ઊભી કરવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે.

ડિજિટલ ગુજરાત પોર્ટલ

રાજ્યના નાગરિકોને એક જ પોર્ટલ દ્વારા દરેક વિભાગની નાગરિકલક્ષી સેવાઓ ઘરે બેઠા મળી રહે તે હેતુથી ડિજિટલ ગુજરાત પોર્ટલ કાર્યરત છે. જેમાં રાજ્ય સરકારના વિવિધ વહિવટી વિભાગોની સેવાઓ ઉપલબ્ધ છે. રાજ્યમાં ડિજિટલ ગુજરાત પોર્ટલ(કોમન સર્વિસ પોર્ટલ)ના માધ્યમથી ૧૧૦ જેટલી સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી છે.

ડિજિટલ સેવા સેતુ

ડિજિટલ સેવા સેતુ કાર્યક્રમ-૨૦૨૦થી સફળતાપૂર્વક ચાલી રહ્યો છે. આજની તારીખમાં ડિજિટલ સેવા સેતુ દ્વારા ૧ કરોડ ૧૧ લાખથી વધુ અરજીઓ પર પ્રક્રિયા કરવામાં આવી છે. હાલમાં, ૧૪,૦૦૦થી વધુ ગ્રામ પંચાયતોમાં ડિજિટલ સેવા સેતુ પહેલ હેઠળ ૩૨૧ સેવાઓ અમલમાં છે.

વન અને પર્યાવરણ

વન, વન્યપ્રાણી અને પર્યાવરણના સંરક્ષણ, સંવર્ધન, વિકાસ અને વ્યવસ્થા માટે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ, સહકારી મંડળીઓ, સ્વ-સહાય જૂથો, સહભાગી વન વ્યવસ્થા સમિતિઓ અને લોક સહકારથી વૃક્ષોની ઉચ્ચ ગુણવત્તા ધરાવતી દુર્લભ જાતિઓનાં સંરક્ષણની કામગીરી પર ભાર મુકેલ છે. વનીકરણની પ્રવૃત્તિઓથી વન વિસ્તાર નજીક વસવાટ કરતાં, વનવાસીઓને રોજગારીનો લાભ મળે છે. સઘન અને લોક ભાગીદારીનાં પ્રયત્નોથી વનીકરણ કાર્યક્રમને સફળતા મળેલ છે. ગુજરાતની ઉદમી પ્રજાનાં સહકારને કારણે વન વિસ્તારનાં બહારનાં વિસ્તારમાં વૃક્ષોની સંખ્યા અને વન્યજીવોની સંખ્યામાં સતત વધારો થયો છે.

- પ્રકૃતિ, પર્યાવરણ, વન, વન્યપ્રાણીઓ અને સંલગ્ન વિષયો બાબતે જાહેર જનતા તેમજ શાળા કોલેજના વિદ્યાર્થીઓમાં પરિસરીય શિક્ષણના માધ્યમથી લોકજાગૃતિ કેળવવી તેમજ પરિસરીય સંશોધનો હાથ ધરવાના છે જે અંતર્ગત પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર, હરિયાણુ ગુજરાત – રેડિયો કાર્યક્રમ, સૃષ્ટિ સામાયિકનું પ્રકાશન, પક્ષી દર્શન તાલીમ કાર્યક્રમ, ચોમાસાની ઋતુમાં ટ્રેકીંગ અને પ્રકૃતિ શિક્ષણ કાર્યક્રમ, વિવિધ પર્યાવરણલક્ષી દિવસોની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- સને ૨૦૦૩માં વનવિસ્તાર બહાર કુલ ૨૫.૧૦ કરોડ વૃક્ષો હતા, જે વધીને હવે ૨૦૨૧ની વૃક્ષ ગણતરી મુજબ ૩૯.૭૫ કરોડ વૃક્ષો થયેલ છે.
- ગુજરાતમાં વન આરંભિત વિસ્તારમાં વર્ષ ૨૦૨૧ના અહેવાલ મુજબ વર્ષ ૨૦૧૭ની સરખામણીમાં કુલ ૧૬૯ ચો. કિ.મી. નો વધારો નોંધાયેલ છે.
- ગુજરાત ઈકોલોજી કમિશન દ્વારા રાજ્યમાં ચેરિયાનો વિસ્તાર વધે તથા દરિયાઈ પર્યાવરણના સંવર્ધનનો હેતુ સિદ્ધ કરવા આ વર્ષમાં ૧૦૦૦ હેક્ટરમાં મેન્ગ્રુવનું વાવેતર કરવામાં આવેલ છે.
- ગુજરાત ઈકોલોજી કમિશન દ્વારા ભારત સરકાર તથા વિશ્વ બેંકની સહાયથી શિવરાજપુર, દ્વારકા ખાતે ભારતનો સૌ પ્રથમ પર્યાવરણ સુઘડતા અને સ્વચ્છ બીચ બ્લ્યુ ફ્લોગ બીચ તરીકે વિકસાવવામાં આવેલ છે. રાજ્યમાં પર્યાવરણ આધારિત પ્રવાસન સ્થળના વિકાસ અર્થે રાજ્ય સરકાર દ્વારા આવા બીજા ત્રણ બીચ વિકસાવવાનો આ વર્ષે નિર્ણય કરેલ છે.

વહીવટી સુધારણા

ગુજરાતની અવિરત વિકાસયાત્રાની સફળતાના પાયામાં પણ સુશાસન જ રહેલું છે. ગુડ ગવર્નન્સ ઈન્ડેક્સમાં પણ ગુજરાત દેશમાં અગ્રણી રહ્યું છે.

ગુડ ગવર્નન્સના ઈનિશીએટિવના ભાગરૂપે સરકારના વિવિધ વિભાગોના ૧૨ જેટલા વેબ-પોર્ટલ લોન્ચ કરવામાં આવ્યાં છે, જેના દ્વારા વિભાગની કામગીરી વધુ સુદૃઢ બનતાની સાથે પારદર્શિતા અને ઝડપ આવશે તથા લોકોને યોજનાઓના લાભ મેળવવામાં સરળતા થવાથી કચેરીઓમાં જવાની જરૂર પણ નહીં રહે

- સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા સરકારી અધિકારી/કર્મચારીઓને પાસ કરવાની થતી પૂર્વ સેવા તાલીમાન્ત પરીક્ષા, બઢતી માટેની ખાતાકીય પરીક્ષા જેવી તમામ ખાતાકીય પરીક્ષાઓના ધોરણોમાં સુધારો કરી પરીક્ષામાંથી મુક્તિ માટેનું ધોરણ ૬૦% માથી ૫૦% તથા ૫ ગુણ ફૂપાગુણ તરીકે આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે જેથી કર્મચારી/અધિકારીઓની બઢતી તથા અન્ય સેવાકીય પ્રક્રિયા ઝડપી બનશે તથા સેવાકીય બાબતોના કોર્ટ કેસોનું પ્રમાણ ઘટશે.

- રાજ્યના વહીવટી તંત્રને પારદર્શક, સંવેદનશીલ અને વેગવંતુ બનાવવાના હેતુથી વર્ષ ૨૦૧૬થી શરૂ કરવામાં આવેલ 'સેવા સેતુ કાર્યક્રમ' હેઠળ કુલ-૮ (આઠ) તબક્કાઓ પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.
- “સેવા સેતુ” કાર્યક્રમમાં પ્રજાની આવકના દાખલા, રાશન કાર્ડ, આધાર કાર્ડ, પરિષ્ઠ નાગરિકતા પ્રમાણપત્ર, દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્ર વગેરે જેવી ૫૭ સેવાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.
- **સ્પેશિઅલ ફાઉન્ડેશન કોર્સ:** રાજ્ય કક્ષાની અગ્રણી તાલીમ સંસ્થા તરીકે સરદાર પટેલ લોક પ્રશાસન સંસ્થા દ્વારા પ્રથમવાર કેન્દ્રીય સેવાના ૨૮ જેટલા અધિકારીઓને ૧૫ અઠવાડિયાની તાલીમ આપવામાં આવેલ છે. જે હેઠળ પ્રશાસનમાં આવનાર સમયમાં જરૂરી સેવા વિષયોનું વર્ગખંડમાં જ્ઞાન આપવામાં આવેલ છે.
- પ્રાદેશિક તાલીમ કેન્દ્ર, મહેસાણાના નવા ભવનનું નિર્માણ સંપન્ન કરવામાં આવેલ છે અને આ બિલ્ડીંગનું ઈ-લોકાર્પણ માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીનાં વરદ્હસ્તે ઓક્ટોબર, ૨૦૨૨માં કરવામાં આવેલ છે.
- ગુજરાત(જાહેર સેવાઓ અંગેનો નાગરિકોનો અધિકાર) અધિનિયમ, ૨૦૧૩ પૂર્ણ રીતે અમલમાં આવતાં આ કાયદા અંતર્ગત ગુજરાત સરકારના કુલ-૨૦ વિભાગોની ૪૪૮ જેટલી નાગરિકોને સીધી સ્પર્શતી સેવાઓને કાયદા હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલ છે.
- **લોક ફરિયાદ:** નાગરિકોના પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટે ભારત સરકારના વહીવટી સુધારણા અને લોક ફરિયાદ વિભાગ દ્વારા ઓનલાઇન ફરિયાદ નોંધાવી શકાય તે માટે PG Portal (CPGRAMS) શરૂ કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૧૨થી જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીના સમયગાળામાં રાજ્ય સરકારને નાગરિકો દ્વારા કુલ ૨,૯૦,૪૭૨ જેટલી ઓનલાઇન ફરિયાદ મળેલ છે, જે પૈકી ૨,૭૨,૬૫૦ જેટલી ફરિયાદોનો નિકાલ થયેલ છે. આમ, નિકાલનો દર ૯૩.૮૬ ટકા જેટલો છે.

માહિતી અને પ્રસારણ

- રાજ્ય સરકારની વિવિધ કલ્યાણકારી યોજનાઓની જાણકારી રાજ્યના અંતરિયાળ વિસ્તારના લોકોને ઝડપથી મળે તે હેતુથી દસ્તાવેજી ફિલ્મો, ખાસ મલ્ટી મીડિયા દસ્તાવેજી ચિત્રો તેમજ ટી.વી. ક્લિપ્સ/ઝીંગલનું નિર્માણ કરવામાં આવે છે.
- રાજ્ય સરકારના મહત્વના નિર્ણયો અને લોકકલ્યાણલક્ષી યોજનાકીય અધિકૃત વિગતો, ફેલોશીપ કાર્યક્રમની જાણકારી અખબારી યાદીઓ, લેખો, ફોટોગ્રાફ્સ, ટી.વી. ક્લિપ્સ, વેબ સાઇટ, વેબ કાસ્ટીંગ, ઈ-મેલ દ્વારા નિયમિત રીતે વિવિધ પ્રચાર માધ્યમોને પહોંચાડવામાં આવે છે.
- માન્ય પત્રકારોને રક્ષણ આપવા રાજ્ય સરકારે પત્રકારો માટે સામુહિક જૂથ વીમા યોજના અમલમાં મૂકી છે. આ યોજના હેઠળ ૨૫ થી ૬૦ વર્ષ વયની વયના માન્ય પત્રકારોને આવરી લેવામાં આવે છે. આ યોજનામાં કુદરતી મૃત્યુના કિસ્સામાં રૂ.૧,૦૦,૦૦૦ (અંકે રૂપિયા એક લાખ) તથા અકસ્માત મૃત્યુના કિસ્સામાં રૂ.૫,૦૦,૦૦૦ (અંકે રૂપિયા પાંચ લાખ)નું વીમા કવચ આપવામાં આવે છે. જે અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૧૧૫૧ માન્ય પત્રકારોને વીમા કવચ પૂરું પાડવામાં આવેલ છે.

આયોજન

વિકેન્દ્રિત જિલ્લા આયોજન કાર્યક્રમ

વિકેન્દ્રિત જિલ્લા આયોજન કાર્યક્રમ હેઠળ વિવેકાદીન, પ્રોત્સાહન અને ભૌગોલિક રીતે પછાત વિસ્તારની યોજનાઓ અમલમાં છે. જેના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં કુલ રૂ.૪૨૫.૪૫ કરોડના ૨૨,૯૦૦ કામો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૧૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ. ૩૯૨.૬૩ કરોડના કુલ ૨૦,૨૨૬ કામો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

વિકાસશીલ તાલુકા યોજના

આ યોજના હેઠળ સરકાર દ્વારા નક્કી કરાયેલ ૫૦ વિકાસશીલ તાલુકાઓને તાલુકાના વિકાસ માટે તાલુકાદીઠ રૂ.૨ કરોડ એમ કુલ રૂ.૧૦૦ કરોડની ગ્રાંટ દર વર્ષે ફાળવવામાં આવે છે. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૧૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ. ૭૫.૧૫ કરોડના કુલ ૧૫૫૭ કામો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

iojn 4 planning Portal

MLP (Multi Level Planning) ની તમામ યોજનાઓ હેઠળ મંજૂર થયેલા તમામ કામોની વાસ્તવિક સમયની દેખરેખ માટે iojn4planning ઓનલાઇન પોર્ટલ બનાવવામાં આવેલ છે. જેમા મંજૂર કરવામાં આવતા તમામ કામોની પ્રાથમિક મંજૂરી, ટેકનિકલ મંજૂરી, વહીવટી મંજૂરી, ગ્રાન્ટ ફાળવણી, ચાલુ કામો, પૂર્ણ કામો તેમજ ગ્રાન્ટના ઉપયોગની વિગતોની રિયલ ટાઇમ એન્ટ્રી કરવામાં આવે છે.

આયોજનની તમામ યોજનાઓ હેઠળ મંજૂર કરાયેલા દરેક કામની પ્રગતિનું રાજ્ય સ્તરે iojn4planning પોર્ટલ દ્વારા દેખરેખ રાખવામાં આવે છે. આ પોર્ટલ પરના કામોની પ્રગતિ પણ 'સીએમ ડેશબોર્ડ' સાથે જોડાયેલી છે.

ન્યાયતંત્ર

કાયદા વિભાગ મુખ્યત્વે ન્યાયતંત્ર માટે આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓ પૂરી પાડવાની તથા ન્યાયિક કાર્યવાહી સરળતાથી ચાલી શકે તે માટે નામ. ગુજરાત હાઇકોર્ટના પરામર્શમાં રહી જરૂરી નિમણૂકો કરવાની તથા વિવિધ કાયદાઓ હેઠળ જે ખાસ અદાલત(Special Courts)ની સ્થાપના જરૂરી હોય તેવી કોર્ટોની સ્થાપના માટેની અગત્યની કામગીરી કરે છે. ન્યાયતંત્ર માટે અગાઉ ૨૦૦૩-૦૪માં કાયદા વિભાગનું બજેટ જે માત્ર રૂ.૧૪૦.૧૯ કરોડનું હતું તેમાં સતત વધારો થતો રહ્યો છે અને ૨૦૨૨-૨૩ માં ૧૨૪૧ ટકાનો વધારો કરી રૂ.૧૭૪૦.૦૩કરોડની વિક્રમજનક રકમની ફાળવણી ન્યાયતંત્ર માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલ છે.

- ભારત સરકારની 'Central Victim Compensation Fund Scheme'(C.V.C.F.)ની ગાઈડ લાઇન મુજબ, આ સ્કિમ અંતર્ગત પીડિતો(ભોગ બનનાર) અથવા તેના આશ્રિતોને શારીરિક ઈજા અથવા નુકસાન સહન કરનારને રાજ્ય સરકાર નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે.
- કૌટુંબિક વિવાદોના નિવારણ કોર્ટની બહાર થાય તે આશયથી એક વ્યવસ્થા ઉભી કરવાના ભાગરૂપે કૌટુંબિક સંઘર્ષો/વિવાદોના નિવારણ અને સુલેહ માટે 'ફેમિલી ફર્ટ-સમજાવટનુ સરનામું' યોજનાના અમલ માટે જિલ્લા અને તાલુકા કક્ષાએ સમિતિનું ગઠન કરેલ છે. કાયદા વિભાગના તા.૦૮/૦૮/૨૦૨૨ તેમજ તા.૨૨/૦૮/૨૦૨૨ના પરિપત્રથી આ યોજનાનું અમલીકરણ કરવામાં આવેલ છે.

- અમદાવાદ સીટી સિવિલ કોર્ટ ખાતે નશીલા ઢ્લવ્યોના કેસો ચલાવવા માટે એન.ડી.પી.એસ.એક્ટ હેઠળ ખાસ કોર્ટની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં પોક્સો એક્ટ હેઠળના પડતર કેસોને ઝડપી ચલાવવા માટે આ અધિનિયમ હેઠળ કુલ ૧૮ ખાસ ફાસ્ટ ટ્રેક કોર્ટોની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે.
- નવી કોર્ટ બિલ્ડિંગના રૂપિયા પાંચસો પરચીસ કરોડ એકતાલીસ લાખથી વધુના બાંધકામના કુલ ૨૧ કામો પ્રગતિમાં છે.
- **ચેરીટીતંત્રની કચેરીઓ** માટે જુદા જુદા જિલ્લાઓ ભરૂચ, સુરત, હિમ્મતનગર, બોટાદ, અરવલ્લી-મોડાસા, કર્ણ-ભુજ, સુરેન્દ્રનગર, મહીસાગર-લુણાવાડા, રાજપીપળા-નર્મદા, વેરાવળ(ગીર સોમનાથ), મોરબી, પાટણ, દેવભૂમિદ્વારકા, ભાવનગર, રાજકોટ ખાતે સરકારશ્રી તરફથી કચેરીના બાંધકામ માટે જમીન ઉપલબ્ધ કરવામાં આવેલ છે. જે પૈકી **ગોધરા** તથા **ભરૂચના** મકાનનું લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ છે.

કલાઈમેટ ચેન્જ

- રાજ્યમાં સ્વચ્છ અને હરિયાળા વીજ ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા રાજ્ય સરકારે જાહેર કરેલ પવન ઊર્જા નીતિ-૨૦૧૬ હેઠળ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજ્યમાં વધુ ૫૬૦.૫૯ મેગાવોટ ક્ષમતાના વિન્ડફાર્મ જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કાર્યરત કરાયા છે. આમ રાજ્યની કુલ પવન વિદ્યુત ઉત્પાદન ક્ષમતા વધીને ૯૭૬૪.૨૬ મેગાવોટ થઈ છે.
- રાજ્યમાં સ્વચ્છ અને હરિયાળા વીજ ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા રાજ્ય સરકારે જાહેર કરેલ સૌર વિદ્યુત નીતિ-૨૦૨૧ હેઠળ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજ્યમાં **૧૨૬૮.૬૦ મેગાવોટ કુલ ક્ષમતાના સોલાર પાવર પ્લાન્ટ** જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કાર્યરત કર્યા છે. આમ રાજ્યની કુલ સોલાર ઉત્પાદન ક્ષમતા વધીને ૮૯૨૯.૯૩ મેગાવોટ થઈ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં **રાજ્યની સરકારી કચેરીઓ** જેવી કે મામલતદાર, પ્રાંત, કલેક્ટર, આરટીઓ, શાળાઓ, કોલેજો, હોસ્પિટલો, હેલ્થ સેન્ટર, જિલ્લા ન્યાયાલયો, આઈટીઆઈ વગેરે સરકારી કચેરીઓની છત પર ૧૩૦૦ કિલો વોટ ક્ષમતાની **સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમ્સ** લગાડવામાં આવેલ છે. તેમજ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન આ યોજના હેઠળ કુલ **૩.૧૧.૫૨ કરોડનો** ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં ૫૨૭૦ નંગ બેટરી ઓપરેટેડ ડ્વિચક્રી વાહનોનું વિતરણ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન આ યોજના હેઠળ કુલ ૩.૧૧.૩૦ કરોડની સબસિડિ આપવામાં આવેલ છે.

પંદરમી વિધાનસભાના આ સન્માનીય ગૃહને સંબોધવાનો મને અવસર મળ્યો છે ત્યારે મને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે, ગુજરાત શક્તિશાળી, સમૃદ્ધ અને સુરક્ષિત એવું ભારતનું આદર્શ રાજ્ય છે. ગુજરાતનો સર્વત્રાહી વિકાસ સૂરજની જેમ ઝળહળી રહ્યો છે ત્યારે વડાપ્રધાનશ્રીના નેતૃત્વમાં આપણે ગુજરાતની વિકાસયાત્રા હજુ ખૂબ આગળ લઈ જવાની છે. આત્મનિર્ભર અને વિકસિત ગુજરાતના નિર્માણથી આત્મનિર્ભર અને વિકસિત ભારતના નિર્માણમાં યોગદાન આપવાનું છે. ગુજરાત દેશનું ત્રોથ એન્જિન છે અને તેને વધુ મજબૂત બનાવવાની આપણા સૌની જવાબદારી છે.

પ્રત્યેક ગુજરાતી વિશ્વમાં ગુજરાતી હોવાનું ગૌરવ લઈ શકે અને ગુજરાત વિશે સ્વાભિમાન ધરાવી શકે તેવા ગુજરાતનું જતન કરવાની જવાબદારી જનતાએ આપ સૌને સોંપી છે. આપ સૌ આપના જાહેર જીવનના અનુભવો અને પ્રજાની અપેક્ષાઓ નજર સમક્ષ રાખીને આ સભાગૃહમાં જનતાના પ્રતિનિધિ તરીકે આપનું શ્રેષ્ઠતમ યોગદાન આપશો તેવી અભિલાષા રાખું છું. જનતાના આ આશીર્વાદ જનસેવા માટે આપ સૌને અપ્રતિમ બળ આપશે એવી મને શ્રદ્ધા છે.

ભારત માતા કી જય
જય જય ગરવી ગુજરાત

*****

माननीय अध्यक्ष और विधान सभा सदन के माननीय सदस्यगण,

पंद्रहवीं गुजरात विधानसभा के द्वितीय सत्र के मंगल प्रारंभ पर मैं आप सभी का ऊष्मापूर्ण स्वागत करता हूँ। इस सत्र के शुभारंभ पर सबसे पहले अहिंसा के पूजारी एवं सत्य के साधक राष्ट्रपिता श्री महात्मा गांधीजी, अखण्ड भारत के शिल्पकार श्री सरदार वल्लभभाई पटेल, गुजरात के महान सपूत और मूकसेवक पूज्य श्री रविशंकर महाराज, राज्य के लोकप्रिय पुत्र श्री इन्दुलाल याज्ञिक और देश की स्वतंत्रता के लिए अपना अमूल्य योगदान देने वाले सभी स्वातंत्र्य सेनानियों का स्मरण करते हुए उन्हें श्रद्धापूर्वक वंदन करता हूँ।

गुजरात मतलब गरबा, गुजरात मतलब व्यापार, गुजरात मतलब स्वाद, गुजरात मतलब साहस, गुजरात मतलब संस्कार, गुजरात मतलब सौजन्य, शूरवीरों और साहित्यकारों की भूमि मतलब गरवी गुजरात। भूकम्प की मार हो, तूफान का मुशिकल समय हो, या फिर कोरोना महामारी हो, गुजराती बंधुओं ने हर आफत का डटकर मुकाबला करते हुए राज्य के विकास को बिलकुल भी रूकने नहीं दिया है। गुजरात के पिछले दो दशक प्रायोरिटी, पॉलिसी एवं पर्फॉर्मेंस के रहे हैं। मेरी सरकार सदैव ही गुजरात की प्रजा के एडवॉन्समेन्ट, एम्पावरमेन्ट और डवलपमेन्ट के लिए प्रतिबद्ध है।

74वें गणतंत्र दिवस के उपलक्ष में आयोजित परेड में विविध राज्यों की झांकियों में से गुजरात सरकार की 'क्लीन-ग्रीन एनर्जी युक्त गुजरात' की थीम पर आधारित टेब्लों को लोकप्रियता की श्रेणी में **प्रथम क्रमांक** हासिल हुआ है, जो हम सभी के लिए गौरव की बात है।

केंद्र सरकार द्वारा हाल ही में प्रस्तुत बजट में चीनी मिलों को दी गई कर राहत से राज्य की सहकारी समितियों को काफी लाभ होगा। **लैब ग्रेन हीरो** के उत्पादन की घोषणा से प्रदेश के हीरा उद्योग को मजबूती मिलेगी। भारत सरकार ने वर्ष 2023-24 में रेलवे के विकास के लिए 2 लाख 40 हजार करोड़ रुपये की ऐतिहासिक राशि आवंटित की है। जिसमें से गुजरात के लिए 8332 करोड़ रुपये की राशि आवंटित की गई है। केंद्र सरकार की अमृत भारत स्टेशन योजना के तहत अहमदाबाद सहित 87 रेलवे स्टेशनों को विकसित किया जाएगा। साथ ही राज्य के नागरिकों को बड़े शहरों को छोटे शहरों से जोड़ने वाली **वंदे मेट्रो** की सुविधा मिलेगी।

राज्य सरकार ने ग्रामीण क्षेत्रों और कस्बों में शहर जैसी सुविधाएं प्रदान करते हुए और महानगरों को अंतरराष्ट्रीय स्तर का बनाकर नागरिकों के जीवन स्तर को ऊपर उठाया है। प्रधानमंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी ने अहमदाबाद शहर को मेट्रो ट्रेन की सौगात दी है। 'अपनी मेट्रो' अहमदाबाद शहर में परिवहन क्षेत्र में क्रांति लाएगी। प्रधानमंत्री ने गुजरात के लोगों को प्रदेश की राजधानी गांधीनगर को देश की वित्तीय राजधानी मुंबई के साथ जोड़ने वाली सेमी-हाईस्पीड '**वंदे भारत ट्रेन**' का तोहफा भी दिया है।

मेरी सरकार ने बिजली, पानी, शिक्षा, कृषि और स्वास्थ्य की पंचशक्ति पर अपना ध्यान केन्द्रित किया है। राज्य सरकार के पंचामृत विकास कार्यों को हमेशा ही जनता का समर्थन प्राप्त हुआ है। पंचामृत शक्ति के ध्येय का गुजरात की जनता ने स्वागत किया है।

राज्य सरकार ने जन-सामान्य की छोटी से छोटी जरूरतों का ध्यान रखते हुए सुशासन का जो पथ निर्माण किया है, उससे गुजरात देश का मॉडल स्टेट बना है। पिछले दो दशकों की विकास यात्रा ने गुजरात को देश का '**ग्रोथ इंजन**' बना दिया है। नल से जल, प्रधानमंत्री आवास योजना, प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधि, 108 आपातकालीन सेवा, प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना जैसी अनेक सेवा- योजनाओं के व्यापक और असरदार कार्यान्वयन से गुजरात जन- कल्याणकारी सेवाओं में हमेशा ही अग्रसर रहा है।

पिछले दो दशकों से 'सबका साथ, सबका विकास, सबका विश्वास और सबका प्रयास' के मंत्र का अनुकरण करते हुए गुजरात देश का मॉडल राज्य बना है। ऐसा एक भी क्षेत्र नहीं है जहाँ हमने नये प्रकल्प – नई उपलब्धियाँ हासिल नहीं की हैं। मानव विकास – जनकल्याण के सभी पहलुओं में गुजरात अन्य राज्यों का पथप्रदर्शन करने में समर्थ एवं आदर्श राज्य बन गया है। गुजरात को पिछले 9 (नौ) वर्षों से 'डबल इंजन' की सरकार का लाभ प्राप्त हो रहा है। छोटे बड़े सभी वर्गों की चिंता करते हुए गुजरात सरकार सभी के उत्कर्ष और आर्थिक-सामाजिक उन्नति के लिए कर्तव्यरत है।

राज्य सरकार की दूरदर्शिता के कारण गुजरात में वैश्विक स्तर के खेलकूद के लिए आधारभूत संरचना व खेलकूद संस्कृति का विकास हुआ है। आज़ादी के 75 वर्ष पश्चात गुजरात को पहली बार **राष्ट्रीय खेलकूद समारोह** की मेजबानी का मौका मिला है। केवल 3(तीन) महिनों में राष्ट्रीय खेलकूद प्रतियोगिता का सफल आयोजन करते हुए गुजरात ने अपनी अप्रतिम क्षमता को प्रमाणित किया है, इसीलिए यह कहना अतिशयोक्ति नहीं होगा कि गुजरात की मिट्टी में ही कुछ तो है जिसके प्रमाण दुनिया के समक्ष बार-बार आते रहते हैं। गुजरात के इस सफल आयोजन से भारत में अब ओलम्पिक गेम्स आयोजित कर पाने की सक्षमता का प्रमाण प्राप्त हो चुका है।

राज्य और देश में पुनःप्राप्य ऊर्जा का उपयोग लगातार बढ़ रहा है। सूर्य मंदिर के लिए विश्वविख्यात '**मोढेरा**' अब सौर ऊर्जा के निरंतर उपयोग के कारण '**सूर्यग्राम**' के नाम से प्रसिद्ध है। यह परियोजना 09 अक्टूबर, 2022 को प्रधानमंत्री द्वारा शुरू की गई है। संयुक्त राष्ट्र के महासचिव भी 'सूर्यग्राम' मोढेरा और सूर्य मंदिर की मुलाकात कर चुके हैं।

आज़ादी के अमृत महोत्सव को मनाने के वर्ष में '**पाथ टु प्राइड**' थीम के साथ एशिया के सबसे बड़े '**डिफेन्स एक्स्पो**' का आयोजन समग्र गुजरात के लिए गौरवपूर्ण घटना है। डिफेन्स एक्स्पो-2022 के आयोजन से रक्षा क्षेत्र के उद्योगों और उसके लिए पूँजी निवेशकों को गुजरात में स्थायी होने का अवसर प्राप्त होगा और साथ ही 'आत्मनिर्भर भारत' और 'Make in India' को गति मिलेगी।

माननीय प्रधानमंत्री जी के नेतृत्व में भारत को दिनांक 1 दिसम्बर, 2022 से G20 राष्ट्रों की अध्यक्षता प्राप्त हुई है। G20 विश्व के 19 देशों एवं युरोपियन यूनियन (EU)का समूह है, जो मुख्य रूप से अंतरराष्ट्रीय आर्थिक सहयोग, वित्तीय स्थिरता, जलवायु परिवर्तन, पर्यावरण आदि महत्वपूर्ण मुद्दों पर काम करता है। माननीय मुख्यमंत्री श्री भूपेन्द्रभाई पटेल के नेतृत्व में गुजरात विभिन्न स्थानों पर कुल **16 G20 बैठकों** की मेजबानी कर रहा है। इनमें से पहला इवेंट 'बिजनेस 20 (बी 20) इन्सेप्शन मीटिंग' गांधीनगर स्थित महात्मा मंदिर में आयोजित किया गया था। दूसरी बैठक फरवरी माह में कच्छ के धोरडो में वैश्विक पर्यटन सहित मुद्दों पर चर्चा की गई। तीसरी बैठक 'अर्बन-20 शेरपा इन्सेप्शन' के लिए अहमदाबाद में आयोजित की गई थी।

इन तीन बैठकों के पश्चात मार्च में सूरत में, जून के महिने में केवडिया समेत गुजरात राज्य के विभिन्न स्थानों पर वर्ष 2023 में G20 समूह के प्रतिनिधियों की अन्य 13 बैठकें आयोजित की जाएगी।

प्राकृतिक कृषि

- जल, जमीन, पर्यावरण एवं मानव जाति के स्वास्थ्य के लिए प्राकृतिक कृषि एक आशीर्वादरूप है। इस देश के सभी किसान प्राकृतिक कृषि अपनायें ऐसा हमारे आदरणीय प्रधानमंत्री श्री नरेन्द्र मोदी जी का सपना है। उनके स्वप्न को साकार करने के लिए एवं गुजरात राज्य में प्राकृतिक कृषि की व्यापकता बढ़ाने के लिए “आत्मा” प्रोजेक्ट एवं प्राकृतिक कृषि के किसान संयोजकों द्वारा एक अभियान पूरे राज्य में व्यापक पैमाने पर चल रहा है।
- राज्य में अभी तक लगभग 10 लाख से अधिक किसानों को प्राकृतिक कृषि के विषय में प्रशिक्षण दिया जा चुका है। इसके अंतर्गत अभी तक 3 लाख 26 हजार किसान 3 लाख 79 हजार एकड़ भूमि में प्राकृतिक खेती कर रहे हैं। राज्य में कुल चौदह हजार चार सौ पचपन (14,455) ग्राम पंचायतों में से चौदह हजार तीन सौ अड़तीस (14,338) ग्राम पंचायतों में 75 से अधिक किसान प्राकृतिक कृषि अपना चुके हैं। साथ ही, 1,036 ग्राम पंचायतों में 75 से अधिक किसानों ने प्राकृतिक कृषि को अपनाया है।
- प्राकृतिक कृषि को बढ़ावा देने के लिए राज्य के अलग-अलग जिलों / तहसीलों में अभी तक कुल 1116 प्रशिक्षणशाला का आयोजन किया जा चुका है, जिसमें कुल सैंतालीस हजार तीन सौ पाँच (47,305) किसान भाग लेकर प्रशिक्षण प्राप्त किये हैं।
- प्राकृतिक कृषि को प्रोत्साहन के लिए राज्य सरकार द्वारा **देशी गाय के रखरखाव योजना** के अंतर्गत प्रत्येक किसान को वार्षिक 10,800 रुपये की सहायता दी जाती है। अभी तक राज्य के करीबन 1 लाख 84 हजार किसानों को 320 करोड़ रुपये की सहायता राशि दी जा चुकी है।
- गुजरात राज्य का **डांग जिला सम्पूर्ण रूप से रसायनमुक्त जिला** घोषित किया गया है। इस जिले के किसानों को प्राकृतिक कृषि को प्रोत्साहन देने हेतु 2 हेक्टेयर तक 20 हजार रुपये की सहायता राशि प्रति वर्ष दी जाती है। अभी तक कुल 16 हजार 188 किसानों को इस सहायता का लाभ दिया जा चुका है। राज्य में प्राकृतिक कृषि को बढ़ावा देने हेतु गुजरात प्राकृतिक कृषि विकास बोर्ड एवं गुजरात नैचुरल फ़ार्मिंग एवं ओर्गेनिक कृषि विश्वविद्यालय की स्थापना की गई है।
- राज्य द्वारा वित्तपोषित सभी 5 कृषि विश्वविद्यालयों ने भी प्राकृतिक कृषि को बढ़ावा देने के संबंध में अनेक कदम उठाएँ हैं। इन विश्वविद्यालयों द्वारा अलग-अलग कुल 12 फसलों के संबंध में संशोधन कार्य किए गए हैं। कृषि विश्वविद्यालयों ने प्राकृतिक कृषि को पाठ्यक्रम में सम्मिलित करने हेतु कदम उठाए हैं तथा अलग-अलग शैक्षणिक वर्ष से इसे पाठ्यक्रम में सम्मिलित करने हेतु प्रयासरत हैं।

- इसके अतिरिक्त, कृषि विश्वविद्यालयों द्वारा भी अलग-अलग जगहों पर शिविर / संगोष्ठी इत्यादि के माध्यम से किसानों को प्राकृतिक कृषि को बढ़ावा देने के संबंध में मार्गदर्शन दिया जाता है।
- **कृषि राहत पैकेज:** वर्ष 2022-23 खरीफ में भारी बारिश के कारण 16 जिलों की 52 (बावन) तहसीलों के 2623 गांवों की कृषि फसलें खेतों में पानी भर जाने से बर्बाद हो गईं। किसानों को फसल नुकसान से बचाने के लिए राज्य सरकार द्वारा 630 करोड़ रुपये के कृषि राहत पैकेज की घोषणा की गई थी।
- **प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधि योजना** के तहत अब तक कुल **63.49 लाख किसान** हितग्राहियों के बैंक खातों में एक से बारह किशतों में **कुल बारह हजार पांच सौ चौंतीस करोड़ छब्बीस लाख (12,534.26 करोड़)** रुपये की राशि सीधे जमा की जा चुकी है।
- कृषि यंत्रीकरण का दायरा बढ़ाने के लिए वर्ष 2022-23 में कुल 17,014 किसान हितग्राहियों को ट्रैक्टर एवं ट्रैक्टर से चलने वाले कृषि यंत्रों/उपकरणों की खरीद के लिए 74.75 करोड़ रुपये की वित्तीय सहायता प्रदान की गई है।
- वर्ष 2022-23 में अब तक कुल 27.62 लाख मीट्रिक टन सब्सिडी वाले रासायनिक उर्वरकों का वितरण किया जा चुका है।
- राज्य सरकार द्वारा कृषि क्षेत्र में उन्नत ड्रोन तकनीक- कृषि विमान के अधिकतम उपयोग से इफको संस्था द्वारा कुल 1,910 एकड़ में उगाई जाने वाली विभिन्न फसलों में 800 किसान हितग्राही खेतों पर नैनो यूरिया का छिड़काव किया गया है।
- वन्य प्राणियों द्वारा किसानों की फसल को हो रहे नुकसान से बचाने के लिए खेत के चारों ओर लोहे की कंटीली तार लगवाने की योजनान्तर्गत अब तक 4,953 किसान समूहों को 88.40 करोड़ रुपये की सब्सिडी सहायता का भुगतान किया गया है।
- वर्ष 2022-23 में, राज्य कृषि विश्वविद्यालयों द्वारा विभिन्न फसलों की कुल 21 उन्नत/संकर-उच्च उपज वाली रोग प्रतिरोधी किस्में और विभिन्न फसलों की खेती के तरीके और कृषि, पशुपालन, डेयरी, बागवानी, वानिकी, कृषि इंजीनियरिंग, खाद्य प्रसंस्करण आदि से संबंधित 386 प्रौद्योगिकियां विकसित की गई हैं।

समर्थन मूल्य पर चने की खरीद

- राज्य के किसानों को कृषि उपज के उचित मूल्य सुनिश्चित करने के लिए विभिन्न वस्तुओं को समर्थन मूल्य पर खरीदा जाता है। जिसके तहत सरकार द्वारा वर्ष 2021-22 के दौरान 2,83,043 किसानों से कुल 5,58,623 मीट्रिक टन चने की खरीद की गई है, जिसकी कीमत 2,922 करोड़ रुपये है।

पशुपालन

- गुजरात राज्य देश में दुग्ध उत्पादन में सबसे आगे है। वर्ष 2022-23 के दौरान राज्य के सहकारी दुग्ध उत्पादक संघों द्वारा प्रतिदिन 238.3 लाख लीटर दूध का संग्रहण किया गया है।
- वर्ष 2022-23 से प्रारंभ मुख्यमंत्री गौमाता पोषण योजना के अन्तर्गत प्रदेश की गौशालाओं/ पांजरापोलों को पशुओं के रखरखाव के लिए प्रतिदिन 30/- रुपये प्रति पशु की सहायता राशि दी जा रही है।
- राज्य के पशुपालकों को किसान क्रेडिट कार्ड के माध्यम से 3 (तीन) लाख रुपये तक का ऋण उपलब्ध करवाया जा रहा है।
- पशु स्वास्थ्य क्षेत्र में नवंबर, 2022 तक 36.19 लाख पशुओं का इलाज किया गया है और 2820 पशु स्वास्थ्य मेलों का आयोजन किया गया है और 2.37 लाख से अधिक पशुओं को उपचार प्रदान करने के लिए 2021 यौन स्वास्थ्य शिविर आयोजित किए गए हैं।

मत्स्योद्योग

- खारलैंड की अनुपयोगी भूमि को झींगा पालन के अंतर्गत शामिल कर झींगा उत्पादन/निर्यात को बढ़ाने के लिए 8119.18 हेक्टेयर भूमि आवंटित की गई है। इस उद्योग से लगभग 10,000 लोगों को प्रत्यक्ष रूप से रोजगार मिला हुआ है।
- तटीय सुरक्षा की दृष्टि से महत्वपूर्ण मछुआरों की पहचान के लिए बायोमेट्रिक कार्ड योजना के तहत 1,68,895 सक्रिय मछुआरों को कार्ड वितरित किए गए हैं।
- प्रधानमंत्री मत्स्य सम्पदा योजना के तहत राज्य के 41,273 मछुआरों को मछुआरा समूह दुर्घटना बीमा योजना के तहत कवर किया गया है।
- वर्ष 2022-23 के दौरान लगभग 9,657 डीजल कार्डधारक मछुआरों को 152.6 करोड़ रूपयों की डीजल वैट राहत सहायता का भुगतान किया गया है।
- राज्य की मत्स्य पालन से जुड़ी अधिकांश सेवाओं का डिजिटलीकरण किया गया है। नावों का पंजीकरण, समुद्री मछली पकड़ने के लिए ऑनलाइन टोकन प्राप्त करने, डीजल कर रियायतें प्राप्त करने, जल निकायों के पट्टे ऑनलाइन देने जैसे सभी कार्यों को डिजिटल कर दिया गया है। जो पूरे भारत में सर्वप्रथम पहल है।
- मांगरोल और नवा बंदर में यूरोपीय संघ के मानक के अनुसार मछली पकड़ने के बुनियादी ढांचे का विकास प्रगति पर है और माढ़वाड, सूत्रापाड़ा, वेरावल और अन्य बंदरगाहों पर बुनियादी ढांचे का विकास और 33 मत्स्यकेंद्र भी प्रगति पर हैं।
- राज्य के मछुआरा भाई-बहनों को किसान भाइयों की तरह ही 2 (दो) लाख रुपये की सीमा तक के किसान क्रेडिट कार्ड सुविधा के तहत 12,868 मछुआरों को क्रेडिट दिया गया है।

सहकार

- प्रदेश की अधिकांश मण्डी समितियों को ई-नाम प्लेटफॉर्म से जोड़ने का प्रयास किया गया है ताकि प्रदेश का किसान अपना माल राज्य के बाहर भी बेच सके। वर्तमान में 122 राज्य मण्डी समितियों को ई-नाम से जोड़ा जा चुका है।

खाद्य, नागरिक “ प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना(PMGKAY) ”

आपूर्ति और उपभोक्ता मामले

- कोरोना महामारी के दौरान जरूरतमंद परिवारों को खाद्य सुरक्षा प्रदान करने के लिए माननीय प्रधानमंत्री जी द्वारा अप्रैल-2020 से इस योजना का प्रारंभ किया गया।
- योजनान्तर्गत राज्य के अंत्योदय एवं प्राथमिकता वाले कुल 71 लाख परिवारों की 3.47 करोड़ जनसंख्या को भारत सरकार द्वारा 5 किग्रा प्रतिव्यक्ति की दर से निःशुल्क खाद्यान्न का वितरण किया गया है। भारत सरकार द्वारा चालू वर्ष 2022-23 के दौरान PMGKAY के छठे चरण के तहत अप्रैल-2022 से सितंबर-2022 तक इस योजना को लागू किया गया है।
- इस योजनान्तर्गत लाभार्थी को मिलने वाले नियमित राशन के अतिरिक्त अप्रैल-2022 में प्रति व्यक्ति 3.5 किग्रा गेहूँ एवं 1.5 कि.ग्रा. चावक तथा मई-2022 से सितंबर-2022 के दौरान प्रति व्यक्ति कुल 1 किग्रा गेहूँ तथा 4 किग्रा चावल निःशुल्क प्रदान किया गया है।
- PMGKAY के सातवें चरण के तहत अक्टूबर-2022 से दिसंबर-2022 तक तीन और महीनों के लिए भारत सरकार द्वारा बढ़ाया गया है। जिसमें प्रत्येक माह के दौरान प्रति व्यक्ति 1 किलो गेहूँ व 4 किलो चावल कुल 5 किलो अतिरिक्त अनाज राशन निःशुल्क दिया गया।

राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा अधिनियम-2013 (NFSA) के अंतर्गत आने वाले हितग्राहियों को रियायती दरों पर खाद्यान्न का वितरण।

- 'राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा अधिनियम-2013' (NFSA) के तहत कवर किए गए 7.84 लाख अंत्योदय परिवारों की 35.68 लाख आबादी को 15 किलो गेहूँ और 20 किलो चावल प्रति माह/प्रति परिवार सहित 35 किलो खाद्यान्न वितरित किया जाता है। जबकि 'प्रायोरिटी हाउस होल्ड्स' (PHH) के तहत 63.40 लाख प्राथमिकता परिवारों की 3.12 करोड़ आबादी को प्रति माह 2 किलो गेहूँ और 3 किलो चावल और प्रति व्यक्ति 5 किलो खाद्यान्न का वितरण किया जाता है। इस प्रकार यदि किसी परिवार में 5 व्यक्ति हैं तो 10 किलो गेहूँ और 15 किलो चावल से 25 किलो अनाज मिलता है।
- दिसंबर-2022 तक विशेष आवश्यकता एवं प्राथमिकता वाले परिवारों को रू. 2/- प्रति किलो और चावल रू. 3/- प्रति किग्रा की आपूर्ति की गई। परन्तु माह जनवरी-2023 से आगामी दिसम्बर-2023 तक प्राथमिकता एवं प्राथमिकता वाले परिवारों को निःशुल्क गेहूँ एवं चावल का वितरण किया जायेगा। जिसमें माह जनवरी-2023 का निःशुल्क वितरण पूर्ण किया गया है।

रियायती दरों पर तुर दाल व चना का वितरण

- सभी 71 लाख N.F.S.A. कार्डधारकों को खाद्य सुरक्षा के साथ-साथ पोषण सुरक्षा सुनिश्चित करने के लिए 1 किलो तुर दाल प्रति कार्ड प्रति माह 50/- रुपये और 1 किलो चना प्रति कार्ड प्रति माह 30/- रुपये निर्धारित रियायती दर पर वितरित किया जाता है। इसके लिए राज्य सरकार 275 करोड़ रुपये की वार्षिक सब्सिडी का प्रावधान किया है।

खाद्य तेल और डबल फोर्टिफाइड नमक का वितरण

- सार्वजनिक वितरण प्रणाली के तहत दो वार्षिक त्यौहारों जन्माष्टमी और दिपावाली के दौरान सभी 71 लाख N.F.S.A. लाभार्थी परिवारों को 100/- रुपये की रियायती दर पर प्रति कार्ड 1 लीटर डबल फिल्टर्ड मूँगफली का तेल वितरित किया गया है। इसके लिए 133.97/- करोड़ रुपये की सब्सिडी लागत राज्य सरकार द्वारा वहन की गई है। साथ ही, सभी 71 लाख N.F.S.A. लाभार्थी परिवारों को गलगंड एवं रक्ताल्पता से बचाने के लिए प्रति कार्ड 1 किग्रा डबल फोर्टिफाइड नमक 1/- रुपये के रियायती दर पर वितरित किया जाता है।

'प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना 2.0'

- चालू वर्ष के अप्रैल-2022 से जनवरी-2023 तक 'प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना फेज-2' के तहत लगभग 9.43 लाख परिवारों को मुफ्त गैस कनेक्शन, गैस चूल्हा और भरा हुआ सिलेंडर उपलब्ध कराया गया है।
- राज्य सरकार द्वारा राज्य में 'प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना' और 'राज्य पीएनजी/एलपीजी' के लगभग 38.20 लाख लाभार्थी परिवारों को घरेलू खपत के लिए कुल दो (2) एलपीजी सिलेंडर 'मुफ्त' प्रदान करने के लिए मौजूदा 'विस्तारित राज्य पीएनजी/एलपीजी सहायता योजना' के तहत 'सहायता योजना' के लाभार्थियों को लागू किया गया है। चालू वित्त वर्ष 2022-23 करने का फैसला किया है। तदनुसार, तेल विपणन कंपनियों (आईओसी, एचपीसीएल, बीपीसीएल) ने दिसंबर-2022 तक लगभग 29 लाख लाभार्थी परिवारों को गैस सिलेंडर की मुफ्त रिफिलिंग प्रदान की है। इसके लिए राज्य सरकार द्वारा 215 करोड़ रुपये का सब्सिडी खर्च वहन किया गया है तथा जनवरी-2023 से मार्च-2023 की तिमाही में दिनांक 19/02/2023 तक 17.89 लाख हितग्राही परिवारों को निःशुल्क सिलिंडर रिफिलिंग की जा चुकी है। इसके लिए राज्य सरकार ने 145 करोड़ रुपये की सब्सिडी लागत वहन की है।

राशन कार्ड का आधुनिकीकरण और 'My Ration' मोबाइल ऐप

- भारत सरकार के एप्लीकेशन 'डिजिलॉकर' के साथ राशन कार्ड धारक एकीकृत करके, राशन कार्ड धारक घर बैठे ही अपने मोबाइल पर अपना राशन कार्ड डाउनलोड कर सकता है और 'My Ration' मोबाइल एप्लीकेशन के माध्यम से नागरिक राशन कार्ड से संबंधित विभिन्न ऑनलाइन सेवाओं तक आसानी से पहुंच सकते हैं।

स्वास्थ्य एवं परिवार कल्याण

हमारे गुजरात को स्वस्थ रखने, नागरिकों को बेहतर इलाज की सुविधा देने के लिए मेरी सरकार प्रतिबद्ध है। गुजरात की उन्नत स्वास्थ्य सुविधाओं का लाभ लेकर आसपास के राज्यों से भी बड़ी संख्या में लोग स्वस्थ होकर अपने गृह राज्य लौटते हैं।

गुजरात में विभिन्न विश्वस्तरीय अत्याधुनिक स्वास्थ्य सुविधाओं के स्वप्नदृष्टा प्रधानमंत्री श्री नरेन्द्रभाई मोदी ने अहमदाबाद सिविल मेडिसिटी में 1,275 करोड़ रूपयों के विभिन्न स्वास्थ्य सुविधा परियोजनाओं का लोकार्पण एवं शुभारंभ किया है। साथ ही, दक्षिण गुजरात, मध्य गुजरात और सौराष्ट्र में भी अहमदाबाद की ही भाँति स्वास्थ्य सुविधाएँ प्राप्त करवाने का राज्य सरकार का आयोजन है।

विश्व की सबसे उन्नत चिकित्सा सुविधा के साथ मेडिसिटी के कार्यान्वित होते ही अहमदाबाद चिकित्सा पर्यटन का केन्द्र बन गया है। दुनिया की सबसे बड़ी स्वास्थ्य बीमा कवच – प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना और गुजरात की माँ योजना का एकीकरण आज गुजरात के गरीब एवं मध्यम वर्गीय परिवारों की चिंताओं को दूर कर उनके स्वास्थ्य की बेहतरी कर रहा है।

- गोधरा, पोरबंदर, मोरबी, राजपीपला और नवसारी में इस साल 5 नए GMERS मेडिकल कॉलेजों की शुरुआत के साथ, राज्य में वर्तमान में कुल 36 मेडिकल कॉलेज कार्यरत हैं। जिसमें वर्ष 2021-22 में यू.जी. कोर्स में एमबीबीएस सीटों की संख्या 5700 थी जो वर्ष 2022-23 में बढ़ाकर 6350 की गई है।
- राज्य में कुशल चिकित्सक प्राप्त करने के लिए राज्य में P.G. सीटों की संख्या बढ़ाई गई है। वर्ष 2020-21 में P.G. सीटों की संख्या 1951 थी जिसे वर्ष 2021-22 में बढ़ाकर 2065 कर दिया गया है।
- राज्य के ग्रामीण एवं दूरस्थ अंचलों में कुशल चिकित्सकों को उपलब्ध कराने हेतु राज्य में वर्ष 2019-20 में पीजी डिप्लोमा में सीटों की संख्या 138 थी जिसे वर्ष 2021-22 में बढ़ाकर 300 कर दिया गया है। साथ ही डी.एन.बी. अभ्यासक्रम में इससे पहले वर्ष 2019-20 में 28 सीटों की संख्या थी, जिन्हें वर्ष 2021-22 में बढ़ाकर 167 किया गया है।

कोविड-19 का मुफ्त टीकाकरण

- 16 जनवरी 2021 को पूरे देश व प्रदेश में कोविड-19 टीकाकरण का अभियान प्रारंभ कर दिया गया है। पूरे राज्य में 13.02.2023 तक पांच करोड़ तैंतालीस लाख से ज्यादा लाभार्थियों को पहली खुराक, पांच करोड़ चालीस लाख से ज्यादा लाभार्थियों को दूसरी खुराक और एक करोड़ छियानवें लाख से ज्यादा लाभार्थियों को एहतियाती खुराक मिली, कुल 12.80 करोड़ से अधिक कोविड वैक्सीन की खुराक दी गई है।

सिकलसेल एनीमिया नियंत्रण कार्यक्रम

- इस कार्यक्रम के तहत जनवरी-2023 तक कुल लगभग 1 करोड़ आदिवासी आबादी में से 96,51,466 लोगों की जांच की जा चुकी है। जिनमें से कुल 7,07,147 सिकलसेल लक्षण (वाहक) एवं कुल 31,089 सिकलसेल रोग पाये गये हैं जिन्हें आवश्यक मार्गदर्शन प्रदान किया गया है। आदिवासी क्षेत्रों में सिकलसेल एनीमिया रोग के क्षेत्र में अपने अभिनव दृष्टिकोण के लिए इस कार्यक्रम को भारत सरकार द्वारा लोक प्रशासन में उत्कृष्टता के लिए प्रधान मंत्री पुरस्कार से सम्मानित किया गया है।

गहन मिशन इंद्रधनुष

- वर्ष 2022-23(जनवरी-2023) के दौरान राज्य के 1 वर्ष तक के अनुमानित 13.29 लाख बच्चों में से 9.54 लाख (Pro rata के अनुसार 95.7%) बच्चों को सभी आवश्यक टीके देकर पूर्ण टीकाकरण किया गया।

प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना – मुख्यमंत्री अमृतम योजना

‘पी.एम.जे.वाय. – माँ’

- "पी.एम.जे.ए.वाय. - माँ" योजना के तहत जनवरी-2023 तक आयुष्मान कार्ड में कुल 1.72 करोड़ लाभार्थियों का पंजीकरण पूर्ण कर लिया गया है।
- चालू वित्तीय वर्ष 2022-23 में प्रदेश में कुल 7.35 लाख हितग्राहियों के लिए कुल 2132 करोड़ रूपयों का लाभ जनता को दिया गया है। राज्य में कुल 2,729 अस्पताल इस योजना से जुड़े हैं।

टेलीमेडिसिन और ई-संजीवनी ओपीडी

- गुजरात राज्य में वर्तमान में कुल 17 टेलीमेडिसिन हब काम कर रहे हैं। इस हब में स्त्री रोग विशेषज्ञ, चिकित्सक, बाल रोग विशेषज्ञ, सामान्य सर्जन, त्वचा विशेषज्ञ, दंत चिकित्सक, हड्डी रोग विशेषज्ञ, रेडियोलॉजिस्ट, नेत्र रोग विशेषज्ञ की सेवाएं उपलब्ध हैं। जिसमें कुल 17,14,000 से अधिक टेली-परामर्श और कुल 9,40,000 से अधिक ई-संजीवनी की ओपीडी सफलतापूर्वक संपन्न की गई है।

- दिनांक 19/04/2022 को जामनगर में WHO द्वारा 'पारंपरिक चिकित्सा के लिए वैश्विक केंद्र' (GCTM) का उद्घाटन माननीय प्रधानमंत्री के करकमलों द्वारा किया गया। जिसमें शोध और इलाज मुहैया कराया जाएगा ताकि दुनिया भर के देशों की पारंपरिक चिकित्सा पद्धति से लोग लाभान्वित हो सकें।

खाद्य और औषधि नियामक प्रणाली

- खाद्य पदार्थों में मिलावट के प्रति जागरूकता के लिए 'स्व-जागरूकता से स्वास्थ्य सुरक्षा' प्रणाली द्वारा एक **प्राथमिक जांच किट** विकसित की गई है और ऐसी किट विकसित करने वाला **गुजरात राज्य देश में पहला राज्य** है।
- खाद्य सुरक्षा एवं मानक प्राधिकरण द्वारा कराए गए वर्ष 2021-22 के **खाद्य सुरक्षा सूचकांक सर्वेक्षण** में गुजरात राज्य को पूरे देश में दूसरा स्थान प्राप्त हुआ है तथा राज्य को **मॉडल राज्य** का दर्जा दिया गया है।

राष्ट्रीय स्वास्थ्य मिशन

- प्रदेश की भौगोलिक स्थिति एवं दूर-दराज के जनजातीय क्षेत्रों एवं दूर-दराज के क्षेत्रों को ध्यान में रखते हुए ग्रामीणों को उनके घर-द्वार पर ही प्राथमिक चिकित्सा उपलब्ध कराने के उद्देश्य से अगरिया, आदिजाति, सीमा क्षेत्र एवं सागरखेडु सर्वांगीण विकास के अंतर्गत राज्य में कुल 250 मोबाइल व्यापक स्वास्थ्य देखभाल इकाइयों को मंजूरी दी गई है।

किडनी डायलिसिस

- एक राष्ट्र, एक डायलिसिस कार्यक्रम के तहत मरीज के घर के नजदीक ही डायलिसिस की सुविधा उपलब्ध कराने हेतु राज्य की सभी तहसीलों में डायलिसिस सेवाएं उपलब्ध कराई गई हैं।

जल प्रबंधन

गुजरात पानी की कमी वाला और अर्ध-कमी वाला राज्य रहा है। अपर्याप्त वर्षा के बावजूद, राज्य ने उत्कृष्ट जल प्रबंधन, जल भंडारण और सुदृढ़ योजना के माध्यम से, उपलब्ध जल संसाधनों के कुशल उपयोग के माध्यम से जल समस्या के समाधान का मार्ग अपनाया है।

जलसंचय के क्षेत्र में समूचे राज्य में हजारों चैकडेम, खेत तालाब, बोरीबांध, जलमंदिरों, तालाबों को गहरीकरण अभियान, पुरानी नहरों की मरम्मत व आधुनिकीकरण, ड्रिप व सूक्ष्म सिंचाई प्रणाली, सुजलाम सुफलाम योजना, लवणता प्रवेश नियंत्रण योजना आदि के क्षेत्र में महत्वपूर्ण उपलब्धि हासिल की है और राज्य में अपेक्षित परिणाम प्राप्त किए गये हैं। जल संचयन अभियान के कारण गुजरात में जल स्तर बढ़ना शुरू हो गया है और कृषि उत्पादन में भारी वृद्धि हुई है।

- चालू वर्ष में जनवरी-2023 तक प्रदेश में विभिन्न योजनाओं के माध्यम से 142 लघु चैकडेमों एवं 85 बड़े चैकडेमों समेत कुल 227 चैकडेमों का कार्य पूर्ण किया गया है। इसके अलावा 119 छोटे चैकडेमों और 94 बड़े चैकडेमों का काम चल रहा है, जिससे अगले साल 2425 हेक्टेयर को सिंचाई का लाभ मिलेगा। कुल 1,87,052 से अधिक चैकडेमों का कार्य पूर्ण होने से करीब-करीब 4,50,488 हेक्टेयर क्षेत्र को प्रत्यक्ष एवं परोक्ष सिंचाई का लाभ प्राप्त हो रहा है।
- **सुजलाम सुफलाम जल अभियान** के तहत पिछले पांच वर्षों में कुल **74,509 कार्य** पूरे किए गए हैं। जिनमें से कुल **27,799 तालाब गहरीकरण** के कार्य किए जा चुके हैं और कुल **16,291 चैकडेमों को डिसिल्टिंग** कर दिया गया है। जिससे जल संग्रहण क्षमता में **86,196 लाख घन फीट** की वृद्धि हुई है।
- राज्य में अधिकांश सिंचाई योजनाएँ दस या उससे अधिक वर्ष पुरानी हैं। इसलिए राज्य की अधिकांश सिंचाई योजनाओं में नहरों के विस्तार, नवीनीकरण और आधुनिकीकरण को प्राथमिकता के आधार पर लिया गया है, ताकि पानी की बर्बादी रुके और सिंचित क्षेत्रों के किसानों को समय पर और आनुपातिक रूप से पर्याप्त पानी मिल सके। दिसम्बर 2022 तक 8,65,322 हेक्टेयर मौजूदा सिंचाई नहर योजनाओं की नहरों के नवीनीकरण, विस्तार और आधुनिकीकरण का काम पूरा हो चुका है।
- राज्य सरकार ने सिंचाई योजनाओं के जल प्रबंधन में किसानों को शामिल किया है। सहभागी सिंचाई प्रणाली का संचालन अधिक से अधिक कृषक सिंचाई समितियों को सौंपने के लिए सरकार निरंतर प्रयासरत है। सितम्बर-2022 तक 2835 सोसायटियों द्वारा भागीदारी सिंचाई के तहत 8,52,590 हेक्टेयर क्षेत्र को कवर किया गया है।
- सूरत जिले में **काकरापार-गोरधा-वड उद्वहन सिंचाई योजना** को पूर्ण कर लिया गया है और कार्यान्वित भी हो चुकी है। इस योजना के लिए 590 करोड़ रुपये खर्च किए गए हैं। इस योजना से सूरत जिले के मांडवी और मांगरोल तहसीलों के कुल 89 गांवों के लगभग 20,032 हेक्टेयर क्षेत्र में सिंचाई की सुविधा उपलब्ध कराई गई है।
- 1408 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत वाली **कडाणा-दाहोद उद्वहन पाइपलाइन परियोजना** पूरी हो चुकी है, जिसे परीक्षण के बाद कार्यान्वित कर दिया गया है। इससे लगभग 10,000 हेक्टेयर क्षेत्र को सिंचाई का लाभ मिला है और 05 बांध जलाशयों सहित कुल 50 जल संग्राहकों को जोड़ा गया है।
- नवसारी जिले के गणदेवी तहसील के वाघरेच गांव में कावेरी नदी पर **वाघरेच टाइडल रेगुलेटर** का निर्माण कार्य 250 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से प्रगति पर है। इस योजना से बिलीमोरा शहर और आसपास के 10 गांवों को पीने का पानी उपलब्ध होगा। इसके अलावा, समुद्री जल से लवणता आगे बढ़ना बंद हो जाएगी और भूजल की गुणवत्ता में सुधार होगा।

- 418 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से करजण जलाशय स्थित करजण बांध से वाडी और कपाट तक पाइपलाइन परियोजना प्रगति पर है। इससे असिंचित नर्मदा, भरुच और सूरत जिलों की लगभग 7,500 हेक्टेयर भूमि को सिंचाई का लाभ मिलेगा।
- पानम जलाशय आश्रित पंचमहाल जिले के पूर्वी क्षेत्र में शहेरा, गोधरा, कालोल और घोघम्बा तहसीलों के विभिन्न गांवों के तालाबों को पानी से भरकर सिंचाई योजना के 315.40 करोड़ रुपये के कार्य प्रगति पर हैं। जिससे 35,000 हेक्टर क्षेत्र लाभान्वित होगा।
- उकाई जलाशय के ऊपरी इलाके में तापी जिले के सोनगढ़, उच्छल, निझर, और कुरमंडा तहसीलों के आदिजाति क्षेत्र के कुल 136 गांवों के 27,923 हेक्टेयर क्षेत्र को सिंचाई सुविधा मुहैया कराने हेतु **सोनगढ़-उच्छल-निझर उद्वहन पाइपलाइन योजना** का कार्य प्रगति पर है। इस योजना से 404 मौजूदा चैकडेमों को भी भरा जाएगा। इस योजना की अनुमानित लागत 1020 करोड़ रुपये है और यह योजना अक्टूबर-2023 तक पूर्ण किए जाने का आयोजन है।
- कच्छ क्षेत्र में नर्मदा की बाढ़ के अतिरिक्त जल में से 1 मिलियन एकड़ फीट पानी के वितरण हेतु प्रथम चरण में (1) सदर्न लिंक तथा हाई कन्टूर स्टोरेज लिंक (अनुमानित लागत 2093.12 करोड़ रुपये), (2) नॉर्दर्न लिंक (अनुमानित लागत 1561 करोड़ रुपये) का कार्य प्रगति पर है, और (3) सारण लिंक (अनुमानित लागत 749.92 करोड़ रुपये) के कार्य की टेन्डर स्वीकृति की प्रक्रिया के तहत है।
- सौराष्ट्र और कच्छ जिलों में 101 लवणता प्रवेश नियंत्रण बांध और ज्वार नियंत्रक, 18 रिचार्ज जलाशय, 43 रिचार्ज तालाब, 291 कि.मी. लंबाई में विस्तारण नहरों और 226 कि.मी. लंबी रेडियल नहरों, 1362 चैकडेमों के माध्यम से 1,32,953 हेक्टेयर भूमि को नवसाध्य करते हुए सिंचाई से लाभान्वित किया गया है।
- उत्तर गुजरात में **सुजलाम सुफलाम पाइप लाइन** के माध्यम से 14 पाइप लाइनों के द्वारा नर्मदा नदी के अतिरिक्त बाढ़ जल को पहुंचाने का आयोजन है, जिसमें से 884.02 कि.मी. लंबी 12 पाइपलाइनों एवं 32 पम्पिंग स्टेशनों का कार्य संपन्न कर लिया गया है। इसके फलस्वरूप उत्तर गुजरात के 440 गांवों के 742 तालाबों से 92,200 हेक्टेयर क्षेत्र को प्रत्यक्ष एवं परोक्ष रूप से सिंचाई का लाभ प्राप्त हुआ है। थराद-सीपू पाइप लाइन और कसरा-दाँतीवाडा पाइप लाइन पैकेज-1 का कार्य प्रगति पर है। इसके अलावा कसरा-दाँतीवाडा पाइप लाइन पैकेज-2 और डींडरोल-मुक्तेश्वर पाइप लाइन के टेन्डर स्वीकृति प्रक्रिया के अंतर्गत हैं। इन कार्यों की पूर्णता से 199 गांवों के 315 तालाब जुड़ेंगे और 13,500 हेक्टेयर क्षेत्र को प्रत्यक्ष एवं परोक्ष रूप से सिंचाई का लाभ प्राप्त होगा।

जल आपूर्ति

- सौराष्ट्र में **सौनी योजना** के माध्यम से 1298 कि.मी. लंबी पाइप लाइन का कार्य तथा 22 पम्पिंग स्टेशन के साथ ही आनुषांगिक कार्य से पिछले पांच वर्षों में 94 जलाशय, 165 ग्राम तालाब और 963 चेक डैमों में अनुमानित **56,502 मिलियन घनफुट पानी** दिया जा सका है, जिससे 5 लाख एकड़ क्षेत्र में सिंचाई सुविधा सुदृढ़ हुई है और 80 लाख लोगों को पेयजल का लाभ प्राप्त हुआ है।

राज्य सरकार ने पेयजल के क्षेत्र में विशाल अधोसंरचना सुविधाओं का निर्माण किया है, जिसके फलस्वरूप राज्य के प्रत्येक गाँव को पर्याप्त मात्रा में गुणवत्तापूर्ण जल उपलब्ध कराया जा रहा है।

- राज्य के दूरदर्शी नेतृत्व द्वारा पिछले 20 वर्षों की योजना और कार्यान्वयन के कारण आज राज्य के ग्रामीण क्षेत्रों में प्रतिदिन 3200 एमएलडी पेयजल उपलब्ध कराया गया है, जो गुजरात मॉडल का एक उत्कृष्ट उदाहरण है।
- वर्ष 2024 तक देश के ग्रामीण क्षेत्रों के सभी नागरिकों को स्वच्छ जल उपलब्ध कराने के लिए भारत सरकार द्वारा "**जल जीवन मिशन**" अंतर्गत नल से जल योजना का माननीय प्रधानमंत्रीश्री ने 15 अगस्त 2019 को शुभारंभ किया गया है। राज्य सरकार ने इस लक्ष्य को वर्ष 2022 तक पूरा करने का निर्णय लिया था। राज्य सरकार ने अक्टूबर 2022 में यह लक्ष्य हासिल कर लिया है।
- राज्य के सभी 33 जिलों, 247 तहसीलों और 18187 गांवों को अक्टूबर 2022 तक 100% "हर घर जल" घोषित किया गया है।
- सरकार ने सरदार सरोवर नहर और अन्य जल स्रोत आधारित जल आपूर्ति योजनाओं के लिए 3112 किमी की मुख्य पाइप लाइनों का एक विशाल नेटवर्क बिछाया है, ताकि देश में पहली बार जल आपूर्ति के लिए केवल सतही जल पर निर्भर रहने के बजाय काफी हद तक भुगर्भ जल की आपूर्ति की जा सके। "**राज्यव्यापी जलापूर्ति ग्रिड**" राज्य के 14,305 ग्रामों एवं 236 नगरीय क्षेत्रों में पेयजल सुविधा उपलब्ध कराने में राज्य सरकार सफल रही है।
- दूर-दराज के लोगों को पीने का पानी उपलब्ध कराने के लिए ग्रामीण क्षेत्रों में 19,294 मिनी पाइप योजनाएं और 2,76,876 हैंडपंप लगाए गए हैं, जिनमें से 17,251 मिनी पाइप योजना एवं 2,13,659 हैंडपंप जनजातीय क्षेत्रों में निर्मित किये गये हैं तथा सरकार द्वारा बिखरे, पहाड़ी एवं भीतरी क्षेत्रों में रहने वाले जनजातीय लोगों की सुविधाओं में निरन्तर वृद्धि की गयी है।

सरदार सरोवर नर्मदा निगम

सरदार सरोवर योजना गुजरात राज्य में नर्मदा नदी पर निर्मित एक अंतर्राज्यीय बहुउद्देश्यीय परियोजना है।

- सरदार सरोवर योजना के दोनों विद्युत गृहों के चालू होने से **1450 मेगावाट** की स्थापित क्षमता हासिल कर ली गई है। इस विद्युत गृह से वर्ष 2022-23 में जनवरी-2023 तक 420.89 करोड़ विद्युत इकाई का उत्पादन किया जा चुका है। इस प्रकार

जनवरी-2023 के अन्त तक कुल 5567.90 करोड़ विद्युत इकाई का उत्पादन किया जा चुका है। यह बिजली उत्पादन देश को लगभग 22,271 करोड़ रूपयों की आय माना जा सकता है।

- सरदार सरोवर योजना के तहत नहरों के निर्माण में तेजी लाने के लिए समय-समय पर सरकार द्वारा उठाए गए विभिन्न कदमों के परिणामस्वरूप, नर्मदा मुख्य नहर, शाखा नहर, विशाखा नहर, प्रशाखा नहर और प्रशाखा नहरों सहित 63,539 कि.मी. लंबाई का निर्माण नवंबर-2022 तक पूरा हो गया है।
- सौराष्ट्र शाखा नहर पर 5 पंपिंग स्टेशनों का निर्माण पूरा हो चुका है और कच्छ शाखा नहर पर 3 पंपिंग स्टेशनों का विस्तार कार्य पूरा हो चुका है।
- जनवरी-2023 तक कुल 17.92 लाख हेक्टेयर सिंचित क्षेत्र में से 16.99 लाख हेक्टेयर क्षेत्र में शाखा नहरों का निर्माण पूर्ण कर सिंचाई क्षमता विकसित की जा चुकी है।
- जनवरी-2023 तक कुल 4,466 सिंचित सोसायटियों में से 3,571 सिंचित सोसायटियों का पंजीयन सिंचित क्षेत्र में सिंचाई जल के समुचित वितरण एवं नियोजन हेतु किया जा चुका है। योजना के तहत घरेलू खपत के लिए जल आपूर्ति विभाग द्वारा वर्तमान में 10,016 गांवों और 176 शहरों में पानी की आपूर्ति की जा रही है। जिसमें राज्य के कुल 8 महानगर निगमों में से 7 महानगर निगम शामिल हैं। सरदार सरोवर नर्मदा निगम लिमिटेड द्वारा भरूच, कपडवंज, डभोई और थराद नगर पालिकाओं को सीधे पानी की आपूर्ति की जाती है।
- **एकता नगर** में माननीय प्रधानमंत्री नरेंद्रभाई मोदी की दूरदर्शिता के परिणाम स्वरूप आज नर्मदा जिले में स्टैच्यू ऑफ यूनिटी के अलावा केवड़िया, **जंगल सफारी, आरोग्य वन, जेटी, एकता क्रूज, नेविगेशन चैनल, गरुडेश्वर वियर, चिल्ड्रन न्यूट्रिशन पार्क, थोर उद्यान (कैक्टस गार्डन), एकता नर्सरी, खलवानी इको-टूरिज्म, आदर्श गांव (चरण-I), एकता स्किल डेवलपमेंट सेंटर, विश्व वन, राजा सौरस डायनासोर पार्क, एकता द्वार, सरदार सरोवर नौका विहार, रिवर राफ्टिंग, वैली ऑफ फ्लावर्स, शूलपाणेश्वर नर्मदा घाट, पर्यटक आवास (टेंटसिटी, श्रेष्ठ भारत भवन, सरदार सरोवर रिजॉर्ट) विकसित किया गया है। विभिन्न उद्देश्य से निर्मित पर्यटक आकर्षणों के विकास के साथ क्षेत्र का कायाकल्प हो गया है और रोजगार के नए अवसर सृजित हुए हैं।**
- राष्ट्रीय एकता दिवस, 2022 के अवसर पर माननीय प्रधानमंत्री द्वारा भूलभुलैया उद्यान और मियावाकी वन का लोकार्पण किया गया है।
- आदिवासी क्षेत्र के सामाजिक-आर्थिक उत्थान के लिए केवड़िया में एकता कौशल विकास केन्द्र का निर्माण किया गया है। वर्तमान में यहां विभिन्न कौशल उन्मुख पाठ्यक्रम चल रहे हैं और प्रशिक्षुओं को उनके कौशल आधारित क्षेत्रों में रोजगार मिलना शुरू हो गया है।

- एकता नगर भारत का पहला ई-वाहन क्षेत्र बन रहा है। एकता नगर के विभिन्न पर्यटन स्थलों पर आनेवाले पर्यटकों की सुविधा के लिए स्थानीय महिलाओं द्वारा 85 ई-रिक्शा चलाए जा रहे हैं। स्थानीय महिलाओं द्वारा कुल 300 ई-रिक्शा चलाने और नियोजित करने की योजना है।

ऊर्जा और पेट्रोकेमिकल्स

राज्य में सामाजिक और आर्थिक विकास के लिए बिजली एक प्रमुख आवश्यक मानदंड है। वर्ष 2020-21 में प्रदेश की औसत प्रति व्यक्ति बिजली खपत 2143 यूनिट रही। जो वर्ष 2021-22 में 2283 यूनिट है, जो देश की प्रति व्यक्ति बिजली खपत 1255 यूनिट से लगभग दोगुनी है। दुनिया में भू-राजनीतिक मुद्दों और कोयले की कमी के बावजूद, राज्य सरकार गंभीर बिजली संकट के बिना गुणवत्ता और निरंतर बिजली आपूर्ति प्रदान करने में सक्षम रही है।

- राज्य सरकार की दूरदर्शिता के कारण गुजरात ने खुद को राष्ट्रीय स्तर पर सर्वश्रेष्ठ बिजली वितरण प्रणाली के रूप में प्रस्थापित किया है। केंद्र सरकार के विद्युत मंत्रालय द्वारा देश की विभिन्न बावन विद्युत वितरण कंपनियों के कार्य निष्पादन के वार्षिक मूल्यांकन में राज्य सरकार की चार विद्युत वितरण कंपनियों ने ऐतिहासिक उपलब्धि प्राप्त कर इस साल भी "ए+" रेटिंग प्राप्त करने की परंपरा को कायम रखा है।

कृषि बिजली कनेक्शन

- वर्ष 2021-22 में राज्य सरकार ने 1,045 करोड़ रुपये की लागत से 62 हजार से अधिक कृषि बिजली कनेक्शन उपलब्ध कराये हैं। इसी प्रकार वर्ष 2022-23 में दिसम्बर-22 तक 994 करोड़ रुपये की लागत से 62 हजार से अधिक कृषि विद्युत कनेक्शन दिये जा चुके हैं।

किसानों को बिजली बिल में राहत

- राज्य सरकार ने पिछले 16 वर्षों से किसानों की बिजली दरों में कोई वृद्धि नहीं की है।
- मीटर आधारित बिजली बिल का भुगतान करने वाले किसानों को बिजली बिल में भुगतान किए जाने वाले फिक्स चार्ज में 50 से 75 प्रतिशत तक की भारी कमी की गई है। इससे राज्य के 14 लाख मीटर से अधिक बिजली बिलों का भुगतान करने वाले किसानों को बिजली बिलों में सालाना 260 करोड़ रुपये की राहत मिलेगी।
- वित्तीय वर्ष 2021-22 में किसानों को बिजली बिलों में राहत के लिए 9334.57 करोड़ रुपये से अधिक की सब्सिडी दी जा चुकी है। जबकि वर्ष 2022-23 में प्रदेश के लगभग 20 लाख किसानों को बिजली बिल राहत हेतु अनुदान की राशि लगभग 8324.98 करोड़ रुपये होगी।

पीएम-कुसुम योजना घटक-बी के तहत वन क्षेत्र के किसानों को कृषि बिजली कनेक्शन के लिए सौर ऊर्जा संचालित सिंचाई पंप सेट के लिए सहायता

- राज्य के वन क्षेत्रों के साथ-साथ दुर्गम क्षेत्रों जहां नई बिजली लाइन बिछाकर पारंपरिक बिजली कनेक्शन देना मुश्किल है, वहां के किसानों को सौर ऊर्जा संचालित पंप सेट उपलब्ध करवाने के किसानोन्मुखी निर्णय का क्रियान्वयन शुरू किया गया है। जिसके अनुसार लाभार्थी को वास्तव में देय नियत शुल्क का भुगतान करना होता है और शेष लागत राज्य सरकार द्वारा अतिरिक्त अनुदान के रूप में दी जाती है। आदिवासी क्षेत्रों में किसानों को निर्धारित शुल्क देने से भी छूट दी गई है। वर्ष 2022-23 में 39 करोड़ रुपये की लागत से 1434 किसानों को सोलर पंप सेट उपलब्ध करवाये गये हैं, जिनमें से लगभग 1409 आदिवासी अंचल के किसान हैं।

"सूर्य गुजरात" आवासीय रूफ-टॉप सौर योजना

- गुजरात भारत में सोलर रूफटॉप स्थापित करने में नंबर एक है। दिसम्बर-2022 तक, देशभर में कुल 8,077 मेगावाट सोलर रूफ-टॉप सिस्टम स्थापित किए जा चुके हैं। इनमें से गुजरात में 2206 मेगावाट क्षमता का सोलर सिस्टम लगाया गया है। यानी देश में स्थापित कुल क्षमता के 27% क्षमता के साथ गुजरात देश में पहले नंबर पर है।
- कुल 2,206 मेगावाट सोलर रूफटॉप सिस्टम में से 1,590 मेगावाट आवासीय क्षेत्र में स्थापित है। आवासीय क्षेत्र में, MNRE PH-2 के तहत, देश में गुजरात राज्य का योगदान 82 प्रतिशत है।

आदिवासी विकास योजना

वर्ष 2021-22 में आदिवासी अंचलों में 300 करोड़ रुपये की लागत से 9 नये सब-स्टेशनों का निर्माण किया गया है ताकि इन क्षेत्रों में निरंतर एवं गुणवत्तापूर्ण बिजली आपूर्ति की जा सके। इसी प्रकार वर्ष 2022-23 में इन क्षेत्रों में नवीन उपकेन्द्रों के निर्माण हेतु 200 करोड़ रुपये आवंटित किये गये हैं।

गैर-पारंपरिक ऊर्जा उत्पादन

- गुजरात राज्य गैर-पारंपरिक ऊर्जा उत्पादन को महत्व दे रहा है जो प्रदूषण मुक्त है। गुजरात ने इस क्षेत्र में 19,333 मेगावाट की क्षमता हासिल की है।

गणतंत्र दिवस के राष्ट्रीय स्तर के समारोह में गुजरात की झांकी पहले स्थान पर रही

- देश के 17 राज्यों और 6 मंत्रालयों द्वारा हाल ही में 74वें गणतंत्र दिवस राष्ट्रीय स्तर के समारोह और परेड में प्रदर्शित की गई झांकी में "स्वच्छ-हरित ऊर्जा कुशल गुजरात" की थीम पर पीपुल्स चॉइस के तहत गुजरात की झांकी को प्रथम विजेता घोषित किया गया है।

- इस झांकी में गुजरात की सांस्कृतिक विरासत जैसे कच्छ के खावड़ा में आकार लेने वाला दुनिया का सबसे बड़ा हाइब्रिड रिन्यूएबल एनर्जी पार्क, सोलर ग्राम मोढेरा, सोलर रूफटॉप, कैनाल रूफटॉप, पीएम- किसानों की समृद्धि के लिए कुसुम योजना, कच्छ की संस्कृति और रास गरबा को प्रदर्शित किया गया।
- यह झांकी नवीकरणीय ऊर्जा के साथ राज्य की सांस्कृतिक विरासत को जोड़कर एक सुंदर संदेश देने में सफल रही है।

गैस वितरण

गुजरात राज्य में कुल 964 सीएनजी स्टेशन गैस वितरण के लिए काम कर रहे हैं। गुजरात राज्य के 28,15,128 आवासीय उपभोक्ताओं, 21,760 वाणिज्यिक इकाइयों और 5,729 औद्योगिक इकाइयों को गैस की आपूर्ति की जा रही है।

शिक्षा

पिछले दो दशकों में प्राथमिक और उच्च शिक्षा के क्षेत्र में गुजरात राज्य द्वारा किए गए विभिन्न प्रयासों और उनके सकारात्मक परिणामों ने शिक्षा क्षेत्र में आमूल परिवर्तन किया है।

प्राथमिक और माध्यमिक शिक्षा

- वर्ष 2022-23 में निजी प्राथमिक विद्यालयों में अध्ययनरत 5,12,465 विद्यार्थियों को शिक्षा के अधिकार(RTE) के अन्तर्गत आच्छादित करने हेतु कुल 629 करोड़ रूपयों का प्रावधान किया गया है।
- राज्य सरकार द्वारा प्राथमिक विद्यालय के छात्रों की आकस्मिक मृत्यु के लिए बीमा कवर प्रदान करने के लिए 'विद्यादीप' योजना लागू की गई है। जिसमें 50,000/- रुपये की बीमा सुरक्षा दी जाती है। वर्ष 2022-23 में कुल 250 लाख रूपयों का प्रावधान किया गया है तथा (जनवरी-2023 तक) 128 परिवारों को सहायता दी गई है। इस योजना के अन्तर्गत लिये गये बीमा का 100 प्रतिशत प्रीमियम गुजरात सरकार द्वारा भुगतान किया जाता है।
- गुजरात राज्य सड़क परिवहन निगम की बसों में शैक्षिक उद्देश्य से यात्रा करने वाले प्राथमिक से महाविद्यालय तक के सभी विद्यार्थियों के लिए बस रियायत पास शुल्क योजना के तहत वर्ष 2022-23 के बजट में 205 करोड़ की व्यवस्था की गई है। जिसमें से अब तक निगम को कुल 159.89 करोड़ रुपये का भुगतान राज्य सरकार द्वारा किया जा चुका है।
- मुख्यमंत्री युवा स्वावलंबन योजना(MYSY) अन्तर्गत निःशुल्क पाठ्य पुस्तक योजनान्तर्गत शासकीय एवं अनुदानित विद्यालयों में अध्ययनरत कक्षा 9 से 12 तक के सभी विद्यार्थियों को निःशुल्क पाठ्य पुस्तकें प्रदान की जाती है। इस योजना के तहत राज्य सरकार ने वर्ष 2022-23 में अब तक 55.43 करोड़ रुपये खर्च किए हैं।
- उच्चतर माध्यमिक शिक्षा का दायरा बढ़ाने के लिए वर्ष 2022-23 में शासकीय एवं अशासकीय सहायता प्राप्त उच्च माध्यमिक विद्यालयों में कुल 175 नवीन कक्षाओं की स्वीकृति प्रदान की गयी है तथा इसके अन्तर्गत 4.14 करोड़ रूपयों का बजट उपलब्ध करवाया गया है।

- राज्य स्तर से जीसीईआरटी द्वारा तैयार प्रश्न बैंक को **विद्या समीक्षा केंद्र** के माध्यम से ऑनलाईन एप्लिकेशन द्वारा विद्यालयों में वितरित किया जाता है, जिसके आधार पर शिक्षक परीक्षा लेते हैं। इस प्रकार शिक्षक और माता-पिता को भी अपने बच्चों की प्रगति का पता चलता है।
- इस वर्ष 1782 विद्यालयों में 7644 नवीन कक्षाओं के निर्माण एवं 1469 विद्यालयों में 16,945 कक्षाओं के मरम्मत कार्य हेतु रु. 1791.98 करोड़ रूपयों के कार्यों को मंजूरी मिली है।
- **ऑनलाइन शिक्षक व्यावसायिक विकास पाठ्यक्रम (टीपीडी):** राज्य के शिक्षकों के बीच पेशेवर तैयारी विकसित करने के लिए जीसीईआरटी द्वारा दीक्षा पोर्टल के माध्यम से 230 से अधिक ऑनलाइन शिक्षक व्यावसायिक विकास पाठ्यक्रम शुरू किए गए हैं। जीसीईआरटी द्वारा विकसित पाठ्यक्रमों में अब तक 94 लाख से अधिक लाभार्थियों ने पंजीकरण कराया है, जिनमें से 72 लाख लाभार्थियों ने इन पाठ्यक्रमों को पूरा कर लिया है।
- **सक्रिय पाठ्यपुस्तकों (ईटीबी)** के संचालन के अनुसार, वीडियो, ऑडियो और दस्तावेजों के रूप में डिजिटल साहित्य वाले 2217 QR Code, जो शिक्षकों और छात्रों के लिए उपयोगी हो सकते हैं, जो कक्षा 1 से 12 की 100 पाठ्य पुस्तकों में रखा गया है।
- जीसीईआरटीद्वारा बायसेग स्टूडियो के माध्यम से **वंदे गुजरात चैनल** से मानक और विषयवार **शैक्षिक कार्यक्रमों का 24×7 प्रसारण** प्रदेश के सरकारी स्कूलों में हर साल 17,280 एपिसोड प्रसारित किए जाते हैं।
- गुजरात राज्य के दो आकांक्षी जिलों **दाहोद** और **नर्मदा** में **'पढ़ना लिखना अभियान'** योजना लागू की गई है। कुल 33,216 निरक्षरों में से 27,534 निरक्षरों को साक्षरता प्रदान कर साक्षर बनाया गया है।
- समग्र शिक्षा कार्यालय द्वारा कक्षा 9 से 12 तक के कुल 2843 विकलांग छात्रों को उनकी आवश्यकता के अनुसार अंदाजित 85 लाख रुपये का वितरण किया जा रहा है।

'प्रधानमंत्री पोषण शक्ति निर्माण योजना' - पीएम पोषण योजना

- मध्याह्न भोजन योजना को हाल ही में भारत सरकार द्वारा 'प्रधानमंत्री पोषण शक्ति निर्माण योजना-प्रधानमंत्री पोषण योजना' के रूप में नया नाम दिया गया है। भारत सरकार ने सभी सरकारी प्राथमिक विद्यालयों में छात्रों को ताजा और गर्म मध्याह्न भोजन उपलब्ध कराने के लिए केंद्रीय रूप से पुरस्कृत योजना के रूप में 2021-22 से 2025-26 तक 5 साल के विस्तार को मंजूरी दे दी है।
- चालू वर्ष में जनवरी-2023 तक राज्य के **32,371 विद्यालयों** के 42.81 लाख विद्यार्थियों ने **98946.52 मीट्रिक टन खाद्यान्न** की खपत की है तथा **782.34 करोड़ रुपये** खर्च किये गये हैं।

- राज्य के सरकारी प्राथमिक विद्यालय के बच्चों में कुपोषण निवारण उद्देश्य वर्ष: वर्ष 2022-23 से पीएम पोषण योजना ने बच्चों के भोजन में आयोडीन के अतिरिक्त आयरनयुक्त डबल फोर्टिफाइड नमक 'पोषक' के उपयोग की शुरुआत की।
- समग्र शिक्षा के समावेशी शिक्षा के तहत राज्य भर में किए गए सर्वेक्षण के अनुसार अनुमानित 70,784 विकलांग छात्रों को पंजीकृत किया गया है। परिवहन भत्ता, एस्कॉर्ट भत्ता, लड़कियों के लिए वजीफा, वाद्य सहायता आदि 70784 विकलांग छात्रों को 88.27 करोड़ रुपये प्रदान किए गए हैं।

कस्तूरबा गांधी बालिका विद्यालय

- समग्र शिक्षा के तत्वावधान में कस्तूरबा गांधी बालिका विद्यालय संचालित किया जा रहा है। अनुसूचित जातियों, जनजातियों, अन्य पिछड़ी जातियों, अल्पसंख्यकों और गरीबी रेखा से नीचे जीवन यापन करने वाले वंचित समूहों की लड़कियों के लिए आवासीय सुविधाओं वाले स्कूल गुजरात के 33 जिलों के साथ-साथ 02(दो) महानगर निगमों में लागू किए गए हैं।

उच्च और तकनीकी शिक्षा

मुख्यमंत्री युवा आत्मनिर्भरता योजना (MYSY)

- मुख्यमंत्री युवा स्वावलंबन योजना के तहत मेधावी एवं जरूरतमंद विद्यार्थियों को उच्च शिक्षा के लिए आर्थिक सहायता दी जाती है। वर्ष 2022-23 में अब तक 52,084 विद्यार्थियों को 289 करोड़ रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया जा चुका है। इस योजना के तहत अब तक कुल 4,02,865 विद्यार्थियों को 1799 करोड़ रुपये की सहायता राशि वितरित की जा चुकी है।
- **शोध योजना (Scheme of Developing High quality Research)** - राज्य के मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयों में उच्च गुणवत्तापूर्ण अनुसंधान पीएच.डी. विकसित करने की योजना के अंतर्गत वर्ष 2022-23 में 17.18 करोड़ रुपये का वितरण किया जा चुका है।

राष्ट्रीय शिक्षा नीति-2020

- 5 जनवरी, 2020 को गुजरात सरकार द्वारा आयोजित शैक्षणिक संस्थानों के अंतर्राष्ट्रीय सम्मेलन (ICAI) के दौरान 'राष्ट्रीय शिक्षा नीति-2020 के कार्यान्वयन के लिए रोडमैप' लॉन्च किया गया था। गुजरात सरकार के शिक्षा विभाग और डॉ. बाबासाहेब अंबेडकर मुक्त विश्वविद्यालय ने संयुक्त रूप से 04 जून 2022 को कुशल और प्रभावी कार्यान्वयन के लिए एक दिवसीय ऑफ़लाइन कार्यशाला का आयोजन किया जिसमें 30 से अधिक विश्वविद्यालयों ने भाग लिया और एनईपी पर सर्वोत्तम अभ्यास प्रस्तुत किए। बहु-विषयक शिक्षा की सुविधा के लिए परिसंघ का गठन किया गया है।

- प्रतियोगी परीक्षाओं की तैयारी के लिए गुजरात के छात्रों के लिए 29 अक्टूबर 2022 को पूरी तरह से समर्पित चैनल 'साफल्य' लॉन्च किया गया।
- भारतीय शिक्षक शिक्षा संस्थान (IITE) ने देश भर में सैनिक स्कूल सोसायटी के शिक्षकों को प्रशिक्षित करने के लिए रक्षा मंत्रालय के साथ एक समझौता ज्ञापन किया है और अब तक सैनिक स्कूल शिक्षक प्रशिक्षण-33 सैनिक स्कूल के लगभग 800 शिक्षकों का गुरुदीक्षा प्रशिक्षण पूरा कर चुका है।
- IITE, गांधीनगर को '8वें FICCI उच्च शिक्षा उत्कृष्टता पुरस्कार 2022' समारोह के दौरान फेडरेशन ऑफ इंडियन चैंबर्स ऑफ कॉमर्स एंड इंडस्ट्री (FICCI) द्वारा प्रतिष्ठित 'एक्सीलेंस इन प्रोफेशनल कोर्स ऑफरिंग' पुरस्कार प्राप्त हुआ।

टैबलेट योजना

- इस योजना के तहत विगत चार वर्षों के दौरान कक्षा-10 एवं कक्षा-12 की मान्यता प्राप्त बोर्ड परीक्षा उत्तीर्ण करने वाले तथा राज्य डिप्लोमा एवं स्नातक स्तर के पाठ्यक्रमों के प्रथम वर्ष में प्रवेश पाने वाले लगभग 9.40 लाख विद्यार्थियों को टैबलेट प्रदान किए गए हैं।

शहरी विकास और शहरी आवास विभाग

स्वर्ण जयंती मुख्यमंत्री शहरी विकास योजना

- गुजरात के सर्वांगीण विकास के लिए गुजरात सरकार द्वारा राज्य के नगरों में ट्रैफिक सर्कल, जल आपूर्ति, भूमिगत सीवरेज, वर्षा जल निकासी, झील सौंदर्यीकरण, फायर स्टेशन, स्कूल निर्माण, शहरी स्वास्थ्य केंद्र, आंगनवाड़ी, पुस्तकालय, पार्किंग आदि जैसी भौतिक और सामाजिक बुनियादी सुविधाएं प्रदान करने कार्य किए जाते हैं।

निजी सोसायटी सार्वजनिक भागीदारी योजना

- इस योजना के तहत आंतरिक सोसायटी की आंतरिक सड़कों, पानी की पाइप लाइनों, स्ट्रीट लाइट और सीवरेज जैसे कार्यों के लिए किए गए कुल अनुमानित व्यय में से राज्य सरकार का 70% योगदान, स्थानीय निकायों का 10% और समाज का 20% योगदान को मिलाकर सोसायटी की कुल 100% कार्यवाही पूर्ण की जाती है। इसके अलावा, जिन घरों को सीवरेज लाइन से नहीं जोड़ा गया है, उनकी मुख्य सीवरेज लाइन को सीवरेज लाइन से जोड़ने के लिए प्रति परिवार 7000 रुपये की सीमा तक सहायता प्रदान की जाती है।
- स्वर्णिम जयंती मुख्यमंत्री शहरी विकास योजना के तहत अब तक शहरी क्षेत्रों में रेलवे ओवरब्रिज/रेलवे अंडरब्रिज के कुल 103 कार्यों की कुल अनुमानित लागत 3241.66 करोड़ रुपये रेलवे के साथ 50% लागत साझा करने और विशेष मामलों में सहायता 100% राज्य के तहत स्वीकृत की गई है।

अमृत 2.0

- अमृत 2.0 योजना के तहत, मिशन अवधि के लिए केंद्र सरकार से योगदान के रूप में गुजरात राज्य को 4500 करोड़ रुपये का प्रावधान किया गया है। वर्तमान में, अमृत 2.0 योजना के तहत, केंद्र सरकार ने रुपये आवंटित किए हैं। 10679.88 करोड़ के 811 कार्यों की स्वीकृति दी गई है।

स्मार्ट सिटी मिशन

- स्मार्ट सिटी मिशन के तहत भारत सरकार द्वारा अहमदाबाद, सूरत, वडोदरा, राजकोट, गांधीनगर और दाहोद का चयन किया गया है।

गुजरात मेट्रो रेल कॉर्पोरेशन (GMRC) लिमिटेड

- अहमदाबाद मेट्रो रेल परियोजना चरण-1 परियोजना की कुल लंबाई 40.03 कि.मी. है। मार्च, 2019 से वस्त्राल विलेज मेट्रो स्टेशन से अपैरल पार्क मेट्रो स्टेशन तक 6.5 किलोमीटर लंबी मेट्रो रेल सेवा शुरू की गई है। 30 सितंबर 2022 को भारत के माननीय प्रधानमंत्री के करकमलों द्वारा 32.10 किमी पूर्व-पश्चिम और उत्तर-दक्षिण मेट्रो रेल सेवा का उद्घाटन किया गया है।

प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी)

- शहरों में रहने वाले बेघर लोगों को आवास मुहैया कराने के लिए प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी) के तहत राज्य सरकार द्वारा कुल 8.86 लाख घरों के निर्माण की योजना है। जिनमें से 7.32 लाख आवास इकाइयां पूर्ण हो चुकी हैं, जबकि शेष आवास इकाइयां विभिन्न चरणों में प्रगति पर हैं।
- प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी) के तहत वर्ष 2022-23 में 1,01,391 नई आवास इकाइयों को मंजूरी दी गई है और 1,51,856 आवास इकाइयों को पूरा किया गया है।

स्वच्छ भारत मिशन - शहरी

- स्वच्छ भारत मिशन-शहरी 2014 से शुरू किया गया है, भारत सरकार ने स्वच्छ भारत मिशन शहरी 2.0 को 01 अक्टूबर, 2021 लॉन्च किया था जिसकी समयावधि को 2021 से 2026 तक पांच साल के लिए नए घटकों के साथ सतत स्वच्छता, ठोस अपशिष्ट प्रबंधन, अपशिष्ट जल प्रबंधन, आईईसी, क्षमता निर्माण के साथ बढ़ाया गया है।

ठोस अपशिष्ट प्रबंधन

- राज्य के 165 स्थानीय स्वशासी निकायों से एकत्र किए गए 10,069 मीट्रिक टन प्रतिदिन कचरे का लगभग 86 प्रतिशत (8,659 मीट्रिक टन प्रतिदिन) संसाधित किया जाता है। यह प्रसंस्करण 100% तक करने की योजना तैयार की गई है।
- राज्य के 8 महानगर निगमों और 156 नगर निगमों में सार्वजनिक स्वास्थ्य उपनियमों को प्रख्यापित और कार्यान्वित किया गया है।

उन्मुख शहरी नियोजन और कार्यान्वयन

- राज्य में शहरी नियोजन संचालन में उन्नत तकनीक का उपयोग करने के एक भाग के रूप में, विभिन्न शहरी नियोजन कार्यों में शामिल कार्यालयों में कम्प्यूटरीकरण के माध्यम से जीआईएस और अमृत योजना के माध्यम से राज्य में सुनियोजित विकास करना भी उद्देश्य है। साथ ही नगर रचना योजना को ऑनलाइन देखने के लिए जनता के लिए एक ही मंच बनाया गया है। वर्तमान में 400 नगर रचना योजना विभाग की वेबसाइट पर गूगल इमेज के साथ उपलब्ध है।
- ऑनलाइन डवलपमेंट परमिशन सिस्टम (ODPS) को आसान, तेज और पारदर्शी बनाने तथा आवेदकों को उनके सपनों को शीघ्र साकार करने की नेक नीयत से राज्य में दिनांक 01/05/2018 से ऑनलाइन डवलपमेंट परमिशन सिस्टम (ODPS) लागू किया गया। 03/12/2020 से गुजरात सरकार द्वारा ऑनलाइन डवलपमेंट परमिशन सिस्टम -2.0 (ODPS-2.0) लागू किया गया है। जिसमें सीजीडीसीआर-2017 में किए गए सहायक संशोधन ओडीपीएस-2.0 में किए जाते हैं।
- वर्ष 2022 में राज्य सरकार द्वारा 1 विकास योजना, 30 ड्राफ्ट टाउन प्लानिंग प्लान, 25 प्रारंभिक टाउन प्लानिंग प्लान और 5 फाइनल टाउन प्लानिंग प्लान को मंजूरी दी गई है।

अग्नि निवारण सेवाएं

- गुजरात सरकार ने राज्य में गुजरात अग्नि निवारण और जीवन सुरक्षा अधिनियम-2013, गुजरात अग्नि निवारण और जीवन सुरक्षा उपाय नियम-2014, गुजरात अग्नि निवारण और जीवन सुरक्षा विनियमन-2016 कार्यान्वित किए गये हैं और राज्य में अग्नि निवारण सेवाओं के असरदार कार्यान्वयन के लिए इन अधिनियम, नियमों में वर्ष 2021 में सुधार किए गये हैं।
- निदेशक, राज्य अग्नि निवारण सेवा और गुजरात आपदा प्रबंधन संस्थान के बीच दिनांक 01/11/2022 समझौता ज्ञापन (एमओयू) किए गये हैं। GIDM के सहयोग से आग के सब ऑफिसर (SO), स्टेशन ऑफिसर (STO), डिवीजनल ऑफिसर (DO) के लिए नए पाठ्यक्रम की तैयारी और सुरक्षा प्रशिक्षण संस्थान में आयोजित राष्ट्रीय अग्निशमन सेवा कॉलेज, नागपुर स्टेट फायर द्वारा प्रदान किए जाने वाले प्रशिक्षण जैसे प्रशिक्षण राज्य अग्नि सुरक्षा तालीम संस्था (जीएसआईएफएसटी) में शुरू किए गये हैं।

गुजरात शहरी आजीविका मिशन

- राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशन योजना के स्किल ट्रेनिंग एंड एंप्लॉयमेंट थ्रू प्लेसमेंट (ईएसटीपी) घटक के तहत कुल 19,440 प्रशिक्षुओं को प्रशिक्षित किया गया है। जबकि 2,142 प्रशिक्षु प्रशिक्षण ले रहे हैं। सोशल मोबलाइजेशन एंड इंस्टीट्यूशनल डवलपमेंट (एसएमआईडी) घटक के तहत कुल 3,120 स्वयं सहायता समूहों को 31.29 करोड़ रुपये की रिवॉल्विंग फंड सहायता प्रदान की गई है।

पीएम स्ट्रीट वेंडर्स आत्मनिर्भर निधि" - पीएम स्वनिधि

- आवास और शहरी मामलों के मंत्रालय, भारत सरकार द्वारा पीएम-स्वनिधि 100% केंद्र सरकार द्वारा पुरस्कृत योजना लागू की गई है, ताकि कोविड-19 से प्रभावित रेहड़ी-पटरी वालों को अपना आजीविका व्यवसाय शुरू करने के लिए ऋण प्रदान किया जा सके। कुल 2,73,700 गली के फेरीवालों को सदर योजना के तहत ऋण दिया गया है।

संपत्ति कर में राहत

- गुजरात सरकार ने राज्य की आठ महानगरपालिकाओं और 156 नगर पालिकाओं में धार्मिक संस्थानों और उनसे जुड़ी अन्य संपत्तियों को संपत्ति कर से छूट दी है।

महिला एवं बाल कल्याण

महिलाओं को सक्षम और आत्मनिर्भर बनाने के लिए सरकार ने कई योजनाएं लागू की हैं। देश और समाज के विकास में महिलाओं की आधी भागीदारी होती है। सरकार द्वारा आयोजित शक्ति मेले के माध्यम से विकास के साथ-साथ महिलाओं की प्रतिभा को भी पहचाना जा रहा है।

तत्कालीन मुख्यमंत्री और वर्तमान लोकप्रिय प्रधानमंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी ने राज्य में महिलाओं के समग्र विकास के लिए 'बेटी बचाओ, बेटी पढ़ाओ' और 'कन्या केळवणी' जैसे महत्वपूर्ण अभियान चलाए। आज यही जनचेतना नारीशक्ति का एक बड़ा वटवृक्ष बन गई है। प्रधानमंत्री के इस कदम को आगे बढ़ाते हुए विनम्र और दृढ़ मुख्यमंत्री श्री भूपेंद्रभाई पटेल ने महिलाओं के सर्वांगीण विकास के लिए कई योजनाओं और कार्यक्रमों को लागू किया है।

टेक होम राशन

- आईसीडीएस योजना के तहत, गुजरात सहकारी दुग्ध विपणन संघ के माध्यम से जिला डेयरियों को राज्य के सभी आंगनवाड़ी केंद्रों में घर ले जाने वाले राशन के उत्पादन और आंगनवाड़ियों को वितरित करने की जिम्मेदारी सौंपी गई है।
- संकलित बाल विकास योजनान्तर्गत आंगनबाड़ी केन्द्रों में आने वाले 3 से 6 वर्ष के बच्चों को सप्ताह में छह दिन गर्म नाश्ता व दोपहर का गर्म भोजन तथा सप्ताह में दो दिन मौसमी फल उपलब्ध कराया जाता है। पिछले पांच वर्षों में औसतन 40.66 लाख हितग्राहियों को 6 माह से 6 वर्ष तक के बच्चों एवं गर्भवती एवं धात्री माताओं को टेक होम राशन एवं ताजा गर्म भोजन का लाभ दिया गया है। जिसके लिए हर साल लगभग एक हजार अट्टावन करोड़ अट्टानबे लाख रूपयों का खर्च किया गया है।

फॉर्टिफिकेशन

- गेहूँ- सभी आंगनवाड़ी केन्द्रों में गुजरात सहकारी दुग्ध विपणन संघ के माध्यम से जीसीएमएमएफ आणंद को जिला दुग्ध उत्पादक सहकारी संघों के सहयोग से गेहूँ के फॉर्टिफिकेशन एवं फॉर्टिफाइड आटा बनाने का कार्य सौंपा है।

- चावल-मई-2022 से राज्य के सभी आंगनवाड़ी केंद्रों के 3 से 6 साल के बच्चों को आंगनबाड़ियों में गर्म नाश्ते के लिए इस्तेमाल किये जाने वाले चावल को फॉर्टिफाईड कर मई-2022 से दिया जा रहा है।
- तेल- विटामिन-ए और विटामिन-डी से युक्त मूँगफली के तेल को फॉर्टिफाईड कर राज्य के सभी आंगनवाड़ी केंद्रों में प्रदान किया जाता है।

सुपोषण संवाद योजना

- सुपोषण संवाद का मुख्य उद्देश्य गर्भवती और प्रसवोत्तर माताओं को इस संवाद के माध्यम से अपने अनुभव और समस्याओं को साझा करना और वैज्ञानिक तरीके से सामुदायिक स्तर पर लागू करने के लिए सही और सरल समाधान प्राप्त करना है।
- इसके अलावा, हर महीने के पहले मंगलवार और दूसरे मंगलवार को सभी आंगनवाड़ी केंद्रों में 'आजादी का अमृत महोत्सव' के उपलक्ष्य में थीम आधारित सुपोषण संवाद और बाल तुला दिवस मनाया जाता है।

मुख्यमंत्री मातृशक्ति योजना

- वर्ष 2022-23 से 1000 दिनों तक आंगनवाड़ी केंद्र में पहली बार गर्भवती मां के पंजीकरण से बच्चे के 2 वर्ष की आयु तक पहुंचने तक बच्चों की मां को हर महीने 1 किलो तुवर दाल, 2 किलो चना, 1 किलो के अतिरिक्त राशन के साथ फॉर्टिफाईड मूँगफली का तेल दिया जाता है।

घर आंगन आंगनवाड़ी

- 3 से 6 साल के बच्चों और उनके माता-पिता के लिए BISAG-N के माध्यम से प्री-प्राइमरी शिक्षा से संबंधित कार्यक्रम वंदे गुजरात चैनल और दूरदर्शन के डीडी, गिरनार पर प्रत्येक बुधवार को हर महीने के पहले और तीसरे सोमवार को पाठ्यक्रम के अनुसार प्रसारित किए जाते हैं।

आंगनवाड़ी कार्यकर्ताओं के मानद वेतन में वृद्धि

- राज्य सरकार द्वारा आंगनवाड़ी कार्यकर्ताओं के मानद वेतन में ₹.7800 से बढ़ाकर ₹.10000, आंगनवाड़ी कार्यकर्ता के मानद वेतन में ₹.3950 से बढ़ाकर ₹.5500 और 1800 मीनी आंगनवाड़ी कार्यकर्ता को नियमित आंगनवाड़ी कार्यकर्ता में तब्दील कर, उनके मानद वेतन को ₹.4400 से बढ़ाकर ₹.10000 करने का निर्णय किया गया है।
- राज्य भर में e-H.R.M.S. web portal से आंगनवाड़ी कार्यकर्ताओं/कार्यकर्ताओं की ऑनलाइन भर्ती का क्रियान्वयन। पिछले दो वर्षों में आंगनवाड़ी कार्यकर्ता के 6,286 पदों और बच्चों को लाने-ले जाने के लिए कार्यकर्ताओं के 6,284 पदों पर दो चरणों में कुल 12,570 पदों पर भर्ती की गई है।

गंगा स्वरूप आर्थिक सहायता योजना

- इस योजना के तहत सहायता तब बंद हो जाती थी जब लाभार्थी महिला का पुत्र 21 वर्ष का हो जाता था। उस शर्त में छूट दी गई है और आजीवन सहायता प्रदान की जाती है। विधवा हितग्राही के खाते में डी.बी.टी.के माध्यम से राशि जमा कर सहायता राशि का भुगतान किया जाता है। वर्तमान में, राज्य में अनुमानित 13.62 लाख लाभार्थियों को (जनवरी-2023 के अंत तक) सहायता वितरित की गई है।

शक्तिसदन

- स्वाधार गृह योजना सामाजिक और आर्थिक रूप से आश्रित महिलाओं को आश्रय और जीवन की बुनियादी सेवाएं प्रदान करने के लिए केंद्र और राज्य सरकारों के संयुक्त प्रयासों से लागू की गई है।
- भारत सरकार की नई गाइड लाइन के अनुसार 'मिशन शक्ति'- एकीकृत महिला अधिकारिता लागू की गई है जिसमें मिशन शक्ति के तहत उप-योजना 'सामर्थ्य' के तहत भारत सरकार के क्रियाशील स्वाधार गृह एवं उज्ज्वला योजना को एकीकृत कर 'शक्ति सदन' योजना लागू की गई है।

महिलाओं पर कानूनी जागरूकता शिविर

- गुजरात राज्य महिला आयोग द्वारा राज्य के स्थानीय स्वशासन निकायों की चुनी हुई महिला लोक प्रतिनिधियों/सरपंच महिलाओं को शिक्षित करने के लिए पिछले एक साल में जिलों में 14 कानूनी शिविरों में 10,000 से अधिक निर्वाचित महिलाओं ने भाग लिया है।

महिला न्यायालय

- महिला न्यायालय महिलाओं द्वारा संचालित महिलाओं के लिए एक अनौपचारिक न्याय प्रणाली है। जहां महिलाएं अपनी समस्याओं का समाधान आसानी से कर सकें और महिलाओं को निःशुल्क, तेज और स्वाभिमान के साथ न्याय मिले। राज्य के हर तहसील और नगरपालिका में 270 महिला अदालतें काम कर रही हैं। पिछले एक साल में नारी अदालत के माध्यम से 5300 से अधिक मामलों का निस्तारण किया जा चुका है।

प्रदर्शनी सह बिक्री योजना

- यह योजना गुजरात की महिला उद्यमियों द्वारा उत्पादित विभिन्न उत्पादों को बाजार सुविधा प्रदान करने के लिए लागू की गई है। इस योजना के माध्यम से उद्यमियों को अपने उत्पादों के लिए बाजार मिलता है, जिससे उनके रोजगार में वृद्धि होती है और वे आर्थिक रूप से व्यवहार्य बनते हैं। वर्ष 2022-23 में 12 मेलों का आयोजन किया गया है। जिसमें कुल 895 महिला उद्यमियों ने भाग लिया है और उनके द्वारा लगभग 3.77 करोड़ रुपये की बिक्री की गई है।

महिला स्वरोजगार मेला

- वर्ष 2022-23 में जनवरी-2023 तक 30 महिला स्वरोजगार मेलों का आयोजन कर 15000 हितग्राहियों को लाभान्वित किया जा चुका है।

उद्योग

माननीय प्रधान मंत्री के आत्मनिर्भर भारत अभियान को हासिल करने के लिए राज्य में समग्र पारिस्थितिकी तंत्र को मजबूत करने के लिए गुजरात में औद्योगिक निवेश को बढ़ावा देने और विनिर्माण क्षेत्र को बढ़ावा देने के लिए सरकार द्वारा 2020 की गुजरात औद्योगिक नीति के तहत आत्मनिर्भर गुजरात योजना को लागू किया गया है ताकि आत्मनिर्भर गुजरात के लक्ष्य में आत्मनिर्भर भारत के लिए अधिक रोजगार के अवसर पैदा किए जा सकें।

औद्योगिकनीति-2015 के तहत ब्याज सब्सिडी, पूंजीगत सब्सिडी और सीजीटीएमएसई सब्सिडी में कुल 19,600 से अधिक दावा आवेदन स्वीकृत किए गए हैं। इस नीति के तहत ब्याज सब्सिडी योजना में 726 करोड़ रुपये से अधिक, पूंजीगत सब्सिडी योजना में 150 करोड़ रुपये से अधिक का वितरण किया जा चुका है।

- औद्योगिक नीति-2015 के तहत महिला उद्यमियों के 3500 से अधिक दावों को स्वीकृत कर 128 करोड़ रुपये से अधिक का भुगतान किया जा चुका है।
- औद्योगिक नीति-2015 के तहत युवा उद्यमियों के 3000 से अधिक दावों को मंजूरी दी जा चुकी है और 95 करोड़ रूपयों से अधिक सहायता राशि का भुगतान किया जा चुका है।

औद्योगिकनीति-2020 के तहत ब्याज सब्सिडी, पूंजीगत सब्सिडी और CGTMSE सब्सिडी में कुल 4900 से अधिक दावा आवेदन मंजूर किए गए। जिसमें 100 करोड़ रूपयों से अधिक ब्याज अनुदान योजना में, 224 करोड़ रूपयों से अधिक पूंजी अनुदान, 10 करोड़ रूपयों से अधिक CGTMSE सब्सिडी योजना में भुगतान किया जा चुका है।

- औद्योगिक नीति-2020 के तहत महिला उद्यमियों के 430 से अधिक दावों को मंजूरी दी गई और 20 करोड़ रुपये से अधिक का भुगतान किया गया।
- औद्योगिक नीति-2020 के तहत युवा उद्यमियों के 1000 से अधिक दावों को मंजूरी दी गई और 52 करोड़ रुपये से अधिक का भुगतान किया गया।
- "उद्योगों को सहायता के लिए आत्मनिर्भर गुजरात योजना" की वर्ष-2022 में घोषणा की गई है। इस योजना के तहत लगभग 10 प्रमुख क्षेत्रों का चयन किया गया है। महत्वपूर्ण क्षेत्रों में हरित हाइड्रोजन और हरित अमोनिया, ईंधन सेल, बैटरी भंडारण, विद्युत वाहन, अंतरिक्ष और एयरोस्पेस निर्माण शामिल हैं। उद्योगों में रत्न और आभूषण, कृषि प्रसंस्करण, रसायन, कपड़ा, परिधान, स्वास्थ्य देखभाल, धातु और खनिज, मशीनरी, मशीनरी निर्माण को शामिल किया गया है।

‘Ease of Doing Business’ के संबंध में की गई कार्रवाई

- राज्य सरकार द्वारा 'ईज ऑफ डूइंग बिजनेस' के तहत 'आई.एफ.पी. पोर्टल' लॉन्च किया है। जिसमें 18 विभागों के 200 से अधिक आवेदन ऑनलाइन किए जा सकते हैं। अब तक 12,48,000 आवेदन स्वीकृत किए जा चुके हैं।

निर्यात तत्परता सूचकांक के बारे में

- राज्य सरकार को लगातार दो बार नीति आयोग, भारत सरकार द्वारा "निर्यात तत्परता सूचकांक" में प्रथम स्थान दिया गया है। इसके अलावा, इसे ईज ऑफ डूइंग बिजनेस में 2021 "टॉप अचीवर" और लॉजिस्टिक्स परफॉर्मेंस इंडेक्स में 2018, 2019, 2021 और 2022 में प्रथम स्थान दिया गया है।

उद्योगों की स्थापना में एमएसएमई इकाइयों को होने वाली सुविधा के बारे में

- गुजरात सूक्ष्म, लघु और मध्यम उद्यम (स्थापना और संचालन की सुविधा) अधिनियम, 2019 राज्य सरकार द्वारा लाया गया है ताकि MSME इकाइयों को उद्योग स्थापित करने में किसी भी तरह की असुविधा का सामना न करना पड़े। MSME के तहत, MSME इकाइयां 3 साल के भीतर आवश्यक अनुमोदन प्राप्त करने के अधीन उद्योग शुरू कर सकेंगी। उद्योगों की स्थापना के 6 माह के उपरान्त स्वीकृति प्राप्त करने हेतु आवेदन किया जा सकता है। अधिनियम के तहत लगभग 2000 एमएसएमई इकाइयां स्थापित की गई हैं।

गुजरात कपड़ा नीति

कपास कताई, ओटाई, बुनाई और तकनीकी वस्त्र इकाइयों को प्रोत्साहित करने के लिए 5 साल के लिए ब्याज सब्सिडी और बिजली शुल्क रियायत और 8 साल के लिए वैट/एसजीएसटी रियायत, मौजूदा इकाइयों को ऊर्जा संरक्षण, जल संरक्षण और पर्यावरण अनुपालन, प्रौद्योगिकी अधिग्रहण और उन्नयन आदि के लिए सहायता। योजनान्तर्गत वर्ष 2022-23 नवम्बर-22 को समाप्त होने वाले वर्ष में कुल 1176 दावे प्राप्त हुए हैं, जिसके अनुसार रु. 763.17 करोड़ की सहायता राशि वितरित की जा चुकी है।

पीएम गति शक्ति गुजरात- एकीकृत मास्टर प्लान

- माननीय प्रधानमंत्री ने 13 अक्टूबर, 2021 को पीएम गतिशक्ति राष्ट्रीय मास्टर प्लान पहल के शुभारंभ के दौरान राज्यों के लिए एक एकीकृत तरीके से बुनियादी ढांचा मास्टर प्लान तैयार करने का प्रस्ताव दिया है, ताकि अधिकतम रोजगार लाभ उत्पन्न हो सके और विकास। उन्होंने राज्यों को इंफ्रास्ट्रक्चर प्रोजेक्ट प्लानिंग के प्रबंधन के लिए आधुनिक तकनीक और सबसे उन्नत आईटी उपकरणों का उपयोग करने की भी सलाह दी है।
- पीएम गतिशक्ति राष्ट्रीय मास्टर प्लान पहल का मुख्य उद्देश्य अंतर-विभागीय समन्वय और योजना, बुनियादी ढांचे के सामंजस्य और प्राथमिकता को सुनिश्चित करना, व्यापार करने में आसानी में सुधार करना और समग्र रसद लागत को कम करना है।

- जीआईडीबी ने बायसैग-एन और विभागों के नोडल अधिकारियों के साथ संयुक्त रूप से 21 विभागों और 52 निगमों/एजेंसियों के डेटा को गतिशक्ति गुजरात - एकीकृत मास्टर प्लान पोर्टल के साथ एकीकृत करने की कार्रवाई का प्रारंभ किया है।
- बायसैग-एन द्वारा 73 हितधारक पोर्टल विकसित किए गए हैं। 800 से अधिक डेटा परतों का एकीकरण पूरा हो चुका है। राज्य सरकार के विभागों की 46 बुनियादी सुविधाओं से संबंधित एनओसी/आवेदन और अनुमोदन प्रक्रियाओं का स्वचालन पीएम गतिशक्ति गुजरात के साथ समन्वयित किया जा रहा है। विभागों द्वारा अपने पोर्टल के माध्यम से 700 से अधिक एनओसी के लिए आवेदन किया गया है और समीक्षाधीन है।
- जनजातीय क्षेत्रों में नए मोबाइल टावरों के लिए भूमि अधिग्रहण टूल, वेयर हाउस साइट एलिजिबिलिटी टूल, आंगनवाड़ी साइट एलिजिबिलिटी टूल, साइट एलिजिबिलिटी टूल जैसे चार महत्वपूर्ण नियोजन/विश्लेषणात्मक टूल विकसित किए गए हैं और विभागों द्वारा नई परियोजनाओं की पहचान करने के लिए पोर्टल के साथ एकीकृत हैं। विभाग भूमि चिन्हांकन के लिए नियोजन उपकरण का उपयोग कर रहे हैं।

गुजरात में रसद क्षेत्र

- गुजरात सरकार ने राज्य में रसद की कुल लागत को कम करने के लिए गुजरात एकीकृत रसद और रसद पार्क नीति - 2021 विकसित की है। इनमें नई सुविधाओं का निर्माण और मौजूदा बुनियादी ढांचे के उपयोग में वृद्धि, निजी कंपनियों को विघटनकारी तकनीकों को अपनाने के लिए प्रोत्साहित करना, नवाचार के लिए एक आधार तैयार करना और रसद आदि में कुशल पेशेवरों को तैयार करना शामिल है। लॉजिस्टिक्स का एकीकृत विकास 'मेक इन इंडिया' और 'आत्मनिर्भर भारत' और गुजरात के सस्टेनेबल विजन 2030 के राष्ट्रीय एजेंडे में भी योगदान देगा।

राज्य के लिए रेलवे मास्टर प्लान

- जी.आई.डी.बी. और रेल मंत्रालय और राज्य सरकार के बीच एक संयुक्त उद्यम 'जी-राइड' ने राज्य की भविष्य की रेलवे योजनाओं का पता लगाने और उन्हें लागू करने के लिए एक मास्टर प्लान को अंतिम रूप दिया है। मास्टर प्लान में मौजूदा योजनाओं और रेलवे क्षेत्रों की मांगों के खिलाफ भविष्य के विकास के बीच अंतर को ध्यान में रखते हुए नए रेल यात्री और माल ढुलाई दोनों कनेक्शन शामिल हैं।
- जीआईडीबी ने इस रेलवे मास्टर प्लान में राज्य में वर्तमान और अनुमानित रेल यातायात की मांग का आंकलन किया है।
- पश्चिम रेलवे और गुजरात सरकार ने 30 महत्वपूर्ण परियोजनाओं का विस्तृत मूल्यांकन करने की पहल की है। यह परियोजना फ्रेट कंसोलिडेशन हब, पोर्ट कनेक्टिविटी, सेमी हाई स्पीड रेल कॉरिडोर, बिना रेल कनेक्टिविटी वाले जिलों की कनेक्टिविटी, क्षेत्रीय रेल परिवहन प्रणाली, शहरी जन परिवहन/मेट्रो रेल, पर्यटक केंद्रों की कनेक्टिविटी जैसी विभिन्न श्रेणियों से संबंधित है।

गुजरात औद्योगिक विकास निगम

आत्मनिर्भर गुजरात के तहत विभिन्न पार्कों की स्थापना

- गुजरात के भरूच जिले के जम्बूसर तहसील् में बल्क ड्रग पार्क का निर्माण सरकार द्वारा दवा उत्पादन में आत्मनिर्भर बनाने के लिए शुरू किया गया है।
- कृषि क्षेत्र में संपूर्ण बुनियादी सुविधाएं उपलब्ध कराने के लिए भूमि का अधिग्रहण कर लिया गया है और बनासकांठा जिले के दिसा तालुका में एग्रो फूड पार्क की स्थापना के लिए योजना का काम शुरू कर दिया गया है।
- जनजातीय क्षेत्रों के समग्र विकास के लिए छोटा उदेपुर, बनासकांठा, दाहोद और भरूच में जनजातीय औद्योगिक पार्क स्थापित किए जा रहे हैं।
- वलसाड में कडवाड़ी दांती में फूड पार्क स्थापित करने के लिए अच्छी भूमि का अधिग्रहण और योजना प्रक्रिया चल रही है।

अनाधिकृत निर्माण को नियमित करने के संबंध में

- राज्य में औद्योगिक विकास के उद्देश्य से जीआईडीसी का गठन किया गया है। लेकिन तेजी से हो रहे औद्योगिक विकास के चलते जीआईडीसी कॉलोनी में अनाधिकृत निर्माण की घटनाएं बढ़ गई हैं। इस प्रकार के निर्माण को हटाने से आर्थिक गतिविधि, रोजगार और संबंधित निवेश पर नकारात्मक प्रभाव पड़ सकता है। इन्हीं बातों को ध्यान में रखते हुए सरकार द्वारा अनाधिकृत निर्माण के नियमितीकरण की नीति दिनांक 12.01.2023 के परिपत्र द्वारा लागू की गई है। इससे उद्योगपतियों को राहत मिलेगी।

पर्यटन एवं यात्राधाम विकास

- गुजरात राज्य के आठ तीर्थ स्थलों सोमनाथ, द्वारका, अंबाजी, डाकोर, गिरनार, पावागढ़, शामलाजी और पलिताना में उच्च स्तर की स्वच्छता बनाए रखने के लिए कुल 12.20 लाख वर्ग मीटर से अधिक उच्च स्तर की स्वच्छता के लिए वित्तीय वर्ष 2022-23 में जनवरी-2023 तक 10.57 करोड़ व्यय किया जा चुका है।
- राज्य के विभिन्न तीर्थ स्थलों पर 4337 किलोवाट की कुल क्षमता के सौर छतों का निर्माण पूरा हो चुका है, जिससे सालाना 63.32 लाख यूनिट बिजली पैदा होगी और सालाना 3.16 करोड़ रुपये की अनुमानित बिजली बचत की संभावना होगी।
- राज्य के आठ प्रमुख पवित्र तीर्थस्थलों में से श्री आरासुरी अम्बाजी माता मंदिर में श्री 51 शक्तिपीठ की ऐतिहासिक जानकारी मनोरंजन के माध्यम से सरल एवं सुगम तरीके से उपलब्ध करायी जा सकती है। इस परिक्रमा पथ का अधिक से अधिक संख्या में श्रद्धालु लाभ ले पाये, उस हेतु राज्य सरकार द्वारा मार्च-2022 में, गबबर से लाभान्वित लाइट एंड साउंड शो का कार्य 13.35 करोड़ रूपयों की लागत से पूर्ण किया गया। उल्लेखनीय है कि अप्रैल-2022 में श्रद्धालुओं के लिए इसकी शुरुआत के बाद से श्री 51 शक्तिपीठ परिक्रमा महोत्सव होने के बाद से तीर्थयात्रियों की संख्या में 11 (ग्यारह) गुना की वृद्धि हुई है।

- पावागढ़ यात्राधाम के फेज-1 और फेज-2 के विभिन्न विकास कार्यों का उद्घाटन माननीय प्रधानमंत्री द्वारा 121 करोड़ रुपये की लागत से किया गया है। तीर्थयात्रियों के लिए राज्य सरकार द्वारा प्रदान की गई सुविधा के बाद हाल ही में पावागढ़ यात्राधाम जाने वाले श्रद्धालुओं की संख्या में भारी वृद्धि दर्ज की गई है।

सिंधु दर्शन योजना

- सिंधु दर्शन योजना के तहत गुजरात में रहने वाले और सिंधु नदी, लेह-लद्दाख की दर्शन यात्रा करने वाले तीर्थयात्रियों को इस योजना का लाभ दिया जाता है। प्रति वर्ष अधिकतम 300 (तीन सौ) तीर्थयात्रियों को 15,000/- (पंद्रह हजार) रूपयों की आर्थिक सहायता को स्वीकृत किया गया है। इस योजना की शुरुआत से अब तक, 846 तीर्थयात्रियों को वित्तीय सहायता के रूप में कुल 126.90 लाख रुपये का भुगतान किया जा चुका है।

कैलाश मानसरोवर योजना

- कैलाश मानसरोवर यात्रा के तहत 23,000/- रूपये की प्रोत्साहन सहायता राशि दी जाती है। इस योजना के शुरू होने से लेकर अब तक 2331 तीर्थयात्रियों को प्रोत्साहन सहायता के रूप में 5.36 करोड़ रूपयों का भुगतान किया गया है।

श्रवण तीर्थ दर्शन योजना

- गुजरात में वरिष्ठ नागरिकों को आसानी से तीर्थस्थलों के दर्शन कर सके, इस हेतु 60 वर्ष या उससे अधिक आयु के गुजरात के मूल निवासी को गुजरात में स्थित धार्मिक स्थानों की यात्रा करने के लिए कम से कम 27 वरिष्ठ नागरिकों के समूह बनाकर यात्रा करें तो उन्हें एस.टी. की सुपर या मिनी बस (गैर वातानुकूलित), स्लीपर कोच का किराया अथवा यदि निजी बस किराये पर ली जाती है तो निजी बस का किराया, दोनों में से जो कम होगा उसका अधिकतम 75% राज्य सरकार द्वारा सहायता के रूप में भुगतान किया जाता है। कुल 2417 बसों के माध्यम से अब तक 1,18,629 तीर्थयात्री इस योजना का लाभ उठा चुके हैं।

कुटीर और ग्रामोद्योग

कुटीर एवं ग्रामोद्योग विभाग द्वारा ग्रामीण क्षेत्रों में स्वरोजगार के अवसर सृजित करने हेतु वर्ष 2022-23 के दौरान रु. 486.07 करोड़ के प्रावधान के सामने लगभग 1,80,807 हितग्राहियों को पूरक रोजगार के अवसर सृजित किये गये हैं।

श्री वाजपेयी बैंकेबल योजना:-

इस योजना के तहत उद्योग, सेवा और व्यापार तीन क्षेत्रों में रु. 8 लाख और अधिकतम 1,25,000 रुपये की सब्सिडी सहायता प्रदान की जाती है।

मानव कल्याण योजना

- यह योजना आर्थिक रूप से पिछड़े समूहों को पर्याप्त आय और स्वरोजगार उत्पन्न करने के लिए सहायता के रूप में अतिरिक्त उपकरण प्रदान करती है। समाज के कमजोर वर्गों के लोग जिनकी वार्षिक पारिवारिक आय ग्रामीण क्षेत्रों के लिए 1,20,000/- रूपये और शहरी क्षेत्रों के लिए 1,50,000/- रूपये हों, उन लोगों को यह सहायता दी जाती है।

- वर्ष 2021-22 के दौरान राज्य के कुल 34,000 हितग्राहियों के लक्ष्य के विरुद्ध विभिन्न ट्रेडों के लिए कुल 34,000 हितग्राही स्वीकृत किये गये हैं।
- चालु वर्ष 2022-23 के दौरान कुल 35,158 हितग्राहियों के लक्ष्य के समक्ष 27 विभिन्न ट्रेडों में कुल 35,158 हितग्राहियों का चयन किया गया है।

विपणन समर्थन/प्रदर्शनी-सह-बिक्री

- कुटीर उद्योग क्षेत्र के दस्तकारों को बाजार सुविधा उपलब्ध करवाने के लिए इंडेक्स्ट-सी द्वारा हस्तशिल्प प्रदर्शनी-सह-बिक्री का आयोजन किया गया है। वर्ष 2022-23 में 40 मेलों में 5275 शिल्पकारों के लक्ष्य के समक्ष जनवरी-2023 तक कुल 62 मेले एवं 6952 शिल्पकारों का कार्य पूर्ण हो चुका है। जिसमें रु. 21.85 करोड़ से ज्यादा की बिक्री हुई है।

अभिनव पहल (स्व-रोजगार डिजिटल सेवा के लिए आत्मनिर्भरता):

- सरकार की end to end digitalization सूचना के तहत, राज्य सरकार द्वारा ई-कुटीर पोर्टल लागू किया गया है, ताकि आवेदकों को होने वाली कठिनाइयों को दूर करने के इरादे से नागरिकों को विभिन्न सेवाओं को ऑनलाइन माध्यम से सक्षम बनाया जा सके। इसलिए ऑनलाइन प्रक्रिया को आसान और तेज बनाया गया है।
- **एयर एंबुलेंस सेवा:** स्वास्थ्य के क्षेत्र में हवाई सेवा के माध्यम से विशेष परिस्थितियों में मरीजों को अस्पताल पहुंचाने के लिए राज्य सरकार द्वारा 21 मार्च 2022 से एयर एंबुलेंस सेवा शुरू की गई है। जनवरी-2023 तक एयर एंबुलेंस के जरिए 7 मेडिकल फ्लाइट्स (मरीजों के साथ) और 11 अंगों (मानव अंगों) की डिलीवरी सफलतापूर्वक की जा चुकी है।
- **क्षेत्रीय संपर्क योजना (उड़ान):** अहमदाबाद से नासिक, जलगाँव, उदयपुर, किशनगढ़, बेलगाँव, जैसलमेर-अहमदाबाद-जैसलमेर, हुबली- केंद्र सरकार द्वारा जारी 'राष्ट्रीय नागरिक उड्डयन नीति-2016' के अंतर्गत "उड़ान" योजना के तहत अहमदाबाद-हुबली, जैसलमेर-सूरत-जैसलमेर, पोरबंदर-मुंबई-पोरबंदर, कांडला-मुंबई-कांडला के लिए उड़ानें शुरू की गई हैं और केशोद से मुंबई के लिए भी उड़ानें शुरू की गई हैं।
- **अंतर्राज्यीय हवाई संपर्क:** वीजीएफ के तहत राज्य के भीतर हवाई संपर्क योजना के तहत दक्षिण गुजरात और सौराष्ट्र के शहरों को जोड़ने के लिए सूरत, भावनगर, राजकोट, अमरेली, अहमदाबाद शहरों में 1 जनवरी-2022 से हवाई सेवा शुरू की गई है। साथ ही अहमदाबाद-भुज में भी 3 जून 2022 से हवाई सेवा शुरू की गई है।
- राज्य में कुल 596 आई.टी.आई. पाठ्यक्रम प्रशिक्षण सुविधाएं 2,19,468 सीटों के साथ उपलब्ध हैं इस वर्ष, पहली बार, 1,27,968 उम्मीदवारों को केंद्रीकृत ऑनलाइन प्रवेश प्रक्रिया के माध्यम से प्रवेश दिया गया है। वर्ष : 2022 पर्यवेक्षक अनुदेशक वर्ग-03 संवर्ग के 1800 अभ्यर्थियों की सीधी भर्ती कर दी गई है।

नागरिक
उड्डयन

श्रम, कौशल
विकास और
रोजगार

- शिक्षुता प्रशिक्षण योजना (एटीएस) के तहत "मुख्यमंत्री शिक्षुता प्रशिक्षण योजना (मई)" के तहत पिछले वर्ष 1,05,114 प्रशिक्षुओं ने शिक्षुता प्रशिक्षण प्राप्त किया है, जबकि 10/02/2023 को समाप्त होने वाले चालू वित्तीय वर्ष में 1,07,302 प्रशिक्षुओं ने शिक्षुता प्रशिक्षण लिया है। **अप्रेंटिस पोर्टल पर 32,792 ईसीएमओ के साथ गुजरात राज्य देश में पहला है।**
- गुजरात कौशल विकास मिशन (GSDM) द्वारा संचालित **सक्षम योजना** का उद्देश्य राज्य में ब्लॉक/ग्राम स्तर पर लाभार्थियों के विभिन्न समूहों के लिए कौशल और उद्यमिता विकास कार्यक्रम स्थापित करना है और भविष्योन्मुख कौशल में प्रशिक्षण प्रदान करने के उद्देश्य से लागू किया गया है। मुख्यमंत्री भविष्य कौशल विकास योजना के तहत ड्रोन, आईटी, क्लाउड कंप्यूटिंग जैसे 51 उन्नत पाठ्यक्रमों में वर्तमान में लगभग 6,000 प्रशिक्षु प्रशिक्षण प्राप्त कर रहे हैं।
- **गति परियोजना** के तहत राज्य में 08 iTOT (प्रशिक्षकों का प्रशिक्षण) और अंतरराष्ट्रीय स्तर के 04 CoEs (उत्कृष्टता केंद्र) विकसित किए जा रहे हैं।
- वर्ष 2022-23 में जनवरी 2023 तक रोजगार के संबंध में राज्य रोजगार कार्यालयों द्वारा 2.46 लाख अभ्यर्थियों को रोजगार उपलब्ध करवाया गया है, जिनमें से 1386 भर्ती मेला लगाकर 1.31 लाख अभ्यर्थियों का चयन किया गया है। वर्ष 2021 में रोजगार कार्यालयों के माध्यम से रोजगार उपलब्ध कराने में गुजरात राज्य पूरे देश में प्रथम स्थान पर है। **MOSPI सर्वेक्षण के अनुसार, भारत में 4.2 प्रतिशत के मुकाबले गुजरात की बेरोजगारी दर केवल 2.2 प्रतिशत है।**
- दिनांक: 21/02/2023 तक 2,99,427 उम्मीदवार और 43,037 नियोक्ता "अनुबंधम" वेबपोर्टल में पंजीकृत हैं, जो नियोक्ताओं और नौकरी चाहने वालों के बीच एक सेतु का काम करता है।
- **कौशलिया – The Skill University (KSU)** की स्थापना 2021 से गुजरात सरकार द्वारा की गई है।
- **कौशलिया – The Skill University (KSU)** ने विभिन्न प्रमाणपत्र, डिप्लोमा, उन्नत डिप्लोमा, स्नातक और स्नातकोत्तर डिप्लोमा पाठ्यक्रमों में कुल 877 छात्रों को प्रवेश दिया है। स्कूल ऑफ ड्रोन नागरिक उड्डयन महानिदेशालय (DGCA) द्वारा मान्यता प्राप्त रिमोट पायलट ट्रेनिंग ऑर्गनाइजेशन (RPTO) है। इसके अतिरिक्त कौशलिया - कौशल विश्वविद्यालय का विकटोरिया विश्वविद्यालय (ऑस्ट्रेलिया), फिलंडर्स विश्वविद्यालय (ऑस्ट्रेलिया), आईटीईईएस (सिंगापुर) जैसे अंतरराष्ट्रीय विश्वविद्यालयों के साथ समझौता करार किए गये हैं।

- गुजरात में पहली बार अत्याधुनिक सुविधाओं के साथ ड्रोन प्रशिक्षण के लिए स्कूल ऑफ ड्रोन द्वारा पाठ्यक्रम तैयार किया गया है। वर्तमान में ड्रोन पायलटिंग, ड्रोन मैनुफैक्चरिंग और असेंबली और ड्रोन डाटा प्रोसेसिंग और एनालिटिक्स में पाठ्यक्रम शुरू किए गए हैं। ड्रोन मंत्रा विश्वविद्यालय द्वारा शुरू की गई एक नई और अनूठी पहल है, जिसके तहत ड्रोन निर्माण के माध्यम से ड्रोन प्रशिक्षण के उद्देश्य को पूरा किया जाएगा। ड्रोन मंत्रा (मंत्रा) लैब प्रशिक्षण के तहत ड्रोन का उत्पादन करेगी, जिसका राज्य के विभिन्न औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थानों में ड्रोन पायलट प्रशिक्षण के लिए भली-भांति उपयोग किया जाएगा।
- ई-श्रम पोर्टल पर दिनांक 13/02/2023 तक 91 लाख से अधिक असंगठित मजदूरों का पंजीकरण सीएससी, एसएसके, स्व-पंजीकरण एवं उमंग एप्लीकेशन के माध्यम से किया जा चुका है। ग्राम स्तर पर त्वरित पंजीयन के लिए ई-ग्राम केन्द्र को श्रमिक सहायता केन्द्र घोषित कर राज्यव्यापी पंजीयन प्रारंभ किया गया है। इन 15,768 राज्य सेवा केन्द्रों के माध्यम से प्रदेशभर में 31 लाख से अधिक असंगठित श्रमिकों का ई-ग्राम के माध्यम से पंजीयन किया जा चुका है। गुजरात राज्य को भारत सरकार के श्रम और रोजगार मंत्रालय द्वारा **'Best Performing States in Terms Of Registrations Through State Sewa Kendras'** (राज्य सेवा केंद्रों के माध्यम से पंजीकरण के मामले में सर्वश्रेष्ठ प्रदर्शन करने वाले राज्य) का पुरस्कार मिला है, राज्य सेवा केंद्रों के माध्यम से सबसे अधिक पंजीकरण हुए हैं। सरकार इस कार्य के शत-प्रतिशत लक्ष्य को प्राप्त करने के लिए प्रतिबद्ध है।
- विभिन्न श्रम कानूनों से संबंधित जानकारी प्रदान करने के लिए श्रम आयुक्त के कार्यालय द्वारा श्रम हेल्पलाइन कॉल सेंटर का शुभारंभ जैसे मजदूरी, बोनस, ग्रेच्युटी, सुरक्षा, बर्खास्तगी आदि से संबंधित मुद्दों का समाधान, योजनाओं की जानकारी और मार्गदर्शन और एक स्तर पर शिकायतों का निवारण सिंगल फोन कॉल किया गया है। इस कॉल सेंटर का नंबर '155372' है।
- वर्ष 2020-21 की बोनस राशि समय पर और बिना किसी झंझट के प्राप्त हो, इसके लिए श्रम आयुक्त कार्यालय, गांधीनगर द्वारा सघन प्रयास किया गया है। चालू वित्तीय वर्ष 2021-22 की समाप्ति पर प्रदेश के कुल 8,12,117 श्रमिकों को बोनस के रूप में रुपए 994.67 करोड़ की राशि का भुगतान किया जा चुका है।
- धन्वंतरि आरोग्य रथ योजना के तहत राज्य के 31 जिलों में कुल 54 धन्वंतरि आरोग्य रथ कार्य कर रहे हैं। जिसके अनुसार वित्तीय वर्ष 2022-2023 में कुल 13,68,088 ओपीडी एवं कुल 35.52 करोड़ रुपये खर्च किए जा चुके हैं।
- शिक्षा सहायता योजना में पंजीकृत निर्माण श्रमिकों के दो बच्चों को सरकार द्वारा कक्षा 1 से पीएच. डी. तक की शिक्षा सहायता दी जा रही है। जिसके अनुसार वित्तीय वर्ष 2022-2023 में कुल 36,102 हितग्राहियों को 24.69 करोड़ रूपयों की सहायता राशि दी गई है।

- **प्रसव सहायता योजना** वित्तीय वर्ष 2022 के अनुसार प्रथम 2 प्रसव हेतु सरकार पंजीकृत महिला निर्माण श्रमिक को 37,500/- रुपये प्रति प्रसव एवं पंजीकृत निर्माण श्रमिक की पत्नी को 6000/- रूपयों की सहायता प्रदान करती है। जिसके तहत वर्ष 2022-2023 में कुल 2,099 लाभार्थियों को 2.77 करोड रूपयों की सहायता राशि दी गई है।
- **मुख्यमंत्री भाग्य लक्ष्मी बांड योजना** के तहत पंजीकृत निर्माण श्रमिक की बेटी के नाम पर 25000/- रुपये का बांड (एफ.डी) 18 वर्ष की अवधि के लिए जारी किया जाता है। जिसके अनुसार वित्तीय वर्ष 2022-2023 में कुल 622 हितग्राहियों को 64.18 लाख रूपयों की सहायता दी गई है।
- **आकस्मिक मृत्यु सहायता योजना** के तहत निर्माण स्थल पर चल रहे कार्य के दौरान निर्माण स्थल पर आकस्मिक मृत्यु होने वाले पंजीकृत एवं अपंजीकृत निर्माण श्रमिक के वारिसों को 3,00,000/- रुपये की सहायता राशि दी जायेगी और स्थायी विकलांगता के मामले में रु. 3,00,000/- रूपयों तक की सहायता प्रदान की जाती है। जिसके अनुसार वित्तीय वर्ष 2022-2023 में कुल 69 श्रमिकों को 2.07 करोड रूपयों की सहायता दी गई है।
- **श्रमिक अन्नपूर्णा योजना** के तहत मजदूर नाकों पर 5/- रुपये की रियायती दर पर पौष्टिक भोजन उपलब्ध कराया जाता है। 30 जिलों में कुल 140 मजदूर नाकों पर चरणों में भोजन वितरण केन्द्र शुरू करने का आयोजन है। जिसके अनुसार वित्तीय वर्ष 2022-23 में दिनांक 13/02/2023 तक कुल 6,50,000 भोजन वितरण किया जा चुका है तथा जिसके अंतर्गत 2.96 करोड रूपयों का व्यय किया जा चुका है।

श्रम योगियों को श्रम पुरस्कार

- राज्य सरकार द्वारा प्रत्येक वर्ष अहमदाबाद, वड़ोदरा, सूत और राजकोट के चार क्षेत्रों में कारखाने में श्रमयोगियों द्वारा उत्पादन उत्पादकता बढ़ाने, औद्योगिक शांति बनाए रखने, आपदा के दौरान आत्मसूझ और त्वरित कार्रवाई से इकाई में श्रमिकों के कल्याण के लिए किये गये विशेष कार्य तथा प्रभावित क्षेत्रों में स्वयं द्वारा किये गये कार्यों की सराहना करते हुए 64 श्रम पुरस्कार प्रदान किये जाते हैं।

दिव्यांग व्यक्ति को रोजगार

- गुजरात शारीरिक रूप से विकलांग व्यक्ति (रोजगार कारखाने) अधिनियम-1982 के अनुसार विकलांग व्यक्तियों को कारखानों में नियोजित किया जाना है। प्रदेश में वर्तमान में 2281 फैक्ट्रियों में 6854 दिव्यांगजनों को रोजगार मुहैया कराया गया है।

गुजरात ग्राम श्रम योगी कल्याण बोर्ड

- ग्रामीण क्षेत्रों में असंगठित क्षेत्र के श्रमिकों के लिए मरणोपरांत (अंतिम संस्कार सहायता) योजना के तहत 2,138 परिवारों को 1.06 करोड रुपये का भुगतान किया गया है।

वंचितों का विकास

सरकार ने गरीब, पिछड़े और कमजोर वर्ग के लोगों की छोटी से छोटी जरूरतों को ध्यान में रखते हुए नीतियां बनाई हैं। आय प्रमाण की समय सीमा में वृद्धि, शपथ पत्र से निश्चित कार्रवाई में छूट तथा वरिष्ठ नागरिकों को यात्रा सहायता में वृद्धि ने नागरिकों को सुशासन की अनुभूति करवायी है।

अनुसूचित जाति कल्याण

- वर्ष 2022-23 में अनुसूचित जाति के कल्याण के लिए कुल बजट आवंटन 1094.33 करोड़ रुपये है, जिसमें से 569.69 करोड़ रुपये जनवरी-23 तक खर्च किए जा चुके हैं।
- वर्ष 2022-23 में राज्य सरकार की विभिन्न शैक्षणिक एवं व्यक्तिगत योजनाओं में सहायता प्राप्त करने की आय सीमा पहले 2.50 लाख थी जिसे बढ़ाकर अब 6.00 लाख प्रतिवर्ष कर दिया गया है ताकि अधिक से अधिक हितग्राहियों को इन योजनाओं के अंतर्गत लाया जा सके।
- सुशासन के भागस्वरूप अनुसूचित जाति कल्याण के तहत **विभिन्न व्यक्तिपरक योजनाओं** जैसे विदेश विद्या ऋण योजना, वाणिज्यिक पायलट प्रशिक्षण, कुंवरबाई मामेरू योजना, सातफेरा समूह विवाह योजना, अम्बेडकर आवास योजना के तहत लिए गए अतिरिक्त दस्तावेजों को हटा दिया गया है। इससे योजनाओं का सरलीकरण हुआ है।
- बारकोडेड **ऑनलाइन जाति प्रमाण पत्र** चालू वर्ष से विद्यार्थियों को जारी किया जाना शुरू किया गया है।
- **प्री-मैट्रिक छात्रवृत्ति योजना** (केंद्र और राज्य सरकारों द्वारा संचालित योजना) 750/- रुपये से 8000/- रुपये की छात्रवृत्ति प्रदान करती है। इस योजना के तहत चालू वर्ष से राज्य सरकार द्वारा दी जाने वाली राज्य छात्रवृत्ति को 250 रुपये से बढ़ाकर 500 रुपये कर दिया गया है। इस योजना में जनवरी-2023 तक 38.12 करोड़ रुपये व्यय कर 2,02,971 छात्र-छात्राओं को छात्रवृत्ति लाभ एवं 1,07,553 छात्रों को तीन जोड़ी गणवेश के रूप में 900/- रुपये सीधे बैंक खाते में दिये गये हैं।
- **पोस्ट मैट्रिक छात्रवृत्ति योजना** में स्वीकृत शिक्षा शुल्क एवं स्वीकृत अप्रतिदेय शुल्क के अतिरिक्त रुपए 2500 से 13500 (वार्षिक) छात्रवृत्ति का भुगतान किया जाता है। इस योजना के तहत जनवरी-2023 तक 149.07 करोड़ रुपये खर्च कर 54,043 विद्यार्थियों को छात्रवृत्ति का लाभ दिया जा चुका है।
- **डॉ. सविता अम्बेडकर अंतर्जातीय विवाह सहायता योजना** में केन्द्रीय अंशदान के तहत 1.00 लाख की सहायता राशि को बढ़ाकर अब 1.50 लाख से बढ़ाकर 2.50 लाख किया गया है। जनवरी-2023 तक 14.08 करोड़ रुपये व्यय कर 672 जोड़ों को लाभान्वित किया गया है।
- **डॉ. अम्बेडकर आवास योजना** के तहत 1,20,000 रुपये की सहायता दी जाती है। इस योजना में जनवरी-2023 तक 11,530 हितग्राहियों को 49.26 करोड़ रुपये व्यय कर आवास निर्माण में सहायता प्रदान की गयी है।

विकासशील जाति कल्याण

- प्रदेश के सामाजिक एवं शैक्षणिक रूप से पिछड़े वर्ग, आर्थिक रूप से पिछड़े वर्ग, अल्पसंख्यक एवं घुमंतुमुक्त जाति एवं अनारक्षित वर्ग के सर्वांगीण विकास हेतु विभिन्न कल्याणकारी योजनाओं के क्रियान्वयन हेतु वर्ष 2022-23 में 2175.25 करोड़ रूपयों की व्यवस्था की गयी है। राज्य को जनवरी-2023 के अंत की तुलना में 1807.71 करोड़ रुपये की आवंटित अनुदान राशि के विरुद्ध 1650.66 करोड़ रुपये खर्च कर 75.88 प्रतिशत उपलब्धि हासिल की गई है।
- जिसमें से इन जातियों के लगभग 31.98 लाख विद्यार्थियों को विभिन्न शैक्षणिक योजनाओं के अंतर्गत नवम्बर 2022 के अंत तक लगभग 565.34 करोड़ रुपये की छात्रवृत्ति/वर्दी सहायता का भुगतान किया जा चुका है।
- केंद्र से सम्मानित पीएम यशस्वी योजना चालू वर्ष 2022-23 से लागू की गई है। जिसके अंतर्गत सामाजिक एवं शैक्षणिक रूप से पिछड़ा वर्ग, आर्थिक रूप से पिछड़ा वर्ग एवं खानाबदोश मुक्त जाति विद्यालय है। 9वीं से 10वीं तक पढ़ने वाले छात्रों को 4000/- रुपये प्रति वर्ष और एसएससी के बाद के पाठ्यक्रमों के लिए 20,000/- रुपये तक की छात्रवृत्ति दी जाती है। जनवरी-2023 के अंत तक 5.74 लाख छात्रों को 254.18 करोड़ रुपये की छात्रवृत्ति वितरित की जा चुकी है।
- सामाजिक और शैक्षिक रूप से पिछड़े वर्ग के छात्रों को पीएचडी करने के लिए दी जाने वाली छात्रवृत्ति को 30,000 रुपये प्रति वर्ष से बढ़ाकर 1.00 लाख रुपये कर दिया गया है।
- सरस्वती साधन योजना के तहत कक्षा 9 में पढ़ने वाली सामाजिक एवं शैक्षणिक रूप से पिछड़े वर्ग एवं आर्थिक रूप से पिछड़े वर्ग की 1.13 लाख लड़कियों को निःशुल्क साइकिल उपलब्ध कराई गयी है।
- पंडित दीनदयाल उपाध्याय आवास योजना के तहत बीपीएल एवं आर्थिक रूप से पिछड़े वर्ग सहित अति पिछड़ी, घुमन्तू मुक्त जाति, सामाजिक एवं शैक्षणिक रूप से पिछड़े वर्ग के 11,244 हितग्राहियों को 109.84 करोड़ रूपयों की सहायता राशि वितरित की जा चुकी है।

सामाजिक सुरक्षा

- दिव्यांग छात्रवृत्ति योजना के तहत जनवरी-2023 के अंत तक चालू वर्ष 2022-23 में 8,542 हितग्राहियों को कुल 1.34 करोड़ रुपये का भुगतान किया जा चुका है। दिव्यांग साधन सहायता योजना के तहत माह 2022-23 में जनवरी-2023 के अंत तक कुल 12,744 हितग्राहियों को सहायता राशि प्रदान की जा चुकी है।
- वर्ष 2022-23 में गंभीर रूप से विकलांग व्यक्तियों को संत सूरदास योजना के तहत वित्तीय सहायता प्रदान करने के लिए 25,440 हितग्राहियों को सहायता के रूप में कुल 25.42 करोड़ रूपयों का भुगतान किया गया है। तथा वर्ष 2022-23 में इंदिरा गांधी राष्ट्रीय निःशक्तता पेंशन योजना अंतर्गत 20,573 हितग्राहियों को सहायता के रूप में कुल 20.46 करोड़ रूपयों का भुगतान किया जा चुका है।

- इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृद्धावस्था पेंशन एवं वयवंदना योजना के तहत वर्ष 2022-23 में जनवरी-2023 के अंत तक कुल 8,99,819 हितार्थीओं को कुल 926 करोड़ रूपयों की सहायता राशि का भुगतान किया गया है।

आदिजाति विकास

राज्य सरकार का उद्देश्य विभिन्न कल्याणकारी योजनाओं और बुनियादी सुविधाओं के माध्यम से आदिवासी क्षेत्रों का विकास करना है।

- वनबंधु कल्याण योजनान्तर्गत वर्ष 2022-23 में 14,638.29 करोड़ रूपये प्रदान किए गए हैं।
- "गुजरात पैटर्न" के तहत चालू वर्ष 2022-23 के तहत 357.43 करोड़ रूपयों के प्रावधान के तहत जनवरी-2023 के अंत में 13,540 कार्यों की योजना बनाई गई है।

अनुसूचित जनजाति कल्याणकारी योजनाएँ:

- अनुसूचित जनजाति के छात्रों के लिए प्री-एसएससी छात्रवृत्ति योजना के तहत जनवरी-2023 के अंत तक अनुसूचित जनजाति के 12.17 लाख विद्यार्थियों को 98.40 करोड़ रुपये का लाभ प्रदान किया गया।
- जनवरी-2023 के अंत तक कक्षा-1 से 8 तक में अध्ययनरत अनुसूचित जनजाति के 12.16 लाख छात्र-छात्राओं को 108.97 करोड़ रूपयों की लागत से गणवेश (यूनिफॉर्म) सहायता का लाभ प्रदान किया गया है।
- टैलेंट पूल योजनान्तर्गत अनुसूचित जनजाति कक्षा-6 से कक्षा-12 तक के मेधावी विद्यार्थियों को सर्वश्रेष्ठ श्रेणी के आवासीय विद्यालयों में निःशुल्क सर्वोत्तम शिक्षा प्रदान की जाती है। चालू वर्ष 2022-23 तक, जनवरी-2023 को समाप्त अवधि के लिए कुल 2,014 छात्रों को प्रवेश दिया गया है।
- अनुसूचित जनजातियों में आदिम समूह और हलपति जनजाति के लोगों को आवास, सड़क, पानी, बिजली, शिक्षा जैसी छह बुनियादी सुविधाएं उपलब्ध कराने के लिए इस वर्ष 66.71 करोड़ रूपयों के विभिन्न कार्यों का आयोजन किया गया है।
- नर्मदा जिले के राजपीपला में **बिरसा मुंडा जनजातीय विश्वविद्यालय** प्रारंभ किया गया है। जिसके लिए चालू वर्ष-2022-23 में निर्माण सहित कार्य हेतु कुल 36.59 करोड़ रूपयों का प्रावधान किया गया है।
- अहमदाबाद, वडोदरा, सूरत, राजकोट, भावनगर, आणंद, हिम्मतनगर, पाटन, जामनगर और भुज-कच्छ में अनुसूचित जनजाति के छात्रों के लिए आवास और उन्नत सुविधाओं के साथ इस वर्ष 3549 छात्र इन छात्रावासों का लाभ प्राप्त कर रहे हैं।
- अनुसूचित जनजाति की व्यक्तिगत आवास योजना के अंतर्गत हलपति जाति हितग्राहियों के जर्जर आवासों वाले हलपति हितग्राहियों के लिए 2,566 आवासों के लक्ष्य के समक्ष जनवरी-2023 के अंत तक 1,603 आवासों की कार्रवाई पूर्ण कर ली गई है तथा 677 आवासों के लिए कार्रवाई की प्रगति में है।

- अनुसूचित जनजाति समाज के तपेदिक, कैंसर, ल्यूकेमिया, गंभीर प्रसूति, महिलाओं में विटिलिगो, एड्स (केवल टीएसपी क्षेत्र) और सिकलसेल एनीमिया से पीड़ित रोगियों के लिए चिकित्सा उपचार और पौष्टिक भोजन के खर्च की सहायता के लिए जनवरी-2023 के अंत तक 3.78 करोड़ रुपये की लागत से कुल 10,150 मरीजों को लाभान्वित किया गया है।

वन अधिकार अधिनियम-2006

- वन अधिकार अधिनियम-2006 के तहत मान्यता प्राप्त भूमि पर अनुसूचित जनजातियों और अन्य पारंपरिक वनवासियों को उनकी अपनी मान्यता प्राप्त जमीन पर आवासीय और जुताई के अधिकारों को मान्यता प्रदान की गई है। जनवरी-2023 तक प्राप्त हुए कुल 1,82,869 दावों में से 95,059 दावों को स्वीकृत किया गया है।

गुजरात आदिजाति विकास निगम

इस निगम ने अप्रैल-2022 से जनवरी-2023 तक कुल 26 करोड़ रूपयों का ऋण दिया है। चालू वित्त वर्ष में विदेश में अध्ययन के लिए 3.98 करोड़ रुपये, पायलट प्रशिक्षण के लिए 25.00 लाख रुपये, IDDP योजना के तहत आदिजाति पशुपालकों को 4.36 करोड़ रुपये, स्वरोजगार योजना के तहत विभिन्न 85 प्रयोजनों के लिए और 4.45 करोड़ रुपये ऋण दिए गये हैं।

गुजरात की विकास सहायता एजेंसी

'कृषि विविधीकरण योजना' के तहत 26 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से 1,04,694 किसानों को उन्नत बीज, उर्वरक और कृषि प्रशिक्षण प्रदान करने के लिए सहायता प्रदान की गई। दक्षिण गुजरात में चालू वर्ष में 6832 की तुलना में फलदार पौध वितरण योजना के माध्यम से कुल 4707 किसान लाभार्थी लाभान्वित हुए हैं। महिलाओं को रोजगार उपलब्ध कराने के उद्देश्य से 7522 दुधारू पशु दिये गये।

गुजरात आदिवासी अनुसंधान और प्रशिक्षण सोसायटी

गुजरात ट्राइबल रिसर्च एंड ट्रेनिंग सोसाइटी (जीटीआरटीएस), गांधीनगर का मुख्य कार्य अनुसंधान और प्रशिक्षण है।

- चालू वित्त वर्ष के दौरान जीटीआरटीएस ने अहमदाबाद हाट, वस्त्रापुर में "पारंपरिक जनजातीय हस्तशिल्प, खाद्य और हर्बल बिक्री और प्रदर्शनी मेले" का आयोजन किया। मेले में कुल 118 कारीगरों ने भाग लिया, आदिवासी हस्तशिल्प, विभिन्न कलाकृतियों, भोजन और हर्बल वस्तुओं को बेचकर कुल 16 लाख रुपये नकद कमाए और प्रत्यक्ष रूप से आर्थिक लाभ प्राप्त किया।

गुजरात स्टेट ट्राइबल एजुकेशन सोसायटी

भारत सरकार और राज्य सरकार के संयुक्त प्रयास से आदिवासी विकास विभाग द्वारा प्रबंधित गुजरात स्टेट ट्राइबल एजुकेशन सोसाइटी द्वारा 101 शिक्षण संस्थानों का प्रबंधन किया जाता है ताकि भीतरी इलाकों में रहने वाले गरीब आदिवासी परिवारों के बच्चे शहर जैसी उच्च सुविधाओं के साथ उच्च शिक्षा प्राप्त कर सकें और उच्च करियर प्राप्त करें। केंद्र सरकार से सहायता प्राप्त 34 और राज्य सरकार से सहायता प्राप्त 10 एकलव्य मॉडल आवासीय विद्यालयों में कक्षा 6 से कक्षा 12 तक की शिक्षा के अलावा आवास, भोजन, किताबें, वर्दी, यात्रा और सभी प्रकार की भौतिक सुविधाएं निःशुल्क प्रदान की जाती हैं।

शैक्षणिक वर्ष 2022-23 में, गुजरात स्टेट ट्राइबल एजुकेशन सोसाइटी के स्वामित्व वाले कुल 101 शिक्षण संस्थानों में कुल 34543 छात्र लाभान्वित हुए हैं।

पंचायत

गुजरात के विनम्र और दृढ़ मुख्यमंत्री श्री भूपेंद्रभाई पटेल की ऊर्जावान सरकार में त्रिस्तरीय पंचायती राज व्यवस्था के ढाँचे को सुदृढ़ करने हेतु लिये गये निर्णयों और साथ ही जिस तरह से उनका कार्यान्वयन किया गया उसके फलस्वरूप पंचायती राज एवं ग्राम विकास को नई शक्ति प्राप्त हुई है।

ग्राम पंचायत विभाजन, **समरस ग्राम योजना**, शहरी विकास बोर्ड के तहत गांवों में डोर-टू-डोर कलेक्शन, **रिकॉर्ड डिजिटलइजेशन**, गरीब कल्याण मेला, **ई-ग्राम विश्वग्राम योजना**, **सोलर रूफटॉप**, 15वें वित्त आयोग का अनुदान और सॉफ्टवेयर आदि को शामिल करने के निर्णय लिए गए हैं।

पहली बार त्रिस्तरीय पंचायत व्यवस्था की रीढ़ माने जाने वाले तहसील पंचायत के प्रशासनिक मुखिया, तहसील विकास अधिकारी के शत-प्रतिशत पद भरे गए हैं। इसे एक ऐतिहासिक कदम माना जा सकता है।

मुख्यमंत्री श्री भूपेंद्रभाई पटेल की ऊर्जावान सरकार द्वारा ग्राम स्वराज की प्रभावशीलता को बढ़ाने के लिए शक्ति के विकेन्द्रीकरण के तहत, राज्य की सभी ग्राम पंचायतों को ग्राम पंचायत आवासों के निर्माण के लिए आवश्यक सैद्धांतिक और प्रशासनिक स्वीकृति देने का अधिकार जिला विकास अधिकारी को दिया गया है। **नवीन पंचायत आवासों** के लिए जिसके अनुसार चालू वर्ष 2022-23 में 1336 ग्राम पंचायत आवासों का निर्माण कार्य प्रगति पर है तथा 78 आवास पूर्ण हो चुके हैं।

- ग्रामीण क्षेत्रों में रहने वाले भूमिहीन खेतिहर मजदूरों, ग्रामीण कारीगरों एवं पिछड़े वर्ग के लोगों के लिये राज्य सरकार की निःशुल्क आवासीय भूखण्ड योजना संचालित है। पात्र परिवारों को 100 गज तक का भूखण्ड निःशुल्क आवंटित किया जाता है तथा भूखण्ड समतलीकरण की आवश्यकता होने पर 1000/- रुपये प्रति हितग्राही को सहायता राशि दी जाती है। वर्ष 2022-23 में अब तक 1887 भूखंडों का आवंटन किया जा चुका है। भूखंडों को समतल करने के लिए 9.94 लाख रुपये का अनुदान आवंटित किया गया है।

- पंचायत विभाग के अंतर्गत इस वर्ष 13,060 पदों को भरने की प्रक्रिया शुरू कर दी गई है. जिसमें से 5972 पदों पर भर्ती प्रक्रिया पूरी हो चुकी है जबकि 7088 पदों पर भर्ती प्रक्रिया जारी है.

तीर्थग्राम-पावन ग्राम योजना

- इस योजना के तहत, जो ग्रामीण क्षेत्रों में आपसी सद्भावना बढ़ाने और गांव के समग्र विकास के प्रयासों को प्रोत्साहित करती है, अगर पिछले पांच वर्षों में कोई आपराधिक अपराध दर्ज नहीं किया गया है तो उसे तीर्थग्राम घोषित करने का और अगर पिछले तीन वर्षों में कोई आपराधिक अपराध दर्ज नहीं है तो एक पावन ग्राम घोषित करने का प्रावधान है। वर्ष 2022-23 में **4 तीर्थग्राम और 33 पावन ग्राम के लिए 37.00 लाख रुपये का अनुदान** आवंटित किया गया है।

ई-ग्राम विश्वग्राम योजना

- ई-ग्राम विश्वग्राम योजना गुजरात सरकार द्वारा वर्ष 2004-05 से शहरी क्षेत्रों में ई-सेवाओं जैसी ई-सेवाओं को ग्रामीण स्तर पर सूचना प्रौद्योगिकी के माध्यम से उपलब्ध कराने के उद्देश्य से लागू की गई है। वर्तमान में प्रदेश में कुल 14181 ई-ग्राम केन्द्र कार्य कर रहे हैं।
- इस योजना के तहत 7/12, 8/ए और अधिकार प्रमाण पत्र की प्रति, जन्म-मृत्यु प्रविष्टि, बिजली/गैस कनेक्शन बिल, आय विवरण, राशन कार्ड संशोधन, किसान पंजीकरण, पीएम किसान सहायता योजना फॉर्म भरने आदि 321 विभिन्न सेवाएं उपलब्ध हैं। ई-ग्राम केंद्र से डिजिटल माध्यम से ग्रामीणों को उपलब्ध कराया जा रहा है।
- ई-ग्राम केंद्र के माध्यम से वर्ष 2022-23 में जनवरी-2023 की समाप्ति तक 3.38 करोड़ रुपये प्राप्त हुए, अब तक कुल 89.75 करोड़ रूपयों की लेनदेन हुई।

वतन प्रेम योजना

- राज्य सरकार ने गुजरात के गांवों के सर्वांगीण विकास कार्यों और उत्कृष्ट जन सुविधाओं के लिए वतन प्रेम को वतन सेवा में ले जाने के लिए वतन प्रेम योजना शुरू की है।
- वतन प्रेम योजना में दाता द्वारा कार्य लागत के 60% दान पर राज्य सरकार द्वारा 40% अनुदान दिया जाता है। योजना के कार्यान्वयन के लिए एक परियोजना प्रबंधन इकाई (पीएमयू) स्थापित करने के अलावा एनआरआई/एनआरजी के साथ सीधे बातचीत करने के लिए एक 24X7 कॉल सेंटर स्थापित किया गया है।

15वां वित्त आयोग

- 15वें वित्त आयोग के अन्तर्गत आगामी पांच वर्षों में वर्ष 2025-26 तक राज्य को केन्द्र सरकार से कुल 15,650/- करोड़ रूपयों की राशि प्राप्त होगी, जिसमें से राज्य सरकार द्वारा अब तक प्राप्त 6780 करोड़ की राशि पंचायतों के खाते में जमा करा दी गई है।

- 15वें वित्त आयोग के तहत इस साल 2,200 करोड़ रुपये के कुल 34,000 काम शुरू/पूरे किए जा चुके हैं।
- वित्त आयोग के अनुदानों के वितरण की योजना से लेकर सभी कार्य 'ई ग्राम स्वराज पोर्टल' के माध्यम से ऑनलाइन किए जाते हैं।
- भुगतान करने से पहले सभी व्यापारियों और आपूर्तिकर्ताओं को 'ई-ग्राम स्वराज पोर्टल' पर पंजीकृत किया जाता है। वर्तमान में, ई-ग्राम स्वराज पोर्टल पर 1,38,193 व्यावसायिक फर्म पंजीकृत हैं।
- राज्य की 14200 से अधिक ग्राम पंचायतें ग्राम स्वराज पोर्टल के माध्यम से सफलतापूर्वक ऑनलाइन भुगतान कर रही हैं। अब तक कुल रु. ग्राम स्वराज पोर्टल के माध्यम से डीएससी(डिजिटल सिग्नेचर सर्टिफिकेट) के माध्यम से 3000/- करोड़ रुपए का भुगतान किया गया है।

रिकॉर्ड डिजिटलीकरण

- जिला/तहसील पंचायत रिकॉर्ड के डिजिटलीकरण के तहत पिछले 7 महीनों में 33 जिलों में 4 लाख फाइलों (7 करोड़ पेज) का डिजिटलीकरण किया गया है।

सौर छत

- बिजली के बिल बचाने के लिए 5728 किलोवाट की कुल स्थापित क्षमता वाले 1484 ग्राम पंचायत भवनों, 38 तहसील पंचायत भवनों और 6 जिला पंचायत भवनों में सोलर रूफटॉप सिस्टम लागू किया गया है। भविष्य में 100% ग्राम पंचायत, तहसील पंचायत और जिला पंचायत को सोलर रूफटॉप सिस्टम से कवर किया जाएगा।

ग्राम विकास

राज्य के ग्रामीण क्षेत्रों में रहने वाले लोगों के जीवन स्तर में सुधार और आर्थिक उत्थान के लिए मेरी सरकार द्वारा अन्य संबद्ध विभागों के साथ आजीविका, कौशल विकास, सामाजिक सुरक्षा और अधोसंरचना कार्यक्रम चलाए जा रहे हैं।

स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण)

- स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) भाग-II के अंतर्गत भारत सरकार द्वारा 'ODF+' का दर्जा प्राप्त करने के लिए तरल अपशिष्ट प्रबंधन, ठोस अपशिष्ट प्रबंधन, मानव मल प्रबंधन और गोबरधन के तहत विभिन्न घटकों को क्रियान्वित किया जाता है। 19.12.2022 तक, गुजरात राज्य में 4614 गांवों को ODF+ घोषित किया गया है।
- राज्य में 'गोबरधन योजना' के तहत 33 जिलों में कुल 38 क्लस्टर आधारित बायोगैस संयंत्रों की योजना बनाई गई है। जिसके तहत प्रदेश में 7600 व्यक्तिगत बायोगैस संयंत्र लगाने का लक्ष्य रखा गया है। गोबरधन योजना के तहत, प्रति क्लस्टर आधार परियोजना में 200 व्यक्तिगत बायोगैस संयंत्र स्थापित किए जाते हैं।

- 2 अक्टूबर, 2022 को विज्ञान भवन, नई दिल्ली में 'स्वच्छ भारत दिवस' समारोह के हिस्से के रूप में देश के पश्चिम क्षेत्र में गुजरात राज्य स्वच्छ सर्वेक्षण ग्रामीण 2022 के लिए उपविजेता, ODF+ के विभिन्न घटकों के आईआईसी के तहत भित्तिचित्र प्रतियोगिता में प्रथम रैंक और बायोडिग्रेडेबल वेस्ट, गोबरधन प्लास्टिक वेस्ट मैनेजमेंट और ग्रेवॉटर मैनेजमेंट और फिकल साइट मैनेजमेंट जैसी श्रेणियों में कुल 6 पुरस्कार प्राप्त हुए हैं।

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार गारंटी योजना (मनरेगा)

- महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार गारंटी अधिनियम-2005 के तहत, राज्य के ग्रामीण क्षेत्रों में प्रत्येक परिवार के वयस्क सदस्य जो अकुशल शारीरिक श्रम में संलग्न होने के इच्छुक हैं, ऐसे परिवारों को जीवननिर्वाह के अवसर बढ़ाने के लिए एक वित्तीय वर्ष में कम से कम 100 दिनों के सवैतनिक रोजगार की गारंटी दी जाती है। राज्य में जिन क्षेत्रों को कमी/सूखा प्रभावित क्षेत्र घोषित किया गया है, वहां 50 दिनों का अतिरिक्त सवैतनिक रोजगार देने का प्रावधान किया गया है।
- इस योजना के तहत लाभार्थी को वर्ष 2022-23 के लिए 239/- रुपये प्रतिदिन का भुगतान किया जाता है।
- डीबीटी के द्वारा 100 प्रतिशत श्रमिकों के वेतन का भुगतान किया जाता है।
- समय पर वेतन के भुगतान में 99.00 % सफलता दर हासिल की गई है।
- दिनांक 19 दिसंबर 2022 तक कुल 8.89 लाख परिवारों को कुल 359.09 लाख मानव-दिवस रोजगार प्रदान किया गया है।
- इस योजना के तहत अब तक राज्य में 18.49 लाख ग्रामीण परिवारों को जॉबकार्ड दिए जा चुके हैं।
- वनरोपण कार्यों में मियावाकी पद्धति से लगभग 252.48 हेक्टेयर में पौधरोपण किया गया है।
- मनरेगा योजनान्तर्गत वित्तीय वर्ष 2022-23 में मजदूरी हेतु 777.16 करोड़ रुपये का भुगतान किया जा चुका है।

प्रधानमंत्री आवास योजना (ग्रामीण)

- प्रधानमंत्री आवास योजना (ग्रामीण) दिनांक 20-11-2016 से लागू की गई है। प्रधानमंत्री आवास योजना का मुख्य उद्देश्य ग्रामीण क्षेत्रों के परिवारों को उनके सपनों का घर उपलब्ध कराना और उनके जीवन स्तर को ऊपर उठाना है। राज्य सरकार 2024 तक राज्य के सभी बेघर और कच्चे घरों में रह रहे परिवारों को कवर करने के लिए प्रतिबद्ध है।

- **मुख्यमंत्री प्रेरक सहाय योजना** के तहत पहली किश्त के भुगतान के छह महीने के भीतर घर का निर्माण पूरा करने वाले लाभार्थियों को प्रति लाभार्थी 20,000/- रूपयों की प्रोत्साहन राशि प्रदान की जाती है। वर्ष 2020-21 के दौरान महिला हितग्राहियों को ध्यान में रखकर लक्षित आवास के साथ साथ स्नानागार के निर्माण हेतु प्रति लाभार्थी 5,000/- रूपयों की अतिरिक्त सहायता प्रदान करने का निर्णय लिया गया है। जिससे कुल 30,000 लाभार्थियों को 33.14 करोड़ रूपयों की सहायता दी गई है।
- प्रधानमंत्री आवास योजना (ग्रामीण) के तहत पिछले पांच वर्षों में ग्रामीण क्षेत्रों में बेघर लाभार्थियों के लिए घर बनाने के लिए 4,32,863 घरों को मंजूरी दी गई है और 3,98,866 घरों का निर्माण किया गया है।

प्रधानमंत्री कृषि सिंचाई योजना

- वर्ष 2022-23 में नवंबर-22 तक बैच-6 की 60 और प्रधानमंत्री कृषि सिंचाई योजना घटक 2.0 की 51 सिंचाई परियोजनाओं के डीपीआर को मंजूरी दी गई है और बैच 5 के लिए मिट्टी और नमी संरक्षण, जल संचयन और भूजल पुनर्भरण के कुल 4865 कार्य पूरे किए जा चुके हैं और कुल 38.27 करोड़ रुपये का खर्च हुआ है।

राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन योजना

- इस योजना का मुख्य उद्देश्य ग्रामीण क्षेत्रों में महिलाओं के जीवन स्तर में सुधार करना और ग्रामीण क्षेत्रों में महिलाओं को आर्थिक और सामाजिक रूप से आत्मनिर्भर बनाना है।
- राज्य की 26.68 लाख ग्रामीण गरीब महिलाओं को मिलाकर कुल 2.68 लाख स्वयं सहायता समूहों का गठन किया गया है।
- 10,684 ग्राम संगठन और 866 संकुल स्तरीय संघों का गठन किया गया है।
- 'वंदे गुजरात 20 वर्ष का साथ 20 वर्ष का विश्वास' के तहत गुजरात सरकार की 20 वर्षों की विकास यात्रा प्रदर्शनी और मई-2022 से जुलाई-2022 तक 7 दिनों के जिला स्तर और तहसील स्तर के मेलों का आयोजन किया गया था। जिसमें 1925 स्वयं सहायता समूहों ने भाग लिया और 10.25 लाख लोगों ने विजिट किया और 3.70 करोड़ रुपये के सामान की बिक्री हुई।
- स्वयं सहायता समूह की महिलाओं की आजीविका बढ़ाने के लिए 'महिला पाश्चिक' के तहत गुजरात के 33 जिलों में 01/08/2022 से 08/08/2022 तक राखी मेले का आयोजन किया गया। जिसमें 15.78 लाख रुपये की बिक्री हुई है। साथ ही 32 जिलों में नवरात्र मेले का आयोजन कर 28.04 लाख रुपये की बिक्री की गयी है।

मार्ग और मकान

गुजरात राज्य का सर्वांगीण विकास हुआ है। राज्य में कृषि, उद्योग, व्यापार आदि गतिविधियों में वृद्धि के साथ ही राज्य में वाहनों का आवागमन भी दिन-ब-दिन बढ़ता जा रहा है। इसे ध्यान में रखते हुए, पूरे राज्य के छोटे से छोटे गांव से बड़े शहरों तक सड़क नेटवर्क का व्यापक विस्तार किया गया है और राज्यभर में जहां भी आवश्यक हो, मौजूदा सड़कों को चौड़ा करने, नए फ्लाईओवर का निर्माण आदि जैसी बुनियादी सुविधाओं को बढ़ाया गया है।

- राज्य की 751.00 किलोमीटर लंबी सड़कें 1178.20 करोड़ रुपये की लागत से चारलेन/10 मीटर/7 मीटर चौड़ा करने का काम पूरा किया गया है, जबकि 4643.70 करोड़ रुपये की लागत से 1989.15 किलोमीटर लंबी सड़कों चारलेन / 10 मीटर / 7 मीटर चौड़ा करने का काम चल रहा है।
- वलसाड के गोवड़ा कलाई को कच्छ के नारायण सरोवर से जोड़ने वाले 1600 किमी लंबाई के तट के साथ **15 जिलों से गुजरने वाले नए तटीय राजमार्ग** को 2440.00 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत पर तीन चरणों में 10.00 मीटर तक चौड़ा करने की योजना है। जिस में 693.49 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से 13 जिलों से होकर 10.00 मीटर तक 272.80 किमी लंबाई की 25 सड़कों का चौड़ीकरण प्रगति पर है।
- 769 करोड़ रुपये की लागत से 179 किलोमीटर के **छह नए कॉरिडोर** का रख-रखाव सहित चौड़ा और मजबूत किया गया है, जिसमें 326 करोड़ रुपये की लागत से 118 किलोमीटर पूर्ण किया और शेष 61 किलोमीटर का काम 443 करोड़ रुपये की लागत से जल्द ही पूरा करने की योजना है।
- 401.00 करोड़ रुपये की लागत से **सीमा सुरक्षा** के लिए अत्यंत उपयोगी 79.59 किलोमीटर **गढुली-सांतलपुर** सड़क का कार्य प्रगति पर है।
- गांधीनगर और अहमदाबाद शहर में 251.15 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से 892 नए 'बी' और 'सी' श्रेणी के आवासीय घरों का निर्माण पूरा कर लिया गया है।
- गांधीनगर में 225.00 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से भूमिगत नाली के नवीनीकरण का कार्य प्रगति पर है।
- अडालज के पास अडालज क्लोवरलीफ के बीच की जगह में 17.97 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से लैंड स्केपिंग और उद्यान विकास कार्य किया गया है।
- अतिथि गृह सोमनाथ, नवसारी और सूरत में 83.66 करोड़ रुपये की लागत से पूरा किया गया है। जबकि **29.58 करोड़ रुपये** की लागत से भावनगर, पोरबंदर, देवभूमि द्वारका, जामनगर में **नए अतिथिगृहों** और भरूच, गोधरा में अतिथिगृहों के विस्तार का कार्य प्रगति पर है।

प्रधानमंत्री ग्राम सड़क योजना

- इस योजना के तहत राज्य में अब तक पहले दो चरणों में 3529 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से 12728 किलोमीटर ग्रामीण क्षेत्रों के 4571 कि.मी. लंबाई की सड़कों का निर्माण/सुधार/सुदृढीकरण कार्य पूरा हो चुका है और इन कार्यों को समय पर और तेजी से पूरा करने के लिए केंद्र सरकार द्वारा गुजरात राज्य को पुरस्कृत किया गया है।
- प्रधानमंत्री ग्राम सड़क योजना चरण-III के अंतर्गत 3015 कि.मी. लंबी ग्रामीण सड़कें 1749.62 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से 5.50 मीटर चौड़ीकरण के 304 कार्यों को स्वीकृति दी गई है। जिसमें से 1891 किमी. लंबाई के 170 कार्य पूरे किए जा चुके हैं, जबकि 1042 किमी. लंबाई में 140 कार्य प्रगति पर हैं।

मुख्यमंत्री ग्राम सड़क योजना : राज्य में मुख्यमंत्री ग्राम सड़क योजना के अन्तर्गत वर्ष 2022-23 में 4673 करोड़ रुपये की लागत से 7755 कि.मी. लंबाई में 3648 सड़क/पुल कार्य स्वीकृत किए गए हैं। यह कार्य प्रगति पर हैं।

यातायात

- राज्य सरकार के पास इसके प्रबंधन के तहत विभिन्न वर्गों की कुल 7966 बसें हैं। इसमें 274 स्लीपर कोच, 1193 सेमी लग्जरी, 5296 सुपर डीलक्स, 1203 मिनी बसें हैं। GSRTC यात्रियों के लिए समय पर और आरामदायक यात्रा के साथ-साथ सुरक्षा के लक्ष्य के साथ काम करता है और राष्ट्रीय स्तर के परिणाम प्राप्त करने का लक्ष्य भी रखता है।
- गुजरात राज्य में प्रदूषण को कम करने के लिए हरित ऊर्जा को बढ़ावा देने के हिस्से के रूप में 'शून्य वायु प्रदूषण' वाली 50 इलेक्ट्रिक बसों को संचालित किया गया है।
- वर्ष 2021-22 के बजट प्रावधान के तहत 310 करोड़ रुपये की लागत से स्वीकृत कुल 1000 नए वाहनों में से 500 नए वाहनों को परिचालन में लाया जा चुका है। साथ ही वर्ष 2022-23 में 367 करोड़ रुपये की लागत से 1200 नई बसें क्रय करने की प्रक्रिया प्रगति पर है।
- राज्य सरकार द्वारा वड़ोदरा से श्रीनाथद्वारा एसी स्लीपर कोच के साथ-साथ डीलक्स एक्सप्रेस नई इंटर स्टेट बस सेवा शुरू की गई है।
- राज्य सरकार द्वारा पिछले साल गोंडल, सारा, टंकारा, सायळा, वसई, सेलम्बा, केवडिया कॉलोनी, वीरपुर, कोटडा संगानी, कल्याणपुर और भानवड़ और हाल ही में भुज स्टाफ कॉलोनी में अनुमानित लागत 28.63 करोड़ रुपये से निर्मित कुल 12 यूनिट बस स्टेशनों का लोकार्पण किया गया है।

- राज्य सरकार द्वारा 19.24 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से तैयार भावनगर, चोटिला, वलसाड, सरधार, कुल - 4 (चार) बस स्टेशन, 2.37 करोड़ रुपये रुपये की लागत से राजकोट नई डिपो कार्यशाला और अहमदाबाद और राजकोट स्थानों पर 15.43 करोड़ की लागत से नई स्टाफ कॉलोनी का लोकार्पण किया गया है।
- सार्वजनिक निजी भागीदारी के आधार पर 32.21 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से तैयार अमरेली और भरूच में कुल 2 (दो) बस स्टेशनों का यात्रियों की सुविधा के लिए जल्द ही लोकार्पण किया जाएगा।

नागरिकों के लिए यात्रा में आसानी

- नागरिकों को घर बैठे टिकट प्राप्त करने में सक्षम बनाने के लिए ई-टिकट शुरू किया गया है।
- बस स्टेशनों पर डिजिटल लेनदेन में तेजी लाने के लिए भारत क्यूआर लागू किया। यात्रियों को नई स्मार्ट टिकट बुकिंग मशीन का उपयोग करके ऑन-रूट कैशलेस टिकट बुकिंग की सुविधा मिलेगी।
- एंड्रॉइड और आईओएस मोबाइल एप्लिकेशन नवीन सुविधाओं के साथ विकसित और कार्यान्वित किए गए हैं ताकि यात्री अपने घरों में आराम से बस टिकट ऑनलाइन बुक कर सकें।
- डिजिटल सेवासेतु के तहत GSRTC के बस टिकट और यात्री पास ग्रामीण स्तर पर ही जनता को उपलब्ध कराये गये हैं।
- यात्री वेबसाइट और मोबाइल एप्लिकेशन के माध्यम से GSRTC की सभी एक्सप्रेस सेवाओं को बुक कर सकते हैं। साथ ही जीपीएस सिस्टम के जरिए बस की मौजूदा लोकेशन का पता लगा सकते हैं।

वाहन और सारथी फेसलेस सेवाओं का शुभारंभ

- वाहनलेन-देन खाते की कुल 20 सेवाओं को ई-केवाईसी की मदद से और 8 सेवाओं को मोबाइल ओटीपी की मदद से कुल 28 सेवाओं को फेसलेस के रूप में शुरू किया गया है।
- फेसलैश सेवा के लागू होने के बाद, गुजरात राज्य में ड्राइविंग लाइसेंस से संबंधित फेसलैश सेवा के तहत कुल 13,76,916 लोग लाभान्वित हुए हैं और वाहन संबंधी फेसलैश सेवा के तहत कुल 6,54,335 लोग लाभान्वित हुए हैं।
- आरटीओ कार्यालय जाने की आवश्यकता नहीं होने से मानव-घंटे और संसाधनों की बचत संभव हुई है।
- मोटर वाहन विभाग द्वारा इस वर्ष कुल 35 अत्याधुनिक इंटरसेप्टर वाहन खरीदे गए हैं। जो स्मार्ट इंफोर्समेंट की सोच के जरिए स्पीड गन, कैमरा और पब्लिक एड्रेस सिस्टम से लैस है। प्रदेश में कुल 58 चेक प्वाइंट पर इस इंटरसेप्टर से सघन अभियान चलाया जाएगा।

ड्राइविंग टेस्ट ट्रेक की प्रतीक्षा अवधि को कम करने के लिए किए गए उपाय

- प्रमुख शहरों में ड्राइविंग लाइसेंस के भौतिक परीक्षण में लंबी प्रतीक्षा अवधि से बचने के लिए अहमदाबाद, वडोदरा, राजकोट, सूरत और वखाल में आरटीओ कार्यालयों में सुबह 6-00 बजे से रात 10-30 बजे तक दो शिफ्ट में परीक्षा आयोजित की जाती है। इसलिए आवेदकों को प्रतीक्षा अवधि कम करके नई नियुक्तियां तेजी से मिलती हैं।

मेरीटाइम बॉर्ड

- हाल के दिनों में भारत में भूकंप, सुनामी, चक्रवात, बादल फटने आदि जैसी आपदाओं में वृद्धि हुई है। इसलिए, गुजरात के बंदरगाहों पर आपदा प्रबंधन प्रणाली और उपकरणों को मजबूत करने के लिए एनडीएमए के दिशानिर्देशों के अनुसार गुजरात समुद्री बोर्ड के प्रत्येक बंदरगाह पर एक आपदा प्रबंधन योजना तैयार की गई है जो आपातकालीन स्थितियों के दौरान जोखिम और नुकसान को कम करने में मदद करती है।
- 2021-22 में, राष्ट्रीय स्तर पर बंदरगाहों के माध्यम से कार्गो की आवाजाही लगभग 1319 एमएमटी थी, जबकि जीएमबी बंदरगाहों के माध्यम से माल की आवाजाही 405.03 एमएमटी थी, जो कुल राष्ट्रीय यातायात का 31 प्रतिशत और गैर-प्रमुख बंदरगाहों पर लगभग 68 प्रतिशत यातायात का प्रतिनिधित्व करती है। वर्ष 2022-23 में नवंबर 2022 तक 274.06 एमएमटी परिवहन दर्ज किया गया है।

मेरीटाइम विश्वविद्यालय

- समुद्री उद्योग के कौशल विकास की आवश्यकता को ध्यान में रखते हुए, गुजरात मैरीटाइम यूनिवर्सिटी ने नीदरलैंड में स्थित विश्व प्रसिद्ध इरास्मस यूनिवर्सिटी, एसटीसी इंटरनेशनल और कोपेनहेगन बिजनेस स्कूल - कार्यकारी, डेनमार्क के साथ समझौता ज्ञापन पर करार किया है। वर्ष 2022-2023 में एसएमएलपीए के तहत एल.एल.एम. साथ ही पोस्ट ग्रेजुएट डिप्लोमा कोर्स में कुल 24 छात्रों को प्रवेश मिला है।

गुजरात मेरीटाइम क्लस्टर

- देश के मेरीटाइम क्षेत्र की वाणिज्यिक सेवाओं को एक छत के नीचे समेकित करने और इसके विकास को संरचनात्मक रूप से आगे बढ़ाने के लिए, गुजरात मैरीटाइम बोर्ड ने गिफ्टसिटी में गुजरात मैरीटाइम क्लस्टर के विकास के लिए एक रूपरेखा तैयार की है, ताकि एक विशेष बुनियादी ढांचा सुविधा प्रदान की जा सके। गुजरात में समुद्री उद्योग के विकास में निर्मित किया जा सकता है। वाणिज्यिक सेवाएं भी प्रदान की जा सकती हैं।

- 20 एमएमपीटीए तक कार्गो हैंडलिंग क्षमता बढ़ाने के लिए, 192.33 करोड़ रुपये की लागत से नवलखी में फेज-1 में 485 मीटर जेटी के निर्माण के लिए पर्यावरण मंजूरी प्राप्त की गई है। इस कार्य में लगभग 36 प्रतिशत भौतिक प्रगति हुई है।
- **माढ़वाड़, सुत्रपाड़ा एवं वेरावल में मत्स्य पालन बन्दरगाह** के निक्षेपित कार्य हेतु कुल **667.05 करोड़** स्वीकृत किये गये हैं। जिसे अगले तीन साल में पूरा किया जाएगा।
- जाफराबाद में एक फ्लोटिंग स्टोरेज रीगैसीफिकेशन यूनिट (FSRU) के साथ एक LNG टर्मिनल का निर्माण और छारा में प्रति वर्ष 5 मिलियन मीट्रिक टन LNG कार्गो को संभालने की क्षमता प्रगति पर है और 2023 के अंत तक चालू हो जाएगी।

राजस्व प्रबंधन शासकीय विभाग/कार्यालय को भूमि आवंटन की प्रक्रिया ऑनलाइन करने के विषय में :

गुजरात सरकार के प्रशासनिक विभागों एवं उनके लेखा/कार्यालयों को शासकीय भूमि का शीघ्र आवंटन हेतु एवं सम्पूर्ण राज्य में भूमि आवंटन के नियमों में एकरूपता बनाये रखने हेतु प्रशासनिक आदेश-3 के अन्तर्गत दी गयी भूमि आवंटन की प्रक्रिया गुजरात भूमि राजस्व नियम iORA पोर्टल पर ऑनलाइन किए जाने के लिए दिनांक 23/02/2022 को परिपत्र प्रकाशित किया गया है।

विभाग ने iORA पोर्टल पर राज्य सरकार के स्वामित्व वाले बोर्डों/निगमों/कंपनियों को सरकारी भूमि के आवंटन की प्रक्रिया को ऑनलाइन करने के लिए एक परिपत्र प्रकाशित किया है।

कच्छ जिले में भूकंप पुनर्वास के लिए स्वैच्छिक संगठनों द्वारा निपटाए गए गांवों के विलेख और चार्टर/स्वामित्व अधिकारों के विषय में –

वर्ष 2001 के विनाशकारी भूकंप के कारण हजारों लोग बेघर हो गए थे। उनके लिए राज्य सरकार की पहल पर भूकंप प्रभावित लोगों के पुनर्वास के लिए सरकारी/गैर-सरकारी संस्थाओं ने सरकार के सहयोग से काम किया। जिसमें सरकारी और निजी भूमि पर आवासीय मकान बने, लेकिन कच्छ जिले के 80 से अधिक गांवों में ऐसे हजारों गृहस्थों को प्रमाण पत्र या मालिकाना हक नहीं मिला। उक्त दीर्घकालीन समस्या के समाधान के रूप में कच्छ जिले में भूकंप पुनर्वास के अन्तर्गत प्रभावित/अधिभोगियों को स्वयंसेवी संस्थाओं द्वारा शासकीय एवं निजी भूमि पर आवासीय आवास उपलब्ध कराया गया है तथा ऐसे ग्रामों में ग्राम तलों के सीमांकन की प्रक्रिया की जानकारी एवं आवास की अधिभोग लागत वसूल किए बिना प्रभावितों/अधिभोगियों को चार्टर/स्वामित्व अधिकार देने की कार्यवाही के लिए दिनांक 25/05/2022 को संकल्प पत्र प्रकाशित किया गया।

- जब राज्य के किसानों ने अपनी भूमि के गैर-कृषि परिवर्तन के लिए आवेदन किया, तो भूमि राजस्व अधिनियम के तहत गैर-कृषि अनुमति आदेश "पिछले तीन वर्षों के भीतर निर्माण पूरा करने" की शर्त रखता था। संयोग से गैर कृषि निर्माण समय सीमा (तीन वर्ष) में पूरा नहीं होने पर शर्त उल्लंघन की कार्रवाई की जाती थी। इस समयसीमा को दूर कर दिया गया है।

गुजरात खेल प्राधिकरण के माध्यम से खेल मैदान सहित खेल परिसर हेतु भूमि आवंटन के संबंध में -

- राजस्व विभाग के संकल्प दिनांक 11/06/2020से राज्य में जिला और तहसील खेल परिसरों के निर्माण के लिए खेल, युवा और सांस्कृतिक गतिविधियों विभाग को भूमि हस्तांतरित करता है।
- राजस्व विभाग के संकल्प दिनांक 18/10/2022 में खेल परिसर को खेल परिसर में सम्मिलित करने एवं प्रशासनिक आदेश-3 के अन्तर्गत ग्राम स्तर पर खेल परिसर सहित खेल परिसर हेतु भूमि हस्तान्तरण एवं जिला स्तर पर 15 से 20 एकड़ भूमि, तहसील स्तर पर 6 से 7एकड़ और ग्राम स्तर पर 3 से 4 एकड़ भूमि हस्तांतरण के लिए मानदंड निर्धारित किए गए हैं।

भूमि अधिग्रहण

- भूमि अधिग्रहण अधिनियम-2013 के तहत अहमदाबाद-मुंबई हाईस्पीड रेल परियोजना, जीआईडीसी का बल्क ड्रग पार्क, वडनगर विकास परियोजना, ब्लू फ्लैग बीच, भाडभूत योजना, राजकोट-ग्रीन फील्ड एयरपोर्ट, मियागाम-करजण-डभोई-समालया रेलवे लाइन गेज परिवर्तन जैसी महत्वपूर्ण परियोजनाओं के लिए भूमि अधिग्रहण कार्य चल रहा है।
- किसान खाताधारकों को शीघ्र मुआवजा देने और राज्य या केंद्र सरकार की परियोजनाओं को समय पर पूरा करने की दृष्टि से गतिशक्ति गुजरात के तहत ऑनलाइन भूमि अधिग्रहण संचालन को सक्षम करने के लिए बायसेग, गांधीनगर और जीआईडीबी के परामर्श से विकसित भूमि अधिग्रहण पोर्टल विकसित किया गया है और परिपत्र दिनांक 17/02/2022 से भू-अर्जन प्रचालन को दिनांक 22/02/2022 से अनिवार्य रूप से इसे ऑनलाइन कर दिया गया है।

सरकार के ई-गवर्नेंस प्रयासों के तहत, e-seal द्वारा प्रमाणित संपत्ति कार्ड की कम्प्यूटरीकृत प्रतियां सिटी सर्वेक्षण कार्यालयों से ऑनलाइन पोर्टल (iORA, e-milkat, anyROR) के माध्यम से उपलब्ध हैं, ताकि आवेदक को यहां न जाना पड़े और अपनी संपत्ति के संपत्ति कार्ड की प्रति कहीं से भी प्राप्त कर सकता है।

- वर्तमान वर्ष में आवेदकों द्वारा 3,31,471 e-seal प्रमाणित संपत्ति कार्ड की ऑनलाइन प्रतियां डाउनलोड की गई हैं और चालू वर्ष में 5,31,050 संपत्ति कार्ड की सत्यापित प्रतियां ऑफलाइन सिविक केंद्र से प्राप्त की गई हैं।

- देशभर में डिजिटल इंडिया लैंड रिकॉर्ड आधुनिकीकरण कार्यक्रम (डीआईएलआरएमपी) के तहत राज्य के कुल 18,046 गांवों में से 18035 गांवों में पुनः सर्वेक्षण माप पूरा किया जा चुका है।
- पुनर्सर्वेक्षण के बाद तैयार डिजिटल रिकॉर्ड के उन्नत प्रबंधन के लिए जीआईएस आधारित 'भू-नक्शा' एप्लीकेशन तैयार करने का कार्य प्रगति पर है। इसमें पुनर्सर्वेक्षण के बाद राज्य में रिकॉर्ड घोषणा से बाहर के 11,928 गांवों के मानचित्र अपलोड किए गए हैं।
- 'ईज ऑफ डूइंग बिजनेस' के लिए राज्य के सभी सर्वेक्षण नंबरों का विवरण प्रदान करने वाला एक आवेदन वेबसाइट पर जनता के लिए उपलब्ध कराया गया है।

भूमि सुधार

राजस्व प्रक्रिया को सरल बनाने के लिए, वास्तविक भूमि बिक्री के मामले में, नई और अपरिहार्य शर्तों और अधिनियम के प्रतिबंधित अधिकार के तहत भूमि, प्रीमियम के प्रयोजन के लिए प्रक्रिया को ऑनलाइन कर दिया गया है और स्व-घोषणा की व्यवस्था की गई है। कब्जाधारी से शपथपत्र पर जोर देने के बजाय स्व-घोषणा (Self-Declaration) पद्धति को दाखिल किया गया है।

स्मृतिवन

स्मृतिवन भूकंप स्मारक और संग्रहालय, भुज का निर्माण 2001 कच्छ भूकंप के पीड़ितों को श्रद्धांजलि देने और कच्छ के पुनर्निर्माण में दिखाए गए लचीलेपन और नेतृत्व को प्रदर्शित करने के लिए किया गया है। परियोजना का पहला चरण जो 170 एकड़ में फैला हुआ है और 375 करोड़ रुपये की लागत से विकसित किया गया है। जिसका लोकार्पण 28 अगस्त, 2022 को माननीय प्रधानमंत्रीश्री द्वारा किया गया था। पहले चरण में, 11,000 वर्ग मीटर से अधिक के निर्मित क्षेत्र के साथ एक विश्व स्तरीय संग्रहालय, संवादात्मक और आकर्षक गैलरी, 2001 के भूकंप की कहानी, लचीलापन और गुजरात को विकसित राज्य के रास्ते पर वापस लाने के सरकार के प्रयास, दुनिया का सबसे बड़ा भूकंप सिम्युलेटर, एक 234 सीटों वाला सभागार, एक कैफे, पुस्तकालय, स्मारिका दुकान आदि घटक शामिल हैं। संग्रहालय के अलावा, 2.23 लाख मियावाकी वृक्षारोपण, 75,000 पारंपरिक वृक्षारोपण, 1 मेगावाट सौर ऊर्जा संयंत्र, 3,000 आगंतुकों के लिए पार्किंग सहित सुविधाओं का निर्माण किया गया है।

राष्ट्रीय चक्रवात जोखिम शमन परियोजना (NCRMP)

गुजरात राज्य के पास 1600 किलोमीटर लंबा समुद्री तट है जो तूफान के प्रति संवेदनशील है। विश्व बैंक और एनडीएमए के सहयोग से जीएसडीएमए द्वारा एनसीआरएमपी को लागू किया गया है। इस कार्यक्रम के तहत 76 बहुउद्देशीय चक्रवात आश्रय, 157 कि.मी. लंबी 43 एप्रोच रोड का निर्माण होना है। जिनमें से 70 बहुउद्देशीय साइक्लोन शेल्टर (एमपीसीएस) और सभी संपर्क सड़कों का काम पूरा कर लिया गया है। शेष 06 एमपीसीएस पूर्णता चरण में हैं। इसके अलावा जीएसडीएमए ने सभी एमपीसीएस को 16

तरह के संसाधन आवंटित किए हैं जो राहत और बचाव कार्य में काम आ सकते हैं। NCRMP-III को हाल ही में NDMA द्वारा लागू किया गया है। इनमें अर्ली वार्निंग ब्रॉडकास्टिंग सिस्टम (EWDS), समुद्री तट के साथ मौजूदा सरकारी भवनों को मजबूत करना, तड़ित रोधक, शेल्टर बेल्ट मैंग्रोव वृक्षारोपण शामिल होंगे।

कानून और व्यवस्था

देश के समग्र विकास के लिए एक मजबूत कानून और व्यवस्था की स्थिति आवश्यक है और इसके लिए पुलिस विभाग का आधुनिकीकरण एक महत्वपूर्ण भूमिका निभाता है। गुजरात की आश्वस्त और विश्वास परियोजना ने राज्य के नागरिकों की सुरक्षा बढ़ा दी है। विश्वास परियोजना के तहत राज्यभर में सीसीटीवी कैमरों की संख्या भी बढ़ रही है। गुजरात सरकार हमेशा यह सुनिश्चित करने के लिए प्रतिबद्ध है कि प्रत्येक नागरिक समाज में शांति और सुरक्षा महसूस कर सके।

राज्य के पुलिस अधिकारियों का सम्मान

15 अगस्त-2022 एवं 26 जनवरी, 2023 के अवसर पर प्रदेश के पुलिसबल के कुल 04 अधिकारियों को माननीय राष्ट्रपति द्वारा 'पुलिस पदक' से सम्मानित किया गया है।

नशा विरोधी नीति को सख्ती से लागू करना

राज्य में नशा विरोधी नीति के कारण कानून व्यवस्था की स्थिति में सुधार हुआ है और समाज के कमजोर वर्गों के जीवन स्तर में काफी सुधार हुआ है। नशाबंदी से प्रदेश में शांति कायम है। वर्ष 2022-23 के जनवरी- 2023 तक नशा निषेध एवं आबकारी से सरकार को 145.47 करोड़ रुपयों का राजस्व प्राप्त हुआ है।

नशीली दवाइयों (ड्रग्स) के खिलाफ सघन अभियान

ड्रग्स के सेवन से राज्य के युवाओं को बर्बाद होने से रोकने के लिए राज्य सरकार की जीरो टॉलरेंस नीति के तहत एटीएस, सीआईडी क्राइम और केंद्र सरकार की विभिन्न एजेंसियों के परामर्श, प्रभावी समन्वय और संचालन के माध्यम से 01/01/2021 से 09/12/2022 के दौरान 49,596 किलोग्राम तक हशीश, ब्राउन शुगर, हेरोइन आदि मादक पदार्थ जब्त किया गया है। जिसकी कीमत 7,135 करोड़ रुपये है।

महिलाओं की अभेद्य सुरक्षा

राज्य में कुल 39 महिला थाने कार्यरत हैं। "अभयम" महिला हेल्पलाइन '181' - 24X7 महिलाओं की सुरक्षा के लिए काम कर रही है। जिसके तहत जनवरी-2023 तक कुल 88.88 लाख फोन कॉल प्राप्त हो चुके हैं। 11.62 लाख महिलाओं को कॉल के माध्यम से विभिन्न सेवाएं प्रदान की गई हैं और अभयम महिला सहायता एप्लिकेशन के लॉन्च होने के बाद से 1.64 लाख एप्लिकेशन डाउनलोड किए गए हैं।

राज्य में महिलाओं की सुरक्षा को प्राथमिकता देने तथा रंगदारी, बलात्कार, यौन उत्पीड़न आदि अपराधों पर नियंत्रण के लिए 585 'शी टीम' का गठन किया गया है।

महिला हेल्पडेस्क की शुरुआत 2020 से की गई है ताकि प्रदेश की महिलाएं निडर होकर थाने में शिकायत दर्ज करा सकें। वर्तमान में 634 महिला हेल्प डेस्क कार्यरत हैं।

ई-एफआईआर परियोजना

राज्य सरकार की महत्वाकांक्षी ई-एफआईआर परियोजना का शुभारंभ दिनांक 23/07/2022 को माननीय केन्द्रीय गृहमंत्री द्वारा किया गया। वाहन और मोबाइल चोरी की ऑनलाइन शिकायत दर्ज करने के लिए राज्य में पहली बार ई-एफआईआर परियोजना शुरू की गई है। इससे राज्य के नागरिकों को ऐसी शिकायत दर्ज कराने के लिए थाने जाने की जरूरत नहीं पड़ेगी।

गुजरात सार्वजनिक सुरक्षा (उपाय) प्रवर्तन अधिनियम, 2022

राज्य के नागरिकों की सुरक्षा, संरक्षा, यातायात प्रबंधन और अपराध की वैज्ञानिक जांच के लिए 10 हजार से अधिक सीसीटीवी कैमरे लगाए गए हैं। इस सीसीटीवी कैमरा प्रणाली को विनियमित करने के लिए **गुजरात सार्वजनिक सुरक्षा (उपाय) प्रवर्तन अधिनियम, 2022** दिनांक 01/08/2022 को 08 महानगर पालिका क्षेत्रों में लागू किया गया है।

ड्रोन नीति

माननीय मुख्यमंत्री जी ने दिनांक 10/08/2022 को ड्रोन के उपयोग पर ड्रोन नीति का शुभारंभ किया है। कानून व्यवस्था बनाए रखने, कीटनाशकों का छिड़काव करने, जंगली जानवरों की निगरानी करने और पेड़ों की अवैध कटाई को रोकने, बिजली चोरी को रोकने के लिए अवैध रेत खनन को रोकने, सरकारी अनाज गोदामों से अनाज की चोरी को रोकने और अवैध देसी ब्रुअरीज को खत्म करने के लिए ड्रोन का इस्तेमाल किया जा रहा है।

विश्वास परियोजना

गृह विभाग, गुजरात सरकार द्वारा विश्वास परियोजना के तहत 7000+ सीसीटीवी कैमरा आधारित सुरक्षा और समन्वित यातायात नियंत्रण प्रणाली (इंटीग्रेटेड ट्रैफिक मैनेजमेंट सिस्टम) सभी 33 जिला मुख्यालयों पर, 6-पवित्र तीर्थ (सोमनाथ, द्वारका, अंबाजी, पलिताना, डाकोर, पावागढ़) और Statue of Unity, केवडिया स्थापित किया गया है तथा आधुनिक तकनीक से लैस 33 जिलों में 'नेत्रम' (जिला स्तरीय कमान एवं नियंत्रण केंद्र) और 'त्रिनेत्र' (राज्य स्तरीय कमान एवं नियंत्रण केंद्र) की स्थापना पुलिस भवन परिसर, गांधीनगर में की गई है। डीटी। इस परियोजना को 01/05/2022 से गृह विभाग, गुजरात सरकार द्वारा 'गो लाइव' घोषित किया गया है।

देश में सरकार और अर्ध-सरकारी संस्थानों के प्रदर्शन का मूल्यांकन कर रही स्कोच डवलपमेंट फाउंडेशन, नई दिल्ली द्वारा दिनांक: 17/08/2022 को आयोजित वर्चुअल अवार्ड समारोह में त्रिनेत्र: इंटीग्रेटेड कमांड एंड कंट्रोल सेंटर (i3C) को पुलिस और सुरक्षा श्रेणी के तहत प्रथम (स्वर्ण) से सम्मानित किया गया।

गुजरात राज्य पुलिस आवास निगम लिमिटेड

पुलिस विभाग के लिए विभिन्न प्रकार के निर्माण कार्यों के लिए वर्ष 1988 में गुजरात राज्य पुलिस आवास निगम का गठन किया गया था। 2619.04 करोड़ रुपये की लागत से कुल 39323 आवासीय भवनों का निर्माण और 1821.68 करोड़ रुपये की लागत से कुल 3149 गैर आवासीय कार्यों का निर्माण पूरा किया गया है।

वित्तीय प्रबंधन राज्य कोषागार संचालन का कम्प्यूटरीकरण

- उत्कृष्ट वित्तीय प्रबंधन और अनुशासन के परिणामस्वरूप, गुजरात ने वित्त अधिनियम में निर्धारित सीमा और वित्त आयोग द्वारा निर्धारित मानदंडों के अनुसार निर्धारित वित्तीय लक्ष्यों की उपलब्धि हासिल की है। जिसके कारण पिछले 18 वर्षों से ओवरड्राफ्ट नहीं लिया गया है और पिछले 17 वर्षों से समय पर उपकरण अग्रिम नहीं लिया गया है। राज्य सरकार द्वारा कई विकास कदम उठाए गए हैं। तथापि, राज्य का कुल ऋण राज्य के सकल घरेलू उत्पाद की निर्धारित सीमा के भीतर रहता है।
- एकीकृत वित्तीय प्रणाली के तहत राज्य के करदाताओं को इंटरनेट बैंकिंग सुविधा के माध्यम से अपने करों का ऑनलाइन भुगतान करने की सुविधा प्रदान की गई है। वर्तमान में जीएसटी, प्रोफेशनल टैक्स, रॉयल्टी, रोड टैक्स, लेबर फीस, सिक्स्योरिटी डिपॉजिट और स्टाम्प ड्यूटी आदि की ऑनलाइन वसूली की जाती है।
- राज्य के जिला/ तहसील मुख्यालयों में स्थित राष्ट्रीयकृत बैंकों और निजी बैंकों की निर्दिष्ट शाखाओं के माध्यम से सरकारी जमा और ई-रसीदों के माध्यम से जीएसटी, पेशेवर कर, रॉयल्टी, सड़क कर, श्रम शुल्क और सुरक्षा जमा, स्टाम्प शुल्क आदि आय का स्वीकार किया जाता है।

पेंशनरों के लिए सुगमता

- राज्य के अनुमानित 4,96,908 पेंशनरों का पेंशन भुगतान कोषागार कार्यालयों के माध्यम से ई-पेमेंट के माध्यम से किया जाता है तथा पेंशनरों के अस्तित्व का सत्यापन घर बैठे ही जीवन प्रमाण पोर्टल के माध्यम से किया जा सकता है।

निम्नलिखित सेवाएं प्रदान करने में गुजरात देशभर में पहले स्थान पर है।

- जीएसटी पंजीकरण - आधार प्रमाणित होने पर आवेदन 7 दिनों के भीतर पूरा हो जाता है।
- ऑनलाइन पंजीकरण - फेसलेस सेवाएं
- साझेदारी फर्म (आरओएफ) का ऑनलाइन पंजीकरण एक दिन में
- व्यवसाय कर पंजीकरण एक दिन में
- ई-निवारण में व्यापारियों की ऑनलाइन शिकायत स्वीकृति/निवारण
- फेसलेस और पारदर्शी सेवा प्रदान करने की प्रतिबद्धता।

जीएसटी के तहत पंजीकरण।

- वर्ष 2021-22 में 1,41,314 नए करदाता पंजीकृत हुए और वर्ष 2022-23 में अप्रैल-2022 से जनवरी-2023 तक 1,07,988 नए करदाता पंजीकृत हुए।

कर माफी योजना-2022

केंद्रीय कानूनों के तहत बिक्री कर, वैट और लेवी वर्तमान में राज्य में लगभग एक लाख मामलों में लंबित हैं। जिनमें से लगभग 62 प्रतिशत प्रकरणों में कुल बकाया वसूली के 0.30 प्रतिशत की वसूली शामिल है। वसूली की कार्यवाही से उत्पन्न कठिनाई को दूर कर छोटे व्यापारियों को राहत दी जा सकती है। उसके लिए, राज्य सरकार ने कर छूट योजना 2022 की घोषणा की है।

व्यापार कर अधिनियम के तहत दी गई राहत:

वित्त वर्ष 2022-23 से 12,000/-रुपये तक मासिक आय वाले वेतनभोगी कर्मचारियों को बिजनेस टैक्स एक्ट के तहत बिजनेस टैक्स देने से छूट दी गई है।

व्यापार कर समाधान योजना, 2022

उन करदाताओं के लिए एक राहत योजना लागू की गई है जिन्होंने पंजीकरण संख्या या नामांकन प्रमाण पत्र प्राप्त नहीं किया है और जिन्होंने इसे प्राप्त किया है लेकिन देय कर का भुगतान या वसूली नहीं की है और ऐसी कमी को सुधारना चाहते हैं।

जीएसटी कार्यान्वयन:

- छोटे व्यवसायियों के लिए विशेष सुविधा- 1.5 करोड़ तक के टर्नओवर वाले छोटे व्यवसायियों, छोटे निर्माताओं, व्यापारियों एवं रेस्तराओं को एकमुश्त कर भुगतान एवं तिमाही आधार पर फार्म जमा करने की सुविधा विशेष सुविधा के रूप में उपलब्ध करायी गयी है।
- 01/10/2022 से, व्यापारियों को ई-वे बिल बनाने और GSTR-1 और GSTR-3B भरने की सुविधा के लिए 10 करोड़ रुपये से अधिक के कारोबार वाले व्यापारियों के लिए ई-चालान सुविधा शुरू की गई है।

कर दर में कमी-राहत:

- ड्यूटी पेड एविंशन टर्बाइन फ्यूल (ATF) की बिक्री पर 01/01/2022 से टैक्स की दर 25% के बजाय 5% कर दी गई है।
- राज्य में घरेलू उपभोक्ताओं को पाइपड नेचुरल गैस (पीएनजी) की बिक्री पर 18/10/2022 से 10% छूट दी गई है। जिससे ऐसी बिक्री पर कर की प्रभावी दर 5% होगी।
- राज्य में खुदरा उपभोक्ताओं को वाहनों में ईंधन के रूप में दी जाने वाली कंप्रेसड नेचुरल गैस (सीएनजी) की बिक्री पर दिनांक 18/10/2022 से 10% की छूट दी गई है ताकि ऐसी बिक्री पर कर की प्रभावी दर 5% हो जाए।

खेलकूद और सांस्कृतिक गतिविधियां

- राज्य के खेल क्षेत्र में प्रतिभावान खिलाड़ियों को राष्ट्रीय एवं अन्तर्राष्ट्रीय स्तर पर उपलब्धि हासिल कर देश व देश का नाम रोशन करने के लिए गुजरात सरकार द्वारा 'शक्तिदूत योजना' क्रियान्वित की गई है। शक्तिदूत योजना में (1) कु. अंकिता रैना (टेनिस) (2) सुश्री इलावनिल वलारिवन (निशानेबाजी) (3) सुश्री माना पटेल (तैराकी) (4) सुश्री भाविना पटेल (पैरा-टेबल टेनिस) (5) सुश्री पारुल परमार (पैरा-बैडमिंटन) एवं (6) कु. सोनल पटेल (पैरा-टेबल टेनिस) ने हाल ही में आयोजित राष्ट्रमंडल खेल-2022 में राज्य की ओर से देश का प्रतिनिधित्व किया। खेलों को अपने खेल से संबंधित गहन प्रशिक्षण प्राप्त करने से प्रदेश का गौरव बढ़ा है।
- बर्मिंघम में हुए राष्ट्रमंडल खेल-2022 में श्री हरमीत देसाई ने टेबल टेनिस में स्वर्ण पदक, भाविना पटेल ने स्वर्ण पदक तथा पैरा टेबल टेनिस में सोनल पटेल ने कांस्य पदक प्राप्त किया। इसके अतिरिक्त क्रिकेट में यस्तिका भाटिया एवं राधा यादव ने रजत पदक प्राप्त किया।
- 425 बैठने की क्षमता वाले ऑडिटोरियम हॉल सहित प्रशासनिक भवन का निर्माण, 250 छात्रों की क्षमता वाले लड़कों के छात्रावास का निर्माण, 250 छात्रों की क्षमता वाले लड़कियों के छात्रावास का निर्माण, सिंथेटिक एथलेटिक ट्रैक का निर्माण, विभिन्न खेलों के लिए अभ्यास मैदान, बहुउद्देश्यीय इनडोर हॉल **स्वर्णिम गुजरात स्पोर्ट्स यूनिवर्सिटी कॉम्प्लेक्स** देसर में अंतरराष्ट्रीय मानकों के अनुसार कुल रुपये की लागत से अत्याधुनिक स्विमिंग पूल का निर्माण। 95 करोड़ के काम पूरे हो चुके हैं। दिनांक 29-09-2022 को देसर में स्वर्णिम गुजरात स्पोर्ट्स यूनिवर्सिटी परिसर का माननीय प्रधानमंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी द्वारा ई-उद्घाटन किया गया है।
- पुरातत्व एवं संग्रहालय विभाग के अधीन वर्तमान में 16 संग्रहालय कार्यरत हैं, जिनमें से पाँच संग्रहालय आदिवासी क्षेत्रों में कार्यरत हैं। प्रदेश की युवा पीढ़ी में राज्य की सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक धरोहरों के प्रति जागरूकता उत्पन्न करने के उद्देश्य से निम्न संग्रहालयों का कार्य प्रगति पर है।
- स्टैच्यू ऑफ यूनिटी में, भारत के 562 राज्यों की विरासत को प्रदर्शित करने वाला अत्याधुनिक संग्रहालय, जो स्वतंत्रता के समय भारत में विलय कर एक अखंड भारत का निर्माण कर रहा था, प्रगति पर है।
- सुरेन्द्रनगर जिले के चोटिला में राष्ट्रीय शायर श्री झवेरचंद मेघाणी संग्रहालय का कार्य प्रगति पर है।

विज्ञान और प्रौद्योगिकी

गुजरात ने उन्नत तकनीक का उपयोग करके सरकारी सेवाओं सहित विभिन्न सार्वजनिक सेवाओं को अधिक प्रभावी, लोकप्रिय और कुशल और तेज बनाने की दिशा में कई अभिनव कदम उठाए हैं।

सरकार युवा पीढ़ी को विज्ञान प्रौद्योगिकी और नवाचार के नए अवसर देने के लिए ज्ञान आधारित विज्ञान प्रौद्योगिकी पारिस्थितिकी तंत्र का निर्माण कर रही है। गुजरात लगातार तीन साल से देश की स्टार्टअप रैंकिंग में पहले नंबर पर है। गुजरात सरकार विज्ञान और प्रौद्योगिकी के क्षेत्र में रोजगार सृजन और नवाचार को भी प्रोत्साहित करती है।

गुजरात काउंसिल ऑफ साइंस सिटी

वर्ष-2022 में लगभग 10 लाख दर्शकों ने गुजरात साइंस सिटी का दौरा किया है। गुजरात साइंस सिटी को दुनिया के शीर्ष 50 स्थानों में सबसे बड़े और बेहतरीन साइंस पार्क के रूप में शामिल किया गया है।

विज्ञान और प्रौद्योगिकी पर गुजरात परिषद

गुजकाॅस्ट ने राज्य के सभी तहसीलों के दूरदराज के गांवों में सरकारी प्राथमिक विद्यालयों, आदिवासी स्कूलों और आवासीय विद्यालयों के छात्रों और शिक्षकों के लिए गुजरात साइंस सिटी का दौरा आयोजित किया है। इसलिए, 33 जिलों के लगभग 1,700 छात्र और शिक्षक गुजरात साइंस सिटी का शैक्षिक दौरा कर रहे हैं। 31 मार्च, 2023 तक राज्य के सरकारी स्कूलों के 1,17,600 छात्र साइंस सिटी यात्रा का लाभ उठाएंगे।

गुजरात राज्य जैव प्रौद्योगिकी मिशन

अनुसंधान सहायता योजना के तहत 19.9 करोड़ रुपये की कुल 33 अनुसंधान परियोजनाओं को मंजूरी दी गई है, जिसमें बायो-कंपोजिट और बायोपॉलीमर्स पर नेटवर्क कार्यक्रम और उन्नत जैव ईंधन पर नेटवर्क कार्यक्रम शामिल हैं। 16 विश्वविद्यालयों, 8 संस्थानों और 4 कॉलेजों में 87 शोधकर्ता और 54 शोधकर्ता फेलो इस सहायता से लाभान्वित हुए हैं। राज्य सरकार जैव प्रौद्योगिकी में मानव संसाधन विकास के लिए 200 लाख रुपये की लागत से विभिन्न प्रशिक्षण एवं प्रोत्साहन कार्यक्रम चलाती है।

गुजरात जैव प्रौद्योगिकी विश्वविद्यालय

गुजरात बायोटेक्नोलॉजी यूनिवर्सिटी बायोटेक्नोलॉजी में पीएच.डी. और एमएससी. प्रोग्राम ऑफर करती है। विश्व का पहला जैव प्रौद्योगिकी विश्वविद्यालय है जो विशेष रूप से जैव प्रौद्योगिकी और संबद्ध क्षेत्रों में शैक्षणिक और अनुसंधान गतिविधियों के लिए बनाया गया है और विश्वविद्यालय ने एमएससी के लिए कुल 100 (+10% ईडब्ल्यूएस) सीटें स्वीकृत की हैं और इसका पहला बैच इस वर्ष शुरू हो गया है।

गुजरात सरकार और यूके सरकार के बीच हुए समझौते के अनुसार, गुजरात बायोटेक्नोलॉजी यूनिवर्सिटी ऑफ स्कॉटलैंड दुनिया के शीर्ष 25 विश्वविद्यालयों में से एक है। एडिनबर्ग और गुजरात सरकार ने गांधीनगर में अपने परिसर के लिए गुजरात जैव प्रौद्योगिकी विश्वविद्यालय को अतिरिक्त 13 एकड़ भूमि आवंटित की है ताकि गुजरात जैव प्रौद्योगिकी विश्वविद्यालय लगभग 1500 से 2000 व्यक्तियों को समायोजित करने वाले एक पूर्ण परिसर के रूप में कार्य कर सके।

आई.टी. नीति (2022-2027)

आईटी क्षेत्र में तेजी से और समावेशी विकास को बढ़ावा देने की प्रतिबद्धता के साथ, गुजरात की नई सरकार ने एक नयी आई.टी. नीति की 5 साल के लिये घोषणा की गई है।

नई आई.टी नीति के आने से गुजरात में 1 लाख नए रोजगार सृजित होंगे। यह नीति कैपेक्स-ओपेक्स मॉडल की एक अनूठी अवधारणा पेश करती है जो पूरे देश में पहली बार है। सामान्य परियोजनाओं के लिए अधिकतम रूपे 50 करोड़ की सीमा में 25% का CAPEX समर्थन प्रदान किया जाएगा। मेगा परियोजनाओं के लिए यह सीमा 200 करोड़ रुपये तक होगी। सामान्य परियोजनाओं के लिए प्रति वर्ष 20 करोड़ रुपये तक की और प्रति वर्ष 40 करोड़ रुपये की मेगा परियोजनाओं के लिए 15% की ओपेक्स सहायता करेगी।

ई-सरकार

प्रभावी, कुशल और पारदर्शी शासन के लिए एक कम्प्यूटरीकृत और स्वचालित प्रक्रिया बनाने के लिए गुजरात सरकार द्वारा ई-सरकार एप्लिकेशन लॉन्च की गई है। ई-सरकार सॉफ्टवेयर नवीनतम तकनीक के साथ विकसित किया गया है, यह एप्लिकेशन गुणवत्तापूर्ण निर्णय लेने की प्रक्रिया को भी गति देगी।

सभी सचिवालय विभाग, 366 से अधिक HOD/बोर्ड/निगमों के प्रमुख और सभी कलेक्टर कार्यालय, 235 तहसीलदार कार्यालय और अन्य जिला और तहसील स्तर के कार्यालय ई-सरकार के अंतर्गत आते हैं।

ई-साइन और ई-सील

ई-साइन और ई-सील समाधान विभागों/बोर्डों/निगमों को डिजिटल रूप से हस्ताक्षरित और मुहरबंद दस्तावेज जारी करने की सुविधा प्रदान करता है। ई-साइन और ई-सील के कार्यान्वयन के लिए सभी विभागों में नामांकन प्रक्रिया शुरू की गई है। राजस्व विभाग द्वारा IORA पोर्टल के माध्यम से ई-साइन और ई-सील नागरिक 7/12 और 8-ए की मुहरबंद प्रतियां प्राप्त कर सकते हैं।

गुजरात अर्धचालक (सेमीकंडक्टर) नीति 2022-27

गुजरात सरकार द्वारा सेमीकंडक्टर नीति की घोषणा की गई है। नीति इलेक्ट्रॉनिक्स और सूचना प्रौद्योगिकी मंत्रालय के तहत अर्धचालकों के विकास और प्रदर्शन निर्माण पारिस्थितिकी तंत्र के लिए हाल ही में स्वीकृत 76,000 करोड़ रुपये की नीति के तहत गुजरात में निवेश को आकर्षित करने में मदद करेगी। गुजरात सेमीकंडक्टर का समर्थन करने के लिए एक समर्पित नीति की घोषणा करने वाला देश का पहला राज्य बन गया।

सेमीकंडक्टर और डिस्प्ले उद्योग के लिए मजबूत बुनियादी ढांचे को विकसित करने की प्रतिबद्धता के साथ, धोलेरा विशेष निवेश क्षेत्र में एक नया सेमीकॉन सिटी विकसित किया जाएगा।

वेदांता-फॉक्सकॉन ग्रुप के साथ दो एमओयू

दिनांक 13 सितंबर, 2022 को गुजरात सरकार और वेदांता-फॉक्सकॉन ग्रुप के बीच गुजरात में सेमीकंडक्टर और इलेक्ट्रॉनिक्स डिस्प्ले मैनुफैक्चरिंग के लिए कुल 1 लाख 54 हजार करोड़ रुपये के निवेश के लिए दो समझौता करार पर हस्ताक्षर किए गए।

गुजरात इलेक्ट्रॉनिक्स नीति (2022-28)

इलेक्ट्रॉनिक क्षेत्र में तेजी से और व्यापक विकास को बढ़ावा देने के लिए 28 अक्टूबर, 2022 को गुजरात इलेक्ट्रॉनिक्स नीति (2022-28) की घोषणा की गई थी। यह नीति राज्य में राष्ट्रीय और अंतरराष्ट्रीय स्तर के निवेशकों को आकर्षित करने में मदद करेगी। राज्य में 30 अरब डॉलर के इलेक्ट्रॉनिक्स मैन्युफैक्चरिंग का लक्ष्य रखा गया है। इससे इलेक्ट्रॉनिक्स निर्यात बढ़ेगा। इस नीति का लक्ष्य राज्य में लगभग 10 लाख नए रोजगार के अवसर पैदा करना है।

डिजिटल गुजरात पोर्टल

डिजिटल गुजरात पोर्टल राज्य के नागरिकों को एकल पोर्टल के माध्यम से घर बैठे हर विभाग की नागरिकोन्मुखी सेवाएं उपलब्ध कराने के उद्देश्य से कार्य कर रहा है। जिसमें राज्य सरकार के विभिन्न प्रशासनिक विभागों की सेवाएं उपलब्ध हैं। राज्य में डिजिटल गुजरात पोर्टल (कॉमन सर्विस पोर्टल) के माध्यम से लगभग 110 सेवाएं उपलब्ध कराई गई हैं।

डिजिटल सेवा सेतू

डिजिटल सेवा सेतु कार्यक्रम 2020 से सफलतापूर्वक चल रहा है। अब तक डिजिटल सेवा सेतु के माध्यम से 1 करोड़ 11 लाख से अधिक आवेदनों पर कार्रवाई की जा चुकी है। वर्तमान में, 14000 से अधिक ग्राम पंचायतों में डिजिटल सेवा सेतु पहल के तहत 321 सेवाएं कार्यान्वित हैं।

वन और पर्यावरण

स्थानीय स्वशासी निकायों, सहकारी समितियों, स्वयं सहायता समूहों, सहभागी वन प्रबंधन समितियों तथा वनों, वन्य जीवों एवं पर्यावरण के संरक्षण, प्रजनन, विकास एवं प्रबंधन के लिए जन सहयोग से उच्च गुणवत्ता वाली दुर्लभ प्रजातियों के वृक्षों के संरक्षण पर बल दिया जाता है। वन क्षेत्रों के पास रहने से, वनवासियों को वनीकरण गतिविधियों से रोजगार का लाभ मिलता है। सघन और जनभागीदारी के प्रयासों से वनरोपण कार्यक्रम सफल रहा है। गुजरात के उद्यमी लोगों के सहयोग से बाहरी वन क्षेत्र में पेड़ों की संख्या और वन्यजीवों की संख्या में लगातार वृद्धि हुई है।

- प्रकृति, पर्यावरण, वन, वन्य जीवन और संबद्ध विषयों पर जनता और स्कूल और कॉलेज के छात्रों के बीच पर्यावरण शिक्षा के माध्यम से जन जागरूकता पैदा करना और पर्यावरण अनुसंधान करना जिसके तहत प्रकृति शिक्षा शिविर, हरियालु गुजरात - रेडियो कार्यक्रम, सृष्टि पत्रिका का प्रकाशन, पक्षी देखना प्रशिक्षण कार्यक्रम, मानसून के मौसम के दौरान ट्रेकिंग और प्रकृति शिक्षा कार्यक्रम, विभिन्न पर्यावरण दिवस मनाए जाते हैं।

- वर्ष 2003 में वन क्षेत्र के बाहर कुल 25.10 करोड़ पेड़ थे, जो 2021 की वृक्षगणना के अनुसार बढ़कर 39.75 करोड़ पेड़ हो गए हैं।
- 2021 की रिपोर्ट के अनुसार, 2017 की तुलना में गुजरात में वन आच्छादित क्षेत्र 169 वर्ग किलोमीटर की वृद्धि हुई है।
- राज्य में चेरिया के क्षेत्र को बढ़ाने और समुद्री पर्यावरण संवर्धन के उद्देश्य को प्राप्त करने के लिए गुजरात पारिस्थितिकी आयोग द्वारा इस वर्ष 1000 हेक्टेयर में मैंग्रोव लगाए गए हैं।
- भारत सरकार और विश्व बैंक की सहायता से गुजरात पारिस्थितिकी आयोग द्वारा शिवराजपुर, द्वारका में भारत के पहले पर्यावरण की दृष्टि से स्वस्थ और स्वच्छ समुद्र तट को ब्लू फ्लैग बीच के रूप में विकसित किया गया है। राज्य में पर्यावरण आधारित पर्यटन स्थलों को विकसित करने के लिए इस वर्ष राज्य सरकार ने ऐसे तीन और समुद्र तटों को विकसित करने का निर्णय लिया है।

प्रशासनिक सुधार

सुशासन भी गुजरात की सतत विकास यात्रा की सफलता की नींव है। सुशासन सूचकांक में भी गुजरात देश में अग्रणी रहा है।

सुशासन पहल के तहत विभिन्न सरकारी विभागों के 12 वेबपोर्टल शुरू किए गए हैं, जिनके माध्यम से विभाग की कार्यप्रणाली सुदृढ़ होगी, पारदर्शिता और गति आएगी और लोग कार्यालयों में जाने की आवश्यकता के बिना योजनाओं का लाभ उठा सकेंगे।

- सेवा पूर्व प्रशिक्षण परीक्षा, सामान्य प्रशासन विभाग द्वारा पारित की जाने वाली पदोन्नति हेतु विभागीय परीक्षा जैसी समस्त विभागीय परीक्षाओं के मानकों में संशोधन कर छूट का मानक 60 प्रतिशत से 50 प्रतिशत तथा कृपागुण के रूप में 5 अंक का प्रावधान किया गया है ताकि कर्मचारी /अधिकारियों की पदोन्नति और अन्य सेवा प्रक्रियाओं में तेजी आएगी और सेवा मामलों से संबंधित अदालती मामलों की संख्या में कमी आएगी।
- राज्य की प्रशासनिक व्यवस्था को पारदर्शी, संवेदनशील और फास्ट-ट्रैक बनाने के उद्देश्य से 2016 में शुरू किए गए "सेवा सेतु कार्यक्रम" के तहत कुल आठ (आठ) चरणों को पूरा किया गया है।
- "सेवा सेतु" कार्यक्रम में सार्वजनिक आय फॉर्म, राशन कार्ड, आधार कार्ड, वरिष्ठ नागरिक प्रमाण पत्र, विकलांगता प्रमाण पत्र आदि जैसी 57 सेवाएं शामिल हैं।
- **स्पेशल फाउंडेशन कोर्स:** सरदार पटेल इंस्टीट्यूट ऑफ पब्लिक एडमिनिस्ट्रेशन ने एक प्रमुख राज्य स्तरीय प्रशिक्षण संस्थान के रूप में पहली बार 28 केंद्रीय सेवा अधिकारियों को 15 सप्ताह का प्रशिक्षण दिया है। जिसके तहत भविष्य में प्रशासन में जिन विषयों की आवश्यकता है, उन्हें कक्षा में ज्ञान प्रदान किया गया है।

- क्षेत्रीय प्रशिक्षण केंद्र, मेहसाणा के नए भवन का निर्माण पूरा हो चुका है और इस भवन का ई-उद्घाटन माननीय प्रधानमंत्री जी के आशीर्वाद से अक्टूबर, 2022 में किया गया है।
- गुजरात (सार्वजनिक सेवाओं के लिए नागरिकों का अधिकार) अधिनियम, 2013 को इस अधिनियम के तहत पूरी तरह से लागू किया गया है, जिसमें गुजरात सरकार के 20 विभागों के नागरिकों को सीधे प्रभावित करने वाली 448 सेवाएं शामिल हैं।
- **लोक शिकायत:** भारत सरकार के प्रशासनिक सुधार और लोक शिकायत विभाग द्वारा नागरिकों के प्रश्नों के समाधान के लिए पीजी पोर्टल (सीपीजीआरएएमएस) शुरू किया गया है। वर्ष 2012 से जनवरी-2023 की अवधि में राज्य सरकार को नागरिकों से कुल 2,90,472 ऑनलाइन शिकायतें प्राप्त हुई हैं, जिनमें से 2,72,650 शिकायतों का निस्तारण किया जा चुका है। इस प्रकार निस्तारण दर 93.86 प्रतिशत है।

सूचना और प्रसारण

- राज्य के भीतरी इलाकों के लोगों को राज्य सरकार की विभिन्न कल्याणकारी योजनाओं से शीघ्र अवगत कराने के उद्देश्य से वृत्तचित्र फिल्में, विशेष मल्टी-मीडिया वृत्तचित्र और टीवी। क्विकी/जिंगल बनाया गया है।
- राज्य सरकार के महत्वपूर्ण फैसलों और लोक कल्याणकारी योजनाओं का आधिकारिक विवरण, फैलोशिप कार्यक्रम की जानकारी, प्रेस विज्ञप्ति, लेख, फोटो, टी.वी. वेबसाइट, वेब कास्टिंग, ई-मेल के माध्यम से कवरेज को विभिन्न प्रचार माध्यमों तक नियमित रूप से पहुंचाया जाता है।
- मान्यता प्राप्त पत्रकारों की सुरक्षा के लिए राज्य सरकार ने पत्रकारों के लिए सामूहिक सामूहिक बीमा योजना लागू की है। 25 से 60 वर्ष की आयु के मान्यता प्राप्त पत्रकार इस योजना के अंतर्गत आते हैं। यह योजना प्राकृतिक मृत्यु के मामले में 1,00,000 रुपये (एक लाख रुपये) और आकस्मिक मृत्यु के मामले में 5,00,000 रुपये (पांच लाख रुपये) का बीमा कवर प्रदान करती है। जिसके तहत वर्ष 2022-23 में स्वीकृत 1151 पत्रकारों को बीमा कवर प्रदान किया गया है।

आयोजन

विकेंद्रीकृत जिला आयोजन कार्यक्रम

विकेंद्रीकृत जिला आयोजन कार्यक्रम के अन्तर्गत विवेकाधीन, प्रोत्साहन एवं भौगोलिक रूप से पिछड़े क्षेत्र की योजनाओं का क्रियान्वयन किया जा रहा है। जिसके तहत वर्ष 2021-22 में कुल रू. 425.45 करोड के 22,900 कार्य स्वीकृत किए गए हैं। जबकि 2022-23 में कुल 392.63 करोड रूपयों के 20,226 कार्यों की स्वीकृति दिनांक:15/02/2023 तक दी गई है।

विकासशील तालुका योजना

इस योजना के तहत, सरकार द्वारा चिन्हित 50 विकासशील तहसीलों को तालुका विकास के लिए प्रति तालुका 2 करोड़ और हर साल कुल 100 करोड़ रुपये का अनुदान आवंटित किया जाता है। जबकि जनवरी-2023 तक वर्ष 2022-23 में 75.15 करोड़ रूपयों के कुल 1,557 कार्यों की स्वीकृति दी गई है।

iojn4planningपोर्टल

एमएलपी((Multi level Planning) की सभी योजनाओं के तहत स्वीकृत सभी कार्यों की रियल टाइम मॉनिटरिंग के लिए iojn4planningऑनलाइन पोर्टल बनाया गया है। जिसमें प्रारम्भिक स्वीकृति, तकनीकी स्वीकृति, प्रशासनिक स्वीकृति, अनुदान आवंटन, चालू कार्य, पूर्ण किये गये कार्य एवं समस्त स्वीकृत कार्यों की अनुदान उपयोगिता के विवरण की रियल टाइम एंट्री की जाती है।

राज्य स्तर पर iojn4planning पोर्टल के माध्यम से सभी योजना योजनाओं के तहत स्वीकृत सभी कार्यों की प्रगति की निगरानी की जाती है। इस पोर्टल पर कार्यों की प्रगति को सीएम डैशबोर्ड से भी जोड़ा गया है।

न्यायतंत्र

विधि विभाग मुख्य रूप से न्यायपालिका के लिए ढांचागत सुविधाएं प्रदान करने और न्यायिक कार्यवाही को सुचारू रूप से चलाने के लिए जिम्मेदार है। गुजरात उच्च न्यायालय के परामर्श से, यह विभिन्न कानूनों के तहत आवश्यक नियुक्तियां करने और विशेष अदालतों की स्थापना के महत्वपूर्ण कार्य करता है, जिसके लिए विशेष अदालतों की स्थापना की आवश्यकता होती है। न्यायपालिका के लिए पूर्व में 2003-04 में विधि विभाग का बजट जो मात्र 140.19 करोड़ रुपये था, जो लगातार बढ़ रहा है और 2022-23 में 1241 प्रतिशत बढ़कर न्यायपालिका के लिए राज्य सरकार द्वारा 1740.03 करोड़ रूपयों की रिकॉर्ड राशि आवंटित की गई है।

- भारत सरकार की केंद्रीय पीड़ित मुआवजा निधि योजना (C.V.C.F.) की गाइडलाइन के अनुसार, राज्य सरकार इस योजना के तहत पीड़ित (पीड़ित) या उनके आश्रितों, जिन्हें शारीरिक चोट या नुकसान हुआ है, को वित्तीय सहायता प्रदान करती है।
- पारिवारिक झगड़ों/विवादों को अदालत से बाहर निपटाने के लिए एक प्रणाली बनाने के हिस्से के रूप में परिवार के विवादों/विवादों के निवारण और समाधान के लिए 'फेमिली फर्स्ट – समजावटनु सरनामु' योजना के कार्यान्वयन के लिए जिला और तहसील स्तर पर समितियों का गठन किया गया है। यह योजना विधि विभाग के दिनांक 08/08/2022 एवं 22/08/2022 के परिपत्र से लागू की गई है।

- एनडीपीएस अधिनियम के तहत अहमदाबाद सिटी सिविल कोर्ट में ड्रग मामलों की सुनवाई के लिए एक विशेष अदालत स्थापित की गई है।
- राज्य में पॉक्सो एक्ट के तहत लंबित मामलों में तेजी लाने के लिए इस अधिनियम के तहत कुल 19 विशेष फास्टट्रैक कोर्ट स्थापित किए गए हैं।
- न्यू कोर्ट बिल्डिंग के पांच सौ पच्चीस करोड़ इत्कालीस लाख से ज्यादा रूपयों की लागत से कुल 21 निर्माण कार्य प्रगति पर है।
- भरूच, सूरत, हिम्मतनगर, बोटाद, अरावली-मोडासा, कच्छ-भुज, सुरेंद्रनगर, महिसागर-लूनावाडा, राजपीपला-नर्मदा, वेरावल (गिर सोमनाथ), मोरबी, पाटन, देवभूमि द्वारका, भावनगर, राजकोट में **चेरीटीतंत्र कार्यालयों** के लिए विभिन्न जिलों में सरकार ने कार्यालय निर्माण के लिए जमीन उपलब्ध करा दी है। इनमें **गोधरा और भरूच** के कार्यालयों का लोकार्पण किया गया है।

जलवायु परिवर्तन

- राज्य सरकार द्वारा घोषित **पवन ऊर्जा नीति-2016** के तहत राज्य में स्वच्छ एवं हरित विद्युत उत्पादन को बढ़ावा देने के लिए जनवरी-2023 तक 560.59 मेगावॉट क्षमता के और पवन फार्म चालू किए गए हैं। इस प्रकार राज्य की हरित पवन ऊर्जा उत्पादन क्षमता बढ़कर 9764.26 मेगावाट हो गई है।
- राज्य में स्वच्छ एवं हरित विद्युत उत्पादन को बढ़ावा देने के लिए राज्य सरकार द्वारा घोषित **सौर विद्युत नीति-2021** के तहत राज्य में जनवरी-2023 तक कुल **1268.60 मेगावाट क्षमता के सौर ऊर्जा संयंत्र** चालू कर दिये गये हैं। इस प्रकार राज्य की शीतल सौर उत्पादन क्षमता बढ़कर 8929.93 मेगावाट हो गई है।
- वर्ष 2022-23 के दौरान **राज्य के सरकारी कार्यालयों** जैसे तहसीलदार, प्रांत, कलेक्टर, आरटीओ, स्कूल, कॉलेज, अस्पताल, स्वास्थ्य केंद्र, जिला न्यायालय, आईटीआई आदि की छतों पर 1300 किलोवाट क्षमता का **सोलर रूफटॉप सिस्टम** जनवरी-2023 तक संलग्न है। साथ ही, चालू वर्ष के दौरान इस योजना के तहत कुल **11.52 करोड़** रुपये खर्च किए गए हैं।
- वर्ष 2022-23 के दौरान जनवरी-2023 तक 5,270 बैटरी चालित दुपहिया वाहनों का वितरण किया जा चुका है। साथ ही इस योजना के तहत चालू वर्ष के दौरान कुल 11.30 करोड़ रुपये की सब्सिडी दी गई है।

मुझे पंद्रहवीं विधानसभा के इस सन्मानीय सदन को संबोधित करने का अवसर मिला है, मुझे यह कहते हुए खुशी हो रही है कि शक्तिशाली, समृद्ध और सुरक्षित गुजरात भारत का आदर्श राज्य है। गुजरात का सर्वांगीण विकास सूरज की तरह चमक रहा है, वहीं प्रधानमंत्री जी के नेतृत्व में हमें गुजरात की विकास यात्रा को और आगे ले जाना है। आत्मनिर्भर और विकसित गुजरात के निर्माण से आत्मनिर्भर और विकसित भारत के निर्माण में योगदान देना है। गुजरात देश का ग्रोथ इंजन है और इसे और मजबूत बनाना हम सबकी जिम्मेदारी है।

जनता ने आप सभी को गुजरात के जतन की जिम्मेदारी सौंपी है ताकि हर गुजराती को दुनिया में गुजराती होने का गर्व हो और गुजरात के लिए स्वाभिमान हो। मुझे आशा है कि आप सभी अपने सार्वजनिक जीवन के अनुभवों और लोगों की अपेक्षाओं को ध्यान में रखते हुए इस सभागृह में जनप्रतिनिधि के रूप में अपना सर्वश्रेष्ठ योगदान देंगे। मुझे विश्वास है कि जनता का यह आशीर्वाद आपको जनसेवा के लिए अतुलनीय शक्ति प्रदान करेगा।

भारत माता की जय
जय जय गरवी गुजरात

*****